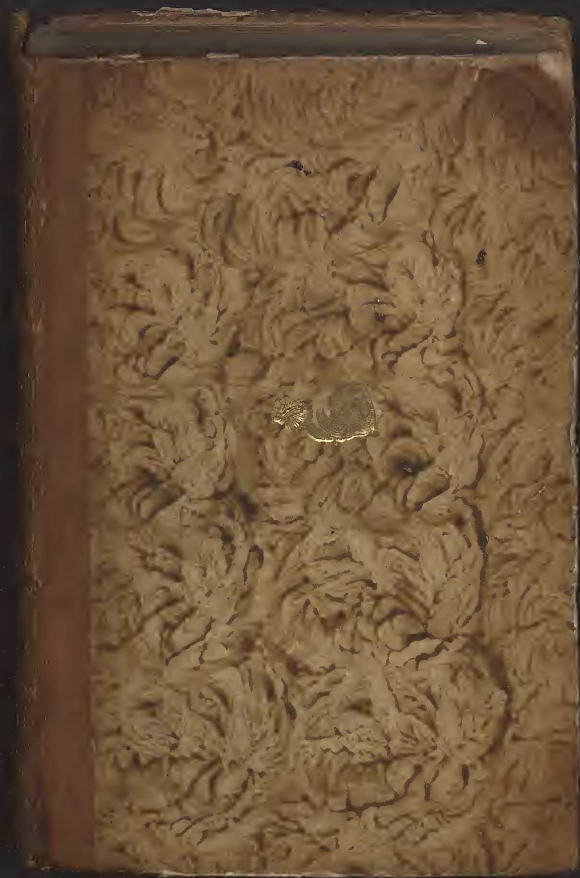
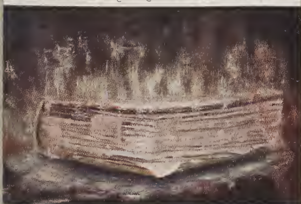

Obeskåret exemplar.
Ludolphus etc.
med tvenne signatur.
& äfven ex libris.

Luxdorph.

Forsøg
til
en Islandsk
Naturhistorie,
med
adskillige oekonomiske samt andre
Anmærkninger,
ved
N. Mohr.

— — — Siquid novisti rectius istis,
Candidus imperti; si non, his utere mecum.

HORAT. Epist. Libr. I. 6.

Kiøbenhavn,
trykt hos Christian Friderik Holm,
1786.

Fortale.

Efter at Dannemark havde, til sin Ære, under de meest oplyste Mænds Opsigt, oprettet en Porselin-Fabrik, som altid med Hoiagtelse, om ei maaskee med skæle Oine, ansees af andre europæiske Nationer, saa blev til den Ende viselig besluttet, at indhente Kundskab og sikre Efterretninger om de Steder under det Danske Septer, hvor og i hvad Mængde Porselin-Jord findes, alt i den vise Hensigt, ei at mangle i Tiden indenlandske Ma-

terialier til Fabrikens Nødvendighed; thi endskiønt man fandt Porselin-Jord i temmelig Mængde paa Bornholm, saa kunde dog en oplyst Opseer over denne Fabrik let befrygte, at den Mængde, som der findes af denne Jord-Art, med Tiden kunde blive utilstrækkelig, om ei ganske ophøre, og Fabriken selv derover, i Mangel af fornødne Materialier, maatte blive, alle sine Bekostninger uagtede, til et Stats-oekonomisk Veirlys.

Det var derfor, at den høie Direktion over bemældte Fabrik udvirkede i Aaret 1780 en allernaadigst Befaling, at jeg skulde reise til Island, for at erfare, om der endog i denne af de danske Provindser kunde findes den tienlige Leerart, som enten strax kunde bruges ved Fabriken, eller i sin Tid komme vel tilpas, naar den paa andre Steder enten mindskedes, eller reent skulde udtømmes; især havde Hr. Kammer-Sekretær Olavius i sin Reise-

Reisebeskrivelse hertil givet saa megen Anledning, ja endog hiembragt noget af denne Leerart, skiønt alt for lidet, for dermed at anstille sikre Forsøg.

Efter at være ankommen til Landet, giorde jeg alt hvad der stod i min Magt, for at undersøge Høiene i Mokolls-Dalen, hvorfra ovenmældte Prøver vare tagne, og hvad jeg erholdt, blev i Aaret 1780 sendt til Kiøbenhavn, med Skibet fra Skagestrand og Reykefiord, som forulykkedes. Ikke desmindre fortsatte jeg Undersøgelserne, saavidt mig var mueligt, for at give den høie Direktion den forønskte Kundskab om benævnte Leerart.

Det høie Kammer-Collegium, der altid stræber at befordre nyttige Videnskabers og Fabrikers Opkomst, tænkte viselig, ved denne Leilighed, end videre at iværksætte sine Hensigter, ved at meddele mig en Instruktion, hvori

der bled befalet, at jeg paa de Steder, hvorigiennem jeg reiste, skulde noie lægge Mærke til, ei allene Landets Oekonomie, men og fornemmelig til dets Naturhistorie; og saaledes er den Afhandling bleven til, som herved lægges for Lyset.

Jeg haver i samme allene holdt mig til Ridder Linnæi systematiske Orden, undtagen hvad Mineralogien angaaer, hvori jeg haver fulgt vores lærde Professor Hr. Justiceraad Brünniche, da den Orden, han bruger i sin Mineralogie, synes meer passende for Mængden af Læsere, saavel Lærde som Læge, end den strængeste systematiske, som Linnæus m. fl. have fulgt.

Ingen maae undre sig over, at han ikke finder her alle de Ordener (mindre Slag og Arter), som findes i Linn. System, da samme umuelig kunne ventes i den Islandske Naturhistorie;

historie; saaledes savnes f. Ex. i Dyrerigets tredie Klasse de tvende første Ordener, nemlig Reptiles, Krybende, og Serpentes, Slæbende; i Planteriget savner man ligeledes adskillige Ordener, hvorover de, her forekommende, paa sine Steder ikke gaae i fortgaaende Numere, da de ere anførte og numererede efter Systemet; dog er Mineralriget, skiønt jeg der, ligesaavel som i de andre Naturens Riger, haver anført alt det, som jeg, og andre for mig, have opdaget, det allerufuldstændigste, og snart ikke at ansee for andet end Stumper, eller Bidrage til denne Deel af Naturhistorien, hvorfor jeg ikke haver kunnet inddele det i Klasser og Ordener; men i dets Sted finder man den første Klasse afdeelt i otte Afdelinger, og de under samme forekommende Ordener, skilte fra hinanden med en Tværstreg. De sidste Klasser derimod staae for sig selv, uden nogen Afdeling, undtagen at Ordenerne

ere paa samme Maade, som i første Klasse, udmærkede ved et Adskillelses-Tegn.

De Bøger, jeg haver citeret og benyttet mig af under Udarbeidelsen, ere især: Linnæi Systema Naturæ og Fauna Svecica; Professor Strøms Søndmørs Beskrivelse; Egg. Olaffens og Biarne Paulsens Reise igiennem Island; Kammer-Sekretær O. Olavii Reisebeskrivelse; Professor Retzii Flora Scandinaviæ; Otho Fabricii Fauna Grönlandica; O. F. Mülleri Prodromus Zoologiæ Danicæ; Prof. Brünniches Mineralogie; det Kiøbenhavnske Videnskabers Selskabs Skrivter; det Tronhiemske Selskabs Skrivter; og Brünn. Ornithologia Borealis.

Af de syv Kobberplader, der følge med Værket, ere de tre første, Fugle, der vel ere stukne tilforn, og derfor kunde synes her overflødige; men da Tegningerne ere saa slette, at

de

de neppe kiendes, saa haver jeg holdt det fornødent, at lade dem stikke om igien. Paa de øvrige fire Plader findes Naturalier, som mig ikke i noget Værk hidtil ere forekomne.

At jeg i et Tillæg haver tilføiet et Udtog af min Reise-Journal, haaber jeg, at Læseren saa meget mere vil bifalde, som det indeholder, deels adskillige Jagttagelser for en fremmed Reisende i Island, deels og andre Anmærkninger, der ikke have kunnet indføres i Landets Naturhistorie, uden at jeg skulde vige fra den Orden eller Plan, som mig var befalet, og jeg havde foresat mig at følge.

Til Slutning findes tre Registere: det ene over de Latinske; det andet de Islandske, og det tredie de Danske og Norske Navne, efter den Orden, de forekomme i Værket, og herved haver jeg troet at giøre Bogen mere brugbar, især for Naturhistoriens Elskere, da de

)(5 mang-

mangfoldige Navne, enhver Naturhistorie nødvendig maae have, og som endog en god Hukommelse ei altid kan giemme, ved Hielp af disse Registere let kunne opsøges. I det Latinske haver jeg allene anført Slagets Navn (Nomen genericum) ved den første Art, som hører under samme; hvorimod det Islandske og Danske indeholde baade disse og hine, og ere ikkun deri forskiellige, at det Islandske er indrettet efter dette Sprogs Alphabet og Skrivemaade, undtagen at i T findes nogle faa Ord, som burde skrives med Þ, hvorhen de ere viiste.

Videre maae jeg erindre, at da jeg ved Citationerne til Flora Danica, ikke haver havt Værket selv ved Haanden, men fulgte andre, som havde citeret samme, saa ere der indløbne nogle urigtige, og nogle bleven forglemte, hvilke findes rettede og tilsatte bag efter det Danske Register; ligesom de under

Tryk-

Trykningen meest betydelige Trykfeil findes og der for sig selv; de mindre betydelige og tildeels orthographiske Feil, der have indsneget sig i de Latinske, Islandske og Danske Navne, ere i Registerne forandrede, hvorefter Læseren behageligst vilde rette samme.

Jeg torde derfor haabe, at have opfyldt de Pligter, som den Kongelige Befaling, efter de høie Instruktioner, paalagde mig, saavidt mine Evner og den bestemte Reisetid tillode, og uovervindelige Hindringer ei laae i Veien derfor. Ja jeg er i mit Hierte overbeviist om, ikke forsætlig at have forsomt noget Øieblik, ei at have skyet nogen Møie eller Arbeide, for at forrette mit Ærende til allerhøiest Velbehag; og denne min Tilfredshed betrygges endnu mere, da det høie Kammer-Kollegium, samt Porselins-Fabrikens høie Direktion, for hvilke disse mine Reise-Indberetninger ere nedlagde til Bedømmelse, have

ei

ei allene værdiget min ringe Flid deres høie Bifald; men det høie Rente-Kammer haver desuden ved sin Forestilling, ei allene udvirket allernaadigst Tilladelse, at Værket maatte trykkes til almindelig Nytte, men tillige, for at lette mig Udgivnings Omkostningerne, at Kobberstikket maatte skee for den, i saa Henseende, allernaadigst tilstaaede Gratification.

Forfatteren.

Ind-

Indhold.

Dyreriget.

Orme

Planteriget.

Tyve-

Mineral-

Mineralriget.

Tillæg

Dyre-

Dyreriget.

Første Klasse.
MAMMALIA, Pattedyr.

I. *PRIMATES*, de Fornemste.

1. Homo (Linn. Syst. Nat. 29), Madr, Menneske. Islændere nedstamme fra Norges gamle Beboere, og have fuldkommen den samme Legems Bygning, som andre Folkeslag i Norden.

II. *BRUTA*, Dumme Dyr.

2. Trichechus Rosmarus (Linn. Syst. Nat. 49) Rostungr, sees undertiden ved Havsiderne. I-

Pont. Norg. Beskriv. 2den Deel. pag. 255 sees en maadelig Tegning af samme. Den er bekiendt af sine tvende store Tænder, og under det danske Navn Hvalros.

III. *FERÆ*, Rovdyr.

3. Phoca Leonina (Syst. Nat. 55), Blodru-Selr, skal tilforn ofte havet indfundet sig i Nordlands-Fiordene, men er nu saa godt som ubekiendt af yngre Mænd. Den regnes blandt de største af denne Slægt, da den ofte er fire Alen lang; kiendes lettelig af den Blære eller Klap, den han undertiden skyder ned over Øinene, hvoraf den har faaet sit Navn. Af Robbefangerne kaldes den Klapmyds.

4. — vitulina (Syst. Nat. 56), Land-Selr, er meget godt tegnet i E. Olafs. R. pag. 59. Tab. XXXII. Den sees allevegne, og paa alle Aarets Tider, baade ved Havsiderne saavelsom i Fiordene, og langt oppe i Udløbet af de store Floder og Elve, hvor den søger sin kiereste Føde, Lax og Ørreter. Denne er af Sælhunde-Slægten den meest forsigtige, fanges derfor kun sielden i enkelte Garn. Man har derfor begyndt at sætte 2 a 3 ved hverandre; det første lige ud fra Landet, og det andet tværs fra det førstes ydere Ende, i lige Linie med Landet, saa at de formere en Vinkel. Naar den nu svømmer langs Landet, som altid er dens Maade, og bliver det første Garn vaer, flygter den udefter, og løber sig fast i det yderste. Denne Maade skal først for nogle Aar siden være opfunden af en Bonde paa Flatøe uden for Husevig.

Med

Med Harpuner naaes den ikke saa godt som de efterfølgende tvende Arter. Dens Unge kaldes Kopr, hvilken den føder paa Holme og Skiær midt i Junio.

5. Phoca Grönlandica (E. Olaf. R. 531), Vodu-Selr, ell. Haf-Selr, indfinder sig aarlig i December og Januari-Maaned paa Nordlands-Fiordene; kiendes lettelig deraf, at den alletider er i Flokke, reiser Hovedet høit over Vandet, svemmer oftest baglends eller liggende paa Ryggen, med en utroelig Fart; fanges derfor lettelig i Garn, som alletider udsættes, saa snart man bliver den vaer; men denne Fangst tager aarlig af. Aarsagen, som foregaves i Oefiord, er meget rimelig: Saasnart Veiret tillader det, seer man alle de Baade, som ere i Fiordene, at forfølge den med Harpuner, hvorved de blive skye, og forjages til Søes igien. Hvad der fanges paa denne Maade, skal være meget lidet. Imellem Juul og Nytaar 1780, da der et par Dage havde faldet uroeligt Veir med Søegang, saa Baadene ikke kunde komme ud, kom en Flok ind for Akureyre eller Oefiords Handelssted. Kiøbmanden, Hr. Lynge, satte strax sit Garn ud, hvori han samme Aften fangede tvende, hvoraf den ene var over tre Vintre gammel, efter gamle Mænds Sigende, som kiende den af et sort Skiold, den faaer paa Ryggen, i denne Alder. Nogle Dage efter fangedes atter een i samme Garn, efter at der i Forveien havde været ont Veir. I den ene af disse var en næsten fuldbaaren Hvalp; denne Art føder altsaa sine Unger sidst i Januar eller først i Februar. Den kommer Indbyggerne vel tilpas paa denne Tid, da de ellers vilde være forlegne for Mading eller Beyte paa de-

res Lagvads-Kroge, som just paa denne Tid lægges ud for Havkallen paa Nordlandet.

6. Phoca barbata (Fabr. Favn. Grönl. 9), Kamp-Selr eller Kampr, indfinder sig ligeledes om Vinteren paa Nordlands-Fiordene. Denne er den taabeligste og tillige meest nysgierrige af den hele Slægt, hvorover man sielden gaaer glip af at skyde den med Harpuner. Selv saae jeg een, som saasnart han blev vores Baad vaer, svømmede tæt under Aarene, stak sig høit over Vandet, ligesom for at betragte os nøie, og svømmede nogle gange rundt omkring Baaden. Jeg sad vel med en ladet Flint, og let kunde have skudt den, men Folkene, jeg havde med mig, troede sig vist at naae den med Harpunen; vilde og derfor ikke at jeg skulde skyde, af Frygt for at den let kunde synke, om den pludselig skulde døe af Skudet, hvilket sædvanlig skeer; men medens de bandt Harpunen til Stangen, havde den allerede faaet sin Nysgierrighed styret, dukkede og blev borte med eet. En gammel Mand, som var med paa Baaden, fortalte at den undertiden havde været saa næsviis, at den med Lallerne havde hængt sig paa Baaden. Efter samme gamle Mands Beretning skal dens Føde allene være smaa Søedyr, Orme og Krabbearter, saadanne, som man ved andre Leiligheder ikke faaer at see. En Elsker af Naturhistorien kan, efter denne Beretning, træffe mere paa engang i dens Mave, end han i lang Tid og med megen Søgning, ja maaskee aldrig nogensinde faaer at see.

Dens store Skiæg, som kryller sig i Spidserne, giver den et barskt og grumt Udseende, hvorved den

og

og let kiendes fra de andre Arter. Den er tre til fire Alen lang, og kan derfor ikke vel være E. Olaf. Gramselr, som han i sin Reisebeskr. (pag. 532) beretter at være tolv til femten Alen lang, hvilket ei engang vel kan antages for rimeligt.

7. Phoca foetida (Fabr. Favn. Grönl. 8), Fatra-Selr, Vetra-Selr, Ut-Selr, og hos Horreb. Oe-Sel. Denne Art fik jeg hverken selv at see, ikke heller nogen tydelig Efterretning om; den lægger sine Unger paa Öer og Holme ved Havsiderne i December-Maaned, er fire a fem Alen lang. Nogle berettede det samme om denne, som der fortælles om Biørnen i Norge, at den søger efter Fruentimre, som lave til Barsel, naar de komme saa nær Stranden, at de lettelig kunne naae dem. Maaskee den bliver samme Art som Færøensernes Laatu-Keupur. Hun (Fæmina) af denne og andre Sælhunde Arter kaldes i Island Urten, og Hannen (Mas) Brimill.

Endnu skal der, efter alles Bekræftelse, have indfundet sig en Mængde af en liden Sælhunde-Art hver Vinter ved Oefiord, Hringanor kaldet, af de Ringe, som allevegne sees paa Ryggen. Den svømmede under Isen, lige til det Inderste af Fiorden, hvor den giorde sig Huller igiennem samme, og krøb op, for at lægge sig at sove. Naar Vandet ved Ebben faldt ud igien, sank Isen ned paa Leerbunden. Indbyggerne indfandt sig da med Kieppe, og slog ihiel ofte hele Snese; men denne Fangst er næsten ganske ophørt i disse Tider, da de nu snart ikke sees der mere.

8. Canis Familiaris (a) domesticus (Syst. Nat. 57), Hundr, Hund. De almindeligste ere af Størrelse som Ræven, hvilken de og meget ligne; have korte opstaaende Øren, kort og spids Snude, kort men haarrig kryllet Hale. De ere Bonden meget nyttige, da de drive hans Faar baade hiem og ud, naar de skulle malkes. Disse kaldes Fiar-Hundar. Hr. E. Olaf. i sin Reisebeskr. pag. 57 beretter endnu om tvende andre Arter, Dyr- og Dværg-Hunde. Hos de Danske Familier sees enkelte Stykker af adskillige Arter, overbragte fra Dannemark.

9. — vulpes (Favn. Svec. 7), Refr, Toa, Melrakke, Ræv. Af disse gives tvende Slags, brune og hvide. Om deres Træskhed, Skadelighed, samt de adskillige Maader, de fanges paa, kan læses i E. Olaf. Reisebeskr. Paa Østerlandet ere de vanskelige at ødelægge, da der allevegne gives store og dybe Huller imellem de, fra Fieldene nedfaldne Steenhobe, hvorfra de have saa mange Udgange, at de umuelig kunne bringes i Knibe. Paa nogle saadanne Steder ved Røde- og Beresiord saae jeg ved Indgangene en Mængde af Fugle-Vinger, hvilket bekræfter Sandheden af det E. Olaf. pag. 527 beretter om deres Snedighed at fange disse Fugle. Ved Bustarfell i Vapnesiords Distrikt havde en Ræv i en Tid af trende Aar skilt en Bonde af med 148 gamle Søider; al hans Umage havde været forgieves for at skille sig af med denne farlige Fiende, indtil en ung Mand fra Husevig, som bestandig havde lagt sig efter denne Jagt, endelig, efter at have lagt nogle Døgn forgieves paa Luur, omsider fik den skudt. Den var gammel, større end alminde-

mindelig, skabet, og havde store Haarlumper hængende i Huden.

Den bedste og visseste Maade at ødelægge dem paa, er at binde tvende Naale, som ere spidse til begge Ender, i Kryds, ælte omkring dem Tælle, og siden lægge dem, enten i Indvolde af Kreature, eller i friske Silunger, hvilke den meget begiærlig æder. Herved maae de sætte Livet til, naar Tællen er smæltet, og de spidse Naale komme ned i de snævre Tarme. En Theekop fuld af dens Blod, drukket varmt med noget fiinstødt Steenkul iblandet, skal hastig have hiulpet for Steensvaghed.

Den sidste giør Linnæus til en særskildt Art Canis Lagopus, Fialrak (Favn. Svec. 8). M. Schnabel i sin Beskrivelse over Hardanger 22, Fieldrak, Miolrak, siger, at den ikke allene er forskiellig fra den første i Farven, men og i Størrelsen. Hr. O. Fabricius i sin Favn. Grönlandica 11 beretter, at de parres med hverandre, og at de i samme Kuld have havt baade hvide og mørkfarvede Unger. Han har selv seet den ved Alderen at skifte Farver, hvoraf man helst bør formode, at de ere kuns Forandringer i samme Art (Varietates Specificæ).

10. Felis Catus (Favn. Svec. 9), Køttr, Kat, holdes af alle, for at ødelægge Rotter og Muus.

11. Ursus albus (Müll. Prodr. Z. D. 16 b.), Hvitabiørn, hvideBiorn, sees her undertiden, naar den Grønlandske Iis lægger sig til Landet. Denne kan

med rette bære Navn af Amphibium, i den Forstand, de Gamle have taget Ordet; thi den opholder sig og søger sin Føde snart paa Landet, snart paa Vandet.

IV. *GLIRES*, Rotteslægten.

12. Lepus timidus (Favn. Svec. 25), Hieri, Hare. For faa Aar siden blev nogle Par oversendte til Sydlandet fra Kiøbenhavn, hvoraf kuns tvende Par kom levende til Landet. Om disse endnu leve og have formeret sig, har man endnu ingen Efterretning om; rimelig vilde Besætningen af disse Dyr bedre lykkes i Island, om den enten var taget fra Grønland eller Norge.

13. Mus Rattus (Favn Svec. 33), Valska, Rotte, skal, efter Olaf. Beretning, findes paa Vesterlandet.

14. — Musculus (Favn. Svec. 34), Mus, Muus, er des overflødigere allevegne, undtagen paa nogle visse Øer, hvor de ikke kunne leve.

V. *PECORA*, Fæe.

15. Cervus Tarandus (Favn. Svec. 41), Hreindyr, Rensdyr, er for nogle Aar siden indført fra Finmarken til Sønderlandet, hvor den efter Beretning lever godt, og aarlig formerer sig. Af Rensdyr-Mosen (Lichen Rangiferinus), vilde den finde en Mængde for sig paa Østerlandet, om de bleve bragte didhen. I Aaret 1784 ere atter nogle Par bragte til Oefiord.

16.

16. Capra hircus (Favn. Svec. 44), Geit, Geed. Man har fornemmelig lagt sig efter denne Art, siden Faare-Sygen begyndte i Landet, men meest paa Nord- og Øster-Landet, hvor der gives nogen Skov, saasom i Fnioskedalen. Maaskee disses Avl kunde paa mange Steder blive, om ikke fordeelagtigere, dog sikkrere end Faarenes, da man veed, at de ere meget stærkere, og lide ikke saa meget ved slet Regn og ont Veir, som hine; desuden æde de Vexter, som ingen af de andre Kreature skiøtter om; klyve til de Steder, andre ikke kan komme til. Moese-Arterne, saavel de der voxe paa Stene som Træer, ere dem tienlige til Vinterfoder. Men skulde der tænkes paa, at plante og opelske Skove igien nogensteds, vilde det ikke være raadeligt at holde disse Dyr, med mindre Stedet blev vel indhegnet; thi de ikke allene afbide Spirene, men gnave endog Barken af, hvorved Træet maae gaae ud og dee.

17. Ovis aries (Favn. Svec. 45), Saudr, Faar. Om dette, som det nyttigste Kreatur for Island, kan læses paa adskillige Steder i E. Olaf. Reise-beskr. Faaredriften, der i forrige Tider, fornemmelig paa Nordlandet, haver været meget vel indrettet, har i de sildigere Tider hos Mængden meget taget af, og bleven forværret. Det var at ønske, Indbyggerne vilde efterfølge de saa Exempler, som endnu findes hist og her, som ved at bygge Faarehusene større og rummeligere, ikke at holde flere, end dem, de kunne skikkelig fodre om Vinteren, holde efter den gamle Maade en god Hyrde, der saa ofte Veiret tillader det, driver dem ud og afskuffler Sneen for dem,

hvorved Høet spares. De saakaldede Sel eller Sætur, der i forrige Tider have været meget almindelige her, som i Norge, ere nu, Tid efter anden, nedlagte. Paa min hele Reise traf jeg kuns trende; den ene paa Kalldrananes i Strande-Syssel; den anden paa Spakonefell, tæt ved Skagestrands Handelsted; og den tredie ved Gaarden Reykiahlid ved Myvatn. Hvor nyttige disse ere for Qvægavlen kan let indsees; thi her finde disse Dyr baade meget og godt Græs for sig, og medens de holdes her, voxer Græsset i Hieme-Marken, saa de om Høsten, naar de drives hiem igien, finde den samme Overflødighed. Og da der aarlig udsættes Premier for adskilligt, som sigter til Landets Opkomst, troer jeg sikkert, at Sæternes Optagelse ikke fortiente at være det sidste, som ved Premier skulde opmuntres til.

18. Bos Taurus (Favn. Svec. 46), Naut, Tyr, Oxe, Koe. Denne Avl kunde og burde drives langt stærkere end nu skeer, helst paa Nordlandet, hvor Græsningen er saa overflødig om Sommeren; men dette kan ikke ventes, saa længe Tunene, som skulde forskaffe Vinterfoderet, ligge paa saa ynkelig en Maade uden Giærder, og uden at slettes og befries fra de saa meget skadelige Tuer. I forrige Tider skal man paa visse Steder have holdt Stude, som om Vinteren have gaaet ude, ligesom Hestene.

VI. *BELLUÆ*, Grumme Dyr.

19. Eqvus Caballus (Favn. Svec. 47), Hestr, Hest. At disse ere af en besynderlig god Art, nægtes

nægtes vel ikke af nogen, som har reist i Island. Tid efter anden ere adskillige bragte til Dannemark af de reisende Kiøbmænd. Jeg erindrer, at jeg for 12 Aar siden ved Løvenborgs Birketing saae en islandsk Hest, som løb fra endeel danske Heste, hvilke Prokuratoren, en Ridefoged, og andre rede fra Tinget paa. Den Roes, E. Olaf. tillægger dem, er slet ikke overdreven; thi jeg har nogle gange i tykkeste Mørke om Aftenen, i stærkt Regn, kommet lykkelig og vel hiem, endskiønt Veien har været meget slem, allene ved at give Hesten Tøilen, og lade ham raade sig selv. De, der foeres paa Stalden om Vinteren, faae almindelig en Sygdom, som kaldes Fodersot (isl. Heysott), hvilken yttrer sig som Skab i Huden. Dette forekommes ved at klippe Haarene omtrent en Haandbred tæt til Huden, enten bag ved Boven, eller foran ved Laarene paa begge Sider. Hvem der om Foraaret vil kiøbe Heste, er altid vis paa, at naar disse Mærker ikke sees paa Hesten, har han fødet sig selv paa Marken om Vinteren. Ofte bliver et Sted paa Ryggen eller Siden af Arbeids-Heste ved Læstemændenes Uagtsomhed, saa trykkede eller gnavede af Kløft-Sadelen eller andet haardt, som kan ligge mellem Byrden og Ryggen, at det først hovner og derefter bliver til et aabent Saar; dette læges altid bedst ved at trække en Snor, spunden af Rumpe-Haarene, giennem Huden foran i Bringen mellem Bovene, og knytte den sammen ved Enderne og dreie den daglig i Hullet. Islænderne vide meget nøie at bestemme en Hestes Alder af Tænderne, og en liden haard Knort, som hvert andet Aar, eller de Aar, som ere af ulige Tal, findes i det nederste Leed, eller i Hulingen oven for Hovene paa Forbenene. Paa Siderne

af Halsen og midt paa Bringen seer man paa nogle Heste-Haarene at dreie sig, ligesom i en liden Hvirvel; dette kalde de Peturs Sting, og Almuen troer, at hvem der rider en Hest, der haver dette Mærke, omkommer ikke med den i Vand. De vænne dem til en meget net Pasgang, som de kalde at skeida. En god Hest kan med denne Gang omtrent løbe 15 Mile om Dagen. I Skage-fiorden gives de bedste Heste, hvorfor og derfra aarlig sælges en Mængde til Øster- og Sydlandet. Hvor de, paa enkelte Steder, kunde have en Overmængde af dem, drives de til Fields, hvor de giøre et Slags vildt Stutterie. Enhver tager gierne Huden af sine Heste, naar de døe, og dette er at lægge den veltænkende islandske Bonde til stor Roes, at han ikke anseer det for nogen Infamia facti at flaae en Hest og benytte sig af Huden, som en retmæssig Fordeel.

20. Sus Scrofa (Favn. Svec. 21), Svin, Sviin, have tilforn været almindelige, men findes nu ikke, uden hos nogle af de danske Familier.

VII. *CETE*, Hvale.

At faae nogen tydelig, endnu mindre fuldkommen, Beskrivelse over den hele Hval-slægt, kan ikke ventes, da disse Dyr, ikke uden ved Hændelser, falde Folk i Hænder. Levende sees de ofte, men ikke uden et Øieblik, medens de trække Luft over Vandet. Læseren vil derfor ikke finde andet her, end de tilforn i Island bekiendte, bragte i den systematiske Orden, som af Linn. og andre nye Skribentere er vedtagen.

21. Monodon Monoceros (Syst. Nat. 105), Na= ell. Nar=Hvalr, er bekiendt af sin lange og besynderlige Tand, som urigtig kaldes Eenhiørnings=Horn. Den sees meget sielden ved Island.

22. Balæna Mysticetus (Syst. Nat. 105), Sliettbakr.

23. — Physalus (Syst. Nat. 105), Hnu=fubakr, er Strøms Rorhval 298, og Færøensernes Rojur; begge disse ere blant de største bekiendte Hvale, hvis Længde er fra 80 til 120 Alen; de give og ypperlige Hvalbarder, som ofte ere 6 a 7 Alen lange. Kiødet saavel som Spækket spises meget gierne, saavel af Isländerne som Færøenserne.

24. — Boops (Syst. Nat. 106), Hrafn=Reydur eller Hrefna. Af denne Art drev trende Stykker ind paa Land i Rutefiorden, efter at jeg var reist der forbi 1780. Barderne saae jeg siden ved Handelstedet, som af Kiøbmanden bleve vragede, da de største vare neppe en Alen lang.

25. — Musculus (Syst. Nat. 106), Steype=Reydur, er en af de store; driver ofte død til Landet.

26. — Rostrata (Müll. Prodr. Zool. D. 48), Andarnefia. Paa Nordlandet berettedes, at den under hver Svømme=Finne havde en hvid Plet, som de skiære ud tillige med Spækket; heraf udflyder en fiin Olie eller Tran, som de bruge med god Virkning

som

som et fordelende og smertestillende Middel alene med at smørre den paa Stedet.

27. Physeter Macrocephalus (Syst. Nat. 107), Bur-Hvalr, Bure, er den bekiendte Cachelot og Færøensernes Augustur. Af dens store Tænder, som ofte ere sex Tommer lange, og halv saa brede, giøres adskilligt Arbeide; fornemmelig Snustobaksdaaser i Skikkelse af et Horn, efter den gamle Maade, hvilket de ofte beslaae med Sølv-Zirater.

28. — Microps (Syst. Nat. 107), Hundingr, Spækhuggeren, sees ofte i Fiordene at forfølge andre Hvale.

29. Delphinus orca (Müll. Prodr. 57), Hahyrningr, Hundfiskr, er ligesaa grum som forrige. Om denne kan læses hos de fleste nyere Skribentere.

30. — Phocæna (Syst. Nat. 108), Hnysa, Marsviin, er ligesaa almindelig overalt som Landselen. Den findes meget godt aftegnet i Tronh. S. Skr. 2. D. 4. Tab.

31. — Delphis (Syst. Nat. 108), Hundfiskr, Barbeer. Disse ere oftest i Flokke og springe heit op af Vandet, blive formodentlig Færøensernes Kvessingur.

32. — albicans (Müll. Prodr. 50), Hvit-Hvalr, Mialldr. Paa Østerlandet taledes meget om

om denne skadelige Hval. I Aaret 1780 har en ophåldt sig hele Sommeren inde i Fiordene, og forfulgt Fiskerbaadene. Præsten, Hr. John Stephensen, slog den Baaden i Stykker for, hvorved tvende Fruentimmere, han havde med sig, druknede; selv reddede han Livet paa Vraget, da det ikke var langt fra Landet. Følgende Aar 1781, i August-Maaned, medens jeg var i Rødefiord, blev en Baad med 4 Mand borte i Breiddals Bugten. Man troede rimelig, at en Hval havde omkommet dem, siden Veiret var meget godt, og man følgende Dag fandt Aarene, tillige med Stykker af Baaden, drevne paa Land.

Endnu blev paa Nordlandet fortalt om en skadelig Art, som de kaldte Skeliung, som skal være 40 til 50 Alen lang. En af disse skal for 50 Aar siden have forfulgt en Baad uden for Vatnsnes i Hunevatns Syssel; Baaden flygtede over et blindt Skiær, som der var just saa meget Vand over at den kunde flyde, men Hvalen, som stak dybere og løb med Fart efter sit Bytte, blev hængende paa Skiæret, brækkede Ryggen over og døde. Skiæret ligger et godt Stykke fra Landet, er siden den Tid kaldet Hval-Skiær. Den var overalt begroet med store Hrudurkalla, hvis Tegning sees i Hr. Sekret. O. Olavii R. 10 Tab. Manden, som fortalte dette, forærede mig een af disse.

De Midler, man betiener sig af, til at fordrive disse farlige Fiender, skulle være Koe-Møg, som kastes i Søen, saa og at skraale og banke med Aarene. Med det sidste troer man at skrække dem bort, hvilket er tvertimod Færøensernes Mening og Maade, der,

saa-

saasnart de see en Hval, holde sig ganske stille; thi de troe, den søger efter den mindste Lyd den hører, og vil antage Baaden, om den bliver den vaer, for sin Mage. Færøenserne forsyne sig derfor alletider, førend de tage til Søes, enten med et Stykke Bævergeld eller nogle Draaber Enebær-Olie, hvilket som ofteſt gier sin gode Virkning, saasnart det kommer i Søen, da Hvalen med eet synker sagte ned, og sees ikke meer.

At der endnu gives mange Skabninger i Havet, som ikke ere ret bekiendte, eller beskrevne, kan man ikke tvivle om, da man foruden de Søefarendes idelige Beretninger om usædvanlige Skabninger, som vise sig paa Vandet, tillige læser, at lærde og troværdige Mænd anføre nogle, som de vel ikke selv have seet; men synes dog, at være overbeviste om Sandheden af de Efterretninger, de have faaet. Saaledes finder man:

a) Marmennil, et Søedyr, som skal ligne et svøbt Barn, baade hos E. Olafs. p. 537 og hos Strøm Søndm. Beskr. pag. 296. Ligeledes er dette Dyr bekiendt i Færøe, hvor det kaldes Marbendil.

b) Havmand og Havfrue, meldes om hos begge ovenanførte Forfattere, saavelsom hos Luc. Deb. Fær. Ref. 171.

Præsten, Hr. Erich a Hofe i Alstefiorden, en i Landet bekiendt Mand af Retsindighed, og en Elsker af Naturbetragtninger og Lægekonsten, fortalte mig om et Søedyr, han for endeel Aar siden selv havde seet opdre-

opdrevet paa Kalfafells-Fiorn eller Strandbred i Skaptefells-Syssel, som ingen Kiendte eller havde seet tilforn. Det var omtrent to al. langt, tykt som en Mand, havde fire Fødder, meest lignende Faare-Fødder, en kort Rumpe; Hovedet meest ligt Menneskets; over hele Kroppen havde det blanke og store Skal, som laae Tagsteenviis (imbricatim), og saa tykke og haarde, at ingen Staal-Egg kunde hugge dem over. Hverken Dyr eller Fugle vilde æde deraf. Det laa derfor ubeskadiget nogen Tid, indtil Søen skyllede det ud igien.

Blandt Hvale-Navne hørte jeg efterfølgende paa Nordlandet, som endnu ere ubestemte; nemlig: 1) Fiose, kaldet af andre Nauthvele; om denne berettede man, at den brølede som en Tyr. 2) Geyr-Reydur. 3) Hafgigia, af somme Meyfiskr; herved forstaaes ventelig Haffruen. 4) Hros-hvele, skal vrinske som en Hest. 5) Katthvele. 6) Lyngbakr, saa kaldet, fordi man har synteſt at dens Ryg har været begroet ligesom med Lyng. 7) Raudkembingr, har lige som røde Haar paa Ryggen. 8) Støkkhvele (Stokkull) skal springe over fire Bølger, er meget farlig; thi han søger gierne at trykke under Vandet, alt hvad den seer flyde, ved at springe op og kaste sig paa det. Man slænger derfor, strax den sees, en Dunk, Kutting, eller andet let flydende udaf Baaden, og derved slipper i Sikkerhed, medens han leger med samme. Man formener i Almindelighed, at den formedelst en Klap, som falder ned for Øinene, bliver blind over Vandet.

Anden Klasse.
AVES, Fugle.

I. *ACCIPITRES*, Rovfugle.

33. Vultur albicilla (Syst. Nat. 123), Ørn, Ari, opholder sig allevegne paa Landet; den sparer Intet, som den kan komme nær, og bemægtige sig, hverken af Dyr, Fugle eller Fiske; men denne Graadighed har ofte kostet den Livet; thi man har adskillige gange seet baade Sælhunden og Laxen, som den har hugget sine Kløer i, at have trukket den, uagtet al Modstand, under Vandet, hvorved som oftest begge, og især den sidste, have sat Livet til. Uden for Indgangen til Husene paa Gaarden Grenevig i Øefiorden saae jeg den slaae ned paa et otte Dags gammelt Kid, hvilket den fløi op med. Bondens Søn tillige med en Tiener forfulgte den strax med Hunde, hvorover den saae sig nødt til at flyve ud over Søen, hvor den tilsidst maatte lade sit Bytte falde.

Her fortaltes, at hvis man kan komme til at giøre en Ild bag ved, hvor den sidder, saaledes, at den formærker Røgen, kommer den ikke meer i Nærheden af samme Sted. Den bygger sit Rede af Riis, Straae, Moes og Fier i høie og utilgaaelige Klipper; den lægger tvende lysegraa Æg, af Størrelse som Edersuglens, men mere spidse til Enden. Der berettes, at dens Slagfiedre, lagte under Hovedet paa dem, som ikke kunne sove, dog saa, at de ere uvidende derom, skulde hielpe til Søvn. Dens Fit skal være meget got

at smøre stive og værkefulde Lemmer med, samt ved Beenbrud og forslappede Nerver.

34. Falco Rusticolus (Syst. Nat. 125), Falki, Falk. Af denne gives tvende Forandringer: den graa og den hvide.

35. — Lanarius (Favn. Svec. 62), Smirill, var meget almindelig paa Østerlandet, hvor den daglig saaes at jage efter Kiøbmændenes Duer.

36. Strix, Ugla, Ugle; heraf findes en Art, som meget sielden kommer til Syne, den er tegnet i E. Olaf. Reise-Beskr. pag. 704, Tab XLVI. Den bliver formodentlig Linnæi S. Nyctea (Favn. Svec. 76).

II. *PICÆ*, Skadeartede.

37. Corvus Corax (Syst. Nat. 155), Hrafn, Ravn, er en almindelig og bekiendt Fugl. Adskillige gange saae jeg den om Vinteren at flokke sig sammen omkring Falken, naar den kommer ned imod Gaardene, og da forfulgte den, eller rettere havde Øie med den, indtil den var langt borte til Fields igien.

III. *ANSERES*, Gaaseartede.

38. Anas Cygnus (Favn. Svec. 107), Svanr, Alft, Svane. Ved Siafarborg i Skagefiorden seer man dem om Efterhøsten at ligge i store Flokke paa de ferske Søer, hvor de om Aftenen synge

meget behagelig. Først i dette Aarhundrede har Klosterholderen Bendix Biørnsen paa Mødrevalle i Hørgardalen havt tamme Svaner, som tillige ynglede hiemme.

39. Anas Anser (Favn. Svec. 114), Gragas, er den bekiendte Graagaas; sees ofte om Forog Efteraaret ved Stranden og i Dalene paa Nordlandet; men giør sit Rede ved ferske Søer høit oppe i Landet mellem Ọræfer (Uderkener). A.Domesticus, som alene er en Varietæt af denne, holdes ikke uden af de danske Kiøbmænd.

Denne nyttige Fugl kunde vist endnu, som i forrige Tider*), holdes med Fordeel paa mange Steder, helst i de store Fiorde, hvor Havet ikke raser meget, og Stranden almindelig er lav og flet; thi der vilde den, ligesom i Færøe, føde sig selv den meste Tid af Aaret.

40. — Bernicla (Favn. Svec. 115), Helsingi; af disse komme ogsaa store Flokke tiolig om Foraaret til Nordlandet, hvor de opholde sig nogle Uger ved Kilder og Aabredde. Førend jeg forlod Handelstedet i Øefiord, hvor jeg laa om Vinteren, havde en Bonde skudt nogle, som han solgte til Kiøbmanden. Disse overgik alt, hvad jeg tilforn har spiist af Fugle-Vildt,

*) See Grettis Saga 16 Cap. Edit. Hol. 1756, hvor Asmundr a Biargi beder sin Søn, den bekiendte Grettir, at passe paa sine Hiemmegiæs, som vare 80 i Tallet, foruden Unger. Ligeledes læses i Sturlunga-Saga om en Mand paa Kirkebaj Kloster, som havde 200 Stykker.

Vildt, saavel i Henseende til Fedme, som fornemmelig i Smagen, hvilket sidste bekræftes af Linn. loc. cit. „sapidissima omnium est Avium aqvaticarum.„ Dens Tegning er meget vel truffen i E. Olaf. Reise-Beskr. Tab. XXXIII.

41. Anas Erythropus (Favn. Svec. 116), Hrota, og paa Synderlandet Margas, er Færøernes Bramgaas. Denne er mere sielden paa Nord- og Østerlandet, end de tvende næst foregaaende; ligner Graagaasen meest, allene den er noget mindre, og falder mere bruun paa Ryggen.

42. — mollissima (Favn. Svec. 117), Ædur eller Ædarfugl, Ederfugl. Denne af sit gode Duun bekiendte Fugl er tydelig nok beskreven af de fleste nyere Skribentere; dens Tegning sees og i en liden Afhandling om Ederfuglen af Professor Brünniche.

Ligesom den med en fornuftig Omgang ikke allene formerer sig meget hastig paa de Steder, hvor den ubehindret kan bygge, men endog bliver saa tam, at man kan tage den med Hænderne af Redet, uden at den flygter, men ligger rolig ved Siden af Mennesket, medens det borttager dens Æg og Duun. (Efter Manges Beretning skal den paa Vidøe, hvor Landsfogden boer, være saa tam, at nogle have giort sit Rede inde i Husene. Paa Rappsøe i Bredefiorden skal den ligeledes have havt sit Rede oven paa Huustagene) ligesaa let kunne og de største og beste Varper eller Ægvær, med en slet Omgang ganske ødelægges; saaledes klagede

Bønderne paa Risøe i Øefiord over de fremmede Søe-Folk, som ofte gaae her til Ankers, at de ved deres Skyden have ikke allene giort dem vilde, men næsten forjaget dem allesammen. Gaarden Laxamyre ligger kort fra Husevig, og har altid været et blandt de største og beste Æqvær paa Nordlandet, men vil snart miste denne Herlighed, om efterfølgende nye Maade at fange Ederfuglen paa, ikke i Tide alvorlig forbydes, og Overtræderne følelig straffes. Fuglen ligger, som bekiendt er, i store Flokke om Foraaret, og søger sin Føde ved Stranden. I denne Tid har man tilforne fanget endeel ved at sætte Snarer for dem ved Stranden; men da de paa denne Maade ikke have kundet fange saa meget, som de ønskede, har en Mand ved Husevigs Handelsted indrettet et Net 9 al. i Qvadrat, som med en Steen og en Bøie paa hvert Hiørne, lægges vandret, omtrent een Favn fra Bunden uden for Stranden, hvor Fuglen meest opholder sig; her strøer man en Mængde af Graasleppens (Cyclopterus lumpus), Ravn, hvilket Fuglen begiærlig æder. Den søger langs Bunden, til den træffer denne Lokkemad, opholder sig her til den omsider nødes til at skyde sig op, og trække Luft, da den bliver siddende i Garnet; paa denne Maade skal Opfinderen, efter sandfærdig Beretning, have fanget henimod 1000 Stykker i Aaret 1780; andre berettede 11 store Hundrede ɔ: 1220. Næste Foraar 1781 saae jeg ved Øefiords Handelsted et af disse Net, med hvilke man der vilde giøre samme Forsøg.

Førend jeg forlader denne Fugl, maae jeg, som noget besynderligt, berette, at jeg hos Kiøbmand Krabbe paa Vapnefiord saae en Ederfugls Unge, 14 Dage gam-

gammel, mellem sex tamme Ellinger af samme Alders Moderen havde antaget ham som sin egen, men det besynderlige herved var, at naar de alle laae i en liden Park, som Kiøbmanden havde ved Siden af sin Hauge, og han kastede Stumper af Fisk udi Vandet til dem, som strax sank, og kom dem af Syne i det muddrede Vand, dukkede Eder-Ungen under, bragte det op igien, men maatte strax overgive det til de andre. Om denne siden har parret sig med een af Ænderne, og levet, som Monogamist, efter Ederfuglens Maade, eller som de tamme Ænder, levet i Polygamie, var artigt at vide; Afkommet vilde da blevet haardførere og lettere at føde, siden det den meste Tid vilde have fødet sig selv i Stranden *).

43. Anas Clangula (Favn. Svec. 122) kaldtes ved Myvatn, hvor den er meget almindelig, Husønd. En Han skiød jeg om Høsten, stoppede den ud, og viiste den til de fleste, som om Vinteren kom til Oefiords Handelssted; men ingen kiendte den, mindre viste at give den noget Navn. I Norge kaldes den Hviin-And og Lund-And (Ström. 220).

44. — Hyemalis (Favn. Svec. 125), Havella, Gadisse, Angletaske, Troefoter. Han og hun ere meget vel aftegnede i E. Olaf. Reisebeskr. Tab. XXXVI. Den kommer, ligesom Ederfuglen, om Foraaret i store Flokke ind i Fiordene, hvoraf man altid hører nogle skrige den meste Tid om Dagen deres eget Navn Havella. Om Sommeren sees den

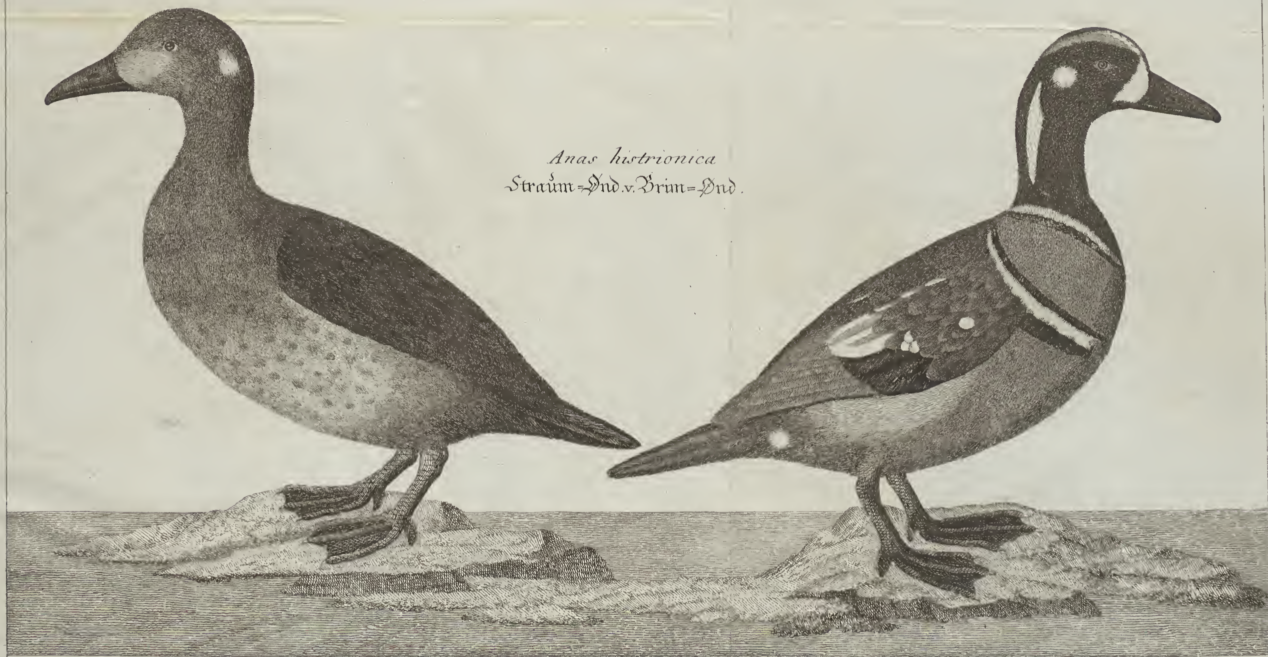
*) Efter at dette var skrevet, har Hr. Krabbe berettet mig, at samme Unge blev siden bortsnappet af en Rovfugl.

allevegne paa de ferske Søer oppe i Landet, Parviis, og fornemmelig ved Myvatn, hvor ikke allene denne, men endog de fleste andre Arter af Ænder, som findes i Island, have sit Rede. Hannen (Mas) har ingen vis og bestemt Farve; thi jeg kunde neppe see i de største Flokke, som jeg tit betragtede, tvende, der fuldkommen lignede hverandre, saa at Hr. Strøms Tegning i det Kongl. Norske Vidensk. Selsk. Skr. 5 Deel VIII Tab. I Fig. passer sig lige saa godt som ovenmeldte. Dette har og givet Anledning til de mange Forandringer, som findes i Brünn. Ornithol. fra 75 til 79.

At Ungerne saavel af denne, som de fleste andre Ænder, skifte Farven i de første Aaringer, nægter ingen, men om disse blive efter en vis Alder lige, tvivler jeg endnu paa, da jeg ved Myvatn saae Hanner af adskillige Forandringer at ligge uden for deres Hunners Reder, som er tæt ved Vandet. Den giør fire og undertiden fem Æg, hvide med et blaat Skiær, korte og tykke, lidet mindre end Henseæg.

45. Anas Histrionica (Syst. Nat. 204), Straum-Ond, Brim-Ond, Brim-Dufa. Hannen findes tegnet i E. Olaf. Reisebeskr. Tab. XXXIV. og begge beskrevne i Brün. Orn. 84 og 86. I ovenmeldte Tegning savnes en rund hvid Plet, som sidder lidt foran Midten af hver Vinge, lidet længere bag efter ere atter trende mindre tæt ved hverandre, og endelig en ved hver Side af Rumpe-Fiedrene. Disse savnes aldrig paa nogen gammel Han. De opreiste Fiedre i Nakken paa Tegningerne sees aldrig paa nogen levende. Paa Nord- og Østerlandet træffes den allevegne

Tab. I.
pag. 24

Foemina *Mas*

vegne Parviis, helst mellem Skiær og Holme, og i Udløbet af store Floder og Elve, hvor den dukker og tumler sig, hvor Strømmen er stridigst. Naar man pludselig kommer over den, flygter den allevegne ved at roe, da den og piber stærk, næsten som en Rotte, der er i Knibe. Hunnen er lidet mindre end Hannen, er graa mellem Nebbet og Øiet, hvor Hannen er hvid, har ved hver Side af Hovedet den samme runde hvide Plet som Hannen, under Bugen fra Brystet til Fødderne er den graa; i øvrigt har den en brunsort Farve. Formedelst denne Ulighed med Hannen har Linn. giort en ny Art deraf, som han kalder Anas minuta. Jeg har efter et Par, som jeg selv har skudt og udstoppet, ladet dem aftegne, hvorved denne Irring for Eftertiden kan rettes. See Tab. I.

46. Anas Boscas (Favn. Svec. 131), Blakolls-Ønd, Gras- og Kil-Ønd, af nogle Stock-Ønd, er den bekiendte Vild-And, hvoraf vores tamme Ænder kuns ere en Varietæt. De ophelde sig hele Vinteren i store Flokke inderst i de dybeFiorde. Om Foraaret træffes de Parviis ved smaae Bække, Kilder og moradsige Steder, og om Sommeren ved de ferske Søer. Ved Husevig havde nogle brugt Hannens grønne Halsskind til Opslag paa Huer, paa samme Maade, som Gunnerus beretter om Lommens Hals Skind i Norge. See Tronh. Selsk. Skr. 1ste Deel. pag. 241.

Tamme Ænder holdes ikke, saavidt mig er bekiendt, uden af de danske boesiddende Familier.

47. Anas Crecca (Favn. Svec. 129), Ørt, Krik-And, Atteling-And, er en liden smuk And, sees ikke saa almindelig som de foregaaende.

48. — Fuligula (Favn. Svec. 132). I Siglefiorden kaldtes den Hrafns-Ønd, og ved Myvatn Duk-Ønd. Den er meget forsigtig og vild, hvorfore den heller ikke let naaes i Skudmaal. Naar den flygter fra Landet, giver den en knarrende Lyd fra sig, ikke ulig Ravnens, hvilket efter nogles Sigende skulde have givet Anledning til Navnet.

49. — Ferina (Favn. Svec. 127), Raud-høfda-Ønd, saae jeg kuns engang i Øefiords-Aae.

Foruden disse Andearter, hvilke jeg alle har havt i Hænder, den sidste undtagen, fik jeg efterfølgende Navne, hvoraf de fleste ventelig allene ere Synonyma med de forrige, saasom: 1) Graf-Ønd. 2) Myr-Ønd. 3) Grænhøfda, som er det samme som Blakolls-Ønd. 4) Taum-Ønd skal have en hvid Streg ved hver Side af Hovedet over Øinene (maaskee A. Qverqvedula Favn. Svec. 128). 5) Star-Ønd. 6) Hver-Ønd. 7) Dverg-Ønd. 8) Langviu-Ønd (maaskee Sef-Ønd).

50. Mergus Merganser (Favn. Svec. 135), Topp-Ønd, Vatns-Ønd, Skalle-Sluger. Han og Hun sees begge tegnede i E. Olaf. Reisebeskr. Tab. XXXVII. Ved Øefiords Handelsted saae man daglig hele Vinteren store Flokke at søge sin Føde i Stranden, naar Søen var aaben. Jeg mærkede der,

at

at Farven paa Fiedrene er ligesaa forskiellig, som tilforn er mældt om Havella. En Han, jeg har stoppet ud, er deri forskiellig baade fra Tegningen og Beskrivelserne, at de midt paa Halsen hare en hvid Ring, næsten en Tomme bred, og det øvrige af Halsen med Brystet er lysebrunt med smaa sorte Spætter ispreugt; i øvrigt kommer den overeens med Favn. Svec. loc. cit. og Brünn. 94. Den er almindelig i Selskab med Anas Boschas, som den i Forsigtighed, Lethed og Andet meget ligner.

51. Mergus Serrator (Favn. Svec. 136), Gul-Ond, Fisk-And. Denne er hverken forekommet mig paa Færøerne eller i Island, jeg har derfor stedse været af den Tanke, at den ikkuns var en Art-Forandring af næst foregaaende. I denne Mening er jeg bleven bestyrket ved Hr. Strøm, som i sin Søndm. Beskr. pag. 254 siger sig ikke at kiende mere end en Art af Mergis. Hr. O. Fabr. anfører ogsaa kuns den eene Art i sin Favn. Grönl. (48), nemlig Serrator, og viser til E. Olaf. Topp-Ond og foranmældte Tegning paa Tab. XXXVII. hvilken denne efter hans Beskrivelse bedre passer sig paa. Men da jeg i afvigte Aar har faaet begge Arterne udstoppede fra Færøerne, er jeg nu bleven overbeviist om, at de ere forskiellige, som jeg i Beskrivelsen over de Færøiske Fugle tydelig skal udføre.

52. Alca Torda (Favn. Svec. 139), Alka, Klumbunefia, eller Drumbnefia, Klubalke. At der gives virkelig tvende adskilte Arter heraf, efter E. Olaf. og Strøms Mening, tør jeg ikke nægte. Dette

veed

veed jeg med Vished, at Nebbet saavelsom Furerne deri, tager til med Aarene, og den hvide Streg fra Øiet savnes paa mange gamle. Müllers Balthica og Pica (Prodrom. Zoolog. Dan. 137 og 38, og Brünn. unisulcata 102) ere ikke andet end Unger, som ere forvildede fra de gamle om Høsten, naar de trække, og sees her ofte om Vinteren. Hr. Thoroddi har berettet mig, at han paa Drangøe har seet en med lyserøde Fødder.

53. Alca Arctica (Favn. Svec. 141), Lun'di, Søe-Papegøie, er vel bekiendt og nøiagtig beskreven af de nyere Skribentere. Müllers og Brünn. Deleta er dens Unge.

54. — Impennis (Favn. Svec. 130), Geirfugl, Brillefugl, er allene bekiendt af Navnet paa Nordlandet, har sin Rede paa Geirfugle-Skiærene Sønden for Landet. Nogle Bønder, som havde været med at fange den, paastode, at den var blind, saasnart den kom paa Land, da en tyk Hinde trak sig for dens Øine, hvorfore den ogsaa sad ganske rolig, til man tog den og slog den ihiel; hvorvidt dette er sandt, kan jeg ikke sige, da jeg aldrig har seet Fuglen levende. I Færøe, hvor dog de fleste Sommere fanges nogle enkelte Stykker paa Landet mellem Svartfuglene, har man intet mærket til denne Blindhed; rimeligere er det, at dens Rolighed reiser sig, tildeels af en Ubeqvemhed i Vingerne og Fødderne til at flyve og løbe; tildeels og af Dumhed, som man finder hos hele Alke-Slægten, hvorfore de og af nogle kaldes Tosse-Fugle. I forrige

forrige Tider have Islænderne, efter Beretning, foldt deres Baade med dens Æg paa Geirfugle-Skiærene.

55. Alca Alle (Favn. Svec. 142), Haftirdill, Halkion. Baade dens Tegning, som findes i E. Olaf. Reisebeskr. Tab. XXXV., som og den i Trouh. Selsk. 1. Deel, Tab. VI., ere giorte efter Unger, som ere fangede om Vinteren, og den sidste efter et ilde udstoppet Exemplar. Naar den er gammel og har sin fuldkomne Farve, er Hovedet og Halsen sorte, og over hvert Øie sidder en liden hvid Prik; paa hver Side af Ryggen ere og nogle af Vingernes Dekke-Fiedre hvide paa Spidserne, som formere nogle hvide Streger; de inderste Vinge-Fiedre ere og hvide paa Enden, som giøre en hvid Tverstreg over Vingerne, ligesom paa Alkerne. Den sees meget sielden om Sommeren, men almindelig hver Vinter, endog i det Inderste af de dybe Fiorde; men da er den altid et Forbud mod ont Veir og Storm fra Havet, og følgelig et ubehageligt Syn for Bonden. I Begyndelsen af Aaret 1781 traf det og ind ved Oefiords Handelssted, at ikke allene disse, men tillige en Mængde af Langvier frøse faste i Isen, og bleve levende opædte af Rovfuglene. I Færøe kaldes den Fullkobbi, og er der, ligesom i Island, et Bud for ont Veir med Hav-Vind. Hos Hr. Strøm kaldes den (i hans Søndm. Beskr. Pag. 255) Soekonge eller Jacob.

56. Procellaria glacialis (Favn. Svec. 144), Fylingr, Hav-Hest, bygger allene paa Grimsøe. Denne Fugl sees ikke nær ved, mindre paa Landet, uden høit mod Nord, paa 67 Grad. Brede og derover.

De fleste af vores nyere Skribentere have derfore giort sig megen Umage, ikke allene med at beskrive den, men endog anført alt hvad de af Beretninger have hørt om den. I Tronh. Selsk. Skr. 1 D. 182 findes en vidtløftig Afhandling, og paa Tab. I. sees Hovedet med Foden aftegnet. Ligeledes en god Tegning af hele Fuglen med Beskrivelse i Svensk. Vid. Akad. Afhandl. for Aaret 1759.

Paa min Reise til Island fik jeg den bedste Leilighed at betragte denne Fugl, da vi under Langenæs maatte ligge tre Dage med stille Veir. Skipperen og jeg havde, forend vi reiste, forsynet os i Helsingøer med Fiske-Kroge, Liner og Lod, som vi her kastede ud, og fangede strax en Deel Torsk; saasnart Fiskenes Indvolde bleve kastede over Bord, indfandt sig strax en Mængde af disse Fugle omkring Skibet; jeg forsøgte da med en fiin Silke-Snor, hvori jeg bandt en liden Krog med et Stykke Kork tæt ved, satte noget af Torske-Leveren paa Krogen, og hængte det bag ud af Skibet. Adskillige gange plukkede de Leveren af, uden at tage Krogen med, til endelig tre paa engang bleve det vaer, og kappedes om Byttet, hvorover den ene af dem i denne Skyndning slugede Krogen ned, og paa denne Maade blev fanget. Jeg stoppede den strax ud paa Skibet, og har siden sammenlignet den med ovenanførte Tegninger, hvorfra denne, saavelsom flere, jeg siden fangede, vare forskiellige deri, at Cylinderen, som udgiør Næseborene, var større og mere ophøiet; ligeledes gik den krumme Spidse af Over Nebbet $\frac{1}{6}$ Tom. ned forbi Under-Nebbet, lig Ørnens eller Papegøiens. De aflange

sorte

sorte Pletter paa begge Sider af Hovedet, saavelsom den merke Farve under Øinene, vare heller ikke at see paa nogen; i al den Tid, vi havde dem omkring Skibet, kunde jeg ikke see dens Hoppen oven paa Vandet, som alle berette, uden naar flere, paa en kort Vei, kappedes om at naae, hvad vi kastede ud fra Skibet, da de og sloges stærk ved at hugge hverandre lige i Øinene, og tillige gave en Lyd fra sig, mest lig en Hønes, som kalder paa sine Unger.

I Norge og Færøe, hvor den allene er bekiendt af Fiskere, kaldes den Havhest, og af Søefolk Malmukke. I Nordsøen træffes den sielden; men saasnart man er forbi Hetland, seer man jo høiere mod Nord jo flere. Naar de samle sig, og flyve frem og tilbage, tæt under Læbord af Skibene, pleie Søefolk at frygte en Storm. Den har en hæslig og stærk Stank ved sig, meest liig Ravnens, som Fiedrene, der ellers vare lige saa gode som Gaasens, og Maage-Arternes, til Fylde i Sængedyner, beholde i mange Aar hos sig, og derfor aldrig burde blandes imellem andre Fiedre, hvilket dog ofte skeer paa Grimsøen.

57. Procellaria Puffinus (Syst. Nat. 213, Brün. 119), Skrofa; af denne Fugl saae jeg en heel Deel flyve imellem Reykefiord og Skagestrand, med samme Flugt som den bruger i Færøe, naar den har Unger i Reden. E. Olaf. i sin Reisebeskr. pag. 556 siger, at den er meget rar, og troer, at den ikke bygger i Island. Jeg tør ikke modsige ham, da jeg hverken selv traf dens Rede, eller kunde faae nogen sikker Efterretning herom af Indbyggerne; dog tør jeg for-

mode

mode det af følgende Grunde: 1) at den der flei saa hyppig først i August, som er just den Tid, da denne, saavelsom en stor Deel af andre Fugle, har smaae Unger i Reden; følgelig at den ikke da flygter, eller er i Trækning til Vinter-Opholdstederne. 2) Ere der mange Steder i Strande-Syssel med bratte Fieldsider og Steen Skreder (Urdir) tæt ved Søen, i hvilke den fornemmelig bygger. Dens Rede er og vanskelig at finde. (See Lucas Debes om Færøe 134).

58. Procellaria Pelagica (Favn. Svec. 143), Drudi, Soren Peder. Saavel Beskrivelsen som Tegningen Tab. II. 143, ere meget gode. I Svenske V. Acad. Afhandl. for Aaret 1745 sees samme gode Tegning. Om denne Fugl findes i Island, kan jeg ikke vist sige, da jeg ikke saae den. Et udstoppet Exemplar, som ieg havde taget med mig fra Færøe, viiste jeg adskillige, men ingen kiendte den, uden i Olafsfiorden, hvor nogle fortalte, at have seet en liden sort Fugl undertiden at have fløiet om Aftenen over Vandet, som de ikke kiendte, men af gamle Mænd blev kaldet Drudi; rimeligt er det, at det bliver denne Fugl; thi den sees ikke i Færøe, uden om Aftenen, hvor den ligeledes flyver tæt over Vandet. Navnet er heller ikke uligt det færøeske Drunqvuiti. Siden har jeg talt med Hr. Stud. Thoroddi, som erindrer sig i sin Opvext at have seet den paa ovenmældte Sted.

59. Pelecanus Carbo (Favn. Svec. 145), Skarfr, Dila-, Utilegu-Skarfr, Hvidlaaring, er meget almindelig, baade paa Nord- og Østerlandet.

60.

60. Pelecanus Cristatus (Müll. Prodr. 150, Brünn. 123), Topp-Skarfr, Hraukr, Top-Skarv. Dens Tegning er meget god i E. Olafs. Reisebeskr. Tab. XXXIX, saavelsom Hovedet og Foden af samme i Trondh. Selsk. Skr. 3 Deels Tab. III. Fig. I. Disse ere ikke saa almindelige, som næst foregaaende. Selv saae jeg ikke, uden nogle Par imellem Olafs- og Hiedinsfiordene. De ligne meget hinanden i visse Henseender, saasom Farven, der hos begge, naar de ere gamle, er sort, stærk glindsende, med et grønt Skiær; Nebbet, Fodderne og Tungen, der sidde som et Bygkorn i Svælget hos begge Arter, ligne og hverandre. Deres Flugt, Maaden at svømme og dukke paa, hvilket sidste skeer med et Spring op af Vandet, er og eens. Derimod kiendes de let fra hverandre af Størrelsen; thi den første er næsten dobbelt saa stor som denne, og gierne graa under Struben, har en hvid Plet paa hvert Laar, som dog ikke alletider findes; men dens fornemste Frafkillelses Tegn er Rumpe-Fiedrene, som ere 14 i Tallet, da hiin ikke har flere end 12. Skarfen har en Top, som aldrig findes paa den anden Art. Begges Unger have i de første Aaringer en brunsort Farve paa Ryggen, ere graae under Bugen og paa Halsen, mere og mindre efter Alderen. Af disse tvende troer jeg sikkert, at Skribenterne, den ene efter den anden, have giort tre, og nogle fire Arter. De lægge, efter Beretning, tre og i det høieste sex Æg, der ere hvide med et blaat Skiær, ikke meget større end Henseæg. De ere af alle mig bekiendte de usmageligste, og have tillige en ubehagelig Lugt og særdeles liden Blomme; ikke desto mindre saae jeg i Hiedinsfiorden nogle 100 Stykker, som de havde fra-

taget Fuglen, og bragt hiem. Herved giøre de sig en ikke liden Skade; thi Ungerne, som smage fortræffelig godt, og forlade ikke Reden, førend de ere fuldvoxne, da de lettelig kunne fanges, give Stedets Beboer en god Fordeel.

61. Pelecanus Bassanus (Syst. Nat. 217), Hassula. Paa Nordlandet sees den undertiden at flyve inde i Fiordene; Indbyggerne vente da haart Veir; men den bliver ikke længe der; thi saasnart Ørnen bliver den vaer, forfølger den samme saa længe, til den enten bliver dens Bytte, eller slipper til Havs igien. Dens Unger ere graae det første Aar, og skulle have en meget god Smag, hvorfor denne Fugl og i Skotland er meget kostbar, og spises af fornemme Folk, som en stor Raritæt. Den kaldes af Søefolk Jan van Gent. Mere om denne Fugl kan læses i E. Olafs. Reisebeskr. 223 og 556 saavelsom hos Strøm, Brünn. og flere.

62. Colymbus Grylle (Favn. Svec. 148), Teista, Peturs-Kofa, Teiste. Dens Tegning er meget god i Tronh. Selsk. Skr. 1. D. Tab. IV. I samme kan og læses fra S. 258 til 267 adskilligt denne Fugl angaaende. Den opholder sig ved Nordlandet, paa samme Maade som i Færøe, allevegne ved Strandkanten, baade Vinter og Sommer, fornemmelig i Fiorde og Bugter, hvor Vandet er roligt, hvor den tillige lægger sine Æg i Holme, og Huler imellem Stene paa Stranden. Her erfarede jeg det samme, som jeg aarlig fra min Barndom af har mærket i Færøe, nemlig at den om Høsten forandrer

sin

sin Farve, og bliver graa om Vinteren, og atter om Foraaret faaer den sorte Farve. Ungen, der ligeledes er graa den første Vinter, kiendes lettelig fra en gammel derved, at dens Fiedre ere alle graae, da den gamle har ganske hvide Fiedre, blandede imellem de sorte. Paa Fødderne kan man allerbedst kiende en ung fra en gammel; thi den første har dem sorte, til den har faaet sin fulde Farve, og den sidste røde, som altid siden blive uforandrede. Paa Vesterlandet maae Indbyggerne være bedre sindede mod denne nyttige Fugl, efter E. Olafs. Beretning 559, hvor han siger, at de holde det for en ond Gierning, at slaae en gammel Teiste ihiel, end de ere i Øefiorden, og flere Steder paa Nordlandet, hvor de hele Vinteren og Foraaret forfølge dem med deres smaae Baade (Byttur kaldede) og skyde dem med en Stang, 6 a 7 Al. lang, i hvis Ende ere bundne fire spidse Jern med en opvendende Hage, ligesom en opbøiet eller rettet Fiskekrog, imellem hver Spidse, omtrent to Tommer. Hvad Skade de giøre sig selv herved, kan let indsees, naar man betragter, at de paa denne Maade ikke allene bortdrive de bedste Foraarsdage, som kunde og burde anvendes til Jordbruget: saasom Tunenes Sletning, Gierders Opsættelse, Kaalhaugers Anlæggelse og Dyrkning m. m.; men de tillige, i Steder for at fange en mager og gammel Fugl, berøve sig, om den ikke spares, en stor, feed og velsmagende Unge om Høsten, der ikke kostede mere end hente den i Reden. Efter at jeg var reist fra Øefiord, havde Kiøbmanden faaet en ganske hvid Fugl, som han lod stoppe ud, og om Høsten sendte mig til Kiøbenhavn. Da jeg selv ikke havde seet den tilforn, viiste jeg den til Hr. Professor Brünniche, som

troede, at det ikke var andet end en gammel Teiste, hvilken den i alt ligner, undtagen i Farven. Hvad der bekræfter denne Mening, er, at han tilforn har faaet fra Grønland en ganske hvid Alca Alle, som han i sin Ornith. Boreal. kalder Alca candida 107.

63. Colymbus Septentrionalis (Syst. Nat. 220); Lomr, Lom. Om Forskiellen imellem denne og næstfølgende have Skribenterne været meget uenige, da nogle have villet giøre dem til blotte Forandringer af samme Art; andre have troet, at den ene var Han og den anden Hun; og atter andre deelt dem i fire og fem særskilte Arter. Paa Island saavelsom paa Færøe gives ikke mere end disse tvende, nemlig Lomen og Himbrymen; den første sees paa begge Steder overalt ved Stranden og i Fiordene om Foraaret, og paa de ferske Søer om Sommeren, hvor den lægger sine tvende Æg saa yderlig, at den kan sidde i Reden, og drikke af Vandet. Naar den er gammel og har faaet sin fulde Farve, har den altid den aflange brunrøde, eller rustfarvede Plet paa Halsén, ligefra Under-Nebbet, og ned imod Brystet; det Øvrige af Halsen har en smuk lysegraa Farve, hvori sees nogle smalle, sorte og hvide Striber, der vexelviis gaae langs ned fra Nakken, og ned mod Ryggen og Brystet; under Rumpen sees og en sort Tværstreg. Den i Tronh. Selsk. Skr. 1ste Deel beskrevne, og Tab. II. Fig. I. tegnede Hymber er mig ganske ubekiendt.

64. — glacialis (Syst. Nat. 221); Himbryme, paa Nordlandet Bruse, Hav-Hymber. Dens

Dens Tegning er meget godt giort i E. Olafs. Reise-Beskr. Tab. XL. Deraf sees tydelig, at de hvide Pletter, som først L. Debes, og efter ham de fleste andre Skribentere anføre at være fiirkantede, ere i Henseende til Figuren ubestemte, nemlig snart runde, snart fiirkantede, og snart have de en Figur imellem begge. Paa Færøerne troer man endnu med de gamle, at den udruger sine Æg under Vingerne paa Havet, siden den aldrig sees der at flyve, mindre at sidde paa Landet, men ofte at have Unger, som dog altid ere fuldvoxne. Jeg har selv været tvivlraadig herom, helst siden E. Olafs. intet har mældet derom, til jeg i Island først saae den, ligesom Lommen, at flyve saa heit i Luften, at jeg umuelig kunde have kiendt den, hvis den ikke tillige havde skreget med sin sædvanlige stærke og skielvende Rost. Siden traf jeg den liggende paa en fersk Søe, Liosavatn kaldet, og endelig blev jeg ved Husevig ret overbeviist om, at den ligesom Lommen har sin Rede tæt ved Bredden af ferske Vande oppe i Landet, da en Dreng havde, ved en Søe, Bosavatn kaldet, som ligger ¼ Miil fra Handelstedet, fundet dens Rede, og bragte ikke allene Æggene hiem, men endog Fuglen selv, som fløi lige paa ham, for at forsvare sin Rede. Han og Hun ere hos denne, saavelsom næst foregaaende, hinanden fuldkommen lige.

65. Colymbus Lomvia (E. Olafs. pag. 355, Tab. XXI.) Langvigia, og .

66. — Troille (E. Olafs. p. 355, Tab. XXII.), Stuttnefia, Alka, Aalke. Begge findes beskrevne hos Brünn. 108 og 109. Forskiellen

seer man paa begge Steder at bestaae allene i Nebbet, som hos den ene er lidet længere, og den hvide Streg fra Øiet, som sees paa Tegningen Tab. XXI., men mældes intet om i Beskrivelsen. Disse tvende Kiendemærker, som ere tagne af Nebbet og den hvide Streg fra Øiet, ere slet ikke bestandige; thi iblandt nogle 100, som jeg har seet, fangede i Færøe adskillige gange, har jeg truffet ligesaa mange uden, som med den hvide Streg; ligeledes Nebbet af den Længde, at man skulde være uvis, til hvilken den burde regnes. Saasnart Ungen er halvvoxen, taber den Hyet; de gamle trække den da strax ned fra Bierget, hvilket efter Beretning af nogle, som mange Aar havde lagt i Drangøe om Sommeren, ikke skeer, hverken ved at sætte den paa Ryggen, efter L. Debes Beretning, ikke heller ved at lade den selv flyve, og støtte sig ved Vingerne af de gamle, som E. Olafs. beretter, men Moderen tager dem løselig i Nakken med Nebbet, og fører dem ned paa Søen, da de selv arbeide tillige med Vingerne saa meget de kan. Efter nogle faae Dage forlader den Landet og flytter til Søes. De første træffes allerede sidst i Julio paa Havet, hvor Ungen stedse holder sig tæt ved Moderen pibende bestandig, og den Gamle skrigende igien med et høit og skurrende r== r== r===. De, som blive sildig udklækkede, forlades af Moderen, og maae blive tilbage i Landet om Vinteren, da de, om det falder ind med mildt Veir, nogenledes begaae sig, men tvertimod omkomme de fleste af Sult, og paa andre Maader i haarde Vintre. Saaledes omkom en stor Mængde af disse Unger 1781 ved Øefiords Handelsted mellem den 18de og 20de Januarii, da vi, efter foregaaende godt Veir, med

eet

Colymbus Cristatus.
Sef = Ond.

eet fik en stærk Norden-Vind med en bestandig tyk Snee, der drev en Mængde af disse Fugle tillige med Sneen ind i det Inderste af Fiorden. Den 19de havde vi 8 Gr. Kulde. Sneen begyndte alt at fryse paa Vandet, hvorover disse udsultede, uagtet al deres Stræben, for at slippe ud igien i aaben See, tilsidst maatte fryse fast, og levende opædes af Ørnen og Ravnen. Nogle, som vare nærmere Landet, vare om Morgenen krøbne tæt op under Handelshusene. Samme Morgen, den 20de, var Glasset faldet til 15 Gr. De Fattige af Indbyggerne gik da ud paa Isen, og samlede Hammene, som Rovfuglene havde forladt, for at benytte sig af Fiedrene.

Tidlig om Foraaret sees en Mængde af de nye ankomne, at søge sin Føde i Fiordene, hvor de paa samme Maade, som før er mældt om Teisten, skydes med Stang. De andre Maader, de fanges paa ved Fugle-Biergene, kan læses om i E. Olafs. Reisebeskr. 355 og 707. Den sidste med Fleker, som er den letteste og mindst farlige, bruges ingensteds, uden ved Drangee, skiønt den med samme Fordeel kunde bruges ved de bekiendte store Fuglebierge i Landet, saasom: 1) Skala- og Skiorvikur-Biorg paa Langenæs. 2) Grimsøe. 3) Hornbiorg og Hælavikurbiorg ved Cap de Nord. 4) Latrabiorg i Bardestrands Syssel. 5) Reynisbiarg i Skaptefells Syssel; og 6) Vestmannoerne, foruden andre mindre betydelige Steder.

67. Colymbus cristatus (Favn. Svec. 152), Sef-Ønd, Toppet Hav-Skiær. E. Olafs. 986,

Tegning Tab. XXXVIII., ligner den meget godt, undtagen Toppen paa Hovedet. Ved Myvatn kaldes den Floergot, bygger der i største Mængde i Holmer og mellem den høie Ster (Carex), som voxer i Vandet. Jeg skiød et par Stykker, som jeg stoppede ud, og betragtede desuden adskillige Par, som svømmede omkring deres Rede, hvorfore jeg her vil give en nøiagtig Beskrivelse over den.

Den er lidet større end Teisten, Nebbet er en Tomme langt, sort, men yderst paa Enden hvidt. I Øinene er Perlen sort, og Ringen (Iris) høired, omkring hvilken atter er en perlefarvet Ring. Oven paa Hovedet, hvor Toppen staaer opreist paa foranførte Tegning, er den slet, og sort lige fra Nebbet og langs ned ad Halsen til Ryggen. Fra Næsehullerne tværs over Øinene, og noget ned forbi Nakken, er den brungunl; fra Undernebbet, over den undere Deel af Hovedet, og hen over Midten af Halsen er den sort. Disse Side-Fiedre ere saa fine, at de mere ligne Haar end Fiedre, ere og meget længere end de paa Nakken og under Struben, hvorfore de og paa hver Side af Hovedet og den halve Hals, ligne en Kam. Foran under Struben sees en hvid Plet, der gaaer ligesaa langt ned som den sorte Kam; det Øvrige af Halsen med Brystet langs hen under Vingerne og ned over Laarene, er rustfarvet. Under Bugen er den hvid med et blaat Skiær, ikke uligt Silke, paa Ryggen og Vingerne brunsort, men de mindre Vinge-Fiedre ere hvide, som giøre med Enderne en smal hvid Tværstreg over Vingerne, lige som paa Alken, Teisten og flere. Rumpe-Fiedre fattes den ganske, og Fødderne sidde lige bag ved Enden

den af Kroppen. Paa Tæerne, som ere halvsplittede, og see ud som tynde Laller, ere Kløerne ganske tynde og flade, saa de mere ligne Nægle end Fugle-Kløer. Læggene ere bag paa savtændede. Han og Hun ere hverandre lige. Dens Æg ere neppe saa store som Duens, hvide med et guult Skiær. Fratager man den et Æg den ene Dag, finder man et nyt igien den næste. Efter Bondens Beretning ved Reykiahlid, havde han paa denne Maade af et og det samme Rede taget 19 Stykker, da den endelig blev kied af at giøre flere, og forlod Stedet. Den bygger et stort og tykt Rede, som før er meldt, inde imellem Støren, dog ikke, som man har berettet (Linn. loc. cit.), flydende paa Vandet, men fastbundet, og hvilende paa Rocd-Bladene af Støren. Saavel Fuglen selv, som Æggene, smage meget godt.

68. Larus Tridactylus (Favn. Svec. 157), Ritsa, Skegla, Ritur, Lille Sølvet, Rotteren. Tegningen, saavel af den Gamle som Ungen, ere meget vel giorte i E. Olafs. Reisebeskr. Tab. XXIII. XXIV., og beskrevne adskillige Steder, men fornemmelig S. 572. Ligeledes findes en lang Beskrivelse af samme ved Viff. Gunn. i Tronh. Selsk. Skr. 3. D. 119, og Strøm. S. B. 241. Den kommer i en utrolig Mængde ind i Fiordene med Vaar-Silden, holdende sig bestandig over Stimen, med idelig Skriig, hvorefter man og retter sig med at kaste Garn eller Vod ud, hvor den haves. I Hiedinsfiorden fangede man dem med Snarer paa Stranden, giorte af Hvalbarder. Dennes Fiedre, saavelsom de andres af denne Slægt, giver Gaase-Fiedre intet efter til Fyld i Sænge-Klæder.

69. Larus Glaucus (Brünn. 148), Mafr, Blaae-Maage, (E. Olaf. 572, 709.) Den er meget almindelig; men sees meest ved Fiske-Steder, saa at en Reisende kan nogenledes slutte sig fra disses Mængde til Fiskeriet paa Stedet.

70. — Marinus (Favn. Svec. 155), Svartbakr, og paa Nordlandet Veidibialla, Svartbag. Tegningen, saavel af den Gamle som Ungen, ere vel trufne hos E. Olafs. Tab. XIII. og XIV. Den findes og meget godt beskreven af Brünn., Strøm og flere. Den er ellers overalt bekiendt, endog i Kiøbenhavn, hvor jeg ofte har seet den flyve uden for Toldboden, og inden for Qvintus paa Christianshavn. Tidlig om Foraaret seer man denne, i Selskab med næst foregaaende, at sidde paa Kanten af Isen, hvor de faae overflødig Føde af en liden Cancer eller Marflue-Art, som Indbyggerne kalde Sildar-Ogn (de Norskes Aat), som findes der i en utroelig Mængde. Længere hen paa Foraaret passer den paa Graasleppen og Roglkensen, som da er dens fornemste Føde, og endelig ud paa Sommeren, og med Hesten holder den sig paa de Steder, hvor den unge Graasey og Silde-Stimer spille i Vand-Skorpen. Saaledes saae jeg den ved Beresiord at sidde tæt ved Stranden, for at passe paa, naar Stimen skiød op under Vand-Skorpen, da den ved at flyve frem og tilbage; og skyde sig ned paa Vandet, viser Fiskerne hvor Stimen er. Dette ere trende af dens Hoved-Næringsveie. For Resten tager den til Takke ei allene med Aadseler, men anfalder endog Lam og Biergfuglene, hvorfor dens Neb i Færøe gielder lige imod et Ravns Neb paa Tinget.

71.

71. Larus parasiticus (Favn. Svec. 156), Kioi, Kiovi, (E. Olafs. 573), Struntjager, Tujajo, Jo-Tyv m. f., er en meget bekiendt Fugl i de nordlige Lande. Den kaldes af mange, helst Søefarende, Strunt-Jager. Nogle ere ganske brune (Brünn. 128), andre kuns paa Ryggen, og hvide paa Halsen, Brystet og Bugen (Brünn. 127). Dette har giort Skribenterne, som ikke have havt Leilighed at see Mængden, hvor den bygger, tvivlraadige, saa at nogle have giort tvende Arter heraf, andre den hvide til Han (Mas) og den brune til Hun (Fæmina), og tvertimod. See Tronh. Selsk. Skr. 3. D. 103. Saavel i Færøe som i Island, hvor man allevegne træffer den i Marken ved sit Rede, har jeg seet dem parrede i Flæng, begge brune, begge hvide, og ligesaa ofte en af hver Forandring, og endmere fundet saavel Ægge-Stok som de Kiendetegn, der skille Hannen fra sin Mage hos begge.

72. — cataractes (Syst. Nat. 226, Brünn. 125), Skumr, Haf-Skumr, (E. Olafs. 838.) Paa hele Reisen saae jeg ikke uden tvende Stykker, den ene 3 Mile uden for Langenæs, og den anden uden for Siglenæs. Efter Folkes Sigende er den ikke almindelig. Paa Nordlandet indfinde sig enkelte Stykker ved Fiskerbaadene.

73. Sterna Hirundo (Favn. Svec. 158), Kria, Therna, Terne, Krop-Kirre (E. Olafs. 227, 575), træffes i Mængde saavel i Holme ved Stranden, som oppe i Landet ved ferske Søer. Dennes Unge er, saavelsom de fleste Søefugles, i Henseende til Farven,

ven, de Gamle ulig i de første Aaringer. Den synes at forsvare af sin Natur-Drift, fortrinlig frem for andre Fugle, sine Æg og Unger. Men at den skulde være saa dristig, som E. Olafs. paa ovenmældte Steder beretter, har jeg stedse baaret Tvivl om, da jeg aarlig i min Opvext paa Færøerne, paa de Steder, hvor de havde Reder i tusinde Tal, har baade opsamlet dens Æg og frataget den sine Unger, hvorved vel hele Mængden har skreget stærk, fløiet omkring, og skudt sig tæt ned imod mit Hoved, men aldrig kommet saa nær, at de have rørt det, eller kundet stikke sig selv igiennem, om man havde holdt en Kniv imod dem. Jeg forsøgte derfor i en Holm tæt ved Skagestrands Handelssted, som man ved Ebben kan gaae til, hvor en Mængde af disse saavelsom Ederfuglen bygger paa, i den Henseende havde jeg mit Hoved ubedækket, og følte derved at Beretningen v̄ar sand.

IV. *GRALLÆ*, Myrfugle, eller Sneppeartede.

74. Ardea cinerea (Favn. Svec. 165), Hegri, Blaae Hegren (E. Olafs. 356), sees ikke uden somme Aaringer ved Vester-Jøkelen og paa Sønderlandet.

75. Scolopax Gallinago (Favn. Svec. 173), Hroßa-gaukr, Myriskitr, paa Østerlandet kaldes den Myrinypa, Myrisnita, er de Danskes enkelte Bekkasiner eller Steen-Snepper, træffes allevegne ved Kilder og sumpige Steder, lader sig ofte høre,

høre, helst mod Astenen, med stærk Brummen, naar den flyver.

76. Scolopax, Jardreka, (E. Olafs. 984 Tab. XLVIII). I Island fik jeg den ikke at see, men i Færøe, hvor den og er meget rar, og kaldes Jeara-Kona, har jeg seet den nogle faae Gange fuldkommen liig Tegningen.

77. — Phæopus (Favn. Svec. 169), Spoi, Mellem-Spove, lægger sine fire Æg, uden synderlig at bygge noget Rede, paa flet Mark, og helst i Græs. Saasnart den bliver Mennesker vaer, forlader den Redet og følger dem med idelig Skrigen og Klage, snart ved at flyve, snart ved at flagre, og det ofte meget langt fra Redet.

78. — Totanus (Favn. Svec. 167), Stelkur, Rødbeen. Om For- og Efteraaret sees den at søge sin Føde i Stranden, og om Sommeren fører den sig op i Marken, paa samme Maade som næst foregaaende. Den er større end 75 og mindre end 77. Naar den er levende, kiendes den let fra andre Fugle, først af sin stærke Fløiten, saavel naar den begynder sin Flugt, som naar den sætter sig ned igien; men fornemmelig deraf: at den tillige nikker, eller rettere rokker stærkt frem og tilbage med hele Kroppen, uden at flytte Fødderne.

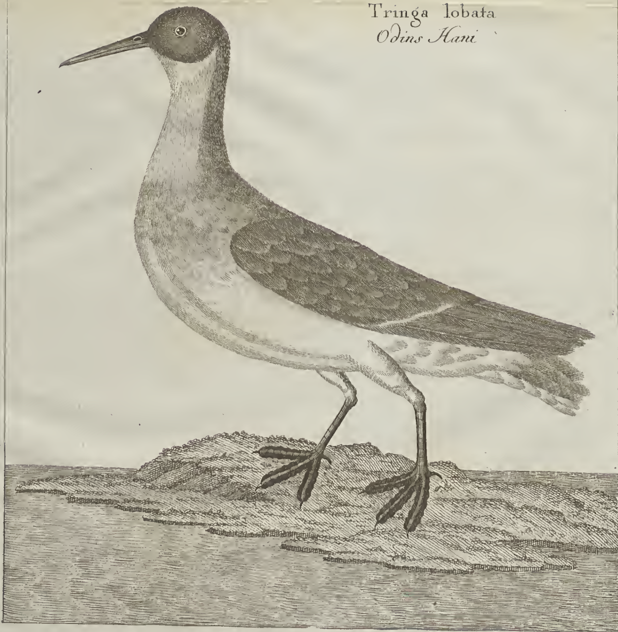
79. Tringa Striata (Syst. Nat. 248), Selningr, er af Hr. Strøm uøiagtig beskreven, saavel i hans Søndm. Beskr. 225, som i Tronh. Selsk. Skr.

3. D. 440, hvor tillige sees paa Tab. VII. en meget god Tegning. Iblandt nogle og 40 Stykker, som bleve skudte ved Skagestrands Handelsted, søgte jeg forgieves efter de blaae Pletter, som E. Olafs. 580 beretter at skulde findes paa Ryggen. Strøm mælder heller ikke noget om dem. Om Høsten og Foraaret sees de i 1000de Tal, hvor Strandkanten er slet. I Norge kaldes den Fiore-Pist og Fiore Kurv, Fiære-Muus, og paa Færøerne Graa-Graling, eller Fial-Murra.

80. Tringa Alpina (Syst. Nat. 249), Loarthræll, E. Olafs. 581, er godt tegnet paa Tab. XLI. Den sees snart aldrig allene, men følger bestandig Heiloin, ligesom en Unge sin Moder, hvilken den i Henseende til Farven temmelig ligner, men er neppe halv saa stor som den.

81. — lobata (Syst. Nat. 249), Odins-Hani, Sund-Hani. I Tronh. Selsk. Skr. 3. D. 575, nævnes den under Navn af Fisklita. I Kammer-Sekret. Olavii Reisebeskr Tab. IX. sees vel en Tegning af denne Fugl, men er kuns maadelig giort, da baade Nebbet er for kort, og tillige for tykt ved Roden, saa det bedre passede sig til efterfølgende Orden af Passeres end Grallis. Halsen er ligeledes for kort og for tyk. Dens udtungede Fødder (Pedes lobati), som ingen af hele Slægten haver uden denne, ere skiulte paa Tegningen, da den forestilles flydende paa Vandet. Navnet Bekri, som staaer under Tegningen, hørte jeg ikke af nogen; derimod blev den af mange paa Nordlandet kaldet Landthingsskrifari, hvilket Navn man havde givet den

deraf,

Tringa lobata
Odins Hani
Friedrich sc

deraf, at naar den svømmer ved Stranden, dypper den idelig Nebbet i Vandet, som skeer for at oppille de smaae Insekter, samt Frøe og Knopper af det Taug, som flyder paa Søen; fornemmelig seer man den imellem Kloe-Tang (Fucus veficulesus) og Reymathara (F. loreus). Om Foraaret og Høsten sees den adskillige Steder ved Stranden i smaae Flokke, saavel paa Nord- som Østerlandet, og om Sommeren, som Sekret. Olavius beretter, i de Bække, som løbe fra de varme Kilder saavelsom i de ferske Søer, saasom ved Myvatn, hvor en Mængde har sit Rede paa de smaae Holme, og omkring Bredden af Vandet. Den er slet ikke skye for Mennesker; thi om man sætter sig ved dens Rede, som altid er tæt ved Vandet, svømmer den saa nær, at man letteligkan slaae den med en Kiep. Den gier fire Æg, lysebrune i Bunden med sorte Pletter, ere korte og spidse imod den ene Ende; Paa Færøerne kaldes den Helsa rejk. Iblandt Ascanii Icones sees den meget godt tegnet. Hos E. Olafs. 357 mældes om en liden Fugl, som han kalder Torfgrafar-Alft, hvorom han selv formoder, at den ikke er andet end dennes Unge, der ikke har faaet den fulde Farve.

82. Tringa ferruginea (Brünn. 180), Raudbrystingr, E. Olafs. 985. (H.)

83. — Rostro nigro, basi rubra, pedibus rubris dorso maculaqve alarum albis, E. Olafs. 580 (d) Tildra.

84. Tringa tota supra fusca maculis albis, Lækiadudra (E. Olafs. 985 I.).

85. — rostro brevi nigro tota dilute cinerea, Kielldu-Svin, (E. Olafs. 227). Af disse fire sidste har jeg ingen seet, hverken paa Nord- eller Østerlandet, kan derfor ingen nærmere Efterretning give om dem.

86. Charadrius hiaticula (Favn. Svec. 187), Sandloa, træffes allevegne ved Stranden i Fiordene, undertiden i Selskab med Selningen; men almindeligst parviis hist og her. Den er meget kiendelig af en hvid bred Streg, den haver tværs over Panden, hvoraf den og ventelig paa Bornholm har faaet Navn af Præste Krave (Brünn. 184). I afvigte Sommer traf jeg adskillige gange endeel Par af denne Fugl, uden for Amager-Port, mellem Landeveien og Stranden, hvor de, ligesom i Island, med idelig Piben fulgte mig, snart ved at løbe, snart ved at flyve, lige fra Stadsgravene og ind til Kastrup. Af denne Opførsel kan jeg med Vished slutte, at den ogsaa der har sit Rede, skiønt jeg ikke fandt noget.

87. — Apricarius (Favn. Svec. 189), Heilo, Lo, Loa, er den bekiendte Brokfugl; kommer i store Flokke tidlig om Foraaret, opholder sig mellem de foregaaende Arter af Grallis ved Stranden, indtil Marken er optøet og begynder at grønnes, da den siden fordeler sig, og træffes Parvis allevegne oppe i Landet, saavel paa Fieldene som paa Sletter, og i

Dale,

Dale, hvor den lægger sine fire Æg lige i Græsset, uden at giøre sig stor Umage med at bygge og pynte sit Rede, ligesom Spoen, Stelken og flere.

88. Hæmatopus oſtralegus (Favn. Svec. 192), Tialdr, er en bekiendt Fugl, og beskreven af de fleste Skribentere; den kaldes i Dannemark Strand-Skade, i Norge Kield, Strandskur, Konekalv, Glit.

V. *GALLINÆ*, Honseartede.

89. Tetrao Lagopus (Favn. Svec. 203), Riupa, Rype, findes overalt paa Landet, og i største Overflødighed paa somme Steder. Om Sommeren opholder den sig fornemmelig paa gronne Sletter, og imellem Krattet oppe paa Field-Siderne; i denne Tid er den guulspraglet. Om Høsten, naar Sneen begynder at falde deroppe, kaster den sine Sommer-Fiedre, og faaer i deres Sted andre hvide, rykker ned imod Dalen og Stranden, ligesom Sneen formerer sig, til den endelig om Vinteren, naar hele Landet er med Snee bedækket, bliver ganske hvid, Stiert-Fiedrene undtagne, der ere sorte med en hvid Spids, men bedækkes, saavidt den sorte Farve strækker sig, med hvide Dækkefiedre. De ere 12 i Tallet, hvoraf de to mitterste ere hvide paa Hannen. Denne har og, foruden den røde Kam, som sidder oven over Øinene paa begge, en sort Streg fra Næseborene og forbi Øinene. Iblandt Landfuglene er denne den mindst forsigtige, vilde derfor idelig bleven et Bytte for Rovfuglene, om ikke den omhyggelige Naturens Herre havde givet den denne

Egenskab, at skiste saaledes Farven, at den alle Aarets Tider ligner Marken, den er paa, og derved ofte undgaaer sine skarpseende Fiender: Ørnen, Falken o. s. Hvorledes Indbyggerne fange dem med Snarer om Vinteren, kan læses om i E. Olafs. Reisebeskr. 581. De ere ikke vanskelige at træffe for Menneskene, endskiønt de giøre sig en Hule saa dyb ind i Sneebakkerne, at de deri skiule hele Kroppen, saa allene Hovedet staaer frem; man skulde derfor neppe blevet dem vaer, hvis de ikke gaaende havde opsøgt sig disse Steder, hvorved Sporene strax falde i Øinene, helst efter en nyefalden Snee, og ved at følge disse ere de let fundne; oftest ere flere samlede paa nogle Skridt nær hverandre; Snaren, der er heftet midt paa en Snor, nogle Favne lang, føres af tvende, der holde hver i sin Ende, lige henimod dens Hoved, som den selv villig stikker deri, og saaledes bliver hængende. De formere sig stærkt; thi det er ikke sielden, at man træffer dem med en halv Snees Unger. I Fliots Herred talte jeg 13 hos een. Dens fornemste Føde er Riupna-Lyng (dryas octopetala), Krækeber (Empetrum nigrum), og Betula nana, Fiall-Drape. Adskillige Gange have de reisende Kiøbmænd bragt dem levende til Kiøbenhavn, hvilket let lader sig giøre, naar man til Reisen forsyner sig godt med den foranmældte Føde, som paa de fleste Steder findes i Overflødighed. Naar Hannen flyver, giver den en besynderlig Lyd fra sig, meest lignende en Skralle, eller den Knarken, en Dør giver, som gaaer trangt paa sine Hængsler.

VI.

VI. *PASSERES*, Spurvartede.

90. Columba œnas (Favn. Svec. 207), Dufa, findes ikke vild, saavidt bekiendt er, i Island; men hos nogle af Kiøbmændene holdes de tamme, tilbragte fra Kiøbenhavn.

91. Turdus iliacus (Favn. Svec. 218), Skogar-Throstr, træffes ikke uden i Skovene, undtagen om Foraaret, sidst i April og først i Mai, da den sees ved Gaardene, saavel paa Huustage som paa Gierder ved Solens Opgang, men forstikker sig gierne, saasnart Solen kommer noget op paa Himmelen. Almuen paa Nordlandet troede, at den paa denne Tid af Aaret var forbandet eller forviist af Skoven. Den rette Aarsag er, at denne som andre Fuglearter, der enten trække For- og Efter-Aar, eller lægge sig i Dvale om Vinteren (thi da mærkes de ikke), sees i begge disse Aarets Tider Flokkeviis ved Byer, Gaarde og Strandkanten, om Foraaret saa længe til Skoven og Markerne grennes saa meget, at de der, af Spirer og Insekter kan finde sin Føde; dette samme skeer næsten ligesaa almindelig om Høsten, efter at Yngelen er kommen til den Vext, at de Gamle overlade dem til sig selv, og Flyttetiden til Vinter-Qvartererne trænger paa. I disse Tider ere de besynderlig feede, og have den samme delicate Smag, som andre Steder, hvor de holdes meget dyre; desuagtet troer jeg kun faae, og maaskee ingen af de Indfødde veed, hvordan den smager, mindre benytter sig af den til Føde; mueligt det ovenmældte Sagn: den er forbandet af Skoven, holder dem fra at fange elle skyde dem, men dette saavelsom andre Smaating, der tilsammen

 men

men tagne, kunde blive betydelige i Næringen, kommer ikke i Betragtning, helst nu, da Nationen, Modløs og udarmet, anseer alting med Ligegyldighed. I Fnioske=Dalen paa Nordlandet og i Alftefiorden paa Østerlandet vrimlede Kratskoven fuld af dem. Paa Færøerne kaldes den Odins=Hane, hvor den ikke sees uden paa samme Tid om Foraaret. Denne er vist Hr. Strøms Tale=Trast. (Søndm. B. 260).

92. Emberiza nivalis (Favn. Svec. 227), Sniotitlingr, Solskrikia, Sneekok, Vinterfugl. Dette sidste Navn, som allene tillægges Hannen, er den som forestilles paa Tab. I. i Favn. Svec., men β i Beskrivelsen er Hunnen. Mere kan læses om den i E. Olafs. 582. Paa Nordlandet sees den hele Sommeren, ligesaavel ved Stranden og paa det Lave, som høiere oppe, hvilket er imod dens Sædvane baade i Norge og Færøe, hvor den ikke sees om Sommeren, uden høit oppe paa Fieldene.

93. Fringilla Linnaria (Favn. Svec. 241). Endskiønt jeg ikke selv saae denne Fugl, troer jeg dog, at den bliver den hos E. Olafs. 586 (c) kaldede Audnu=Titlingr, de Danskes Graasisken ell. Moirisk.

94. — Lapponica (Favn. Svec. 235 E. Olafs. Thufu=Titlingr pag. 582 b.).

95. Motacilla oenanthe (Favn. Svec. 254), Steindepill, Gou=Titlingr, Steendolp, Steen=Sqvette. Den Skade, den skal giøre ved at hugge

hugge i Yveret paa Køer og Faar, saa de hovne op, efter E. Olafs. Beretning 584, vidste man intet af paa Nord- og Øster-Landet; det findes heller ikke at være anmærket af nogen anden Skribent, som have skrevet om denne Fugl. Paa Færøerne kaldes den Stainstolpa, og ansees der for en ganske uskyldig Fugl. De Gamle indbilde derfor Børn, for at skrække dem fra at giøre den Fortræd, at Fingrene skulle blive stive og krumme, om man rører dens Æg eller Unger.

96. Motacilla Alba (Favn. Svec. 252), Erla, Mariu-Erla, Vipstiert, Havre-Fugl, Rendesteen-Snager, er allevegne bekiendt, opholder sig og bygger Rede ved Gaardene i Gierder og under Stene.

97. — Troglodytes (Favn. Svec. 261), Rindill, Musarbroder. At denne er jo den samme som Færøernes Musabreuir, tvivler jeg nu ikke paa; da jeg ei allene har ofte baade seet den og hørt den synge paa begge Steder; men endog truffet dens Rede i Olafsfiorden paa lige Sted, og paa samme Maade som i Færøe, nemlig under høie Bakker, som oventil hænge udover. Redet giør den meget stort og konstigt, yderst af Straae, men inden i klædt med Uld og bløde Fiedre, lægger 6 Æg, hvide med et blaat Skiær, af Størrelse som Kanarie-Fuglenes.

Ved Solens Op- og Nedgang lader han sin stærke og behagelige Stemme høre, der intet eftergiver Kanarie-Fuglenes. En besynderlig, men tillige urimelig

Egenskab tillagde Almuen denne Fugles Hierte, nemlig, at hvis det blev lagt ind i Skaftet af en Kniv, blev alle de Saar ulægelige, som samme Kniv giorde. I Dannemark og Norge faaer den adskillige Navne, Thomas i Gierdet, Nelle-Konge, Tommeliden Gierdsmutte, Petermandsmad.

98. Hirundo Urbica (Favn. Svec. 271), Svala, Bye-Svale, Tagskiægs-Svale, Hvid-Svale, Rive, Skorsteens-Svale, skal efter E. Olafs. Beretning 586 sees undertiden paa Vesterlandet.

At der endnu gives flere Arter af Fugle i Island, besynderlig af de sidste Ordener, har jeg største Formodning at troe, da jeg ofte, medens jeg reiste, ved og igiennem Skovene, saae adskillige, som forekom mig anderledes end de anførte, hørte og adskillige Stemmer i mit Tælt, som jeg almindelig, saa ofte det var mueligt, slog op i Nærheden af Skovene, men Fuglenes hastige Flugt og Skovenes Tæthed hindrede, at jeg ikke kunde see dem ret, mindre skyde dem. Mine Følgemænd kaldte dem alle med det almindelige Navn Titling.

Hos E. Olafs 894 fortælles og om et par smaae Ænder, der skulle opholde sig i Hvere ɔ: kaagende Kilder. Paa Nord- og Østerlandet var ingen af alle dem, jeg spurgte herom, som havde seet dem selv, men vel hørt fortælle derom. Tingen synes at være urimelig, ja fast ubegribelig, og kan derfor ikke andet end tages i Tvivl af Fornuftige, saa længe de ikke selv see det.

Af

Af tilførte tamme Fugle vare, foruden Giæs, Ænder, Duer og Høns, som de fleste af Kiøbmændene have, paa Vapnefiord et par tamme Turtel-Duer, Columba Riſoria (Syſt. Nat. 285), og et par Kanarie-Fugle, Fringilla Canaria (Syſt. Nat. 321).

Tredie Klasse.
AMPHIBIA, Tvedyr.

---

99. Raja vulgaris maxima, Skata, Rokke, (E. Olafs. 987). Denne overgaaer meget i Størrelse de andre Arter af denne Slægt, da de ofte træffes to Alne lange, Halen uberegnet. Ved Redefiords Handelsted fangede den norske Assistent Polß, medens jeg opholdt mig der, dagligen nogle, og en Dag 18 Stykker paa Lang-Line, hvoraf sees, at den ikke er saa uvillig at bide paa Kroge, naar de kuns lægges for den, som Kammer-Sekret. Olavius i sin Reisebeskr. p. 498 beretter, og hvor han tillige anfører en anden Maade at fange den paa, som kaldes at slæda. Paa Færøerne, hvor den ligeledes fanges jevnlig, troer man den at være meget graadig, hvorfor de og sige om et Menneske, som kan spise al Slags Mad, hvor slet den end er, at hann ætur alt eat Munni rekur lujkasum Skota ɔ: Han æder alt hvad som kommer ham for Munden, ligesom Rokken. Endskiønt mange finde ingen Smag i denne Fisk, spises den dog med Begierlighed af somme,

naar den, paa den brugelige Maade i Island, først har lagt i Kase, for at blive suur og mørnes, siden udtøet og hængt i Vinden *). Paa Østerlandet ansees den for en af de fordeelagtigste Fiske; thi Leveren giver en god og fiin Tran, Skindet bruges til Skoe, Maven blæses op, som en Blære, og tørres til at bruge som Flaad eller Bøie ved Lag- eller Gang-Baden. Æggene og Fisken spises. De Danske baade salte den og og virke den til Kliprokker.

100. Raja Fullonica (Syst. Nat. 396), Tindabikkia-Skata, paa Vestfiordene Lo-Taska, fangedes tilligemed næst foregaaende, skiønt ikke i saa stor Mængde, paa Lang-Liner ved Rødefiord. Ovenpaa var den overalt besat med Brodde, hvoraf en Rekke, som gik langs ned efter Midten af Ryggen og Halen, var størst. Paa Overfladen er den graa, med smaae sorte Pletter; under Bugen hvid med et rødt Skiær, og ganske glat; almindelig er den ikke meer end ¾ Allen lang i Kroppen, har spidse Tænder, hvilket efterfølgende Art ikke haver. Den er altsaa den samme, som Kammer-Sekret. Olavius har truffet i Breidda-

len,

*) Man gjør det samme i Frankerige, hvor man fører dem mange Mile ind til Lands, og lægger dem i Skyggen under Træer, for at mørnes, siden de der ansees for en af de rareste Spiser (Tiphaigne sur les deux mèrs). Det vilde sandelig ikke glæde nogen dansk Patriot, om det var sandt, at en eller anden og stor dansk Familie skulde være falden paa den Daarlighed, at forskrive slige Rokker fra Frankerig, for at spise dem kasede eller ankomne, da de kunde sikkert haves nok saa gode i det velsignede Land, som de beboe.

len, der ligger kort sønden for Rødefiord. (See hans Reisebeskr. p. 80).

101. Raja Clavata (Favn. Svec. 293), Tindabikkia (E. Olafs. 987, Tab. XLIX).

102. Sqvalus Acanthias (Favn. Svec. 295), Hafr, Haae, er meest bekiendt af denne Slægt; dens Skind bruges af adskillige Haandværksfolk til at glatte deres Arbeide med. Under Langenæs fangede vi paa Skibet tvende Stykker, som Matroserne trak Skindet af, lod dem ligge en Nat over i Salt, og hængte dem to Dage i Røg, stegte dem derpaa i en Pande med lidet Smør under, da de smagte meget godt. De ere fede, blive derfor strax harske, og ilde smagende, om de efter den islandske Maade ophænges uden at saltes. Om dens indvortes Legems Bygning, samt Maaden at føde sine Unger paa, giver E. Olafs. en artig og læseværdig Beskrivelse S. 989.

103. — Spinax (Favn. Svec. 296); Svart-Hafr, Sort Torsk, Morten Blanke, Soe-Rotte. Selv har jeg ikke seet den; men efter Kammer-Sekret. Olavii Beretning er den fanget i Furufiorden (see hans Reisebeskr. 562 Tab. VII). I Tronh. Selsk. Skr. 2. D. fra 313 til 320, er den af Bisskop Gunnerus udførlig beskreven og tegnet Tab. VII.

104 — Carcharias (Syst. Nat. 400), Hakall, Havkal, er ligeledes beskreven og aftegnet i Tronh. Selsk. Skr. 2. D. 330. Tab. X., og kaldes der Haaskierding, Strøm. 284 Haakierring. Maa-

derne, den fanges paa, og hvorledes den benyttes af Indbyggerne m. m., kan læses om saavel i E. Olafs. som Kammer-Sekr. Olavii Reisebeskrivelser. Denne fordeelagtige Fangst drives stærkt, saavel paa Nord- som Østerlandet. I Skagefiorden lægges Lag- eller Gagn-Baden ud i Vinter-Maanederne, hvorved endeel fanges; men Reedskaberne tillige ofte i haardt Veir bortkomme. Tidlig paa Foraaret fange de dem ved at ligge ved Stiore to a tre Dage i Rad paa visse Mede ude i Havet, hvortil de have større Baade, indrettede til 10 a 12 Mand. Paa Sigleuæs traf jeg ved min Ankomst 11 Stykker, som tvende Baade der fra Stedet hávde fanget i tre Dage, alle fra sex til ni Alne lange; med disse indberegnede havde Bonden Thorlev Jonsen allerede da, den 31. Mai, fanget 72 Stykker. Han, tillige med sin Broder som boede paa Stedet, eiede disse tvende Hakalls-Baade, som neppe med deres Tilbehør, eg i saa god Stand som disse fandtes, bekostes under 100 Rdlr. Stykket. Det var en stor Fornøielse at see, hvorledes denne gamle Mand med sin Nærværelse og Opmuntringer satte alle Hænder i den stærkeste Drift; da nogle trækkede dem paa Land, andre skar dem op og udtoge Leveren m. m. En stor Lykke for saadanne Steder, der have en Mand, som med sin Formue, Exempel og Opmuntring, skaffer sine fattige Naboer Leilighed til at forhverve den nødvendige Udkomme.

Kiøbmand Lynge ved Øefiord havde ligeledes ladet bygge en stor Havkalls-Baad, som han lod de Fattige fra Sveiten fiske med, under Grimsey. Af dens Skind skiæres Remmer, som bruges i Stedet for

Tov

Tov eller Liner at buxere den hiem med. Fattige Folk, helst Fiskere, giøre sig Skoe deraf, hvormed de mere sikre end med andre slette Skoe kunne springe i Land paa glatte Strandkante, naar det i oprørt Søe gielder om at være hurtig og bierge Baaden.

Dens Graadighed er umaadelig; thi man træffer ikke sielden Maven udreven, og Leveren opædt af de Havkalle, som samme Dag har taget Lagvads-Krogene, og kun kort Tid har hængt derpaa. Deres Lugt maae ligeledes være meget stærk; thi for nogle Aar siden bræekkede Isen inderst i Oefiorden (som fra Havet gaaer omtrent 10 Mile ind), under nogle Heste, som derved sank og druknede. Samme Sommer skal have været en stor Mængde Havkalle omkring disse Aadsler.

Kiøbmand Lynge talte om at giøre et Forsøg med at nedsynke et Heste-Aadsel i en med Huller giennemboret Kasse, for at forsøge om de, ligesom før, vilde søge derind, men om han har sat det i Verk siden eller ikke, er mig endnu ubekiendt. Denne Maade skal have været brugt i gamle Dage paa Isefiorden, og Stedet kaldtes Gryar-Meed. Tænderne, som i Tronh. Selskabs Skrivter l. c. findes tegnede, ligne meget de Islandske; men Radene i den undere Kiæbe, som hans Hoiærværdighed angiver kuns at være tvende, befandtes paa dem, jeg saae, at være fem, undertiden sex, med 48 Tænder i hver Rad.

105. Sqvalus glaucus (Syst. Nat. 401), Hamere, Haac-Brand. Denne Hai-Art nævne de fleste af vore nyere Skribentere, men ved at sammenligne dem,

dem, sees tydelig, at ingen har ret kiendt den; thi Somme giøre den til en Forandring af næst Foregaaende; andre bestemme den til fem Alnes Længde, og atter andre til fem Fod. Nogle giøre den glat paa Skindet, ligesom en Hval (see Kammer-Sekret. Olavii Reisebeskrivelse 558), andre noget skrubbet (see B. Poulseus Latinske Beskrivelse sammesteds). At den har varmt Blod, ere de alle enige om; jeg og, efter den Beretning, jeg har af Fiskere baade i Island og paa Færøerne.

Kort for min Ankomst til Reikefiorden, havde Fiskerne der fanget een, men allerede skaaret den op, udtaget Leveren, og bortkastet alt, undtagen Stierten, og den ene Svømfinne, som tvende af Matroserne havde fundet paa Stranden, og bragt i deres Baad til Handelstedet; disse vare mørkegraae og skrubbede. Efter deres Beretning, som havde fanget den, var den lidet over to Alen lang, havde tvende Rader Hund-Tænder ved Siderne i Kiæften, men foran i den øverste Kiæbe fire a fem Rader, hvilket jeg og erindrer at have seet paa een i Færøe. Enderne af Ryghvirvlerne ere meget haarde. Disse traf jeg paa nogle Steder brugte i Stedet for Ringe i Omhæng til Sænge.

106. Sqvalus maximus (Syst. Nat. 400), Bein-Hakall, er de Norskes Brygde, og ikke allene beskreven, men endog aftegnet i Trondh. Selsk. Skr. 3. D. 33, Tab. II. og 4. D. 14, Tab. IV. Fig. I. II., som forestiller dens Tænder. Den sees ofte under Nordlandet, men søges ikke af Indbyggerne. Den kaldes af Somme Reyner.

107. Chimæra monstrosa (Favn. Svec. 294), Haf-Mus, ell. Geyr-Nyt, Hav-Kat, skal undertiden være fanget paa Sønder- og Vester-Landet (E. Olafs. 360 og 598). I Tronh. Selsk. Skr. 2. D. 270, Tab. V. og VI. findes den beskreven og aftegnet.

108. Lophius piscatorius depressus (Favn. Svec. 298), Blagumme. Dens Tegning sees blandt Ascanii Ic. Tab. XXXV. og XXXVI. Hos Strøm kaldes den pag. 271 Bredflab, paa Færøerne Havtaske; er en meget sielden Fisk, sees undertiden at svømme i Vandskorpen. Selv saae jeg den ikke, men efter Adskilliges Beretning findes den ved Nordlandet.

109. Accipenser Sturio (Favn. Svec. 299), Styria, skal af Land-Physicus Biarne Poulsen være seet paa Langenæs-Kysten (see E. Olafs. 711).

110. Cyclopterus lumpus (Favn. Svec. 320), Rognkelse, Steenbider. Hannen kaldes i Island Raudmage, og Hunnen Grasleppa, søger gierne til Landet i April-Maaned, da en Mængde fanges af dem, tildeels med Garn, tildeels stikkes de med en Stang ved Bunden, og paa visse Steder tages de fra Svartbagen, som bringer en Mængde ind paa Strandkanten. Hannen er meget feed, og vilde blive en lækker Spise, om den anderledes behandledes, end almindelig skeer; thi man udtager allene Indvoldene, og derpaa hænges den for at vindtørres; men da den baade er feed og tyk, kan den ikke andet

end

end blive harsk, med mindre den træffer en skarp og tør Vind, og tillige hænger i Skyggen og frie for Solen.

Under-Kiøbmanden paa Oefiord, Hr. Reyeløv, forærede mig nogle Stykker ved min Afreise, som hans Koue havde ladet ligge i Salt en Nat, og siden røget dem nogle Dage. Disse smagte mig fortræffelig godt. Dens Tegning sees godt giort blant Afcanii Ic. Tab. XXXIV.

Graaskeppen er større, mørkere af Farve og meget mager, spises derfor ikkun af fattige Folk, i Mangel af andet bedre.

Fierde Klasse.
PISCES, Fiske.

I. *APODES*, Fodløse.

111. Muræna Angvilla (Favn. Svec. 301), Biart-All, Aal, skal findes adskillige Steder paa Landet (see E. Olafs. 594).

112. — Conger (Syst. Nat. 426), formodes, saavel af E. Olafs. l. c. som Sekretaire Olavius 82 ogsaa at findes der. Selv saae jeg ingen af dem, fik heller ikke nogen Efterretning derom; men om en anden Art berettede adskillige mig, som de kaldte Hrokkal.

al. Denne skal være af en Allens Længde, opholder sig paa sumpige og moradsige Steder, slynger sig om Beenene paa Mennesker og Kreature, og med sine Finner, der ere som en Sav, skiære Kiød og Sener over, lige til Benet.

113. Trichiurus Lepturus (Syst. Nat. 429), Vogmeri, (E. Olafs. 592, Tab. XLIII). Tegningen, som er giort efter et tørret Exemplar, kunde maaskee behøves i et og andet at rettes, og da Linn. i sit System allene anfører den imellem de Fiske, som findes i Kina og Amerika, kunde denne maaskee være en nye Art eller Artforandring. Før min Afreise herfra Byen blev jeg af Hr. Professor Brünniche anmodet om, at skaffe blandt andet et Exemplar heraf. Jeg skrev derfore med Husevigs Skibet til Kiøbmanden Hr. Heyer fra Helsingøers Reed, at nedlægge den i Brændeviin, om den skulde, som adskillige Gange er skeet, drive paa Land der, til jeg om Vinteren talte med ham selv. Siden ved min Ankomst til Landet bad jeg de andre Kiøbmænd paa Nordlandet, at bestille den allevegne fra, om nogen drev op, men alt dette var forgieves. Vinteren tilforn 1779 var een opkastet ved Skagestrands Handelsted, og een ved Skagen. Begge skulle, efter Beretning, have været over to Alne lange.

For nogle Aar siden skal der ligeledes een være opdreven i Skialdervigen noget uden for Oefiords Handelsted, og een ved Husevig.

114. Anarhichas lupus (Syst. Nat. 430), Steinbitr, Steenbider, falder baade stor og megen

megen i Strande-Syssel. Naar den ved en skarp Vind tørres hastig, uden at blive suur eller harsk, smager den fortræffelig godt. Blev den lidet saltet og røget, er jeg vis paa den vilde blive en iblandt de velsmagende Fiske. Den opholder sig gierne paa Steenbund, hvor den føder sig med Skælfiske og Krabbe-Arter. Paa Vesterlandet skal ligeledes fanges en Mængde af denne.

115. Anarhichas minor (E. Olafs. 592 Tab. XLII.), Hlyre, Steinbits-Brodir, er den forrige meget liig, undtagen Tænderne, som paa denne ere mindre, spidsere, flere, og siddende anderledes end paa hiin. Farven er og meget lysere med store sorte Pletter. Den fanges allevegne, men ikke uden enkelte Stykker paa Lang-Line; man bruger den almindelig til Mading paa Kroge; den har nok saa fiin Fisk, og bedre Smag end foregaaende.

116. Amodytes Tobianus (Favn. Svec. 302), Traunusile, Strand- og Sand-Sile, (E. Olafs. 587, Tab. V. Fig. 14. 15. Sand-Græling, Tobis.

II. *JUGULARES*, Halsfinnede.

117. Gadus æglefinus (Favn. Svec. 306), Ysa, Kulle. Hos E. Olafs. Tab. XXVI. sees vel en Tegning, som formodentlig er taget af et mavert og indtørret Exemplar; thi det Forhold, som der er mellem Kroppen og Hovedet, er langt anderledes end paa en levende. Den sorte Linie paa Siden, saavelsom en mørkegraa Plet, liig Mærket efter et Menneskes Finger

Finger under Spidsen af Brystfinnerne, som aldrig savnes paa nogen*), sees heller ikke paa Tegningen. De gives i Island almindelig dobbelt saa store, som de, man seer i Dannemark; de tage villig de smaae Kroge paa Langlinen, og ved den fanges de fleste. Derimod faae de kuns lidt af dem, som bruge Lod= eller Haand=line, med mindre den er des overflødigere. Beviis herpaa havde jeg ved Vapnefiord, hvor den nylig var indkommen i Fiorden. Syſſelmanden Gudmund Petersen, som tillige med mig tog ud til et Sted ved den søndre Side af Vapnefiord, Vindfell kaldet, for at besee og tage Prøver af nogen Surterbrand, som der sees i en Bakke ved Søen, tog tvende Haandliner med os, for at fiske paa Hiem=Veien, men da vi ikke havde andet end de store Kroge, som bruges til Hav=Torsk, hvorpaa man satte et lidet Stykke af en Ørret, til Agn eller Mading, fik vi ikke mere i tvende Timer end ni Stykker, som vi huggede fast paa Krogen, men i samme Tid kunde vi stedse mærke dem at rykke i Beiten; jeg fortalte Syſſelmanden derpaa den Færøeske Maade med smaae og nette Kroge, med hvilke han siden skal have fisket vel, endskiønt andre paa hans Baad ingen have fanget med de større.

118. Gadus Morhua (Favn. Svec. 308), Thorskr, er den almindelig bekiendte Kabliau, i Norge Skreien. Af denne saavelsom følgende Arter

*) I Skotland fortælles, at disse Pletter ere Mærker af Apostelen Peders Fingre, som greb den just paa dette Sted den Dag, han giorde det store Fiskedræt, som tales om i Evangelio.

var en Mængde baade under Nord- og Østerlandet de tvende Sommere, jeg var der. Skade, at der kuns lidet blev fanget, imod det, der kunde fanges. Den 28de Julii passerede vi Langenæs om Morgenen Kl. 4, henimod Middag blev det gandske stille; vi forsøgte strax at fiske, endskiønt vi vare nogle Mile uden for Landet; havde over 100 Favne ude af Linen, men funde ingen Bund. Ikke desto mindre fangede vi stedse nogle Torske til Kl. 4. Eftermiddag, da Strømmen havde sat os tilbage paa $\frac{1}{8}$ Miil nær Langenæs Pynten. Her havde vi kuns 20 Favne Vand, men fangede ligesaavel her, som hvor vi begyndte. En liden Kuling kom da ned fra Landet, og hialp os til Søes igien, da vi ellers ved den stærke Strøm kunde let blive satte paa Land. Den 29de og 30te faldt det atter i Stille; vi forsøgde og fiskede igien. Vi ventede her at træffe nogle af de danske Hukkerter, som samme Sommer havde Ordre at forsøge Fiskeriet under Nordlandet, men forgieves. Derimod saae vi den 31te 34 St. Hollandske Hukkerter tidlig om Morgenen at komme ud fra Bugterne ved Sletten imellem Næsset og Ruderhuk. Tvende af dem satte Flag i Top samme Dag, hvilket er et Tegn, de give de andre, at de have fuld Ladning og gaae hiem.

Den 1ste August atter stille. Et par Mile uden for Grimsey fangede vi, ligesom paa forrige Steder. Den 4de og 5te krydsede vi paa Fiorden mellem Skagestrand og Reykefiord. Her faldt det ligeledes ofte i Stille, hvorved altid fangedes nogle ved begge Land-Siderne. Her ventede vi sikkert at see nogle Fiskerbaade ved Landet; men forgieves. Den 6te kom vi til Ankers.

kers. Paa Havnen hørte vi Indbyggerne klage over Fiskeriets Mislykke. Vi derimod bebreidede dem deres Efterladenhed, og lod dem vide, at vi havde fisket allevegne i stille Veir. Næste Dag tog fire Mænd ud Kl. 11 Formiddag, kom hiem igien Kl. 4 Eftermiddag med 7 Torske i Part eller Hlut, og herved blev det de følgende Dage, jeg opholdt mig ved Handelstedet. I Begyndelsen af October reiste jeg til Glerheller ved Bæen Reykium under Tinde-stoel, for efter min Instrux at samle et par Tønder, af de Kugel-Calcedoner, der falde. Her traf jeg tvende Torske opkastede paa Landet ved Søegangen.

119. Gadus Callarias (Favn. Svec. 307), Thyrsklingr, Titlinger; er næstforegaaende meget liig, allene denne bliver aldrig saa stor som hiin. Blandt nogle Baads Ladninger, ved Rødefiords Handelsted, saae jeg ingen over 1 Alen, men de fleste mellem $\frac{1}{2}$ og $\frac{3}{4}$ Alen. De i den ferske Søe, Olafsvatn kaldet, som E. Olafs. pag. 632 mælder om, og der kaldes Maurungr, ere just af denne Art, endskiønt Straalerne i Rygfinnerne ikke altid komme overeens; thi paa tvende Stykker, som bleve mig tilsendte, fandtes 13 i den første Rygfinne, 19 i den anden og tredie, i Bugfinnerne 6, Brystfinnerne 18, i den første Bagfinne 18, i den anden 19, i Geilhinden 7, i Sporden lade de sig vanskelig tælle paa Torskeslægten. I Augustmaaned vrimlede Rødefiorden lige til det Inderste af Eskefiorden, saavelsom Nordfiorden af denne Fisk. Adskillige gange ladede Indbyggerne sine Baade, tæt uden for deres Bæ med denne Fiskart; men da dette just traf ind i Hoeslæts-Tiden, der, som bekiendt er,

efter nærværende Forfatning udfordrer alles Hænder, blev kuns lidet fanget af det, som ellers kunde blive. Maaden hos de fleste var den samme, som ved Vapnesfiord, nemlig at hugge med en stor Krog, hvilket her lykkedes meget godt, siden Stimerne vare saa tykke. Men overalt er denne Maade heist skadelig for Fiskerierne, da man saarer og dræber mange af de Fiske, man ikke fanger, og kunne siden blive Menneskket til Nytte.

120. Gadus barbatus (Favn. Svec. 311), Smafiskr, Tharafiskr, er deri forskiellig fra næstforegaaende, at de ere meget ulige i Størrelsen, i Steden for at hine ere næsten eens. Disse ere enten ganske røde eller brune, opholde sig under Landet paa Steengrund, mellem Tanget; hine ere blanke, og opholde sig paa flet og blød Bund. Mod Enden af August 1780 kom denne Torsk i saadan Mængde ind paa Reykefiord og andre Fiorde i Strande-Syssel, at Fiskebaadene kom ladne til Handelstedet ved Middag; men da Kiøbmanden ikke uden nogle faae Dage kunde imodtage Fisken, efterdi det var sildig paa Aaret, og Skibet skulde atter beseile Skagestrands Havn, blev der siden ikke fanget mere, end hvad der daglig kunde fortæres. Jeg spurgde de næst liggende Bønder, som bragte os fersk Fisk til Skibet, hvorfor de ikke anderledes benyttede sig af denne Velsignelse, hvorpaa de svarede, at de ikke kunde faae den tørret saa sildig paa Aaret. Salt og Fustagier at lægge den i, havde de ei heller; og altsaa nyttede det ikke at fange den. Jeg foreslog dem da at tørre den som Hængefisk, og bygge dertil Hialler, hvilke man seer adskillige Steder der i Sysselet

selet; men burde findes overalt; thi Tømmer have de for intet i den største Deel af dette Syssel, da Stranden lige fra Cap de Nord og til Bitrufiorden ligger fuld med Drivtømmer. Herpaa svarede de intet, og gik deres Vei. Stor Skade! at baade denne og flere Herligheder, som ofte tilbydes, saa lidet benyttes.

121. Gadus virens (Favn. Svec. 309), Upse, Graae-Sei, findes i E. Olafs. Reisebeskr. Tab. XXV.*) Denne Fiskes Yngel opholder sig de første Aaringer i Fiorde, Havbugter, og langs ved Land-Kysten, i lige saa store Stimer som Silden. Ikke desto mindre er den Indbyggerne til ingen Fordeel, da Maaderne, den fanges paa i Norge, Skotland, Færøe og flere Steder, hidtil have været dem ubekiendte. Ja Fisken selv, i denne Alder, ansees af somme for Sild; og af andre for Torskens Yngel. Jeg har derfor indgivet til det Islandske Litteratur-Selskab en liden Afhandling om denne Fisk, samt Maaden, den fanges paa, paa ovenmældte Steder. Samme findes trykt i Selskabets Skrivters 3die Bind for Aaret 1782.

122. — Molva (Favn. Svec. 313), Langa. Dens Tegning sees hos E. Olafs. Tab. XXVII. Er en bekiendt stor Fisk, som fanges paa Havet mellem Torsken. Heraf virkes Kliplanger, som formedelst Fiskens Grovhed ere i slettere Priis end Torsken.

*) Ved Tegningen er ellers denne betydelige Feil, at endskiønt der i den systematiske Beskrivelse staaer Gadus tripterygius, har den dog kuns tvende Finner paa Ryggen.

123. Gadus Brosme (E. Olafs. Tab. XXVII.), Keila, Brosme, er mørkebruun af Farve; almindelig 1 Alen lang, har tykt Skind, opholder sig helst paa Steengrund under Landet, mellem Tanget, er ikke ubehagelig i Smagen. I et Uveir, som de Nordske, efter Hr. Prof. Strøm kalde Grundstød, men Færøenserne Upgengur, da Paalandsvinden raser, kastes de, ikke just saa sielden, 100de viis paa Land.

124. Blennius Gunellus (Favn. Svec. 348), Skeria-Steinbitr (E. Olafs. 588, Tab. X., Fig. 12, 13), holder sig mellem Tanget i Fiøren og under Landet, hvor den ofte opsnappes af Teisten, Lommen og Maagen, og andre Fugle, der leve af Fiske. Den findes og ofte i Torskens Mave.

III. *THORACICI*, Brystfinnede.

125. Echeneis Remora (Syst. Nat. 446), Styriks-Fiskr (E. Olafs. 994 f.), er næsten ubekiendt i Landet.

126. Cottus Scorpius (Favn. Svec. 323), Marhnutr, er en paa de fleste Steder i Norden bekiendt Fisk. Dens Tegning sees i Tronh. Selsk. Skr. 2. D. Tab. XIII. og XIV. Den opholder sig mellem de store Tangarter paa Steengrund, under Landet; æder begierlig alt hvad den forekommer. Dens Fisk er baade tør og fast, spises derfor ikke gierne, hvor andre bedre kunne faaes. I Dannemark kaldes den Ulke, og i Færøe Kuntupiil.

127. Cottus cataphractus (Favn. Svec. 324), Brodda-Mus, Serrendingr (E. Olafs. 589). Skal være meget liden, de største neppe ¼ Alen lange, Øinene store og sorte med en hvid Iris, paa Skindet graae, Brystfinnerne undtagne, som ere sorte med en hvid Kant. Den forekommer meget sielden.

128. Pleuronectes hippoglossus (Favn. Svec. 329), Flydra, Heylag-Fiske, Helleflyndre, i Norge og i Færøe Qveita, skient dette er paa det sidste Sted et mindre almindeligt Navn. Paa Nordlandet giver man den, ligesom i Færøe, forskiellige Navne, efter dens Størrelse, f. Ex. naar den er to Alne lang og derover, kaldes den Stor Flydra; er den af den Størrelse, at en Mand kan gribe omkring Sporden, tæt oven for Rumpefinnerne, kaldes den Greipu-Luda; er den noget mindre, Sma-Luda; og naar den er kuns ½ Alen og der under, Sma-Depla. Den fanges, saavel inde i Fiordene som paa Havet, baade med Lang- og Handliner, mellem Torsken, undertiden fire a fem Alne lange. Saavidt mig er bekiendt, faage Islænderne, uden videre Tillavning, denne Fisk, tildeels fersk, og tildeels halvtørret, og hvor der gives meget af den, virkes den og til Rav-Rækling. Paa Vapnefiord fandt jeg, efter den Norske Maade, nedsaltede Finner, Ravabelte, hvilket brugtes spæget. I Norge, saavel som paa Færøerne, laver man en ypperlig Suppe af denne Fisk; man tager noget af Rygfisken, der altid er haard og tør, hakker samme fiin, og laver den til Boller, men Finnerne skiæres i smaae Stykker; disse ere fede og give Suppen Kraft. Noget stødt Ingefær, og lidt

Eddike ere alt hvad til denne Ret udfordres. Til Fisken selv laver man Peber-Rod, reven med Fløde, hvilket ikke allene giør den smageligere, men og sundere.

129. Pleuronectes Platessa (Syst. Nat. 456), Karkoli, er den bekiendte Rødspætte. Nogle faae Stykker af disse bleve fangede i Vodene, som om Foraaret bleve trukne efter Sild ved Oefiords Handelsted. Paa Djupavog eller Berufiords Handelsted saae jeg ved stille og klar Luft nogle Stykker liggende paa Bunden uden for Bryggen, saavelsom af efterfølgende.

130. — Flesus (Syst. Nat. 457), Kole, Lura eller Luda. Dette sidste Navn tillægges alle de smaae Flyndre-Arter. Denne er de Danskes Skrubbe.

131. — Lingvatula (Syst. Nat. 457). Tunge. Af disse blev fanget nogle smaae Stykker ved Oefiords Handelsted i Vod.

Ved Husevigs Handelsted fanges undertiden paa Liner mellem Torsken en Art Flyndrer, som ligne i visse Maader Skrubberne. De ere lange og smalle, og i den Henseende meest lige Tungerne. I Rygfinnen havde de 80 Straaler; i Brystfinnerne 10; i Bugfinnerne 6; i Bagfinnerne 68; i Sporden 18; i Geilbinden 6. Øinene saavelsom Kiæften ere meget store, og foran paa den underste Kiæbe sidder en haard og spids Knort (Tubercula spinosa); Fortænderne ere baade

store

store og skarpe; paa Skindet er den næsten sort, og meget skrubbet.

Af vrange Flyndrer, som have Øinene paa den venstre Side, findes her, som andre Steder, enkelte Stykker imellem de andre.

At der jo gives paa de fleste Steder, hvor der er Sandbund, inde i Fiorde og Bugter, en Mængde af disse Flyndre-Arter, kan vel ikke tvivles paa, skient man endnu ikke bennytter sig deraf, da Maaderne at fange dem paa, ikke ere vedtagne, saasom med Garn eller Fiskeline, eller som man bruger i Færøe, i stille Veir at stange dem paa Bunden med Lyster, eller et saakaldet Sandflynder-Jern, ligt en Harpun, fæstet til Enden af en smal Stang, 6 a 7 Alen lang, ja derover.

132. Gasterosteus aculeatus (Favn. Svec. 336), Hornsile, Hunde-Steile. Af disse gives en Mængde ved Stranden paa Agerøre, men endnu overflødigere i det store Myvatn, hvor de tiene den Mængde af Ænder og andre Fugle, som der bygge, til Føde. Med Fornøielse betragtede jeg der store Stimer af dem at staae samlede, med aabne Munde, og Hovederne nedvendte imod nogle smaae varme Væld, der sprunge op af Bunden. Dette synes at bekræfte hvad Hr. Prof. Strøm og andre formode, at Fiskene i Havet ligeledes holde sig til de Steder, hvor fersk Vands Kilder rimelig springe op af Bunden. Adskillige Steder laae de opkastede paa Breden, og blandt dem fandt jeg adskillige, hvor ikke alene Bugen, men

endog Fisken selv var opfyldt med smaae Orme og Larver, formodentlig Myggens, som i dette Vand er saa utroelig megen. I Norge og Sverrige, hvor der er falden Mængde af denne Fisk, har man koget Tran af den; see Schnabel over Haranger pag. 27, den kaldes der Stikling, samt de Svenske Vet. Academiens Handl.

IV. *ABDOMINALES*, Bugfinnede.

133. Salmo Salar (Favn. Svec. 345), Lax. Af denne bekiendte ypperlige Fisk gives ikke allene en Mængde i de saakaldede Jøkulsaaer, men endog i mange smaae, og næsten ubetydelige Elve, hvoraf nogle paa Nordlandet bære Navn af Fisken, og kaldes Lax-Aaer. Selv saae jeg en meget stor Lax springe op fra Hestene, da jeg reed over en liden Aae, kaldet Hvidedals-Aaen i Strande-Syssel. I disse Elve fange Indbyggerne endeel med Laxe-Kister og Garn, som kan læses om, saavel i E. Olafs. som Sekret. Olavii Reisebeskrivelser. Med Garnene have de denne smukke og beqvemme Indretning, at de i Steden for smaae Stene, som almindelig andre Steder bindes med en Traad under Grund-Linen, hvoraf tit ved Udsætningen endeel falder bort, og Garnet derover ilde udspændes, ja ofte sammenvikles, save Legg- og Laar-Benene af Køer og Heste i to eller tre Stykker, og trække dem paa Grundlinen paa samme Maade som Flaadene paa den øverste Line eller Telje. Herved holdes Garnet baade jævnere og tættere til Bunden.

At der jo i Fiordene og andre Steder i Soen uden for Elvene opholder sig, til visse Tider, en Mængde af Lax, kan man ikke tvivle paa; men af disse fanges endnu ingen, saavidt mig er bekiendt, da Indbyggerne ere uvidende om Reedskaberne og Maaderne, den fanges med paa andre Steder. Blandt disse blev i mine Tanker den Bornholmske Laxe-Line den bedste, og maaskee saa meget snarere antaget, da den i mange Ting kom overeens med Torske-Linerne. Den sterste Vanskelighed hervedvilde Agnet blive, som paa Bornholm altid er en frisk Sild, hvilken sielden faaes i Island; men i dens Sted kunde maaskee smaae Silunger, helst af den Art, man kalder Bleikia, giere det samme. Da Fisken er meget stærk, bør alle Delene i Redskabet være stærkere og færere, end paa Torske-Linerne. Linen er 60 til 70 Favne lang. Fra Enden af samme, hvorved sættes den første og største Beie, og til den første Temme med Krog, ere 12 Favne, siden 5 Favne mellem hver Temme, og disse ere 1½ Favn lange. Linen lægges kuns fæstet ved den eene Ende med en Drægg, paa den anden Ende hænger den sidste Krog med en Beie over, der svaier efter Strømmen. Lige over og imellem hver af de andre Temmer bindes et Flaad. Linen lægges tæt under Vandskorpen, ofte paa 30 Favne Vand.

134. Salmo carpio (Syst. Nat. 510), Aurride, Sio-reydur. Af denne saavelsom de følgende Arter gives en Mængde overalt paa Nord- og Østerlandet, saavel i de ferske Søer som Elvene og Hav-Bugterne. En stor Deel fanges med Vod, hvor tisse haves; men endnu flere med de saa kaldede Silunge-Garn, hvilke ere meer almindelige. Om Aftenen spændes

spændes de ud fra Stranden, paa samme Maade som Sælhunde-Garnet, og sielden eller aldrig trækkes tomme ind igien. Ofte, hvilket jeg selv saae ved Agerøre, havde Lommen (Colymbus arcticus) med Ænder og andre Fugle løbet sig fast deri. Paa Nordlandet udsættes og indtages dette Garn med et Slags smaae Baade, flade, for Bagstavnen, som kaldes Byttur; paa Østerlandet derimod haves en nemmere Maade; der lægges nemlig en Dragg med en Bøie over, saa langt ud fra Landet, som man vil have den yderste Ende af Garnet at staae. I Draggen er en Lykke, eller løbende Tridse, hvorigiennem en Snor trækkes dobbelt saa langt, som fra den til Landet; den eene Ende af Snoren bindes fast i den ydere Ende af Garnet, og med den anden trækker man Garnet ud, til det naaer Tridsen. I den indre Ende af Garnet haves og en kort Snor, for at trække det tilbage paa Land. Med denne Indretning kan man allene, og uden Hielp af andre, i en kort Tid see til sit Garn, da det er hastig trukket ind og sat ud igien. Af denne Art gives undertiden de, der ere baade fede og 1 Alen lange. Naar disse saltes, røges og behandles paa samme Maade, som Laxen, overgaae de den meget i Smagen. Da meget fanges af denne, saavelsom af efterfølgende Arter, burde den anderledes behandles, end som nu brugeligt er, nemlig at hænge den ligesom Torsken i Vinden at tørres, hvorved denne fede Fisk, helst om vaadt Veir indfalder, bliver suur, og naar den giemmes, baade harsk og skimlet. Andre Steder, saasom i Skotland, Irland og Bornholm, skiæres Laxen i Stykker, ganske frisk, koges og forvares i sit eget Sod med Salt i, og om man vil giøre det bedre, blandes det med

Eddike

Eddike og lidt knuset Peber. I Mangel deraf kunde vel skarp Valde (isl. Syra) giore det samme i Island. Saaledes behandlet kan den længe bevares i tætte Fustager, eller Krukker, som got tilbindes. Paa Færøerne bruges denne Maade af nogle i Henseende til Ørreder *). Paa de Steder, hvor Torsk og anden Fisk fanges, forbruges meget af disse til Agn eller Mading paa Krogene. Vel er det sandt, at Torsken, saavelsom de andre Fiskeslag, heller tage dette end Torske-Agnet, men herved taber det Almindelige meget; thi saasnart Torsken faaer Smag paa dette Agn, tager den siden ikke andre Fiske-Agn paa det Sted. De Fiskere derfor, som boe paa Steder, hvor ingen Ørreder eller Silunger fanges, maae saa godt som roe forgieves, om de søge samme Banke og Mede, som hine. Bonden paa Gaarden Aae i Olafsfiorden havde tvende Dage i Rad fisket meget godt, da jeg reiste til Siglefiorden, men efter trende Dage kom jeg tilbage, og Manden kom samme Dag hiem igien fra Fiskeriet med tom Baad. Jeg spurgte, om Fisken, der nylig var ankommen, saa hastig havde trukket bort igien, hvorpaa han pegede paa tvende Baade, som havde været paa samme Sted med ham, og da roede næsten ladne ind i Fiorden, hvor det bekiendte fiskerige Olafs-Vatn er; disse,

*) Hvor meget var det ikke at ønske, at Island, Færøe og andre nordiske Lande brugte en endnu fuldkomnere Maade med at spæge og røge denne lækre Fisk, da Island haver i det mindste paa nogle Steder Underskov, som er tienlig dertil, og Færøe (ei at tale om andre Steder) hist og her Bearald ɔ: Enebær-Riis, som give alt hvad der røges med samme, den behageligste Smag, som andre Træe- og Busk-Arter ei kunne give.

disse, sagde han, kunne altid have Ørreder til Agn, og bruge det bestandig, derfor kunde vi andre ikke vente noget, med mindre vi havde samme Agn. Endnu slettere er det bestilt, hvor der kun fanges lidet af denne Fisk; thi der maae det andet ganske hvile. Saaledes havde man paa Husevig i et par Dage, førend jeg kom der, fanget en stor Deel, feed og stor Torsk. Alle vare derfor enige om at søge Søen næste Dag igien, og altsaa var det ikke muligt for mig at faae en Mand, som kunde vise mig Veien til Myvatn, endskiønt jeg bød dobbelt Betaling, og maatte derfor slaae det af Tanker at reise næste Dag, indtil de efter Sædvane om Aftenen trækkede Vod, for at faae noget af denne Fisk til Agn; men da dette Fiskerie slog Feil om Aftenen, blev der intet af Havfiskeriet næste Dag. Herover kunde jeg for sædvanlig Betaling faae til Følgemand, hvem jeg lystede. Heraf sees, hvilken Hinder det er for det større Fiskerie, at man allene binder sig til saadanne visse Agn, der enten ikke altid, eller af alle kunne haves, og dette er Aarsagen, hvorfor det paa mange Steder i Norge, saavelsom i Færøe, ikke kan lides. Den saakaldede Laxebroder er ikke andet end denne Art, som de give dette Navn, naar den er meer end almindelig stor. Hannen (Mas) saavel af denne som næstforegaaende, kaldes Hængr.

135. Salmo Trutta (Favn. Svec. 347), Silungr. Af denne saavelsom følgende Art fangede en gammel Mand i Oefiords Aae jævnlig nogle, naar Veiret tillod det, hvoraf han bragte endeel til Kiøbmanden, for at tilbytte sig for samme andre nødvendige Vare fra Handelen. Jeg fik ved denne Leilighed ikke allene

allene at see hans Redskab, men endog Efterretning om Omgangsmaaden ved denne Fangst. De vare hverken konstige eller kostbare; thi et par Favne grovt Seilgarn, hvori hængte en lige saa grov Jern-Krog, uden Agnhald, udgiorde altsammen. Til Agn brugte han Larven af Spie-Fluen, naar den kunde haves, og i Mangel deraf, usaltet Smør. Fangsten gik for sig, naar Elven var tilfrossen, da han giorde Huller giennem Isen paa de Steder, hvor han vidste Vandet var dybt, og Fisken pleiede at holde sig til. Jeg foreholdt ham, at saavel disse som andre Fiske bede snarere paa, naar Snoren og Krogen vare nette og fine. Han nægtede det ikke ganske, men sagde tillige, at hvis han havde en Ting, vilde han vise mig, at han med sit grove Redskab skulde fange langt meer, end en anden med de finere. Jeg lokkede denne Hemmelighed af ham, som bestod deri, at om Krogen blev streget med Magnetsteen, kunde han med den fange alle de Fiske, som vare i Nærheden. Jeg havde just en liden Magnet med mig, og denne laante jeg ham for at bringe ham ud af Drømmen, at det var Jern og ikke Fiske, den trak til sig, men ligesaa glad, som han imodtog den, saa nedslagen bragte han mig den tilbage næste Dag, da denne indbildte Virkning af Magneten ganske havde slaget Feil.

Paa Østerlandet vare nogle, som forstode at tage den med bare Hænder i smaae Aaer og Bække, hvor de opholde sig i Huler, som Vandet har giort ind under Muld-Bakkerne.

136. Salmo levis (E. Olafs. 595 g.), Bleikia, er meget almindelig, og fanges mellem næst foregaaende, med hvilken den i Henseende til Straalerne i Finnerne, saavelsom Tænderne i Munden stemmer ganske overeens. Derimod er den forskiellig i Kroppen, som paa denne er baade smallere og rundere; ofte meget bleg, hvoraf den og har faaet Navnet. Skællene ere og finere, end paa de foregaaende Arter, og endelig træffer man somme, hvis Fisk er ligesaa hvid som Torskens, og dog tillige feed.

137. — alpinus (Favn. Svec. 349), Raudbirtingr, Vatna Silungr, fanges i mange af de ferske Søer oppe i Landet; men fornemmelig er Myvatn bekiendt for, ikke allene at have Mængde deraf, men tillige fede, hvorfore og mange i de næste Sysseler forskaffe sig dem vindtørrede derfra, for med dem, som noget lækkert, at opvarte Fremmede og Reisende. Vel er det sandt, at der gives en stor Mængde af disse Fiske i denne Søe, men dette er ikke allene Aarsagen til at Fangsten her er overflødigere, end i andre fiskerige Søer. Indbyggerne her, overbeviste om, at dette saavel som andre Fiskerier, beroer, naar Tid, Sted og andre Ting ere iagttagne, mere paa Reedskaberne, end, efter almindelig Mening, paa Lykken, have derfor Garn, bundne af saa fiin, jævn og glat Hampe-Traad, at de slet ikke komme i Ligning med hvad man seer andre Steder. Jon i Reykiahlid, som jeg opholdt mig hos, medens jeg reiste omkring der i Veidelavet, forfærdiger om Vinteren, med sine mange Børn, en stor Deel af disse Garn, som han sælger (thi de søges begier-

begierlig af dem, som kiende dem), men vist ikke med nogen Fordeel, da han for et Garn paa 24 Favne og 20 Masker dybt, tager ikkun tre Mark Conrant. Mig overlod han eet, som jeg ønsker Forsynet vilde unde mig Leilighed til paa noget Sted at giøre Forsøg med. I Færøe kunde det i det mindste altid fremvises som et Mynster.

138. Salmo Fario (Favn. Svec. 348), Læ kia-Silungr, er en liden Art, som opholder sig almindeligst i smaae Bække paa muddrig Grund. Er kiendelig af sine høirøde Pletter paa Ryggen og Siderne, og kaldes i Dannemark Foreller. E. Olafsens Brandkod p. 596 (h og i) ere mig ubekiendte; men maaskee de ere Artforandringer af S. Fario. Paa Østerlandet fortalte Præsten Hr. Eirik a Hofe mig om en ham paa andre Steder ubekiendt Art, som fandtes i en varm Kilde ved Jokulls-Fell i Skaptefields-Syssel. Iblandt Mængden skal ingen træffes over $\frac{1}{4}$ Alen lang. Noget besynderligt herved er, at Kilden løber ud i Skeidaraae, hvor, saavidt bekiendt, ingen nogen Tid har seet Silunger.

139. Salmo arcticus (E. Olafs. 358, 695. Tab. XXVIII), Lodna. Tegningen er kuns maadelig; thi baade Fisken selv, saavelsom Bagfinnen, ere alt for brede; ligeledes savnes der ganske det Fnug, eller villi, som sidde paa Sidelinien, hvoraf den har faaet Navnet; men dertil er rimelig Aarsagen, at Tegningen ikke er tagen af et friskt Exemplar; thi dette Laadne sidder meget løst, og derfor hastig rives bort. Deres Længde er 5 a 6 Tommer, og Breden

6 a 8 Linier. I Rygfinnen har den 14 Straaler, i hver Brystfinne 15, i Bugfinnen 8, i Bagfinnen 22, og i Sporden 28. Af disse Straaler træffer man somme, som dele sig i Enden. Den bageste Rygfinne er liden og enkelt, som paa de andre Arter af Laxeslægten. Saasnart Isen brækkede op om Foraaret, indfandt den sig strax ved Øefiords Handelsted, hvor man om Morgenen tidlig, ferend det blev lyst, fandt den liggende paa Stranden ved Ebben, hvorpaa Silden fulgte strax efter, og af begge, men fornemmelig den sidste, blev en stor Deel fanget med Vod. Dens Stank er, naar den ferst kommer af Søen, ufordragelig, meest lignende Menneske Dræk; men efter at den er toet i fersk Vand, forsvinder den til største Delen, og kogt eller stegt mærkes slet ikke dertil. I Smagen er den meget god, Fisken er hvid, feed og bled. Den korte Tid, den var inde i Øefiorden, leb den bestandig omkring, hvilket man tydelig kunde see af Ritsen, der stedse skildrede oven over den, og, da den gik ud igien, mærkede man heller intet meer til Silden. Den Beskyldning, som tillægges den i Pontopp. Norg. Beskr. 2. D. pag. 217 og flere Steder, at den trækker andre Fiske efter sig, synes at være ganske rigtig.

140. Esox Belone (Favn. Svec. 356). Geirnefr, er fanget paa Sønderlandet 1701 (E. Olafs. 995), er den i Dannemark bekiendte Hornfisk.

141. Clupea harengus (Favn. Svec. 357). Hafsild. Heraf blev nogle fangede mellem Vaar-Silden ved Agerore, og i Augustmaaned nogle faa med Silunge-Net i Redefiord, saavel ved Handelste-

det

det som længere ind ved Kirkestedet Holmar. Paa begge Stederne var den baade større og federe, end den saakaldede Flamske Sild. Fiorden vrimlede fuld, ikke allene af Sild, men tillige af Graasey og smaa Torsk. Ofte kunde man høre paa Landet, hvorledes Stimerne, forfulgte af Sælhunde, Marsviin og andre store Hvale, sprunge løse over Vandet, og ikke sielden flygtede op paa det tørre Land. Veiret var den meste Tid stille med tyk Taage, saa intet kunde sees. Af al denne overflødige Velsignelse finge Indbyggerne slet intet, undtagen noget af Torsken; thi Sildegarn ere dem ikke bekiendte, uden af Navn, og Maaderne, som andre bruge at fange Graasey paa, ere dem ligeledes ubekiendte *). Hertil kommer endnu en betydelig Hindring i Fiskeriet, saavel her, som andre Steder i Landet, nemlig Ukyndighed om Compassets Brug, hvorved de, saasnart der indfalder taaget Veir, ikke fordriste sig at forlade Landet, endskiønt meget kunde være at vinde.

142. Clupea - - , Vorsild. Af denne kommer næsten hvert Foraar en Mængde lige til det Inderste af Oefiorden, hvor og endeel fanges med Vod. Ritsen (Larus tridactylus) holder sig bestandig over Stimerne, og efter dem retter man sig i at kaste Voden. Den er meget mindre end Havsilden, de største ¾ Alen lange, have meget blanke, og tillige grove Skiæl, der sidde meget løse, saa at Stranden, som Voden er trukken op paa, seer ud som den var forsølvet. Denne Fisk er feed, og tillige fastere i Kiødet end den foregaaende. Den kan ikke være E. Olafs. Kopsild, pag. 587;

*) See min Afh. i det Isl. Lit. S. Skr. 3. Bind.

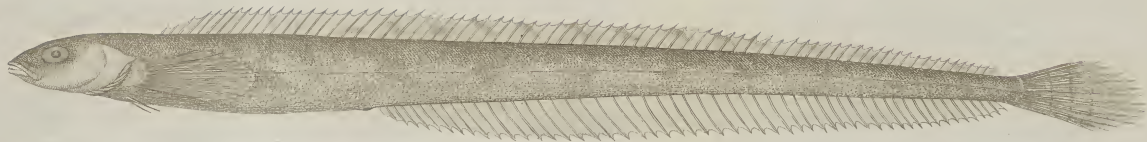
587; thi denne er baade større, og tvertimod hvad han beretter, spises meget begierlig af Indbyggerne.

143. Cyprinus pelagicus. Saaledes har Hr. Kammer-Sekretaire Olavius i sin Reisebeskr. pag. 9 kaldet den i Island bekiendte Karfe, hvis Tegning sees i E. Olafs. Reisebeskr. Tab. XXIX. Selv fik jeg den ikke at see, tør derfor ikke paastaae, hvad jeg og flere andre har formodet, nemlig at den var Auctorum *Perca Norvegica*, hvis Tegning findes vel giort saavel hos Leem. Tab. XCIX., som hos Ascan. Tab. XVI. Man havde været Hr. Kammer-Sekr. meget forbunden, om han, siden den faldt ham levende i Hænderne, havde givet en nøiagtig Beskrivelse over den, hvoraf man kunde dømme, til hvilken Art af Cyprinis den henhører, eller om den maaskee endnu ei er beskreven af nogen.

I Bodene, som adskillige Gange bleve trukne ved Oefiords Handelssted, traf jeg en Fisk, som de tilstedeværende Indbyggere vel havde seet tilforn, men ikke kunde sige mig noget Navn paa, da somme af dem ansaae den for Yngelen af Langen, andre af Brosmen, og nogle troede det var en Art af Aal. Jeg søgte, men fandt den hverken i Linn. Syst. Nat. eller i E. Olafs. Reisebeskr., har heller ikke siden fundet den beskreven hos nogen mig bekiendt Author. Dens Figur sees i naturlig Størrelse paa Tab. IV.

Efter Linnæi systematiske Orden bliver den en Blennius. I Rygfinnen, der, naar Fisken svømmer, staaer opreist, som den forestilles paa Figuren, ere 72 Straa-

Tab. IV. pag. 84. Blennius

S. M. Holm delin: Müller sc.

Straaler, som endes med en stikkende Spidse. I Brystfinnerne ere 15, og Bugfinnerne kuns een Straale. I Bagfinnen 54. I Sporden 16, og i Geil-Hinden 6. Øinene ere store og sidde ikke langt fra hverandre. Tungen er kort og buttet. Yderst i hver Kiæbe har den en Rad skarpe og indad bøiede Tænder, samt inden for disse atter en dobbelt Rad ligeledes skarpe, men kuns halv saa store, som de første. Farven er overalt lysebrun med nogle mørkere Pletter eller Skyer. Fra Hovedet og til Gadboret er den trind, men derfra og til Sporden flad, og glat som en Aal. Under Kiæben har den ingen Traad (cirrhum), som ellers findes paa de fleste af dette Slags. Dens Character specificus bliver: *Blennius capite lævi, radiis pinnæ dorsalis pungentibus.*

Femte Klasse.

INSECTA, Insekter.

I. *COLEOPTERA*, Vingedækkede.

144. Cistela Stoica (Müll. Prodr. 514), Gullvarta, og E. Olafs. S. 600 (a).

145. Scarabæus fimetarius (Favn. Svec. 385), Jardlus. Af denne faaes en Mængde sidst

i Mai-Maaned ved Gaardene Kiarna og Rauft i Oefiord.

146. Dermeftes lardarius (Favn. Svec. 408), Flefkklanner, forekom mig ikke, uden allene ved Handelshusene paa Oefiord, hvor de maaskee vare tilførte med Varer fra Kiøbenhavn.

147. Curculio breviroftris, femoribus clavatis muticis, totus atrofuscus, Elytris convexis, leviter fulcatis punctis inæqvalibus elevatis, Jarnsmidr, hos Egg. Olafs. Selakeppr. Da dette Insekt, som er saa almindeligt overalt i Island, og fornemmelig i Kaalhaverne, endnu ikke er ret beskreven af nogen, mig bekiendt, vil jeg her give en udførlig Beskrivelse over samme. Den findes ikke altid lige stor, men almindeligst som Scarabæus fimetarius. Farven er mørkegraae, eller rettere, sort; thi den graae Farve foraarsages af adskillige fine stumpede Haar, den hist og her er besat med, besynderlig paa Vingedækkene, hvilket bedst sees under Forstørrelses Glasset. Hovedet er lige saa langt som Hals-Skioldet. Det underste Leed af Føle-Hornene er kølledannet, og af lige Længde med de otte øverste Led. Hals-Skioldet er trindt, overalt besat med ophævede Prikker, hvilke giøre, at det seer ud som Chagrin. Vingedækkene, som ere høiere og bredere i Midten end til Enderne, give Bullen en ægformig Skikkelse, have fine Furer paa langs, som overalt ere besatte med ulige store ophævede Prikker. Laarene ere glatte, lange og køllebannede. Leggene og Kløerne haarede.

En

En Artforandring findes altid mellem denne. Forskiellen er allene, at denne sidste er sortere, og næsten glat; thi under Glasset kan man see Begyndelsen til de samme Furer og Prikker, som paa forrige.

148. Silpha Sabulosa (Favn. Svec. 456), fandtes nogle Gange i sandig Jord ved Myvatn.

149. — pedicularia (Favn. Svec. 466), ved Rodefiords Handelsted.

150. Cerambix testaceus (Favn. Svec. 670), traf jeg en eneste Gang ved Rødefiords Handelsted.

151. — fur (Favn. Svec. 657), ligeledes kun en eneste i Vinduet paa mit Kammer ved Øefiords Handelsted. Mueligt er det, at de ere didbragte fra Dannemark med Varer.

152. Dytiscus marginalis (Favn. Svec. 769), Brunklukka, Vandkalv, var meget almindelig i stillstaaende Vande paa Østerlandet.

153. — striatus (Favn. Svec. 770), og

154. — semistriatus (Favn. Svec. 772), fandtes i Mængde i en stor Grøft ved Gaarden Holum, mellem Husevig og Vapnefiord, tæt ved Haugs-Dræfe. Disse kaldtes, som den første, Brunklukka.

Ved Berufiord fortalte en Præst mig om et Insekt, der svømmede i Vandet, og var nogle Gange større,

 men

men ellers liig disse. Han kaldte det Raud-Skotu, og lagde til, at hvis et Kreatur fik det i sig, døde det. Maaskee den er Dytiscus latissimus (Favn. Svec. 768).

155. Carabus vulgaris (Favn. Svec. 799), Jarnsmidr, er meget almindelig under smaae Stene, og andet som ligger løst oven paa Jorden. Alle de jeg saae, vare overalt sorte; de indtrykkede Punkter ere almindeligst 3de paa hvert Vingedække, dog findes nogle med flere, og andre ganske uden Punkter.

156. — ferrugineus (Favn. Svec. 798), ligner foregaaende meget, allene Farven paa Vingedækkene er lysebrun, paa Kroppen og Fødderne mørkere, og Hovedet med Bryst-Skioldet sort.

157. — velox (Favn. Svec. 803), træffes jævnlig mellem de tvende foregaaende; er kiendelig af sin brede og korte Skabning og meget hastige Løb.

158. — melanocephalus (Favn. Svec. 795), Fødderne og Kanten af Hals-Skioldet ere allene brune, det øvrige sort.

159. — piceus (Favn. Svec. 802), er liden og overalt sort.

160. Staphylinus maxillosus (Favn. Svec. 841), Jotun-Uxe eller Etin Uxe (Bos vorax), findes i overflødig Mængde ved Møgdyngerne; er bekiendt af Almuen, som ikke allene troer den at være

giftig,

giftig, men paastaaer endog, at om den bliver skaaren i Stykker, krybe Stykkerne sammen igien. For at overbevise dem om Urigtigheden heraf, skar jeg dem nogle Gange over, hvorved den, som andre Insekter, døde efter en meget kort Tid.

161. Staphylinus fuſipes (Favn. Svec. 857), og

162. — rufipes (Favn. Svec. 858), traf jeg ofte i Gierder og Huusvægge ved Oefiords Handelsted.

163. — politus (Favn. Svec. 843), er ikke halv saa stor som maxilloſus, og opholder sig, ligesom den, i Møgdynger; har en stærk glindsende sort Farve, som fornemmelig falder noget lidet i Kobberfarven.

II. *HEMIPTERA*, Halvvingedækkede.

164. Cimex grylloides (Favn. Svec. 910), og

165. — litoralis (Favn. Svec. 915), ere anførte i E. Olafs. Reisebeskr. pag. 601. Den første traf jeg ikke, men den sidste var i Mængde paa Østerlandet.

166. Aphis Braſſicæ (Favn. Svec. 985), findes ofte i Havnene.

III. *LEPIDOPTERA*, Meelvingede.

Af denne Orden forekom allene Phalæner, og det i en utroelig Mængde.

167. Phalæna graminis (Favn. Svec. 1140), kaldtes, som de fleste af denne Orden, med det almindelige Navn Fidrilde. Da dette Insekt er bekiendt for at have giort betydelig Skade paa Græsset adskillige Steder, og det aarlig sees der i Landet; kan man nogenledes sikkert antage, at det haver været Larven af denne species, som Kammer-Sekret. Olavius beretter i sin Reisebeskr. pag. 564, der har været i saadan Mængde ved Gaarden Lundum i Fnioskedalen, at de bleve sammenskrabede med Skovler, og bortbaarne i Truge. Tegningen af Larven sees paa den XI. Tab. Fig. I. l. cit.

168. — Betularia (Favn. Svec. 1237). Dens Larve skal for 30 Aar siden have giort Birke-Skoven Skade i Fnioskedalen (see Kammer-Sekret. Olavii Reisebeskr. pag. 362).

169. — oleracea (Favn. Svec. 1197), Kaupmans Fidrilde, fløi i Mængde ved Husevigs Handelsted sidst i Junio.

170. — lucernea (Favn. Svec. 1152), Liosfluga eller Gestafluga træffes ikke sielden i Husene.

171.

171. Phalæna vaccinii (Favn. Svec. 1212). Af denne traf jeg nogle faa. Farven var lysebrun, og den sorte Plet midt paa Vingen neppe kiendelig.

172. — prunata (Favn. Svec. 1267).

173. — undulata (Favn. Svec. 1272).

174. — fluctuata (Favn. Svec. 1281), fløi i utroelig Mængde midt i August i Marken uden for Thingøre Kloster, og følgende Aar ligesaa hyppig paa Østerlandet.

175. — pratella (Favn. Svec. 1369), var i ligesaadan Mængde som forrige i Græsset; den kiendes bedst af sine smalle og sammenrullede Vinger, saavelsom af deres smukke glindsende hvide Farve.

176. — tapetzella (Favn. Svec. 1414).

177. — pellionella (Favn. Svec. 1415).

178. — farcitella (Favn. Svec. 1416). Disse trende sidste ere ikke usædvanlige i Island, hvor deres Larver, ligesom paa andre Steder, giere Skade paa Klæder og andet Tøi, og de kaldes alle med et Navn Mølfluga.

IV. *NEUROPTERA*, Senevingede.

179. Phryganea flava (Favn. Svec. 1502), sees ved adskillige ferske Søer, fornemmelig paa Østerlandet, og

180.

180. Phryganea Rhombica (Favn. Svec. 1486), ved Myvatn.

181. — bicaudata (Favn. Svec. 1489), er anført hos E. Olafs. 603.

V. *HYMENOPTERA*, Skindvingede.

182. Tenthredo antennis ſeptemnodiis, corpore toto atro, tibiis et palmis cinereis. Vingerne ſpille ſtærkt med den blaa og grønne Farve, har nogle faa ſorte og ſtærke Sener, ſom løbe uden Orden i dem. Den var meget almindelig, ſaavel i Havene ſom Engene.

183. — pratenſis, Tronh. Selſk. Skr. 3. Deel, pag. 417 Tab. VI. Fig. XI. c., bliver maaſkee Tenthredo aculeo craſſo (v. E. Olafs. 603).

184. Ichneumon ſarcitorius (Favn. Svec. 1580, E. Olafs. 603).

185. — niger abdominis ſegmentis ſecundo tertioque ferrugineis, tibiis et palmis pallidis. Den er af middelmaadig Størrelſe. Bugen, ſom hæftes til Bryſtet med en ſort Stilk, har andet og tredie Leed ruſtfarvet; de øvrige ſorte. Laarene ere ſorte og kølledannede. Leggene bleggule, undtagen paa det bageſte par Fødder, ſom er ſort ved det nedre Leed, hvor tillige ſees tvende ſtive Børſter. Af dette Inſekt traf jeg i Auguſtmaaned uden for Vapnefiords Handelſted en ſtor Mængde, dog ikke ſiddende uden i

Blom=

Blomsteret af Saxifraga Aizoides. Iblandt disse gaves en Artforandring, hvis Forskiel var denne, at den havde en sort Ring omkring den forreste Kant af det 3die rustfarvede Leed paa Bugen.

186. Ichneumon niger, ſcutello albo, abdominis ſegmentis ſecundo tertioque, parte anteriore nigris, poſteriore interrupte ferrugineis. I Øvrigt er den den næstforegaaende ganske liig.

187. — Manifeſtator (Tronh. Selsk. Skr. 3. Deel, 45), er halv saa stor som foregaaende. Dens udstaaende Braad er ikke længere end Kroppen.

188. — ovulorum (Favn. Svec. 1644), var meget almindelig.

189. — Errator, anføres af E. Olafs. pag. 603, som jeg dog ikke antraf.

190. Apis terreſtris (Favn. Svec. 1709), Hunangsfluga, Jordhumle, er meget almindelig paa Nordlandet; den bygger i gamle Jordvægge og Gierder. Indbyggerne passe nøie paa at samle dens Honning, som de bruge i adskillige Sygdoms Tilfælde.

VI. *DIPTERA*, Tovingede.

191. Tipula rivoſa (Favn. Svec. 1738), er E. Olafs. T. maxima 603, og kaldtes paa Østerlandet Hrossa-Fidrilde.

192.

192. Tipula Regelationis (Favn. Svec. 1754), Væugdilafluga.

193. — pennicornis (Favn. Svec. 1777), er blandt de mindste af Myggarterne; flyver i store Flokke om Aftenen naar Veiret er roeligt; kiendes letteslig af Føle-Hornene, der ligne en Hesterumpe.

194. — monoptera (Favn. Svec. 1756), sees ofte, som forrige, i Flokke; endog i December-Maaned saae man den nogle Gange, naar Veiret var mildt ved Oefiords Handelsted.

195. — plumoſa (Favn. Svec. 1758), Theyfluga, og ved Myvatn Rekamy. Dette sidste Navn har den faaet tildeels for at skille den fra en anden Myg, som siden skal mældes om, der ligeledes er der i største Mængde; tildeels deraf, at den ofte med Vinden driver op paa Landet, i saadan Mængde, at naar man gaaer ved Bredden af Vanden, kan paa visse Steder Skoene næsten skiules i disses Aadsler. Ofte spørger den ligegyldige Beskuer af Skabningen, hvad Nytte gier den eller den i hans Øine ringe og unyttige Skabning? Var han der, skulde han tydelig see, hvor meget dette lidet Insekt bidrager til hele Myvatns Sveitens Vel og Underholdning; thi af de døde Myg, som opraadne ved Bredden af Vandet, giødes Jorden, saa at Græs-Værten drives baade hastig og stærk. Herved fødes først Kreaturene, og siden Menneskene igien af disse. Endnu betydeligere Nytte giøre dets Larver, som leve i Vandet; thi ved dem fødes fornemmelig den i Island bekiendte fede og lekre Myvatns Silung (Salmo

(Salmo alpinus), der fanges i saadan Mængde, at den ikke allene er tilstrækkelig at forsyne Sveiten selv med Fisk; men en Deel deraf tørres, og overlades til de nærmeste Sysseler. Hornsilet (Gasterosteus aculeatus, som opholder sig der i ligesaa stor Mængde, finder heri ogsaa sin fornemste Fode, og denne igien (thi Mængden er utallig) tillokker og tiener til Føde for de Sværmer af Giæs, Ænder og andre Vild-Fugle, som aarlig her bygge og have deres Reder. Disses Æg blive Menneskene til Føde, og med deres Skarn giødes de omkringliggende Marker. Ofte sees Flokke af disse Myg saa tykke, at de mod en klar Himmel, i nogen Frastand, forestille en mørk Tordenskye.

196. Tipula hirsutissima, atra, thorace gibboso, capite, femoribusqve ferrugineis; Galldra-Fluga. Da denne Flue, som jeg ofte saae, og fangede nogle af, hverken passer sig paa E. Olafs. Beskrivelse i hans Reise 604 (e), heller ikke paa Linn. Tipula atrata (Favn. Svec. 1749), og endun mindre paa T. Marci 1765 l. c. vil jeg her give en nøiagtig Beskrivelse over samme. Den er noget længere end Huus-Fluen; Farven er paa Hovedet og alle Laarene rustbrun; paa Brystet, Bommen og Fødderne beegsort; i den ydere Kant af Vingerne, som elslers ere vandklare, løbe nogle tykke og mørke Sener sammen, og formere en dunkel Plet, lidet oven for Midten. Naar man undtager Vingerne og det Nederste af Benene, er den ganske laadden overalt; Brystet er stærk ophævet; Bagdelen flad, og som ofteft tom. Den kiendes lettelig af sin langsomme Flugt, og de langt nedhængende Bagbeen, der synes ligesom at hindre den

i Flug-

i Flugten. Af alle Tipulæ Linn. ligner den meest hans T. febrilis, allene den er sort overalt.

197. Musca pyrastri (Favn. Svec. 1817), Randafluga, blev jeg nogle Gange vaer paa Østerlandet.

198. — stercoraria (Favn. Svec. 1861), Mykiufluga eller Mogflue, og

199. — fimetaria (Favn. Svec. 1862), træffes begge ligesom andre Steder ved Møg og Menneske-Dræk.

200. — Scybalaria (Favn. Svec. 1860), kaldes, ligesom stercoraria, Mykiufluga, opholder sig og paa samme Steder som den.

201. — pendula (Favn. Svec. 1795), saae jeg nogle Gange paa Østerlandet. Den kiendes let af de fire gule Streger, der gaae paa langs ned af Ryggen (thorax), og tvende tværs paa Bommen (abdomen), hvilke sidste brækkes af i Midten.

202. — vomitoria (Favn. Svec. 1831), Madkafluga, er den overalt bekiendte Spyeflue. Ved Fiskestederne formerer den sig meget stærk, helst hvor der fanges meget af Haakall og Rokker; thi disses Fisk er saa stærk og ufordøielig, at den ikke vel kan spises fersk, og bliver derfor almindelig lagt i Kas, sammenkastet i en Hob, og tildækket med hvad der kan være ved Haanden, f. E. Stene, Grensvær m. m. Her indfinde disse Giester sig og lægge sine Æg, hvoraf efter

efter en kort Tid Millioner Orme fremkomme. Fisken, som imidlertid er bleven mørere, ved det den begynder at ansætte Forraadnelse, bliver derpaa skyllet og toet reen, skiæres i mindre Stykker, og ophænges for at vindtørres, hvorved den ikke allene bliver sund og fødende, men spises med Lyst af de fleste, helst naar den bliver tre a fire Aar gammel. Jeg blev selv derved fixeret; thi man havde skaaret den i tynde Skiver, ligesom speget Lax, og dette blev den og udgivet for. Jeg spiiste den, og troede at have spiist Lax, indtil man fortalte mig, at det var fem Aar gammel Haakall, lavet paa ovenmældte Maade.

203. Musca mortuorum (Favn. Svec. 1830), har samme Navn som foregaaende, med hvilken den almindelig er i Selskab. Begges Orme eller Larver bruges til Mading paa Krogen af dem, som fange Silunger.

204. — Cæsar (Favn. Svec. 1828), træffes mellem de tvende foregaaende; er mindre end de, men har nok saa stærk glindsende grøn Farve.

205. — domestica (Favn. Svec. 1833), og

206. — fenestralis (Favn. Svec. 1845), sees her som andre Steder i Husene, især omkring Maden.

207. — petronella (Favn. Svec. 1856), træffes almindelig løbende oven paa stilstaaende Vande.

208. Musca gibba, capite albo, luteo et viridi variegato, corpore aureo, Fagra-fluga, (E. Olafs. 605 c.)

209. — Ribesii (Favn. Svec. 1816). Jeg antraf den i Kiøbmand Lynges Have i Oefiord.

201. — larvarum (Favn. Svec. 1839).

211. — cremiteriorum (Favn. Svec. 1842).

212. Culex pipiens (Favn. Svec. 1890), My, Myvargr. Dette Insekt er meget bekiendt fra Myvatn af, hvor det, den meste Tid af Sommeren plager saavel Mennesker som Kreature, deels ved at stikke dem, og deels ved at flyve ind i Ørene, Munden og Næseborene. Det er langt fra ikke Myvatn allene, som mange mene, der har denne Myg; thi endog ved Handelshusene paa Husevig traf jeg nogle faa, og da jeg reiste derfra til Myvatn, omtrent otte Mile, mærkede jeg dem paa hele Veien, dog uden at de fulde besværlige, førend paa Myvatns Sanden, hvor eet af dem fløi ind i mit Øre, som foraarsagede mig en stærk Smerte og Allarm. Af denne stærke Pine blev jeg naturligviis bange, fik en liden Sprøite op, jeg havde med mig, sprøitede Vand i Øret, og paa denne Maade blev af med det. Siden, saa ofte jeg der, saavelsom andre Steder, reiste eller gik ud i stille Veir (thi naar det blæser eller regner krybe de i Skiul) maatte jeg dække Ansigtet med et Netteldugs Tørklæde. Den første Nat jeg laae i mit Tælt ved Myvatn,

Myvatn, havde de krøbet under Skiorten ind paa Kroppen, og givet mig adskillige Stik, hvorved Armen om Morgenen var saa ophovnet, at jeg blev nødt til at skiære Knaphullet ud paa Skiorte-Linningen, og de sidste Nætter jeg der opholdt mig, at ligge i Skiemmen (et Huus, som findes særskilt fra Hoved-Bygningen af de islandske Bonde-Boeliger, og bruges egentlig som et Pultkammer), hos Bonden paa Reykiahlid. Det gaaer med dette Insekt, ligesom med Bierne, hvilke, som bekiendt er, ofte ere særdige, som man siger, at stikke Dinene ud paa een, og ikke engang røre en anden. Mig forfulgte de baade Nat og Dag; derimod vare de taalelige baade mod dem, som boede paa Stedet, saa og mod min Følgemand. Hestene giør de og Forskiel paa; Indbyggerne havde lagt Mærke til, at de helst anfaldt de sorte, hvilket og forholdt sig saa; thi blandt ni Heste, som vare i min Færd, var een ganske sort, og een sort- og hvidbroget (skiottr). Disse tvende havde de pillet baade Haar og Hud af paa mange Steder, fornemmelig paa Hovedet, under Halen og mellem Laarene. Dette har venteligt sin Grund deri, at den sorte Farve sluger Soelstraalerne i sig, og har derfor mere Varme hos sig end de lyse Farver, der brække Straalerne. Med Forundring betragtede jeg deres Enighed; thi saasnart en Sværm anfalder et Bæst, fordele de sig i smaae Hobe, enhver indtager sit Sted, klynger sig saa tæt tilsammen, almindelig i en rund Kreds, men ofte i en Klump eller ubestemt Figur, at den ene saa godt som sidder oven paa den anden. Saasnart Hesten mærker disse samlede Brodde, bliver den utaalmodig, ryster med Manken,

og slaaer om sig med Halen*), hvorved de adspredes saalænge; men aldrig bliver han saasnart roelig, førend hver Trop har igien indtaget sin forrige Plads, og paa denne Maade kan man i en kort Tid see Stedet blottet baade for Haar og Hud.

Man har nogle Gange havt Exempel paa, at Reisendes Heste, som have baaret Last paa Ryggen (disse gaae altid løse og drives forud af Læste-Manden), have, for at undgaae denne Smerte, løbet lige ud i Søen, og derved foraarsaget Eieren betydelig Skade, da baade Hest og Gods er gaaet under. Adskillige Gange forsøgte jeg, saavel ved Myvatn, som mellem Husevig og Vapnefiord, besynderlig ved Gaarden Holum, tæt ved Haugs-Ørœsi, at lade vore Heste løbe i saa stærke Spring, som de kunde, for at blive af med visse Sværme, der søgte at sætte sig paa vore Ansigter, og betage os de fleste Sandsers Brug. Dette hialp saa meget, at, medens Hesten løb i det stærkeste Spring, var man frie i Ansigtet, men imidlertid hængte Sværmen, ligesom den kunde være bunden ved en Traad, i Nakken, og aldrig havde man saasnart standset Hesten, førend de fløi os lige i Ansigtet igien.

Paa en Slette uden for mit Tælt, hvor strax ved laae en Mose, hvori jeg havde ventet at træffe saavel endeel Insekter, som Planter, forsøgte jeg en Aften at løbe saa stærk, som det var mig muelig i Krumveie

*) Det er derfor en Regel for dem som reise og ville opholde sig nogen Tid ved Myvatn, at de ikke bør lade afskiære Hestens lange Haar, og, om det er mueligt, at have Heste med lys Farve.

veie og hastige Spring frem og tilbage, men alt var forgieves. Sværmen giorde samme Vendinger, og ligesaa hastig som jeg, og fulgte mig i en og samme Frastand. Hvor gierne jeg end ønskede at benytte mig af det deilige Veir til Undersøgelser, blev jeg dog nødt til at forfeie mig til Tæltet, og der tillige med mine Følgemænd forsvare mig mod disse Fiender med stærkt at røge Tobak; thi derved bleve de strax døvede. Et Exemplar af Professor Retzii Prodr. Floræ Scandinaviæ, som jeg altid havde i min Lomme for at efterslaae de Planter, jeg traf, bar det tydeligste Vidnesbyrd om disses Nærgaaenhed; thi man skulde neppe aabne Bogen, uden at see een eller flere af disse Myg ihieltrykkede mellem Bladene. Efter de Beretninger, jeg haver havt fra adskillige, er det just den samme Art af Culex, som paa Sønderlandet ved Thingvalla-Vatn findes i lige Overflødighed. Deres Larver opholde sig under Vandet, giøre derfor, ligesom Larven af fornævnte Tipula plumosa, meget til Silungens Føde og Underholdning. Hos Hr. Strøm findes en liden Beskrivelse over Larven (see sammes Søndm. Beskr. p. 211, Vasskalv 1.). Det fuldkomne Insekt, eller Myggen, kommer ganske overeens med Linnæi C. pipiens, undtagen den stærke Lyd, det skulde give med Vingerne, er her saa svag, at den neppe mærkes. Dets Størrelse er omtrent som et Risengryn; Vingerne klare og glindsende, noget længre end Bugen; Hovedet lidet og Brystet høipukkelt; Ringene paa Vommen graae; Bryst og Hoved sort med hvide Haar; Benene sort- og hvidplettede; og altsaa hele Insektet graat ved første Øiekast.

213. Culex reptans (Favn. Svec. 1893), traf jeg nogle Gange i Mule-Syssel i Augustmaaned.

214. Hippobosca ovina (Favn. Svec. 1924), Færelus, er bekiendt overalt.

VII. *APTERA*, Vingeløse.

215. Lepisma saccharifera (Favn. Svec. 1925), traf jeg adskillige Gange i Kiøbmændshusene, hvorhen den med Gods er tilbragt fra Dannemark.

216. Podura aqvatica (Favn. Svec. 1934), Vatns-Blama, og Blamar, sees fornemmelig i største Mængde oven paa stillstaaende Vande.

217. — pusilla (Syst. Nat. 1014), er den, som E. Olafs. anfører p. 607. (B. a.)

218. — ambulans (Favn. Svec. 1936), er ikke usædvanlig ved Stranden mellem Tanget.

219. — fimetaria (Favn. Svec. 1935), er blandt de mindre Arter og ganske hvid, den var i Overflødighed omkring Rødefiords Handelsted.

220. — plumbea (Favn. Svec. 1930).

Pediculi. Disse plage i Island, saavelsom andre Steder, Mennesker, Dyr, Fugle og Insekter. Nogle af dem ere anførte og beskrevne i E. Olafs. Reisebeskr. 606. Blandt disse saae jeg Hestelusen om Foraaret paa et par unge og vel foerede Heste ved Hefiords

fiords Handelsted i saadan Mængde, at der neppe var en Plet frie paa dem; man fordrev dem allene ved at jage Hestene tre a fire Dage udi Søen, saa de næsten svømmede. De andre species af denne Slægt findes beskrevne og opregnede hos Linn. og andre Skribentere, følgende undtagen, som jeg fandt paa Fylingen (Procellaria glacialis), hvilken jeg her vil beskrive, saasom Fuglen sielden, og endnu sieldnere Lusen, falder i deres Hænder, som ønske at kiende Insekterne.

221. Pediculus Procellariæ albus, capite et thorace glabro, abdomine compresso ovato transversim sulcato, femoribus ciliatis.

Den er noget større end en Menneskeluus; Hovedet er trekantet og noget bredere end Brystet, hvor de forenes; begge ere glatte og lidet guulagtige; Følehornene meget korte; Bugen er sneehvid, noget fladtrykt, besat med meget fine Haar, og bestaaer af 10 Ringe, mellem hvilke gaae dybe Furer paa tværs. Fødderne ere ogsaa hvide, og Kanten af Laarene haaret. Den løber meget hastig, og kan let forstikke sig i Fuglens tætte Duun.

222. — calcareus, Jardlus, er og blandt de sieldne, og derfor beskreven i E. Olafs. Reisebeskr. 610 (g), og tegnet paa Tab. XL., Fig. a. e.

223. Pulex irritans (Favn. Svec. 1965), Flo, Loppe.

224. Acarus ſiro (Favn. Svec. 1975), er et lidet Mid, ſom opholder ſig i Meel og Oſt, og efter Linn. Beretning er det ſamme, ſom æder ſig under Huden paa Menneſker og Kreature, og foraarſager Kløe og Fnat m. m. (ſee Syſt. Nat. pag. 1024).

225. — cadaverum (Müll. Prodr. Zool. Dan. 2230, Fiſkmaur, E. Olafs. 607 (C.) (a) Tab. XLIV, Fig. f.)

226. — longicornis (Favn. Svec. 1985), og

227. — littoralis (Favn. Svec. 1986), kaldes begge Steinaluß, og ere meget almindelige paa Stenene ved Stranden.

228. — Muſcarum (Favn. Svec. 1981), træffes paa Fluerne.

229. — aqvaticus (Favn. Svec. 1978), er rød og træffes i ſtillſtaaende Vande.

230. Phalangium opilio (Favn. Svec. 1992), er formodentlig den, ſom findes anført i E. Olafs. Reiſebeſkr. 608. (b.)

231. — pallidum (E. Olafs: 608, a.)

232. — groſſipes (Syſt. Nat. 1027). Dette meget ſieldne Inſekt, ſom Hr. Strøm i ſin Søndm. Beſkr. ikke allene har beſkrevet pag. 208, men og givet en Tegning deraf paa Tab. I. Fig. 16., fik jeg

ved en Leilighed et eneste Exemplar af. Nogle Fiskeliner havde i et Par Døgn, formedelst Uveir, staaet ude i Verufiorden, og da de bleve optagne, vare de fulde af adskillige smaae Tangarter, hvoriblandt denne befandt sig.

233. Aranea bipunctata (Favn. Svec. 1997), Dordingull, opholder sig i Husene; kaldes af nogle Maur eller Myre, og dens Væv Hegome, som bruges at lægge i Saar (see E. Olafs. 609 e.)

234. — palustris (Favn. Svec. 2023), Hnoda-Konguló, træffes paa Græsmarkerne.

235. — crucigera (E. Olafs. 608, c.), Fialla-Konguló. Selv saae jeg den ikke, kan og derfor ikke med Visshed sige, men formoder kun, at denne er Linnæi Ar. diadema (Favn. Svec. 1993).

236. — palustris minima (E. Olafs. l. c., f.), saae jeg heller ikke.

237. — Scenica (Favn. Svec. 2017), bliver formodentlig den, man paa Østerlandet kaldte Lykkiuhnodra, og træffes jævnlig ved Husene.

Foruden disse anførte fortalte man, at en af Ederkoppene, som kaldes Gullbere, skal være den største af denne Slægt der i Landet.

238. Cancer Maja (Favn. Svec. 2031), Margfætla. Sikkert formoder jeg, at denne Art, som E. Olafs. pag. 71, 608 og 996 beretter at falde paa Sønderlandet, og der spises, ikke er Linnæi C. araneus, som siden skal mældes om, men Maja.

239. — araneus (Favn. Svec. 2030), blev og af de fleste kaldet Margfætla, findes ofte imellem Tanget, som opkastes paa Stranden i Søegang; men fornemmelig træffes den i Maven paa de Torske, som fanges under Landet og paa Steengrund. Ved Reykefiord fandt jeg 10 Stykker i en Mave. Kløerne saavelsom Fødderne ere næsten tomme; de spises derfor ikke gierne. Paa Færøerne kaldes den Lusakrabbi.

240. — Gammarus (Favn. Svec. 2033), Humar, er funden af afgangne Land-Physicus B. Poulsen engang ved Grindevig (see E. Olafs. Reisebeskr. 997). Alle de, jeg spurgte, saavel paa Nord- som Østerlandet, nægtede at have seet den. Dens store Kloe kiendte mange.

241. — Bernhardus (Favn. Svec. 2032), findes ofte i adskillige Snekker, som den bær med sig, naar den gaaer, og trækker sig ind i, naar den hviler. Dens Figur sees hos E. Olafs. Tab. XI., Fig. 1. 2., og kaldes Kongakrabbe 997, og Kufungakrabbe 608, i Norge Buuhummer.

242. — Sqvilla (Favn. Svec. 2037), Marthvare (E. Olafs. 609 og 997). Dens Tegning sees paa Tab. X. Fig. 2., og er den bekiendte

Reie;

Reie; ved Landet saae jeg den ikke, men uden for Langenæs var en Mængde af dem i de Torsk, som der bleve fangede.

243. Cancer pulex (Favn. Svec. 2041). Marflo, er ikke allene i største Mængde ved Stranden, men endog dybere ude, hvor den giør stor Skade, saavel paa Garnene, som paa hvad der fanges i dem. Ved Rødefiords Handelssted havde Nordmanden Poltz sat sit Sælhundegarn ud om Morgenen, hvori han om Aftenen traf et Marsviin. Samme havde de i denne korte Tid ædt store Huller i. Her troede man og paastod, at de ingen Skade kunde giøre Garnene, naar de underste Masker giøres af Menneskehaar; men da Menneskehaar vilde vanskeligen anskaffes i den Mængde, som hertil behøvedes, saa vilde det vel blive i al Fald bedst, indtil videre Forsikring om Erfaringens Rigtighed at sige: fides sit penes auctores! Nogle bruge dem som et Lægemiddel imod Guulsot; de koges da i Melk, og den drikkes.

244. — medusarum (Strøms Søndm. Beskr. 188, Tab. I. Fig. 12, 13). Ved Øefiords Handelsted drev om Høsten op paa Stranden en Mængde af Medusis. Jeg søgte og fandt strax een, og undertiden tvende af disse Cancri i hver af de fire Huulheder paa Medusa aurita, og da jeg just havde Hr. Strøms Søndm. Beskrivelse med mig, sammenlignede jeg disse saavel med Kobberet som Beskrivelsen, hvilket i alle Henseender var nøiagtigt og passende.

245. Cancer homaroides (Müll. Prodr. Zool. Dan. 2356, E. Olafs. 998), Kampalampi. Af dette tilforn saa lidet bekiendte Insekt (see l. c.) traf jeg først et Exemplar, som midt om Vinteren laae opkastet paa Stranden noget uden for Ø-fiords Handelsted, siden om Foraaret fandtes flere af dem i Boden, saa ofte den blev kastet for Vaar-Silden, og endelig traf jeg een om Høsten, ved største Ebbe, mellem Tanget uden for Bulandsnæs-Øerne paa Østerlandet. Dens Størrelse er meget forskiellig. Tegningen, som sees paa Tab. V., er tagen i naturlig Størrelse, efter den største, jeg traf. Farven er brun; Øinene sidde tæt sammen foran i Brystet (thorax); over og imellem samme fremstaaer en lidet nedbøiet Brod, og ved Siderne af Øinene en mindre, men paa Kanterne af thorax en større. Thorax selv er ophøiet med en skarp Ryg, og paa samme sees trende Brodde, hvoraf den mellemste er ligesom den var sammengroet af tvende. Længre ned paa Siderne af thorax atter tvende Brodde; alle vendte for efter. Under thorax, mellem Fødderne, sidder ligeledes tæt paa hverandre 4 saadanne Brodde. Bugen, som bestaaer af 5 Ringe, har paa den forreste en stumpet Brodd, og paa den anden og tredie kuns en Forhøining; derimod endes disse Ringe underneden med spidse og bagefter vendte Brodde; Rumpen bestaaer af tvende Leed, det forreste fladt paa den undre Side, og ophøiet paa den øverste, med trende Sider, hvilke i den bagerste Ende have trende smaae Brodde. Det sidste Leed bestaaer af 5 Dele, den midterste underneden huul, og ovenpaa rygget med en liden Fure; ved hver Side af denne ere tvende Blade, haarede i Kanten. Under hver af de 5 Ringe,

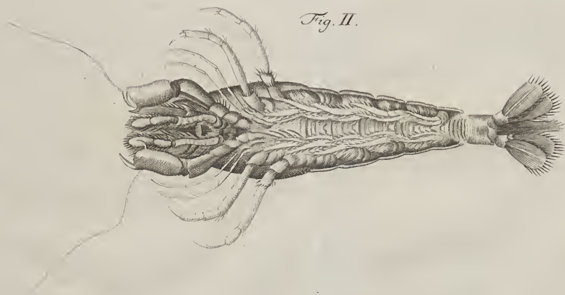
Cancer Homaroides

Kampalampi

Fig. I.

Fig. II.

ge, som udgiere abdomen, sidder et Par korte Svøm-Fødder, som todeles i Enden med nogle korte og om Kanten haarede Blade. De tvende bagerste Par Fødder ere kortere, men nogle Gange tykkere, end de næst foregaaende tvende Par. Hænderne ere af samme Længde, som Fødderne, og maadelig store, men Tommelen meget liden, og liggende tværs for Enden af det Leed, den hænger sammen med. Famlestængerne ere syldannede, og ligesaa lange som thorax; over disse staae tvende flade og i Kanten haarede Mundstængler, og atter midt foran, eller mellem disse, et Par, bestaaende af kiendelige Lede, hvoraf det yderste er splittet. Det hele Insekt er paa intet Sted ret glat; thi hvor det ikke er haaret, er det knudret og skarpt.

246. Cancer macrourus articularis manibus adactylis, femoribus posticis orbicularibus spinis caudæ bifidis (Act. Soc. Sc. Hafn. 9. D. 588, Tab. VIII.), Ogn, Aat. Dette Insekt fandtes tidlig om Foraaret i en utroelig Mængde omkring Kanten af Isen i Oefiord, hvor man og kunde see dem frosne faste, saa ofte Søen skyllede dem op paa Bredden. Strax efter at man havde mærket disses Ankomst indfandt sig og en Mængde af Maager og Ritser, som, allene ved at gaae paa Kanten af Isen, mættede sig saa ofte de lystede af dem, som Søen slog op. Indbyggerne berettede, at disse ere Forgiængere for Lodna og Vaarsilden, hvilket og rigtig slog ind; thi noget derefter fangede de en anseelig Mængde, fornemmelig af Vaarsilden. Ved et lest Oiekast skulde man let antage den for en liden Marsfue, men, ved neiere at betragte den, sees Forskiellen lettelig, da disse ere næsten

hvide

hvide, og have et Par høirøde Øine; ere og meget fe- dere, skiønt mindre end hiin. Der skal endnu ind- finde sig visse Aaringer ved Nordlandet en anden Art, som af Indbyggerne kaldtes Grænlands-Øgn. Al den Efterretning, jeg fik om samme, var, at de lig- nede disse, men vore meget større, og saasnart de kom, kunde de sikkert giøre sig Haab om godt Fiskerie af Torsk, Flyndrer m. m. Hvale vare og gierne i Følget.

247. Cancer filiformis (Syst. Nat. 1056), Sqvilla lobata (Müll. Prodr. Zool. Dan. 2359), traf jeg ofte under og imellem løse Stene i Stranden ved lavest Vand ved Berufiord. Naar den gaaer, skeer det paa samme Maade som hos Larverne af Phalænis Geometris, skiønt meget hastigere. I Vandet (thi jeg havde den nogle Dage levende i en Spølkom mel- lem andre Stranddyr) giør den saa mange løierlige Spring og Vendinger, at Tilskueren deraf har næsten den samme Fornøielse som at betragte en Gøgler. Jeg har paa et andet Sted anført, at jeg paa Stranden traf nogle 1000de døde, og tørrede i en stor Visk af Fuco aculeato, som Søegangen havde opkastet.

248. Oniscus psora (Favn. Svec. 2054), Oskabiorn (Strøm 165 n. 2. Tab. I. Fig. 2 og 3). Ved min Ankomst til Siglunes traf jeg, som tilforn er mældt, 12 Haakalle, nyelig fangede og indbragte fra Havet. Paa disse fandtes blandt andre een, der var $2\frac{1}{2}$ Tom. lang, og næsten 1 Tom. bred. Dens ovarium, der indtager det meste af Bugen, bliver ved Tørkning saa haardt som Steen, hvorpaa sees en Fure, ligesom paa de Stene, Fiskere bruge til Lod paa

deres

deres Haandline. Dette haver givet Anledning til følgende fabelagtige Historie, som endnu troes af den enfoldige Almue, der bærer denne Ouskesteen bestandig hos sig, menende ved den at blive frie fra al Vanhæld. Insektet var, efter denne Overtroe, af Begyndelsen en af de største Hvalfiske, men da den engang forfulgte Apostelen Peders Fiskebaad, og vilde giøre samme Skade, kastede han sin Lodsteen paa den, og paa det den ikke oftere skulde skade Fiskebaade, skabte han den om til saadant et ringe Insekt. Det opholder sig paa Dybet, hvor det plager de fleste Havfiske; endog paa Rognkelsen (cyclopterus lumpus) træffes det først om Foraaret, naar den trækker ind fra Havet.

249. Oniſcus marinus (Favn. Svec. 2057), bliver formodentlig O. Fuſcus, som E. Olafs. mælder pag. 610, hvilken jeg ikke har seet i Island.

250. — Aſellus (Favn. Svec. 2058), Lodpurka, skal findes i Husene i Fliotum inden Hegrenæs Syssel, see E. Olafs 714. c. Den er Strøms Skrukke-Trold.

251. — bicaudatus (Favn. Svec. 2062). løb hyppig paa Klipperne ved Stranden paa den søndre Side af Vapnefiord, ved et Sted, kaldet Vindfell, som paa et andet Sted herefter bliver ommældet.

252. Monoculus apus (Favn. Svec. 2046). Af dette sieldne og tillige smukke Insekt traf jeg nogle Stykker i en Grøft, hvor Vandet næsten stod stille; tæt

tæt ved Kotet Holum, ved Begyndelsen til Haugs-Bræst, som ligger mellem Husevig og Vapnefiord.

253. Monoculus piſcinus (Favn. Svec. 2045), Thorſkalus, træffes almindelig paa de store Hav-Torske. Dens Tegning er godt giort hos Hr. Strøm Søndm. Beſkr. Tab. I. Fig. 4. 5. 6.

254. — pulex (Favn. Svec. 2047), Vand-Loppe, er ikke ſielden i ſtilſtaaende Vande, af Størrelſe ſom en Loppe, rødbrun af Farve, ſpringer letteſig paa Vandet, og medens den hviler, bevæger den zittrende Følehornene.

Siette Klaſſe.

VERMES, Orme.

I. *INTESTINA*, Indvoldsorme.

255. Gordius marinus (Syſt. Nat. 1075), er den tæt ſammenringede Orm, ſom man almindelig finder paa Torſkens Lever og Tarme, ja endog i Fiſkenes Kiød, hvilket enhver, der ſpiſer Klipfiſk eller ſalt Torſk, lettelig bliver vaer.

256. — lacuſtris (Syſt. Nat. 1076), træffes ofte ſaavel i Indvoldene ſom Kiødet af Hornſilet (Gaſteroſteus aculeatus).

257.

257. Gordius argillaceus (Favn. Svec. 2069), er meget almindelig i Stranden, under og imellem smaae og løse Stene, og tit mange samlede i hele Klynger.

258. Ascaris lumbricoides (Favn. Svec. 2072), og

259. — vermicularis (Favn. Svec. 2071), ere her, som andre Steder, bekiendte, da de leve og opholde sig i Menneskenes Indvolde. Flere Arter af dette Slag, som kunne efterslaaes i Müll. Prodr. Z. D. p. 213 og 214, findes og i Indvolde saavel hos Dyr som Fugle og Fiske i Island.

260. Lumbricus terrestris (Favn. Svec. 2073), Ammmadkur, forekom mig sielden paa Nordlandet. Aarsagen er venteligen den, at den fede og giødede Jord, som den meest elsker, er paa de fleste Steder meget fast og haard. Den er den bedste Mading for dem, som i Elve og ferske Søer vil angle Ørreder og Silunger. Den bekiendte Spolorm, som opholder sig i Menneskets Mave og Tarme, er en Artforandring af denne (see l. c.).

261. — marinus (Favn. Svec. 2074), Fiorumadkr, Beitumadkr. Hos E. Olafs. Tab. X. Fig. VIII., sees en maadelig Tegning. Uagtet den allevegne findes paa Nordlandet, hvor Strandkanten bestaaer af fiin Sand, bruges den dog ingensteds der, som paa Sydlandet, og ellers andre Steder, til Mading paa Kroge for Torsk. Naar

Vandet falder ud, seer man oven paa Sanden hist og her ligesom Orme sammenklyngede, hvilket er dens Excrementer, og omtrent en Fod derfra sees et tragtdannet Huul ned i Sanden, hvorunder dens Hoved eller foreste Deel ligger. Hvem som vil opgrave dem, maae altid først finde disse tvende Mærker; thi just derimellem ligger den ofte $\frac{1}{2}$ Fod dybt i Sanden; Spaden eller Førken maae stikkes hastig ned ved Siden af den Linie, som er imellem disse tvende Mærker, eller og tæt foran ved Hullet, ellers søger og arbeider man de fleste Gange forgieves. Naar man rører ved dem, give de en Saft fra sig, der farver Huden paa Fingrene guulbrun, der ikke førend efter et Par Dage gaaer af igien. Maaskee denne Saft kunde tiene fattige Folk til at beise Træarbeide med.

262. Lumbricus littoralis (E. Olafs. pag. 611, b.), er funden i Fiskenes Mave, der fanges ved Fugle-Bierget, er maaskee den samme som næstforegaaende.

263. — cirratus (Müll. Prodr. Z. D. 2608). I Tronh. Selsk. Skr. 4. D. 427 findes den udførligere beskreven, og paa den 14. Tab. 7. Fig. sammesteds meget godt tegnet. Jeg traf den nogle faa Gange i Fiøren ved Berufiord.

264. Fasciola hepatica (Favn. Svec. 2075), ere de saakaldede Igler, Flyndrer, som findes paa Faarenes Lever.

265. Hirudo annulis 40 fulcis five radiis circa orificium 24 (E. Olafs. 1001, A.), Madkamodir, Tab. X. Fig. 9.

266. Hirudo corpore tereti ventricoſo extremitate oris coniformi, cauda magis protracta (E. Olafs. 611. c.), Blodsuga. Af denne fandtes nogle faa i Mudderet ved høieſte Ebbe paa Berufiord.

267. — complanata (Favn. Svec. 2082), fandtes paa en død Anas hiemalis ved Myvatn. Indbyggerne kaldte den Skotumadkur.

II. *MOLUSCA*, Slimdyr.

268. Limax ater (Favn. Svec. 2088), Brekku-Snigill, træffes ikke ſielden paa Øſterlandet.

269. — agreſtris (Favn. Svec. 2091), er næſten ſaa almindelig i de Islandſke Kaal-Haver, ſom andre Steder.

270. — papilloſus (Favn. Svec. 2093). Det Exemplar, C. von Linne har giort ſin Beſkrivelſe efter, maae enten have været et andet Dyr, eller og et meget ungt; thi i Steden for at han angiver det kun ſaa ſtort, ſom et Riſengryn, er dette almindelig 1 Tomme langt. Ved Vapnefiord havde jeg eet, der, naar det krøb, var over 2 Tom. langt.

I Kiøbenhavns Selſk. Skr. X Tom. 170 findes den godt beſkreven af Hr. Strøm, under Navn af Doris bodenſis, og dens Tegning ſammeſteds vel giort paa Tab. (e) Fig. 11-16. I Müll. Prodr.

Z. D. kaldes den Doris papillosa. Dens Gang er i alt liig Land-Sneglenes, bevægende idelig sine Følhorne og Lapper (Papillos), hvilke sidste den ikke kan trække til sig, som hine, naar man rører ved dem; men lægger dem tæt paa hverandre til Kroppen, og da disse ere graae paa Enderne, som da allene sees, bliver Dyret i denne Stilling graat, da det ellers, medens det er udstrakt og Lapperne opreiste, synes næsten hvidt. Langs efter Ryggen er det blottet for disse Lapper; her sees igiennem dets klare og tynde Hud en sort Plet, der stedse bevæger sig frem og tilbage, ligesom Perpendikelen i et Uhr. Ved Berufiords og Vapnefiords Handelsteder træffes de jævnlig, naar Vandet ved Ebben falder ud mellem og under smaae Stene paa sandig og muddret Grund.

271. Doris arborescens (Müll. Prodr. Z. D. 2776, Kbh. Selsk. Skr. X Tom. pag. 14, Tab. V. Fig. 5). En Søehare med tvende opreiste Øren og mange grenede Horne paa Ryggen, Thetys auriculis duabus elevatis cornibus dorsi ramosis sive arborescentibus. Saa uanseeligt, som dette Søedyr er, naar man træffer det roeligt; thi da er det intet ligere, end en Klump levret Blod, saa indtagende er dets Syn, naar det gaaer i Vandet, hvilket skeer paa samme Maade som næst foregaaende, dog noget hastigere. Saasnart det sættes i Bevægelse, opreiser det sine tvende Rader af Horn med alle dets Grene, udvider sig selv til saadan Størrelse, at det nu bliver gandske ukiendeligt. Dets røde Farve bliver og ved denne Udspænding meget forhøiet. Under Gangen ere alle disse Grene idelig i Bevægelse, baade ved

Omdrei-

Omdreining, saa og ved at trække sig ind og atter skyde sig ud. En Elsker af Naturens Kunststykker skulde finde en Vellyst i at betragte dette sælsomme Dyr. Skade, at det ikke beholder det mindste af sine Seeværdigheder, saasnart det døer, og derfor ikke kan fremvises i Samlinger, men allene som Skygge ved Tegninger. Det findes paa samme Steder som næst foregaaende. Blandt en Deel, jeg traf, var ingen en Tomme lang, naar den laae roelig.

272. Doris levis (Syst. Nat. 1083), funden af Hr. Koenig i Island.

273. Aphrodita imbricata (Syst. Nat. 1084), og

274. — Sqvamata (Syst. Nat. 1084), kaldes begge med et Navn Skere. Den sidste er tegnet i E. Olafs. Reisebeskr. Tab. X. Fig. 7. Begge findes paa Leerbunden i Fiøren og paa Tangen. Undertiden blive de Faar, som ere vante at gaae der og æde Tang, hastig syge og døe. Dette troer man Skerene foraarsage ved at æde sig igiennem Vommen, hvorfor den og formodentlig har faaet dette Navn. Sygdommen kaldes Fioru-fall; men at dette Søedyr, som almindelig er 1 Tomme langt og derover, skulde komme heelt og levende giennem Faarets Mund, der tygger sin Føde meget fiin, førend det lader den synke, kan neppe formodes. Blodru-Skeren (see E. Olafs. Tab. X. Fig. 6, 10), saae jeg ikke, er heller ikke vis om den skulde maaskee snarere henføres til Nereiderne.

275. Nereis noctiluca (Favn. Svec. 2098), er ikke mindre bekiendt i Island end andre Steder, da den fornemmelig om Høsten skinner som Ild i Seevandet om Natten, saasnart man rører det op. I et Skrivt, udgivet af Professor Sander i Carlsruhe, über das Große und Schöne in der Natur, findes fra pag. 138 til 141 Beretning om de Steder, hvor der er skrevet om dette lidet men sælsomme Dyr.

276. — pelagica (Favn. Svec. 2096, E. Olafs. 1002). Hos Hr. Strøm kaldes den Soe-Skolorm. Søndm. Beskr. 197. I. I Kiøbenh. Selsk. Skr. 10. D. pag. 169, findes den beskreven, og paa Tab. c. Fig. 10. godt tegnet. Dens Ringe bestemme ingen Charakteer; thi jeg har ofte truffet dem saavel i Island som i Færøe, snart med nogle og 70, og snart med 80 Ringe og derimellem.

277. — diversicolor (Müll. Prodr. 2624). Hos Hr. Strøm er denne ligeledes beskreven 198, 2. Begge findes i Fiæren mellem de foregaaende Dyr. I Linn. Syst. Nat. 1064 kaldes den Scolopendra marina.

278. — viridis, og

279. — maculata (Syst. Nat. 1086), ere ikke sielden i Steen-Sprækker og mellem Skælfiske i Fiøren.

280. Mammaria ovata (Müll. Prodr. Z. D. 2719, E. Olafs. pag. 1002, c.), Sætukoppar i Sæ.

281.

281. Ascidia rustica (Syst. Nat. 1087), Sæ-bupur. E. Olafs. pag. 1001 C. b. Müll. Prodr. Z. D. Tab. XV. Bonde-Soe-Pung.

282. — mentula (Müll. Prodr. Z. D. 2724, Tab. VIII. E. Olafs. 1001, a.), Konu-Pungur.

283. — qvadridentata (Syst. Nat. 1087), er almindelig paa Ulva latissima og en Deel af Tang-arterne.

284. Actinia Senilis (Syst. Nat. 1088). Af denne traf jeg mange i Torskenes Maver, som bleve fangede ved Reykefiord, alle siddende faste paa Venus borealis, som sammesteds kaldtes Gimburskel; ligeledes havde en Mængde sat sig paa Fiskelinerne ved Redefiord. Her havde de suet sig fast ved Haf-Kongur, Buccinum undatum Linn. Saasnart man rører ved Dyret, trækker det sig sammen, bliver temmelig fast, haardt og rynket; dets Farve er rød; lægger man det i Soe-Vand, medens det endnu har Liv, skyder det efter nogen Tid først en Mængde Traade (Tentacula) ud af det Hul, det har i den øverste Ende, og derefter udvider det sig igiennem samme Hul, skyder den indvendige Side op paa samme Maade, som man krænger eller omvender en Strømpe. I denne Tilstand er det ikke mueligt at kiende den igien; thi da bliver den nogle Gange større, rundt om besat med Tentaculis, de fleste vandklare.

285. Actinia Felina (Syst. Nat. 1088). Denne bliver formodentlig Hr. Strøms Soe-Kusse. Søndm. Beskr. 204, og E. Olafs. Actinia pag. 1002. E. Paa Færøe er denne almindelig i Kløvter mellem Stene, som ligge under Vand, naar Ebben ikke er stor. Den kaldes der Sieu-Kunta, hvilket Navn har samme Bemærkelse som det Norske. I Island saae jeg den ikke.

286. — viduata grisea (M. Prodr. 2799), sad mange Steder i Fiøren ved Rødefiord; havde suet sig saa fast paa Stenene, at det ikke var mueligt at faae den løs, uden at rive den i Stykker; den var ikke større end et 10 Skill. Stykke.

287. — volva (M. Prodr. 2081), Gigarpuß, af Fiskerne Hraunpußa, E. Olafs. 1004 (G).

288. Holuthuria priapus (Syst. Nat. 1091), Madkamodir, E. Olafs. 1001 (A.), Tab. X. Fig. 9.

289. — pentactes (Syst. Nat. 1091), er maaskee E. Olafs. Brimbutr (l. c. A.). Ved Ebben fandt jeg en ved Diupavog liggende under en stor Steen; var af Størrelse som en middelmaadig Rullepølse, eller som vore største Agurker; var haard og fast at føle paa, mørkebruun paa den opvendte og blegrød paa den nedvendte Side. Den havde sine 5 Rader, og hver Rad 4 og 5 Linier af smaae Vorter fra den ene Ende til den anden. Jeg betragtede den i en

stor

stor Træbakke fyldt med Søevand. Her strakte den sin ene Ende ud over Bredden af Træ-Bakken, krympede sig sammen ved at trække den anden Ende til sig, og i det samme, som af en Sprøite, gav mig et Sprud Søevand i Øinene. I en Dags Tid, jeg havde den liggende i dette Vand, mærkede jeg ikke andre Forandringer end ovenmældte, som den igientog nogle Gange. Fiskerne der paa Stedet kaldte den Haf- og Gia-Taska. De berettede tillige, at de havde fisket dem, som vare dobbelt saa store som denne, og at den var den bedste Mading for Torsk og andre Hav-Fiske. Erfaring har lært, at de blede Søedyr, eller de saakaldte Molusca, saa og Dyret i Skælfiskene, ere alle gode til Mading for Torsk og andre Fiske.

290. Lernæa Branchialis (Syst. Nat. 1092), træffes her ofte i Torskenes Geller. Er Hr. Strøms Tokne-Trold. Søndm. Beskr. 209, Tab. I. Fig. 18.

291. — Salmonea (Syst. Nat. 1093, E. Olafs. 612, f.)

292. Sepia Loligo (Syst. Nat. 1096), kaldes overalt paa Nordlandet Kolkrabbi. Da jeg reed ved Stranden af Bitru-Fiorden, saae jeg en Mængde af dem opkastede paa Landet; Indbyggerne paa Nordlandet bruge dem ikke allene friske, men endog saltede til Mading paa deres Fiskekroge. Dens Lever lægges i et Glas, som sættes i Solen eller inde ved en jævn Varme, herved udflyder en Olie eller Tran,

Kolkrabbalysi kaldet, som efter alles Bekræftelse skal være et af de beste Midler at smøre værkefulde og hovnede Ledemode. Paa Færøerne er den almindelig om Høsten ved Sei-Fiskeriet, som altid ophører saa længe disse fornemmes. Den kaldes der Hoggu-Slokkur. Hos E. Olafs. kaldes den Dile 612. (g.)

293. Sepia officinalis (Syst. Nat. 1095), Smockfisk r. Denne saae jeg ingensteds paa hele Reisen. Efter Egg. Olafs. Beretning skal den være mere almindelig, end foregaaende; uden al Tvivl gives begge Arterne det samme Navn af Indbyggerne. I de islandske Maaneds-Tidender for Aaret 1774 April-Maaned, fortælles om en tredie Art, som er fundet af Provsten Hr. G. Svendsen, hvilken Forfatteren troer ikke er nogen af de tvende foregaaende. I E. Olafs. Reisebeskr. 716, meldes om en usædvanlig stor (see l. c.).

294. Medusa aurita (Favn. Svec. 2109), Marglytta. Om Efterhøsten og ud paa Vinteren drev en Mængde af disse, saavelsom af følgende Arter, op paa Stranden ved Akureyre i Oefiord, hvor de laae og raadnede, uden at Ravne eller andre Fugle rørte dem. I Norge kaldes den Golpe, i Dannemark Manæte, og i Færøe Qval-Spugia. Paa alle disse Steder sees en Mængde hver Sommer at svømme i Vandskorpen.

295. — Capillata (Favn. Svec. 2108). Af denne Art sees vel mange, men ikke den Mængde, som af forrige. Blandt de opdrevne laae een, hvis Diameter

ter var ½ Alen; nogle af dens Traader eller Trevler henimod 2 Alne lange; Farven paa samme graae, blandet med Askefarve, der gav dem et saa væmmeligt Udseende, at ingen, uden den som er Elsker af Natur-Historien, vilde komme dem nær, mindre røre ved dem.

296. Medusa cruciata (Favn. Svec. 2110), er formodentlig E. Olafs. Kiobmandshuer, see Reisebeskrivelsen 715. Paa Nordlandet kaldtes den Bla-Pose. En Art traf jeg blandt de, paa Land opkastede, som jeg ikke kunde finde hos nogen af de nyere Skribentere. Den ligner meest M. Capillata, allene Traadene her ere meget korte. Randen er deelt i 8 store Lobos, og disse igien væsten deelte i Midten. Fra Centro og til enhver af disse Delinger gaaer paa den undere Side et Ribbeen (costa), som vedbliver paa ¼ Alens Længde uden for Randen, og hænger ligesom 8 Haler; disse ere af Tykkelse som en Finger ved Roden, og som en Svane-Fiærs Pose mod Spidsen; ere overalt besatte med smaae Knorter, som ere melkefarvede. Omkring Randen af ommældte Lobis har den en Strimmel omtrent ½ Tomme breed, i Grunden melkefarvet, hvori sees adskillige Tegninger, ikke ulige Kniplings-Væve. Denne Rand, saavelsom ovenmældte Haler, ere haardere og fastere end det Øvrige af Dyret.

297. Asterias ophiura (Favn. Svec. 2114), Kroßfisk. Dette Navn gives alle Arterne af dette Slag. I Tronhiems Selsk. Skr. 4. D. Tab. II. Fig. 15, 16, findes denne meget godt tegnet. Ved Reykefiords Handelssted var en Mængde af dem i

de

de Torskes Maver, som bleve bragte til Handelsstedet, men saa ubeskadigede; thi saasnart de ere døde, ere Straalerne saa skiøre, at de næsten brækkes allene ved at tage paa dem; nogle fik jeg hele, som bleve lagte i Spiritus Vini, som med meget mere af min Samling bleve sendte tilbage med det Skib, jeg reiste over med, og paa Hiemreisen med Mand og alt forulykkedes. Den bliver den, som E. Olafs. staaer i Tvivl om at være A. Scolopendroides eller Ophiurus, pag. 1005. (c.)

298. Asterias Rubens (Favn. Svec. 2111), er den meest almindelige. Iblandt en Mængde, som jeg fra Baaden af kunde see liggende paa Bunden ved Odd-Eyre i Oefiord, havde nogle ikkuns 4, og een 6 Straaler.

299. — aranciaca (Syst. Nat. 1100). Paa Støen i Olafsfiorden laae mange af denne Art, som vare komne udaf Fiske-Maverne. Dens Tegning sees vel giort i Trondh. Selsk. Skr. 4. D. Tab. XIV Fig. 5, 6.

300. — papposa (Syst. Nat. 1098), er funden i Talknefiorden baade med 13 og 15 Straaler, see E. Olafs 612. Landph. B. Poulsen har og fundet een paa Sønderlandet med 9, see E. Olafs. Reisebeskr. 1005.

301. Echinus esculentus (Favn. Svec. 2116), Igulkier, og

302. Echinus Spatagus (Favn. Svec. 2117), findes begge i Island, E. Olafs. 612. Paa Nord- og Østerlandet forekom de mig ikke. Nogle meget smaae saae jeg forstenede, som efter Sigende vare fundne i Jorden.

III. *TESTACEA*, Skaldyr.

303. Chiton ruber (Syst. Nat. 1107), Thristrendingr. Saa ofte jeg fik Leilighed at komme til Stranden, søgte jeg med Flid efter denne og følgende, men allevegne forgieves, indtil om Høsten kort for min Hiemreise, da Ebben faldt meget stor ved Dinpavog. Her traf jeg begge siddende paa Stenene dybt i Fiøren paa samme Maade som Olbogaskiel (Patella). I E. Olafs. Reisebeskr. 1008 (A.), anføres C. punctatus, hvilket ingen af mine var, heller ikke vare de saa store som hans. Disse havde alle en jevn brunrød Farve, jo mindre jo lysere; de største næsten brune.

304. — albus (Syst. Nat. 1107), fandtes imellem forrige. Dens Tegning er vel giort i Tronh. Selsk. Skr. 3. D. Tab. VI. Fig. 14.

305. Lepas balanus (Favn. Svec. 2122), Hrudurkall, Bierg-Rur, E. Olafs. 1009 (C.). Tab. XI. Fig. 9, og

306. — balanoides (Favn. Svec. 2123), ere begge meget almindelige; sidde sammenklyngede ikke allene paa Stenene i Fiøren, men paa de fleste Skælfiske

fiske og store Tangarter. Disse ere Hr. Strøms Bierg-Ruur, Søndm. Beskr. 160 α og β. Paa Færøerne ere de ligesaa overflødige, og kaldes der Giear.

307. Lepas balænaris (M. Prodr. 3024, E. Olafs. 1008 B. b.). Denne er meget vel tegnet i Kammer-Sekret. Olavii Reiseheskr. Tab. X. Fig. 4 og 5. Jeg eier selv een, som jeg har sammenlignet med Kobberet; samme er tagen af en Hvaifisk, Skieljungur kaldet, hvilket er mældet paa et andet Sted.

308. — Tulipa (Müll. Prodr. Z. D. 3026), Hafhrudurkall, Søe-Tulip (E. Olafs. 1008 B. a.), Tab. XI. Fig. 13. Dens Tegning sees og blandt Ascanii Ic. Tab. 10. I Island saae jeg den ikke; thi den faaes ikkun ved Hændelser af Fiskerne fra Havet. Paa Færøerne derimod har jeg seet den nogle Gange meget større, og langt flere sammenvoxne paa og mellem hverandre, end de paa ovenmældte Tegninger forestilles.

309. — anatifera (Syst. Nat. 1109), Helsingianef, er meget almindelig paa de Steder, hvor Drivtømmer falder. De kaldes paa Dansk Stokænder, og i Pontopp. N. Nat. H. 2 P. §. 12, Angle-Taske, hvor den tillige findes aftegnet.

310. Paa Stranden i Berufiord fandt jeg et Par Gange en Art af dette Slag, der sad fastvoxen paa Stammen af adskillige store Tangarter, og fornemmelig paa Fuco Saccharino. Det øverste af Toppen og dens Laag var fuldkommen liigt L. Balanus; den nedre

dre Deel'er fornemmelig forskiellig fra de andre Arter derved, at de ofte ere næsten 4 Tom. lange, og dog ikke tykkere, end en maadelig Svane-Fiærs Pose; ere sammenvoxne, ikke som hine uden Orden, men alle liggende parallele med hverandre, ligesom et Bundt Piune, nogle sammengroede lige fra Roden til Toppen, andre allene ved Roden, hvor de ere hvidere og klarere, end ved Toppen. Fra den nederste Ende eller Roden een Tomme høit ere de tverrynkede og med lette Furer paa langs, derfra og forbi Midten af Læggen, som er meest indkneben, ere der dybe, men smalle Furer, der efterhaanden saavelsom Mellemrummet bliver bredere mod Toppen og der endes med 6 Lapper (Lobis), og giør hver Top to Gange saa tyk som Roden, og tre Gange saa tyk som den midterste Deel. Naar man seer saadant Knippe i den nederste Ende, er den meget liig Voxkagerne i Biekuben, allene Hullerne her have en ubestemt Figur, som sees paa Tab. VII. Fig. I. b. Efter dens Skikkelse kan den beqvemmelig kaldes Lepas fistulosa.

311. Pholas Crispatus (Syst. Nat. 1111), Bergbue, E. Olafs. 1009 (A.), Tab. XI. Fig. 3. 4. 5. 6., skal findes paa Vidsøe.

312. Mya truncata (Syst. Nat. 1112), Smyrslingr, Sandmigr, Reddnskiel, E. Olafs. 1009 (B.), Tab. XI. Fig. 7, findes næsten allevegne opkastede paa slette Strandbredde, men sielden parrede, oftere brækkede. En god Tegning af Skallen sees i Martini Conchyl. Cabin. VI. B. Tab. I. Fig. I.

313. Mya arenaria (Syst. Nat. 1112), kaldes paa Østerlandet, hvor den ofte findes paa Stranden, Sandmiga.

314. Mya Testa ovata membranacea candida margine ad proboscidem protracto reflexo. E. Olafs. 1009 B. 2. Tab. XI. Fig. 10. Sogskiel; ofte træffes den ene af disse Skaller at være giennemboret.

315. — arctica (Syst. Nat. 1113). Dens Tegning sees i Trondh. Selsk. Skr. 4. D. Tab. 16. Fig. 24, og kaldes der Chama aculeata; man træffer den undertiden paa sandige Strandbredde, men fornemmelig under Roden af Fuco palmato mellem andre smaae Skælfiske.

316. Tellina lacustris (Müll. Prodr. Z. D. 2966, E. Olafs. 1019 A.).

317. — calcarea Testa ovata, albida, glabra, fragilissima, antice inflexa, postice rotundata (Martin. Conchyl. Cab. VI. B. Tab. 13. Fig. 136). Efter Hr. Pastor Chemnitzes Beretning, der, for at fortsætte dette Verk, har i mange Aar ladet samle, ved adskillige, alt hvad mueligt kunde findes i Island, Grønland og Færøe, skal den paa disse Steder falde hyppig paa Strandene; men mon den ikke bliver den ovenstaaende Mya, Sog-Skiel?

318. Cardium edule (Syst. Nat. 1124), Baru-Skiel, E. Olafs. 1010 (F.). Paa det første

første Sted tillægges den kuns 26, og paa det andet 30 til 40 Furer. Ved Rødefiords Handelsted bragte Fiskerne mig nogle, som havde fattet Krogen. Paa alle dem var 29 til 30 Furer. Hr. Pastor Chemnitz, som har ladet dem tegne i Martin. Conch. Cabin. VI. B. Tab. 19. Fig. 195. 196, og der kalder den Card. islandicum, anfører den at have 30 til 36. Disse Furer ere altsaa vilkaarlige, og den islandske, saavelsom den færøeske Jaaku-Skiel, ere altsaa ikke en sær Art, men allene en Artforandring af Linn. C. edule.

319. Cardium Grönlandicum Testa cordata, lævi antice et postice longitudinaliter subtilissime striata, margine integerrimo. Habitus veneris islandicæ, Kulda-Skiel, (Martin. Conchyl. Cab. VI. B. Tab. 19. Fig. 198, E. Olafs. 1011, 3). Den bliver af mange anseet for Venus, Ku-Skiel, skiønt man letteligt, ved at betragte den nøiere, seer Forskiellen deels deraf, at den ikke haver de trende Tænder i Hængselet, som bestemme Venus-Slaget, deels og af Skallens Tyndhed; thi denne brækkes meget let, da hiin derimod er tyk og stærk; ligeledes af et rødt Skiær, denne har paa den indre Side ved Randen. Jeg traf dem ikke, uden paa tvende Steder, opkastede ved Søegang, nemlig paa Gaasøre i Øefiord og under Gaarden Urteteig i Berrefiord.

320. — Testa ovata minus convexa crassa, Gimburskiel (E. Olafs. 1011, 4.). Ved Bere- og Alftefiorden paa Østerlandet, hvor en Mængde af disse Skaller ligge paa Strandene, kaldtes den

Skiel-Kusa. Denne skulde man ligeledes i en Hast troe at være en liden Korskiæl, men foruden Tænderne skilles den fra hiin ved sin usædvanlig tykke Skal; ligeledes af dens flade og nedtrykte Skikkelse. Den største, jeg traf blandt saa mange, var $1\frac{1}{2}$ Tom. lang og $1\frac{3}{4}$ Tom. breed. Disse have og dette særskilt fra hine, at de almindelig midt i den indre Side, eller i det dybeste af Skallen ere meget ujævne. Mon den Skiæl-Kusse, som mældes om i E. Olafs. 69 ikke være denne og ikke Venus islandica? I det 7de Bind af Mart. Conch. Cab. Tab. 39. Fig. 12. 13. 14, har Hr. Chemnitz ladet den tegne, og kalder den der Venus borealis. Fig. 13 fandtes ofte i Torskenes Mave ved Reykefiord, og blev af Indbyggerne der kaldet Gimburskiel.

321. Venus islandica (Syst. Nat. 1131), Kuskiel, (E. Olafs. 69, 153, 1011, Tab. XII. Fig. 8., Z. D. Tab. XXVIII.), er bekiendt allevegne paa Landet. I HallbiarnastadarKamb ved Husevig udgiør denne den største Mængde af de Skaller, der findes med Dyret inden i crystalliseret, og ganske forandret til en tærningdannet Kalk-Spat, eller opfyldt med en graa Leer.

322. Ostrea edulis (Syst. Nat. 1148), skal findes i Hvalfiorden, E. Olafs. 1010 C. I.

323. — Testa pectinata irregularis rugosa (E. Olafs. 1010, 3.), findes Sønder paa.

324. Pecten islandicus (Müll. Prodr. Z. D. 2990), Hørpudiskr (E. Olafs. 1010, 2. Tab. 10. Fig. 5.), træffes ofte paa Stranden under Gaarden Vindhæli ved Skagestrands Handelssted, hvor en Mængde opkastes om Vinteren. Besynderligt er det, at vores fleste Skribentere slet ikke have anmærket de mange Forandringer, som findes ved denne Art, endog dens Radii, som skulde være Art-Kiendetegnet, ere paa nogle 50 i Steden for 100. Dens Øren ere næsten lige brede til begge Sider paa somme; Farven er paa nogle hvid med faa røde Pletter paa den øvre Skal; andre have den undere hvid, og den øverste ganske bruunrød; indvendig er ligeledes samme Forskiel i Farverne. Straalerne fra Hængslet til Omkanten forandre sig ofte, snart ved at dele sig, snart ved at give Plads for en nye midt paa Skallen, og ofte allene ved at faae en Fure langs op fra Randen til Midten af Skallen. I Mart. Conch. Cab. 8. Bind. Tab. 65. Fig. 15 og 16 har Hr. Chemnitz ladet tegne tvende Forandringer. Den voxer ude paa Dybet; faaes derfor ikke uden ved stærk Søegang. Dyret bliver da strax udpillet af Fugle, som gierne passe paa en saadan Leilighed.

325. Anomia squamula (Syst. Nat. 1151), Glugga-Skiel.

326. — retusa, l. c., og

327. — avenacea (Müll. Prodr. Z. D. 3004), findes anførte hos E. Olafs. 1010. Selv har jeg ikke seet nogen af dem i Island, men ofte i Færøe, hvor

de almindelig sidde paa andre Skælfiske, som trækkes op af Havet, besynderlig paa den store Lepas, som den, de fleste Tider snylter sig ind paa.

328. Mytilus edulis (Favn. Svec. 2156), Kræklingr, E. Olafs. 70, 1010, og paa Nordlandet Krakuskiel; findes mange Steder i største Overflødighed, saavel paa Steengrunde i Fiøru-Maalet, som dybere ude paa mudderet Grund. Paa det sidste Sted falder den almindelig større, end paa det første. Hvad Hielp denne sunde og velsmagende Føde er for Fattige, er bekiendt fra andre Steder; her, saavidt jeg vidste, spises de ikke, uden paa et Par Steder i Strandesyssel. Ved Oefiords Handelssted blev ved Boden oprevet og indtrukket en Mængde af dem hængende sammen i store Klaser, der i Størrelse og Fedme overgik alt, hvad jeg før havde seet. Under Kiøbmanden Reslev med sin Kone, der vare de eeneste som spiste dem der paa Stedet, og jeg, havde ikke allene, saa længe dette Fiskerie varede, daglig en Ret heraf, men endog siden efter nedsyltede i Eddike.

Ikke uden Ærgelse saae jeg de fleste af de Tilstedeværende og Armeste, der vare komne til Handelstedet for at tigge, at gaae allene for Tidsfordriv og træde denne ypperlige Føde under Fødderne; thi der laae nok paa Stranden, men hvad gier ikke Vane og Fordomme? Jeg tænkte da, havde Sællands Bonden disse i Stedet for de smaae og usle Muslinger, han fører indtil Kiøbenhavn, vilde han vist faae sin Otting bedre betalt. Deres Naboer, Færøenserne, vide langt bedre at benytte sig heraf; thi de ikke allene bruge dem i deres egen

Huus-

Huusholdning, men bringe en stor Deel deraf til Thorshavn, hvor de faae dem godt betalte; der syltes de ned i Eddike og forvares til ved Leiligheder at bruges som en Bie-Ret. Islænderne, som altid have Forraad af Syre, og desuden ere vante at forvare adskillig Mad deri, kunde og burde ikke foragte eller forsømme denne Guds Velsignelse. Ligesaa nyttigt som Dyret er, kunde og Skallen blive; der fattes ikke Steder ved Strandkanten, hvor disse og andre Skaller ligge opkastede af Havet i en utroelig Mængde, og hvem veed ikke, at den Kalk, disse bestaae af, overgaaer i Styrke den af Steenriget. Dette nagtet har man ført i Tønder tillavet Leer og Kalk fra Dannemark til at opføre de Muure med, som vare nødvendige ved de nye Bygninger paa Handelsstederne. Paa Færøe staaer fornemmelig et Vidne om denne Kalkes Styrke. Noget for Reformationen have Munkene der begyndt at opføre en Kirke af hugne Kampesteen, hvortil de have brugt denne Kalk; denne Muur har siden staaet uden Tag, udsat for Regn, Vind og Søerøg, og endda binder den endnu saa stærk, at om man vil brække Stene derudaf, briste disse førend Kalken slipper. Man fortalte, at det havde gaaet ligedanne til, da Domkirken paa Holum for nogle Aar siden skulde paa nye opbygges, efter at den havde staaet over 200 Aar. Conrektoren, Jon Egilsen, skal have sagt til Muursvenden, som forestod Arbeidet, og var en Udlænding, at den gamle Muur, som stod omkring endeel af Kirken, vilde give ham meget Arbeide, inden han fik den ned. Han meente nei; bestemte nogle Dage dertil; men da han lagde Haanden paa Arbeidet, maatte han sande Conrektorens Formodnings

ning; thi der skal næsten være gaaet lige saa mange Uger, som han bestemte Dage dertil, inden den var nedbrækket. Stenene skulle ligeledes her oftere have brustet end Kalken. At dette har været af Skæl, tør man neppe tvivle paa, endskiønt Maaden at brænde dem paa, som meget andet, Forfædrene have vidst at føre sig til Nytte, nu er glemt og forsømt. At den Kalk, man brænder af Skæl, skal være den sletteste iblandt Kalkarterne til Steenbygninger, er vel nogles Mening, som ved chymiske Forsøge have fundet, at den indeholder en Deel Magnesia alba, der i Luften trækker Fugtighed til sig, hvorved ingen Fasthed kan faae Sted; noget af dyrisk Sliim, formoder man og den indeholder, som ligeledes skulde svække dets Bindekraft; men da Erfaring har lært os det modsatte, bør vi heller troe den, end enkelte smaae Prøver, hvori let kan indsnige sig Feiltagelser. Paa Peber-Kysten og mange andre Steder i Indien veed man der brændes meget Kalk af Skælfiske.

329. Mytilus Testa ovata oblonga, planiuscula, Ada og Oduskiel (E. Olafs. 1010, 2.), er langt fra ikke saa almindelig som den foregaaende; dens Dyr har heller ikke saa god Smag som den førstes. Den findes fornemmelig mellem og under Rødderne af de store Tangarter paa nogle Favne Vand. Maaskee den er Linn. M. Modiolus Syst. Nat. 1158.

330. — barbatus (Syst. Nat. 1156), ligner meget den foregaaende, og kunde synes at være dens Unge; den kaldes derfor paa Færøerne Ovulingur ɔ: Ove-

Øve-Unge. Den kiendeligste Forskiel imellem dem ere de Børster eller Skiæg, som findes omkring Kanten af denne, dernæst Størrelsen og Opholdsstedet, som hos disse er i Steenrivter i Fiøren. Maaskee den er E. Olafs. 1019 A.

331. Mytilus discors (Syst. Nat. 1159), er funden i Island af Koenig.

332. — pholadis Mantissa, Linn., er liden, tyk og hvid som Kalk; ligger opkastet allevegne paa Stranden mellem andre Skaller; oftest neppe en Tomme breed. De findes ligesaa hyppig paa Færøerne og i Grenland.

333. Buccinum Lapillus (Syst. Nat. 1202), ofte søgte jeg, men forgieves, efter denne i Norge og Færøe saa almindelige Snekke; den er tydelig beskreven af Hr. Professor Strøm først i Søndm. Beskr. 183 γ. Kukkelur, og siden udførligere i Kiøbenh. Selsk. Skr. 9. D. Paa begge Steder kan læses om den Farve, der findes i en Blære hos dette Dyr, der i Norge bruges til at sætte Navne paa Lintøi med. Det eneste Sted, jeg traf nogle faa paa, var Buslandsnæs paa Østerlandet, hvor tillige var en smuk Forandring med tynde opstaaende Costæ, der slangeviis gik langs ned efter dem. Om denne ikke bliver E. Olafs. Dolium pag. 1012, Nakongr, veed jeg ikke hvor samme skal henføres.

334. — undatum (Syst. Nat. 1204), Eggiakongr (E. Olafs. Tab. X. Fig. 4.). Tegningen

ningen er vel giort; den træffes almindelig ved de fleste Strandkante, varierer meget, som de fleste af Snekkerne, hvilket kan sees i Martin. Cab. 4. B. Tab. 126, Fig. 1206 til 1211.

Foruden disse traf jeg en Artforandring, som havde sat sig paa Fiskelinerne i Olafsfiorden; de vare af samme Størrelse, som de almindelige, og næsten slette med en tynd bruun Hinde overtrukne, meget tynde og næsten giennemsigtige, af blegbruun Farve, hvori sees adskillige smalle Bælter, der følge Omdreiningerne næsten til Spidsen, mørkebruune af Farve og ofte afbrækkede med hvide Pletter. E. Olafs. 1019, (o.) anfører en meget smuk Art, som opholder sig paa tørre Steder, og iblandt Mosen paa Stenene. I alt skal der findes 5 Arter af Buccinis i fersk Vand og i Marken, hvor af mig forekom ingen.

335. Murex antiqvus (Syst. Nat. 1228), Hafkongr (E. Olafs. 1012 B. Tab. X. Fig. 1.). Af disse findes og mange Artforandringer. I Mart. Conch. C. 4. B. Tab. 138, sees nogle, hvoraf Fig. 1293 blev ofte optrukken ved Fiskelinerne paa Rødesiord. Fig. 1292 og 1294 ere meest almindelige.

336. — Despectus (Syst. Nat. 1222).

337. — Islandicus, Peturskongr. I Mart. Conch. C. 4. B. Tab. 141. Fig. 1312. 1313 kaldes den Fusus Islandicus. Denne smukke Snekke findes ikke, saa vidt man veed, andre Steder,

der, end Vester paa Island, hvorfra og Hr. Chemnitz har faaet den, han har ladet giøre Tegningen efter.

338. Murex clathratus (Syst. Nat. 1223). Denne findes godt tegnet i Tronh. Selsk. Skr. 4. D. Tab. XVI. Fig. 26., og beskreven pag. 369.

339. Trochus cinerarius (Syst. Nat. 1229), Silfre, E. Olafs. 1013 D.

340. — Divaricatus (Syst. Nat. 1229), er formodentlig E. Olafs. Turbo Neritoideus 1015, 2. c.

341. — Striatellus (Syst. Nat. 1232), E. Olafs. 1015, 2. b.

342. Nerita littoralis (Syst. Nat. 1253), Meyar-Patta (E. Olafs. 1015, F.). Paa Østerlandet blev den kaldet Bobbi og Fedluga. Dette sidste Navn havde den deraf, at nogle troede, saa længe man bar denne hos sig, blev man ikke Fæeløs eller fattig.

343. Turbo littoreus (Syst. Nat. 1232), sidder i saadan Mængde paa Stenene, at man ikke giør et Skridt, uden derved at knuse en Mængde under Fedderne. De variere uendelig meget, saavel i Henseende til Farverne, som Striber og Furer paa Udsiden. I Mart. Conch. Cab. 5. B. Tab.

183. Fig. 1855. a. b. c. d. e. f. sees nogle af disse Forandringer, som ere fra Færøe og Grønland.

344. Turbo clathrus (Syst. Nat. 1237), er godt tegnet i Tronh. Selsk. Skr. 4. D. Tab. II. Fig 17. 18. 19.

Jeg har sammenlignet den Islandske med een fra Middelhavet i Hr. Chemnitzes Musæo, og slet ikke fundet anden Forskiel end Størrelsen; den findes ved Ebben under Kloetanget (F. Vesiculoso), paa adskillige Steder ved Berufiord. Dette var besynderligt, at saasnart den fandtes noget stor, var ikke allene dens udstaaende Folder næsten borte, men og hele Snekken tyk og uanseelig, da de mindre altid vare glatte og saae ud som Porselin.

345. Helix haliotoidea (Syst. Nat. 1250), er E. Olafs. Patella Neritoidea 1017, 1. falder paa Sønderlandet.

346. — grisea (Syst. Nat. 1247). Dens tvende Bælter vare neppe kiendelige. Den forekommer ofte paa Siderne af Banker og Høie.

347. — stagnalis (Syst. Nat. 1248), er meget almindelig, men meget liden.

348. — pella (Syst. Nat. 1248).

349. — auricularia (Syst. Nat. 1250), faldt meget stor, men tynd, ved Myvand, hvor en

Mængde

Mængde laae opdreven paa Bredden af Vandet. Den fandtes ofte andre Steder, men nogle Gange mindre.

Af Land-Snekker gives ufeilbarlig flere end her ere anførte; thi nogle ere endog faldne i mine Hænder paa Reisen, men siden brækkede, førend jeg har faaet dem efterseet, og hvor kunde de andet, da de almindelig ikke ere tykkere end et Papiir, og skulle i en Hast paa Veiene nedlægges i et Skriin, hvor tillige samles Urter, Stene, Jordarter m. m.

350. Patella Tessulata (Müll. Z. D. Tab. XII. Fig. 6. 7. 8.), skal være funden i Island see l. c.

351. — fissurella (Z. D. Tab. XXIV. Fig. 4. 5. 6.). Hvor meget jeg søgte efter denne sieldne Skal, traf jeg den dog ikke, hverken paa Nord- eller Østerlandet. Den skal være rar og træffes ikke, uden paa andre store Skæl, som trækkes op af Havet.

352. — testudinalis (M. Prodr. Z. D. 2872 E. Olafs. 1017, G. 2. Tab. XI. Fig. 11.). Den er ikke sielden i Fiøren, men heller ikke nogensteds i Mængde; varierer saa stærk, at man ofte skulde antage dem for forskiellige Arter; nogle ret ovale, andre næsten Cirkelrunde; nogle høie kegledannede, andre meget flade; nogle med en stumpet Top, andre spidse, med Odden vendt forefter. Alle ere tynde og giennemsigtige; nogle hvide overalt; men Mængden med brune Pletter og Straaler; saa saa store som Fig. l. c. Tvende andre Arter nævnes hos E. Olafs. sammesteds, som ere mig ubekiendte. Maaskee den

den ene er Linn. P. Neritoidea. Denne hele Slægt kaldes med et Navn Olboga-Skiel.

353. Dentalium, Testa cylindrica tenuior, supra angustior, leviter striata, Skipstennur (E. Olafs. 1018. H. 2.).

354. Serpula glomerata (Favn. Svec. 2207), Pipuskiel, E. Olafs. 1017. H. 1.

355. — Spirorbis (Syst. Nat. 1265, E. Olafs. 1018, Mart. Conch. Cab. 1. 24. 57, Tab II. Fig. 20), har ofte næsten overklædet Skælfiske, hvor den fornemmelig opholder sig paa.

356. — lumbricalis (Syst. Nat. 1266, Mart. Conch. Cab. 1. 24. 57, Tab. II. Fig. 15, E. Olafs. 1018, 1. 4.), findes mellem de forrige.

357. — Spirillum (Syst. Nat. 1264, Mart. Conch. Cab. 1. 25. 59, Tab. III. Fig. 21. A. B. C.), findes baade paa Tang, Stene og Skæl.

358. — triqvetra (Syst. Nat. 1265, E. Olafs. 1018), er tegnet i Tronh. Selsk. Skr. 4. D. Tab. II. Fig. 14., og Kiøbenh. Selsk. Skr. 10. D. Tab. VI. Fig. 1-5, og findes blandt de forrige.

359. — granulata (Syst. Nat. 1266), er ligeledes jævnlig i Selskab med de foregaaende paa Skælfiske, Tang og Fiørestene.

360.

360. Teredo navalis (Syst. Nat. 1267), Tremadkr (E. Olafs. 611), fordærver de kostbareste Stykker af Drivtemmeret.

361. Sabella granulata (Syst. Nat. 1268), er Linn. tilsendt af J. Koenig fra Island. Tegningen sees i Müll. Z. D. Tab. XXVI., og kaldes Amphitrite auricoma.

IV. *LITHOPHYTA*, Steenplanter.

362. Millepora polymorpha (Syst. Nat. 1285), blev paa Nordlandet kaldet Marmennils Smide, Tronh. Selsk. Skr. 4. D. 71. No. VIII. og Tab. XV. Fig. 1. 2. 3. Den første Fig. viser en, der, ved at have lagt i Fiøren og rullet paa Stenene ved Brændingen, har mistet alle udstaaende Grene og Kanter, hvilket let skeer, da hele Væxten er ikke andet end en blød Kalk. Anden og tredie Fig. viser den ubeskadiget, som den trækkes op af Bunden, allene den i Island sees tit mange Gange større. I Fiern-Maalet træffes den almindelig, men under en anden Skikkelse, nemlig ikke anderledes end en Kalk, der har beklædt Stene, Snekker og Skaller, oftest kurlakrod, uden Grene eller Knorter; rimelig tillader ikke Vandet, som idelig skyller frem og tilbage, at her kan blive nogen Ophøielse; den er derfor sikkert Hr. Strøms Bierg Ruur (Søndm. Beskr. 161, 2.). Ved Husevig kaldtes den Mardindill. Nogle troede at finde Hielp for Brystsvaghed ved at slaae Vand paa den og drikke samme.

Prov-

Provsten B. Haldorsen i sine Grasnytiar kalder den **Kuriel**, og tillægger den adskillige Virkninger: saasom bunden i en Traad og hængt om Halsen, skal den stille Blod hos Qvinder; giort til Pulver og indtaget skal den lette Hiertevæe, og rense Maven fra overflødig og skadelig Syre. Det sidste har sin gode Grund; thi Pulveret er en Kalk saavelsom Conchæ, oculi Cancri og andre Absorbentia i slige Tilfælde; det skal og være godt mod Orme.

V. *ZOOPHYTÆ*, Dyrplanter.

363. Isis Hippuris (Syst. Nat. 1287, og Tronh. Selsk. Skr. 4. D. 70. Tab. IV. Fig. 7. 8.

364. Flustra truncata (Syst. Nat. 1300), **Kryddsol**, E. Olafs. 446, traf jeg allene ved Reykefiords Handelssted i Maven paa de Torsk, som bleve bragte til Handelen.

365. Alcyonium Cydonium (Syst. Nat. 1295), er guul af Farve, har en ram Lugt ved sig, er som en Svamp at føle paa, undertiden, naar man træffer den under Stene, har den nedhængende Tappe, lige Koepatter; den voxer dybt i Fiøren, at man ikke gierne naaer den, uden ved største Ebbe. Meest findes den paa Stene, dog undertiden paa Skælfiske.

366. — Manus Diaboli (Syst. Nat. 1296), er funden af Koenig i Island.

367. Spongia manus, E. Olafs. 446, Miardar Vottr, Niords Handske, træffes tit opkastet paa Strandene.

368. — oculata (Linn. Syst. Nat. 1298), findes tegnet hængende ved en Pecten i Kammer-Sekr. Olavii Reisebeskr. Tab. IX. Fig. 11.

369. Corallina officinalis (Syst. Nat. 1304), Thussa-Skiegg og Marmennils-Thare, bruges pulveriseret i samme Tilfælde som Millepora polymorpha. Den findes tegnet i Kiøbenhavns Selsk. Skr. 10. D. Tab. e. Fig. 7., og den træffes meget ofte paa smaae Stene og Muskslingskaller, ligesaa ofte rød som hvid.

370. Sertularia abietina (Syst. Nat. 1307), Krokamari, E. Olafs. 446, er ikke sielden paa Skælfiske, som fanges paa Dybet.

371. — antennina (Syst. Nat. 1310), saa med foregaaende paa nogle Muskslinger, opfiskede ved Reykefiord. Denne træffes og ofte paa de store Tang-Arter.

372. Hydra pallens (Syst. Nat. 1320), Fiolfætingr, E. Olafs. 1006. K.

373. — Sqvamata (Z. D. Tab. IV.), voxer paa gamle Pæle, Skæl og Tang.

374.

374. Tænia Solium (Syst. Nat. 1323), Kediumadkr, E. Olafs. 1006.

Tillæg
af
nogle ubekiendte Søevæxter.

Da Skibet, som først var bestemt til Reykefiord, skulde derfra tilbage til Hovedhavnen Skagestrand, blev der paa Ankerets Flige og Stok, da samme blev lettet, opdraget en Mængde fiint og feit Blaa-Leer fra Bunden, hvori fandtes adskillige smukke Stykker af Millepora polymorpha, Marmennils Smide, og paa disse en Deel Chitons, Triſtrendinger m. m., som jeg da forvarede i Spiritus vini, og sendte tilbage med det Skib, som samme Høst forliste paa Hiemreisen. Ubeldigviis var jeg ikke paa Dækket, da Ankeret kom op under Boven; Skibsfolkene havde alt stødt det meste af Leret ned igien i Søen, men vare dog saa nysgierrige, at de toge denne Insekt-Bygning, som forestilles i naturlig Størrelse paa Tab. VII. Fig. 2., betragtede den, brækkede den i nogle Stykker, og lagde den indenbords. Stykkerne fik jeg de fleste af. Den er, som Figuren udviser, et fuldkommen Model, naar Øren og Fødder undtages, af en Jyde-Potte, med et rundt Hul midt i Bunden; den bestaaer af en fiin Sort Sand, eller rettere af den Aske, som nedreg-

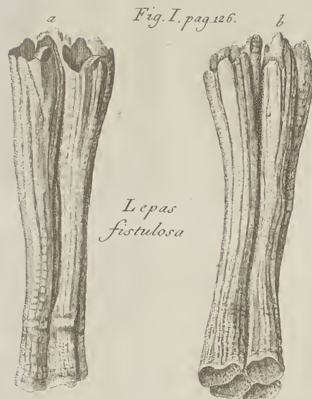
nedregner fra Luften ved Ildsprudninger, lidet blandet med Skæl-Sand; thi den viser en svag Brusen med Syre. De smaae Ophøielser (Tubercula), som sees siddende tæt ved hverandre, saavel indvendig som udvendig, ere runde Æg, fyldte med en tynd og melkehvid Saft. Hinden, som omgiver dem, er sei og stærk; naar det tørres, falde disse Æg sammen, saaledes, at de forestille halve Kugler, som ere hule inden i, eller rettere blive ligesom smaae Pateller, Olsbogaskiel. De miste ved Tørringen den hvide Farve og blive lysebrune; lægger man et Stykke en Dag i Vand, spænde Æggene sig strax ud igien, faae sin hvide Farve og Saft tilbage; Limet, som binder Sanden, faaer og Styrke ved Vandet; thi i den tørre Tilstand brækkes og smulres den let. Omkring den øverste Aabning eller dens Rand, saavelsom omkring Hullet i Bunden er den tyndest, slet og uden Æg. Om Høsten følgende Aar traf jeg atter inderst i Bunden af Diupavog (Havnen ved Berrefiords Handelssted), ved største Ebbe nogle Stykker af samme Slag, liggende i Mudderet, hvor Vandet var udfaldet. Disse vare hverken saa faste, eller bragte saavidt til Fuldkommenhed, som de første; thi her var slet ingen Bund, og kuns Begyndelsen til den øverste Ring. Arbeidet synes at begynde med en Ring, som er det Midterste, hvilken de siden formere ved Tilsætning fra begge Sider o: op mod Mundingen og ned mod Bunden. En Elsker af Naturhistorien finder ikke mindre forundringsværdigt i denne nette og saa ordentlige Bygning, end i Biernes kunstige Vox-Kager; thi hvem kan eftergiøre dem Voxet af Blomstrenes Frugtstøv (Pollen), og hvem kan i Vandet med et Lim sammenføie saa mange fine

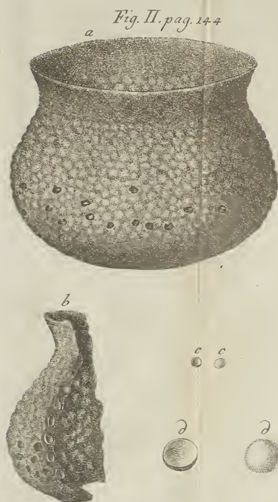
Sands-Korn til en Bygning som denne? "Der ere mange skiulte Ting, som ere større end disse; thi lidt have vi seet af Guds Gierninger. Syr. 43, 37.„

Lit. (a) forestiller den i naturlig Størrelse, (b) et Stykke, hvor Æggene vise sig i Brudet, (cc) tvende Æg i naturlig Størrelse, (dd) ere tvende Æg, forstørrede, hvorpaa sidder endnu endeel Sandskorn. De sorte Pletter, som sees hist og her, ere Huller, som Æggene ere udfaldne af.

Paa Stranden af en Havbugt, norden for Vapnefiords Handelssted, Lonet kaldet, traf jeg den Søevæxt opkastet af Søen, som jeg har ladet tegne Tab. VII. Fig. III. Den var alt af Solen saaledes fortørret, at man neppe kunde røre ved den, uden at brække Piberne over. Ingen af Indbyggerne paa Stedet vidste at give den noget Navn; men da jeg siden kom til Berrefiord, traf jeg den atter paa Stranden ved Bulandsnæs, men ligesaa fortørret som den forrige. Her berettede Præsten, Hr. Erik a Hofe i Alftefiorden, som jeg meest har at takke, saavel for de indenlandske Navne, som Brugen af adskillige Planter m. m., at denne Søevæxt kaldtes Fiorupipur, og at den ofte var bleven kogt i Melk, og af Fattige i Vand til Grød, ligesom Fialla-Grøs (Lichen Islandicus). Naar man sætter den paa Vand nogen Tid, bliver den blød, elastisk, og lader sig udtrække som Skind. Ved Kogning opløses den næsten til en Gelee; dens Farve er lysebrun, Roden eller det Sted, som den har fæstet sig med paa Bunden, er skiult i Midten; thi den seer ud fra alle

Sider,

Fiörů = Pipůr

delin Mull

Sider, som den forestilles paa Tegningen. Jeg har viist den til Professor Vahl; han kiendte den just ikke, men rimeligvis skulde den kunne henføres til Tubulariæ, da hele Væxten bestaaer af Tubis eller Piber. Ofte har jeg søgt, om der ikke skulde findes Spor til noget Dyr inden i dem, ved at udbløde dem i Vand og flække dem, men stedse have de været tomme.

Da man, saavidt mig er bekiendt, endnu ikke har seet eller læst om nogen af de smukke og fuldkomne Koral-Træer, fangede i Havet ved Island, har jeg ladet aftegne paa Tab. VI. tvende, som bleve mig tilsendte af Underkiebmanden paa Øefiord Hr. Reslew, der om Sommeren 1781 laae paa Risøe, for at kiøbe Fisk og virke samme til Klipfisk der paa Øen. Efter min Anmodning har han formaaet Fiskerne, mod en liden Douceur, at bringe i Land alle de Søedyr og Væxter, som ikke vare almindelige, og fulgte op med Fiske-Linerne; deriblandt vare disse tvende. Begge blive Linn. Milleporæ; den første (a) ligner vel efter Beskrivelsen noget Linn. Millepora alcicornis (Syst. Nat. 1282); men bliver dog vist en Forandring, om ikke en ganske anden Art. Den er hvid, har næsten ingen Stamme; thi den deler sig strax ved Roden i fire flade Grene, hvoraf de tvende midterste gaae næsten lige op, og dele sig sparsom, de andre tvende ved Siderne udbrede sig stærk med flade Grene, som mod Toppen blive meget fine, og paa Siderne besatte med smaae Tænder. Med blotte Øine sees ingen Huller (Pori); men under Forstørrelses Glasset finder man dem tæt ved hverandre fra Midten til Grenene og lige til Toppen; allene paa den ene Side ved Ro-

den har den fine Striber, som gaae langs op efter Grenene. Bisop Gunnerus beskriver i Tronhiems Selsk. Skr. 4. D. pag. 59. No. III. en Koral, som vel i visse Maader ligner denne; men ved at sammenligne hans Tegning Tab. I. Fig. 6. med min, sees nok at denne er en anden Art.

Dén anden Koral, som i naturlig Størrelse sees paa samme Tab. (b.), er meest hvid med et brunt Skier, haard og glat; baade Stammen og Grenene ere trinde og af eens Tykkelse, ledede (articulati) og todeelte (dichotomi), buttede og rundede for Enderne. Dens smaae Huller (Pori) vise sig for blotte Øine paa Grenene; men ikke uden ved Hielp af Forstørrelses Glasset paa Stammen og ved Roden.

Plan=

Planteriget.

Indledning.

Endskiønt Eggert Olassen og Biarne Paulsen, saavelsom Koenig i Anhanget til Deres Reisebeskr. have deels beskrevet deels anført de fleste Urter, som voxe i Island, fattes der dog hos de første en stor Deel, og hos den sidste har man allene et Register derover. Jeg har derfor efter den mig givne Instruktion følget Linnæi systematiske Orden, og hosføiet ved hver Plante de indenlandske Navne og Synonyma, saavidt jeg kunde opdage dem, anmærket Stederne og Jordarten de voxe paa, Brugen, saavel i Huusholdningen som Lægekonsten, samt Tiden de blomstre i, hvilket sidste altid giver sikrere Efterretning om Stedets Himmel-Egn og dets Frugtbarhed, end de nøiagtigste Jagttagelser med Thermo- og Barometris, som almindelig paa saadanne Reiser fordærves, ja ofte brækkes. Desuden kan man fra Morgen til Aften finde Forskiel af 6 til 8 Grader, ikke fordi Luften har forandret sig, men fordi man har reist fra den kolde Strand ved Havet og ind i Landet; Exempel herpaa havde jeg saavel paa Reisen mellem Siglenæs og Øefiord, som mellem Husevig og Myvatn.

Et godt Calendarium Floræ er desuden ikke allene nyttigt, men nødvendigt for dem, som enten ville

ville samle eller lære at kiende Urterne; thi forgieves søge de om Blomsteret af Bartsia alpina, Saxifraga oppositifolia, og flere efter Julii Maaneds Udgang, som da alt har modent Frøe, da tvertimod Parnassia palustris og flere ere endnu ikke i Blomster. Indbyggerne have antaget visse almindelige Navne, som de tillægge hele Slægter efter den Liighed, de have i Blomstrene; saasom: alle Linnæi Flores spicati, hvilke egentlig høre til Græs-Arterne, kaldes Pyntr. Hans Flores discoidei af Klassen Syngenesia, samt endeel af Icosandr. og Polyandr. Soley, og Flores ligulati Fifill; naar de ville bestemme dem nøiere, har de et Nomen specificum dertil.

De Tegninger, som findes i Flora Danica, har jeg anseet nødvendig at henvise til, da dette store Verk endnu fattes et almindeligt og systematisk Register.

De Værter, som jeg selv ikke har fundet, og ere anførte i Hr. Koenigs Flora Islandica, har jeg her betegnet mee et K.

Første

Første Klasse.
MONANDRIA, Enmandede.

I. *MONOGYNIA*, Enkonede.

1. Hippuris vulgaris, voxer i smaae Søer og paa vaade Steder, kaldes paa Østerlandet Marhalmr (Fl. Dan. 87), Hesterumpe. Denne Urt ædes fornemmelig af Heste.

2. Callitriche verna (Fl. Dan. 129), og

3. — autumnalis, findes begge paa sumpige Steder.

Anden Klasse.
DIANDRIA, Tomandede.

I. *MONOGYNIA*, Enkonede.

4. Veronica officinalis, K, Ærenpriis, Flesme. Selv traf jeg den ikke, hverken paa Nord- eller Østerlandet (Fl. Dan. 248).

5. — serpyllifolia (Fl. Dan. 492), og

6. Veronica Beccabunga, Lemmike, Vand-Arve. Begge voxte hyppig ved Skagestrands Handelsted og flere Steder i Hunevatns Syssel, og blomstrede først i August. Saavel Bladene, lavede til Salat, som den udpressede Saft af samme, ere adskillige Steder anpriste som Lægemiddel imod Skiørbug (Fl. Dan. 511).

7. — alpina, voxer overalt paa Fieldene ved Vitru- og Reykefiorden; ikke allene calyx, men hele Planten er hvashaaret (hispida); den blomstrer, midt i August (Fl. Dan. 16).

8. — Anagallis aqvatica, K.

9. — Scutellata, K. (Fl. Dan. 209).

10. — fructiculosa, findes ved Myvatn og mange Steder i Mule-Syssel (Fl. Dan. 342).

11. — Marilandica, K.

12. Pingvicula vulgaris, Lifia-Gras eller Jons-Gras, paa Østerlandet Kiæses-Gras, Vibefit, Haarvæxt, voxer overalt paa fugtige Steder, blomstrer først i Junio. Dens Blade koges i Linolie, og bruges som et Plaster i gamle Saar. I Norge koges Bladene i Vand, hvormed vaskes Berns Hoveder, som derved befries fra Luus. Dens Kraft, at løbe Melk til Ost, er her og bekiendt (Fl. Dan. 93).

13. Pingvicula alpina, blev mig tilsendt af Chirurgus Hr. Petersen, som har fundet den ved en Præstegaard tæt ved Fieldene i Borgarfiorden (Fl. Dan. 453).

II. *DIGYNIA*, Tokonede.

14. Anthoxanthum odoratum, træffes mange Steder, er blandt de første af Græsarterne, som blomstre om Foraaret, kiendes letteligt af sin gode Lugt, der meget ligner Reyrgræsset, Holcus odoratus. Desuden er dens tvende lange Støvtraade (Filamenta), og tvende sneehvide Frugttraade (Pistilla), meget kiendelige.

Tredie Klasse.

TRIANDRIA, Tremandede.

I. *MONOGYNIA*, Enkonede.

15. Valeriana officinalis, K., Velantsurt, findes ved Holte Præstegaard (Fl. Dan. 570), Vild Baldrian, Dienrod. I Norge dyppes Blomsterkostene i Tiere, og dermed bestryges det lamme Qvæg. Roden lagt imellem Klæder, skal holde Møl derfra.

16. Scirpus paluſtris (Fl. Dan. 273).

17. Scirpus cæspitosus (Fl. Dan. 167).

18. — lacustris.

19. — acicularis (Fl. Dan. 287), disse findes paa vaade og moradsige Steder; de ædes begierlig af Heste, fornemmelig førend de blomstre.

20. — setaceus, K. (Fl. Dan. 311).

21. — caricis, er Linn. Schoenus compressus, voxer mange Steder i Mule-Syssel paa side og fugtige Steder.

22. Eriophorum polystachyon, Myrafifa eller Fifa, Ageruld, Engduun, blomstrer først i Junio, voxer allevegne paa moradsige Steder. Dens Rødder ere baade korte og svage. En Reisende, hvis Vei falder over Myrer, som ere tæt begroede med denne, maae ligesaa nøie see sig for ved hvert Trin, Hesten giør, at han ikke skal synke igiennem, som han sikkert kan ride til paa de blødeste Steder, naar de ere tæt begroede med Menyanthes trifoliata, Horbladka ɔ: Bukkeblade. Paa Østerlandet havde man adskillige Steder indsamlet saa meget af dens Fnn (pappo), som til Vinteren behøvtes til Væger i deres Lamper.

23. — vaginatum, Haruld, findes baade i Selskab med næstforegaaende og efterfølgende Art (Fl. Dan. 236).

24. Eriophorum alpinum, mange Steder paa Fieldene i Strande-Syssel (Fl. Dan. 620).

25. Nardus stricta, Finnungr, Todu- eller Sinu-Finnungr, Finne Skiæg, Busting, Seene-Græs, Sive-Græs, er et haardt og for Kreaturene unyttigt Græs, kiendes let af dens smalle og tiltrykte Ax, hvori Blomstrene vende til en Side (spica setacea secunda), findes ofte opreven snarere af Faar, som foragter den, end af Krager, efter Linn. Mening (Fl. Svec. 52), thi disse findes ikke i Island. Det voxer fornemmelig paa tør og mager Jord.

II. *DIGYNIA*, Tokonede.

26. Phleum pratense, findes almindelig hvor der er feed og løs Jord. I Norge kaldes det Muusrumpe, Rotterumpe, Kiempegræs.

27. — nodosum, K. (Fl. Dan. 380).

28. — alpinum, Foxgras eller Tougras, Refshali, Pyntr, Fieldkiempe, voxer i lav Jord paa Fieldsiderne, blomstrer sidst i Julio. Ved Gaarden Land i Øxarfirde fortalte Bonden, at hvis man syede dette Græs fast i Ulden under Bugen af Faarene, kunde Ræven ingen Skade giøre dem (Fl. Dan. 213).

29. Alopecurus geniculatus (Fl. Svec. β.), voxer allevegne omkring Rødefiords Handelsted, hvor

hvor den og udgiør en stor Deel af Tungræsset, blomstrer sidst i August.

30. Milium effusum, Lugtgræs, Lugthirs, voxer næsten til to Alnes Høide i en Kratskov ovenfor Kaldrananæs paa Veien til Trekills Heeden, havde modent Frøe sidst i August.

31 - 34. Agrostris rubra. A. stolonifera (Fl. Dan. 564). A. pumila og canina (Fl. Dan. 161), ere almindelige Græsarter, og findes mange Steder.

35 - 37. — cappillaris (Fl. Dan. 163). A. alba. A. arundinacea, K.

38. Aira cærulea, findes ofte paa fugtige Steder, er forskiellig fra de fleste andre Græsarter, derved, at den har ingen Knæer eller Lede, hvorfore den og i Norge har faaet det Navn Ledeløs (Fl. Dan. 239).

39. — cæspitosa, Venusgræs, Enge-Bunke, voxer saavel paa tørre som fugtige Steder, den er meget kiendelig af dens vidt udbredte Blomstre (Panicula patente), der har en mørkebruun og sølvfarvet Blanding; nogle Steder paa Østerlandet har man drukket Afsodet (Decoctum) heraf imod Vinde og Kneb i Maven (Fl. Dan. 240).

40 - 45. — flexuosa (Fl. Dan. 152). A. montana. A. alpina. A. aquatica (Fl. Dan. 381).

381). A. subspicata (Fl. Dan. 228). A. præcox (Fl. Dan. 383). Disse findes hist og her i Skovene, paa Siderne af Bakker, og endeel af dem ofte viviparæ ɔ: skydende en nye Plante af Frøet inden det løsnes eller modnes paa Axet.

46-48. Poa trivialis. P. pratensis. P. compressa, Faaregræs (Fl. Dan. 742).

49-52. — annua. P. angustifolia. P. alpina (Fl. Dan. 807). P. maritima Hudsonis, ere her som andre Steder meget almindelige, endog paa Huustagene, hvor nogle af dem ere ogsaa viviparæ.

53. Cynosurus cæruleus, K.

54. Festuca ovina, Saugræs eller Faaregræs, er meget almindelig paa høie og tørre Steder, ansees for det bedste Foder for Faar.

55-57. — rubra. F. elatior. F. duriuscula (Fl. Dan. 748), findes ofte hvor Jorden er god.

58. — fluitans, K., Mannagræs, Gaasgræs; hvor nøie jeg søgte dette Græs, som er saa bekiendt af Mannagrynene, traf jeg det dog ikke, hverken paa Nord- eller Østerlandet. Chirurgus Petersen havde heller ikke fundet det paa sine Reiser. Det voxer ved Grøfter, og Steder, som næsten staae under Vand; paa Færøerne er det almindeligt (Fl. Dan. 237).

59.

59. Bromus criſtatus, K.

60-62. Arundo epigejos. A. phragmites, Rør. A. arenaria, K.

63. Elymus arenarius, Melr, Strandhvede, Strandhavre, Vippegræs, findes mange Steder ved Stranden, paa ſmaae Holme i Fiordene, hvor Jorden er ſandig, men næſten altid uden Kierne. Ved Myvatn og Blaſkogarveg mellem Huſevig og Vapnefiord voxer den meget hyppig i Flyve Sand. At dette haver været de Gamles Korn, ſom man læſer de dyrkede, er vel neppe troeligt; heller ikke troer jeg det voxer i en feed og giødet Muldjord. Tiden og Forſøge vil viſe det; ſaa meget veed man, at ligeſom endeel Planter voxe ſnart allevegne, ſaaſom de ſaakaldede Ukrude, ere der atter andre, ſom ingen Væxt faae, med mindre de ſaaes eller plantes paa viſſe dem af Naturen beſtemte Steder og Jordmonne, og iblandt diſſe troer jeg ſikkert denne er. Jeg har ofte truffet den baade paa Island og Færøerne, men aldrig uden i Sand, ſom undertiden har været lidet blandet med fiin Muld. Af dens lange Rødder giøre Øſterlændingerne Matter og Puder til deres Kleſſadeler, ſom baade ere gode og ſtærke (Fl. Dan. 847). Tegningen ligner meget lidet den ſom voxer i Island.

64. — caninus, K.

65. Triticum repens, K. (Fl. Dan. 748), Hundegræs, Knægræs, dets Rod er den i Apothekerne bekiendte Radix Graminis.

III.

III. *TRIGYNIA*, Trekonede.

66. Montia fontana, denne lille Plante er meget almindelig paa fugtige Steder, jeg traf den med Blomster sidst i Julio (Fl. Dan. 131).

67. Koenigia Islandica, Nablagras, voxer overflødig efter Hr. J. Petersens Beretning i Skagefiorden. Selv traf jeg den mange Steder paa Østerlandet; den voxer almindelig paa Steder, som ere bare for Græs, og har om Vinteren staaet under Vand; den blomstrer langt ud paa Høsten. Efter sikker Beretning er den ofte brugt med Fordeel for Bryst-Svaghed, drukken som Thee (Fl. Dan. 418).

Fierde Klasse.
TETRANDRIA,
Firemandede.

I. *MONOGYNIA*, Enkonede.

68. Scabiosa succisa, Pukabit, Stufa, (E. Olafs. 814), Dievelsbid, Engeknop, Blaaknop, Skore, Grønblad, Blaabaast; jeg søgte neie efter den i Mule-Syssel, hvor den l. c. siges at være, men traf den ikke, uagtet det var just i August-

Maaned,

Maaned, i hvilken Tid den blomstrer paa Færøerne (Fl. Dan. 279).

69. Galium verum, Gula Madra, Klammerurt, Trættegræs, Jomfrue Marie Sængehalm, voxer mange Steder, men i største Mængde ved Myvatn, blomstrer først i Julio. Paa Østerlandet koges den i Viin, som drikkes i den epidemiske Sygdom, som kaldes Landfarsótt. Af nogle bruges Blomstrene til at farve guult med, og Roden at farve rødt med. Den findes almindelig med foliis infimis qvaternis, intermediis denis.

70. 71. — boreale, Hvita Madra, Glat Engerode, Fægri, og Galium Mollugo (Fl. Dan. 455), kaldes begge Hvita Madra og Kroß Madra. Paa Søndmør saavelsom i Sverrig farves Uldentøi, ligesom med forrige, rødt med Roeden af disse Planter. Farven skal, efter Hr. Strøms Beretning, være baade smuk og bestandig. Omgangs-Maaden læses saavel i hans Søndm. Beskr. pag. 95, om i Svenske V. Afhandl. 1745 pag. 244. Ved Mødrufells Hospital i Øefiord voxer den saa hyppig, at Jorden er ganske hvid af dens Blomstre, som allerede vare udslagne den 11. Junii 1781. Man troer at Stedet har faaet samme Navn efter Urten. Burde ikke disse Rødder, der gives hos os i saadan Mængde, fortiene vores Agtsomhed, da saa mange brave Mænd berette os om deres Nytte i Farverierne? Nogen Umage vilde det koste, men mon de Fremmede har sin Roschelle eller Coccinelle uden Umage?

72.

72. Galium palustre, Litla Madra, forekommer ligeledes hyppig paa vaade Steder (Fl. Dan. 423).

73. Plantago major, Græde-Sura, Veibred, er i Island som andre Steder bekiendt formedelst sin Kraft at læge og rense gamle Saar; den træffes ofte paa løs og sandig Jord. Ved Modrufells-Hospital var dens Blade for medium Junii ¾ Alen lange og 3 Tom. brede (Fl. Dan. 461).

74. — lanceolata, Selgrese, Fuglatungur, Faaretunge, er meget almindelig, blomstrer midt i Junio, skal have været spist i Island som Salat og Kaal (Fl. Dan. 437).

75. — maritima, Kattartunga, Ravnefod, findes ikke allene paa Bakker ved Søen, men endog høit oppe i Landet; at man af dennes Blade har lavet Kaal, er mere rimeligt, end af foregaaende, hvis Blade ere terre og skarpe. Af dens Rødder lave Færøenserne et Decoctum, som skal være meget godt i Guulsot (Fl. Dan. 243).

76. — coronopus, Strand-Veibred, K. (Fl. Dan. 572).

77. Alchemilla vulgaris, Mariu-Stakkur, Mariæ Kaabe, Love-Fod, Synav, findes saavel i det Lave, som høit oppe imellem Fieldene, dog altid i feed og god Jord, samt i Skiul for skarpe Vinde, voxer utroelig hastig, naar Sneen er

 smel-

smeltet fra Roeden. I Færøe bruges dens Blade som Plaster paa gamle Saar.

78. Alchemilla alpina, Lions-Lappi, Lions-Klo, Fieldkaabe, er endnu mere almindelig end foregaaende, og en med de første, der bebude Foraaret. Ved Øefiords Handelsted blomstrer den sidst i Mai-Maaned; dens Blomstre knuses for at lægges som Omslag til at fordele Hævelser og Knuder i Fruentimmer Bryster. I Hunavatns Syssel bruges den paa samme Maade mod Stivhed i Halsen og Forstoppelse i Kiertlene, hvorfor den og der kaldes Kverkagras (Fl. Dan. 49).

II. *TETRAGYNIA*, Firekonede.

79. Potamogeton natans, flydende Veibreed, voxer allevegne i Moradser, hvor Vandet staaer over.

80. — marinum, findes ofte ved Stranden i Fiordene (Fl. Dan. 186).

81-83. — lucidum (Fl. Dan. 195). P. crispum og P. perfoliatum, voxe i Mængde i Myvatn og flere ferske Søer, blomstrede først i Julio (Fl. Dan. 196).

84. — pusillum, findes og i stille staaende Vande.

85. 86.

85. 86. Potamogeton compressum (Fl. Dan. 203). P. pectinatum, K.

87. Sagina procumbens; denne liden Urt findes allevegne i tør og maver Jord.

88. Sangvisorba officinalis (Fl. Dan. 97), Pimpinelle, K., findes i Mosfells Heide.

89. Tillæa aqvatica, findes ved Laugarvatn, K.

Femte Klasse.
PENTANDRIA,
Femmandede.

I. *MONOGYNIA*, Enkonede.

90. Myosotis scorpioides, Forgiet mig ei Jomfrue Soloie; saavel α) arvensis (Fl. Dan. 583), som β) palustris, ere begge almindelige, de blomstre midt i Junio. Den sidste skal være skadelig for Faarene.

91. Pulmonaria maritima, Fiære=Portulak, er almindelig ved Stranden i Fiordene. Decoctum af Roeden drikkes i en Svaghed for Hiertet,

som kaldes Rabitr. Den blomstrer midt i Junio; de nye udslagne Blomstre ere, som paa de fleste andre Asperifoliæ, Purpurrøde, men de ældre blaae (Fl. Dan. 25).

92. Echium vulgare, Kisugras, Vild Oxetunge, (E. Olafs. 430, Fl. Dan. 455).

93. Primula farinosa, Blaa Mai; af denne smukke Foraarsplante fandt jeg nogle enkelte Stykker ved Gaarden Kiarna i Oefiord, men siden i stor Mængde i Hollte-Myren oven for Kroßnes, som ligger noget uden for Handelstedet Ager-Øre, men i al den Mængde havde ingen meer end tre Blomstre, og en stor Deel kuns tvende; for Resten kommer den i alt overeens med den som findes i Danmark, allene den er kuns halv saa stor; blomstrede først i Junio (Fl. Dan. 125).

94. Menyanthes trifoliata, Hor-Bladka, Bukkeblade, i Strande-Syssel Qveisugras, nogle Steder Reidingagras. Med største Forundring reed jeg nogle Gange over store Myrer, hvor denne Plante voxede hyppig. Hvem som ikke kiender disse Rødders Styrke, vover sig aldrig paa disse bundløse Steder; thi naar Hesten triner derudpaa, er det ligesom han traadde paa en Svamp, og Vandet ved hvert Trin staaer ham næsten til Knæerne; en frygtsom venter da ved hvert Trin at synke tillige med Hesten, men naar han er nødt til at ride over saadanne Myrer, som ofte hænder, er han uden Fare, saalænge han søger sin Vei hvor disse staae tykkest. Præsten, Hr.

Hr. Erich a Hofi i Alftefiorden tørrede dens Blade, og brugte dem daglig som Thee; ønskeligt var det, om flere efterfulgte hans Exempel saavel i Island som andre Steder; deres Pung og fornemmelig deres Helsen skulde finde sig vel derved. Den blomstrer sidst i Junio og først i Julio (Fl. Dan. 541).

95. Azalea procumbens, Sauda Mergr ↄ: Medulla ovis, Kreplyng; Planten er noget saftig, endskiønt den voxer paa Heeder og mellem Lyngen (Erica vulgaris); holder sig grøn det meste af Aaret; den er derfor den bedste og næsten eeneste Føde for Faarene om Vinteren, hvorfor man og har givet den dette Navn.

Denne Efterretning, samt mange andre, har jeg nyelig ermældte Hr. Erik a Hofi at takke for, som selv har erfaret det. E. Olafs. i sin Reisebeskr. pag. 941 beretter, at Faarene ikke allene underholdes, men fødes ved Erica vulgaris; maaskee, siden disse almindelig voxe om hverandre, at man fornemmelig har denne at takke derfor; den var alt i Blomster paa Risøe sidst i Mai (Fl. Dan. 9).

96. Campanula rotundifolia, Bla-Klukka, Blaabielde, træffes ikke paa hele Nordlandet, men voxer derimod allevegne i Mule-Syssel. Paa Søndmør farver man baade Ulden og Linned med dens Blomster, allene ved at valke Tøiet og Blomstrene om hverandre imellem Hænderne; koges de sammen i Vand, bliver Farven grøn, Søndm. Beskr. 78.

Saften af Blomsteret skal ogsaa kunde bruges som blaat Blæk, og, om Alun sættes dertil, bliver det grønt. Den blomstrer ikke førend i Begyndelsen af August (Fl. Dan. 189).

97. Campanula patula, skal være funden af Kammer-Sekretaire Olavius mellem Vapnefiord og Fliotsdals Herred, see hans Reisebeskr. pag. 437 (Fl. Dan. 373).

98. Glaux maritima, Strand-Isop, paa Leiraa-Ey, E. Olafs. 166.

II. *DIGYNIA*, Tokonede.

99. Swertia rotata, K. (Fl. Dan. 548).

100. Gentiana campestris, Mariu Vondr, Liden Entsian, Stingurt, voxer i Mængde ved Skagestrands Handelsted, saavelsom andre Steder i Hunevatns Syssel; den fandtes ofte med hvid Corolla. Paa Østerlandet, hvor den kaldes Kveisugras, og voxer meget hyppig, træffes den ofte med corolla trifida staminibus tribus. Dens Decoctum skal laxere og stille Mavepine, i Norge koges den i Øl, i Sverrige i Viin. Afsodet drikkes med Nytte mod Sidesting, hvoraf den venteligt har faaet det Norske Navn Stingurt. Den blomstrer sidst i Junio, og siden det meste af Sommeren til ind i September (Fl. Dan. 367).

101. 2. Gentiana involucrata og detonsa, voxe ved Hvalsa i Hrutafiorden, saavelsom paa Sletten ved Stranden i Bitru- og Steingrims-Fiordene, kaldes ligesom forrige, Mariu Vendr (Fl. Dan. 344).

103. 4. — amarella (Fl. Dan. 328), og G. tenella (Fl. Dan. 318), ere meget almindelige paa Nordlandet.

105. — nivalis, Digragras, træffes ofte mellem de foregaaende (Fl. Dan. 17, Kiøb. Selsk. Skr. 10. D. Tab. II. Fig. 5).

106. 7. — Bavarica (Fl. Dan. 317), og G. qvinqvefolia, K.

108. — verna. Kammer-Sekret. Olavius har fundet den ved Reykelaug, see hans Reisebeskr. pag. 201.

UMBELLATÆ, Parasollignende Blomster.

109. Hydrocotyle vulgaris, K. (Fl. Dan. 90).

110. Ligusticum scoticum, Strand-Petersillie, Vild Lobstik, træffes undertiden paa Sletterne ved Stranden i sandig Jord (Fl. Dan. 207).

111. Angelica Archangelica, Hvonn, Angelik, Engelsker. Denne Plante, som egentlig har hiemme i de nordlige Lande, hvor den baade voxer vildt paa Fieldsiderne, ved Aaebredde og paa Holme i ferske Søer, lader sig meget let forplante, som

man overalt kan see paa Færøerne, hvor de fleste Bønderhave en Hvaugaard ved sit Huus, og nogle af Kirkegaardene ere der overgroede med dem, burde ligeledes dyrkes i Island. Omkostningerne ere ringe, naar den først engang er plantet, og har slaaet Rødder; thi siden formerer den sig selv, allene man dever Græsset med Aske, og lægger undertiden lidt Giødsel ved Roeden. Almindelig benytter man sig allene af Roeden i Island, som med Besværlighed skal søges paa Fieldene, og da den opgraves meget, maae den naturligviis tage af; thi tages Roeden bort, er Planten ogsaa borte. Stammen (Caulis, Niolinn) saavelsom Bladstilken (Petiolus) derimod kan aarlig afskiæres, uden at Roeden derved tager nogen Skade; de smaae behagelig, helst om man, naar den yderste Bark, der smager bitter, tages af, har oplagt Melk med oprørt Fløde, at spise tillige med dem, hvilket er Maaden paa Færøerne. I Holmene ved Myvatn voxer den i Mængde, her spises og baade Niolen og Bladstilken. Paa Blaskogar Veien og imellem Hegsfiall og Vapnefiord voxte den hyppig langs ved Aabredden, men ikke stor, var og meget forskiellig i Smagen, bitter som Galde paa fugtige, og sød paa tørre Steder (Fl. Dan. 206). Man har mærket, at Roeden, tørret og lagt blandt Klæder, holder Møl derfra, nok saa godt som noget andet før bekiendt Møldræbende Middel.

112. Angelica sylvestris, Snokahvonn, Vand-Angelik, Sprutstok, Geit-Qvann, bliver ikke saa stor som den forrige, voxer altid i vaad og suur Jord, har derfor altid en meget skarp og stram Smag

Smag og Lugt, spises heller ikke; begge blomstre strax efter St. Hansdag.

113. Carum carvi, Kummen, skal voxe i Mængde paa Hlidarenda og Kalfsfields Præstegaard i Skaptefieldssyssel, E. Olafs. pag. 814, 940. Hvorledes denne Plantes Roed, der tilforn har været meget i Brug, er nu ganske forglemt i vore Kiekkener, er ikke let at giette, da den vist fortiener et Plads paa vort Bord, ligesom de mange andre i samme Familie (umbellati), der daglig bruges naar og hvor de kunne haves. Den, saavelsom Frøet, varmer og styrker en kold og svag Mave, og har desuden en behagelig Smag.

114. Imperatoria ostruthium, Sæhvonn, K.

115. Ægopodium podagraria, Geitna-Nioli (E. Olafs. 430), voxer i Mængde i Skalmarsdals-Skov paa Vesterlandet.

III. *TRIGYNIA*, Trekonede.

116. Alsine media, Arfi, Arve, indfinder sig her som andre Steder, hvor Jorden er stærk giødet, i saadan Mængde, at den vanskelig udryddes (Fl. Dan. 525 og 438).

IV. *TETRAGYNIA*, Firekonede.

117. Parnassia palustris, Lifrarjurt, Leverurt. Ved min Ankomst til Skagestrands Han-

delsted 1780 den 6. August stod en Mængde deromkring, uden at eet eneste Blomster var udslagen, men efter 8 Dage vare Bakkerne hvide af dens Blomstre. Næste Aar 1781 traf jeg den overalt i Blomster ved Myvatn først i Julio. Dette har jeg anført med Flid, for at vise, hvor stor Forskiel der er imellem ulige Aaringer og ulige Steder, i Henseende til Væxternes hastigere og silldigere Fremvæxt. I Sverrig er dens Blomster et Forbud for Høsten, og tilsiger Bonden, at hans Græs er modent at slaaes, eller Høeslætten maae begyndes, see Linn. Flor. Svecic. Den voxer helst i noget fugtig, men tillige god og feed Engjord (Fl. D. 584).

V. *PENTAGYNIA*, Femkonede.

118. Statice armeria, Gelldinga-Hnappr, Gullinntoppa, Liden Biergnellik, findes allevegne i tør, mager og tuet Jord, ligesaa fra Stranden af og til Fieldene, blomstrer ved St. Hansdag, og den øvrige Tid af Sommeren; er det samme, som Gartnere nu i nogle Aar have brugt, som tilforn Buxbom, omkring Blomster Qvarterer, under Navn af engelsk Græs; Roden kaldes Holltarot, koges i Melk og spises af somme.

119. Linum catharticum, vild Liin, voxer i tør og god Jord; naar den tørres, og drikkes siden som Thee, laxerer den (Fl. Dan. 851).

120. 21. Drosera rotundifolia, Soel-Dug, Mariæ Øientaare, og D. longifolia, K.

122. Sibaldia procumbens, træffes almindelig paa Fieldene, er ganske grøn forend Sneen smelter af den, men var dog ikke i Blomster forend sidst i August 1780 (Fl. Dan. 32).

Siette Klasse.
HEXANDRIA, Sexmandede.

I. *MONOGYNIA*, Enkonede.

123. Anthericum calyculatum, kaldes paa Østerlandet Sykesgras; her troer man, at det er denne Plante, som foraarsager hos Faarene den bekiendte Sygdom, som kaldes Iglesott; saa meget lagde jeg Mærke til, at den altid staaer urørt, endog paa de Steder, hvor Faarene daglig gaae, og ikke sielden træffes den imod Høsten oprykket og nedslængt paa Jorden. De fleste, som rimeligt, tilskrive visse Planter Aarsagen til ovenmældte Sygdom hos Faarene, men hvilke disse ere, have saa endnu bestemt. Paa Færøerne tillægge de fleste Potamogeton natans Skylden, hvorfor den og kaldes der Iglagras; andre tilskriver det carex acuta og Juncus squarosus; paa Søndmør have Bonderne Menyanthes trifoliata, Bukkeblade, mistænkt herfor, hvorfor den og kaldes der Iglegræs; men Hr. Strøm synes ikke at biefalde denne Mening, see hans Søndm. Beskr. 107; derimod troer han snarere, de faae den af Pedicularis palu-

paluſtris, ſom ligeledes kaldes Iglegræs; men da denne ſidſte ikke voxer i Island, kan den heller ikke være Aarſagen til denne Sygdom der (Fl. Dan. 36).

124. 25. Convallaria bifolia (E. Olafs. 165 e.), C. monophyllum træffes i Deildartungu ved Hveren (Fl. Dan. 291).

126. Juncus ſqvaroſus, Hroßanal, er et haardt og ſtridt Græs, naar det er fuldvoxen, men ædes medens det er ungt med ſaadan Begierlighed af Heſte, at man neppe kan drive dem fort paa Reiſer igiennem Myre-Enge, hvor dette voxer i Overflødighed (Fl. Dan. 430).

127. — effuſus, Siv; i Norge, Sverrig og paa Færørrne bruges Marven af dette Sef til Væge i Lamper, hvilket baade brænder godt og tillige drøier Tranen; det voxer baade paa fugtige og tørre Steder. Efterfølgende Arter ere her og almindelige; nemlig:

128-36. — trifidus (Fl. Dan. 107). J. articulatus. J. bulboſus (Fl. Dan. 431). J. buffonius. J. biglumis (Fl. Dan 120). J. triglumis (Fl. Dan. 132). J. piloſus (Fl. Dan. 441). J. campeſtris. J. ſpicatus (Fl. Dan. 270).

137. — Sqvaroſus, Finnungr, Myra-Finnungr (Fl. Dan. 430). Alle diſſe Arter af Juncis forekomme jævnlig hvor man reiſer i Landet.

II.

II. *TRIGYNIA*, Trekonede.

138. Rumex acutus, Heimilisniole, Heimula, Fardaga-Kal, Rodskreppe, voxer almindeligst i Bakker ved Gaardene, hvor Jorden idelig giødes af det som kastes ud af Husene; den spises af nogle som Kaal, efter E. Olafs. Beretning. Det var at ønske, at denne Ret blev spiist mere almindelig, da Planten saavelsom Roden er bekiendt for at rense og fortynde Blodet, og en stor Deel af Indbyggerne har tyk skiørbutisk Blod. Frøets Afsod bruges i Norge mod Blodgang, men om dette saa stærk stoppende Middel er tienligt, helst om Sygdommen er ondartet, bør man tvivle om. Rodens Afsod har Apotheker Biørn Jonsen brugt med Hæld imod Fnat allene ved at lade den Syge toe sig i samme. Denne Brug er ellers bekiendt tilforn i Norge og Sverrig. Ved Øefiords Handelsted ved Gaarden R..ust, viiste en Bondekone mig en Prøve af uldent Tøi, som hun havde farvet gunlt med denne Plantes Blade; Omgangsmaaden dermed er, som med de fleste andre vore nordiske Farver, meget simpel: Bladene tages friske og skieres eller karves smaae, og blandes med Blomstrene af Brenni-Soley, Ranunculus acris; denne Blanding lægges Lagviis mellem Tøiet i Kiedelen. Efter at den har koget lidet med en sagte Kogning, strøes stedt Allun deri, en Haandsfuld imod to Potter Vand; med dette koges den atter lidet, hvorpaa der slaaes ½ Pot Menneske-Urin deri, og med det samme tages det af Ilden. Denne Farve overgaaer meget i Smukhed den tilforn bekiendte gamle gule Farve med Jafna, Lycopodio. Maaden har ikke været bekiendt

paa

paa Nordlandet føreud for saa Aar siden, da en Reisende fra Sønderlandet, som logerte paa denne Gaard, lærte Bondens Kone det. Da jeg kom til Husevig og besøgte Sysselmanden Hr. Jonson, havde hans Kone, der giør sig megen Umage for at forbedre de gamle og udfinde nye Farve-Maader, hørt tale om denne; hun bestilte strax disse Blade, og giorde Forsøg med dem, efter den Beretning jeg meddeelte hende, som jeg selv havde faaet i Oefiord.

Ved denne Leilighed vil jeg anføre en meget net Opfindelse af denne Kone, som er at farve uldent Tøi blaat med hvide Pletter, anbragte i forskiellige Mønstere, ligesom paa visse trykte Lærreder, hvilket ikke allene jeg, men flere have antaget det for, til man betragtede det nøiere. Maaden det giøres paa er følgende: Hun tager en tynd Fiel eller Bret, og borer Huller i samme, i saadan Orden som hun vil have de hvide Pletter at sidde paa Tøiet, Hullene maae være glatte, derpaa lægges dette Bræt oven paa Tøiet, og alle Hullene stødes fulde med varm Tælle*), siden lægges det i Farven og omgaaes dermed efter den sædvanlige Maade at farve blaat paa, allene man agter sig, at det under Farvingen ikke bliver saa varmt, at Tællepletterne smelte, eller naar det skal vendes, at de ikke brækkes eller trykkes og gnies ud. Naar Tøiet har faaet den Farve, man

*) Da man veed, at Farven ikke sætter sig paa Tøiet, hvor Tællen først har berørt det, og dette lettelig kan skee, naar det lægges sammen for at farves, var det ikke af Veien, endskiønt det kostede lidet mere, at giøre Tællen fastere med en liden Tilsætning af Vox.

man forlanger, udtoes Tællen i koldt Vand med Sæbe, da alle de Steder, den har siddet paa, ere hvide.

139. Rumex acetosa, Vallar Sura, Syre, er meget almindelig; spises undertiden utillavet, sættes ogsaa paa Vand, som drikkes i Mangel af Valde (Blondu). I Sverrig tørres Roeden og farves rødt med samme, og i Nordlandene sætte Bønderkoner guul Farve paa uldent Tøi ved at koge det tillige med denne Rod i Melke-Valde.

140. — acetosella, ansees for den samme som forrige af Islænderne.

141. — digynus, Olafs Sura, Bergsyre, findes allene paa bratte Fieldsider, Aaebredde og Bakker i Olafsfiorden meget hyppig, og smager nok saa behagelig som de foregaaende. Den blomstrer først i Junio, kaldes somme Steder Surkal (Fl. Dan. 14).

142. Triglochin paluſtre, Strand Sivgræs, Salting; denne for Qvæget saa fødende Vært træffes fast allevegne hvor Jorden er fugtig, blomstrer sidst i Mai (Fl. Dan. 490).

143. — maritimum, Saudlaukr, Spits Strandgræs, Hav-Salting, er mere sielden (Fl. Dan. 306).

Otten-

Ottende Klasse.
OCTANDRIA,
Ottemandede.

I. *MONOGYNIA*, Enkonede.

144. Epilobium latifolium, traf jeg først ved Rutefiordsaae, under Præstegaarden Stadr, siden ved Hvalsaae og i Kollefiord, kaldtes paa disse Steder Mariu Vondr, blomstrede midt i August. Næste Aar 1781 var den ved Myvatn i fuld Floer sidst i Junio, og kaldtes der Purpura Blomstr, saavelsom paa Østerlandet, hvor den mange Steder i sandig Jord, og paa lave Aaebredde, voxer saa hyppig og tæt, at man i nogen Afstand derfra skulde troe, at det var et udbreedt rødt Klæde. At dette virkelig er Linn. E. latifolium, er ingen Tvivl om, da jeg af vores forrige Lector ved den Botaniske Have, Hr. Vahl, som i sit Herbario har samme fra Upsal, er bleven forsikret derom. Ligeledes er den overeensstemmende med Tegningen i Kiøbenhavns Vidensk. Selskabs-Skrivter. 10. D. pag. 440. Tab. 8. Fig. 23 (Fl. Dan. 565).

145-47. — montanum. E. alpinum, og E. palustre, voxe mange Steder og kaldes i Flæng Eyra-Ros.

148. 49. Epilobium tetragonum, K. E. angustifolium, Dueurt; den sidste er ikke sielden.

150. Vaccinium myrtillus, Adalbla-berialyng, og Frugten Adalblaber, Blaa-bær, B'oller, voxe overflødig næsten allevegne, saa at Marken, naar Bærene ere moedne om Høsten, viser sig paa slige Steder ganske blaae. Indbyggerne spise dem baade uden Tillavning, saa og lagde i Skier. Paa Østerlandet havde de danske Fruentimmere tillavet Saften paa samme Maade, som man i Dannemark tillaver Ribs- og andre Bærsafter, hvilket den intet gav efter i Smagen. Den blev og brugt som disse i Viinsupper, Pandekager, og allene som Vi-Ret. Jeg spiiste dem ogsaa paa samme Maade som Mark-Jordbær med Fløde og Sukker, da de smage meget fortræffelig. Saften have nogle paa Østerlandet ladet uddampe ved Kogning, og brugt det Overblevne i Mangel af Tartarus (Viinsteen), til at udkoge Sølv; ligeledes kogt den med Kobberrøg (Vitriolum Zinci) og Allun, hvorved Linned trykkes blaat, og er temmelig bestandigt. I Sverrig farver man Uldentøi blaat dermed paa følgende Maade: Bærene tages friske og stødes smaat, Ulden eller Garnet beitses forud i Allun, og derpaa lægges det sammen med Bærene, koges saa længe, til det har faaet nok, derpaa tørres det og trækkes siden igiennem Lund; Farven bliver da violet og nogenledes bestandig. See Svensk. Vetensk. Akad. Afhandl. 1745 pag. 246. Frankerige forskriver aarlig en Mængde af disse Bær fra Hamborg, som tørrede opløses for at sætte Farve paa deres røde Vine; kunde

ikke Islænderne ligesaavel som Hamborgerne medtage denne Fordeel? Umagen er liden, da Indsamlingen kunde skee ved Børn og gamle Folk. Bladene bruges af mange som Thee, snart allene, snart blandede med Dryas octopetala, Riupnalyng, og Thymus serpyllum, Blodberg.

151. Vaccinium uliginosum, Blaber, Blokbær, Bombe Støite, Skind-Tryder, Michelsbær, voxe mere hyppig end foregaaende, dog mellem hverandre, med den Forskiel, at disse findes oftere paa fugtige og hine paa mere tørre Steder. I Henseende til Smagen, og den Brug, man giør af dem, er ikke stor Forskiel, helst om disse staae i tør Jord. Begge stoede i Blomster ved Gaarden Kiarna i Oefiord midt i Junio, men Bærene ikke moedne paa Østerlandet førend midt i Septembr (Fl. Dan. 231).

152. — oxycoccos, K. (Fl. Dan. 80), Tranebær, Myrebær, Straabær, Tonnorbær. Af disses Saft, der er meget suur, laves i Norge med Sukker en Moos, der lædsker godt i hidsige Febre. Bærene syltede ere og gode at spise imod Skiørbug.

153. Erica vulgaris, Beitelyng, Lyng, Hede-Lyng, er meget almindelig, blomstrer først i Junio. paa Østerlandet gives den Lammene strax efter at de ere komne ind om Høsten, for derved at vænne dem snarere til Høet; i Norge bruges den mellem Javna, Lycopodio, at farve uldent Tøi guult med.

II. *TRIGYNIA*, Trekonede.

154. Polygonum aviculare, Oddvare, Veigræs, Hundrede Knuder, St. Innocentii-Urt, Lang Arve, Fuglefroe, Titingfroe, voxer meget paa Østerlandet i feed og giødet Jord, endog paa Stier og Veie, den blomstrer midt i Junio. Planten knuset og lagt i en linned Klud ved stærk Værk, borttager Smerterne.

155. — viviparum, Korn-Sura, Liden Slangeurt, Harerug, Fieldrug, Raape, Porkerot, Perlegræs, voxer overalt oppe i Landet i tør og sandig Jord; dens Free males til Meel og spises. See E. Olafs. Reisebeskr. pag. 432. Folium radicale et subrotundum, petiolatum, proximum ovato lanceolatum sessile, supremum liniare lanceolatum (Fl. Dan. 13).

156. — hydropiper, Vandpeber, voxer paa vaade Steder, er meget bitter af Smag; i Norge koges den lidt, og lægges udvendig paa Kinden for Tandpine. Den skal og farve uldent Tøi guult.

157. — amphibium, K. (Fl. Dan. 282).

158. — persicaria, Floarurt, K., Loppeurt, Pileurt, bruges at farve guult med i Sverrig (Fl. Svec. 343).

III. *TETRAGYNIA*, Firekonede.

159. Paris qvadrifolia, Fiogra Laufasmare, Etbær, Ulvsbær, Ugleblad, Lusebær,

bær, Nevebær, Fireblad, skal efter Beretning findes paa adskillige Steder i Skaptefields Syssel; med Urten selv farves purpurrødt i Norge. See Gunn. Flor. Norv. 129; men den optages førend den er kommen i Blomster (Fl. Dan. 139).

Tiende Klasse.

DECANDRIA, Timandede.

I. *MONOGYNIA*, Enkonede.

160. Andromeda hypnoides, Finnebrisk; denne lille nette Urt blomstrede alt mod Enden af Mai, baade ved Gaarden Raust og Grenevik i Oefiörd, voxer imellem Beitelyngen. Paa Østerlandet træffes den mange Steder (Fl. Dan. 10).

161. Arbutus Uva ursi, Sortulyng; Bærene, Mulningr, Meelbær, Miolbær. Hvad Opsigt denne Plante begyndte at giøre i Engelland for 40 Aar siden, da den blev hiemført fra Nordamerika under det barbariske Navn Jackashapuck, da en Blanding af disse Blade i Røgtobak skulde give samme en behageligere Smag, kan læses om i Svensk. Vid. Akad. Afhandl. for 1743 pag. 292, men ikke saasnart var den falden Ridder Linnæo i Hænderne, førend han ved Trykken giorde bekiendt, at denne nye Plante ikke var andet end denne paa saa mange Steder i Norden vild-

vildvoxende Miel- eller Meelbær, hvorved Planten tillige mistede baade sin Smag og Credit. I ovenmældte Afhandling berettes, at Lægerne i Montpellier have med ½ Qvintin Pulver af disse Blade, indgivne 12 til 14 Dage efter hverandre, hver Morgen i Hønsekiødsuppe hiulpet for Steensvaghed. I Fnioskedalen voxer den baade stor og overflødig, hvorfor de fleste omliggende hente den derfra til deres sorte Farverie og Barkning. Den blomstrede der midt i Junio. Bærene vare ikke modne paa Østerlandet førend midt i September (Fl. Dan. 33).

162. Arbutus alpina, Hestebær, Troldbær, Rypebær, K., (Fl. Dan. 73).

163. Pyrola rotundifolia, Vetrar-Laukr, Vintergrøn, Vinter-Lilie, Sau-Spring, blomstrede 1780 sidst i Julio, ved Spakonufell ovenfor Skagestrands Handelsted, men følgende Aar sidst i Junio ved Ørnahver, og flere Steder i Myvatns Sveiten. Afsodet skal ikke allene være lægende, om man toer Saar dermed, men det skal tillige være godt at drikke for Brystsvagheder. Bladene knuses og lægges over røde og opsvulmede Øine. Den voxer i god og tør Jord paa Siderne af smaae Bakker (Fl. Dan. 110).

164. — secunda, K. (Fl. Dan. 402), Vinter-Lilie.

II. *DIGYNIA*, Tokonede.

165. Saxifraga cotyledon, K. (Fl. Dan. 241), Biergkrands, Fieldfrue, Fieldrose, Lungegræs,

gegræs, Aarsgrode, Pigernes Navle, voxer ved Hekla, er tegnet i Kieb. V. Selsk. Skr. 10. D. S. 44. Tab. II. Fig. IX.

166. Saxifraga ſtellaris, er almindelig ved ſmaae Bække og Kilder (Fl. Dan. 23).

167. — nivalis, er mere ſielden, findes høit oppe paa Fieldſider i tør og gruſet Jord (Fl. Dan. 27).

168. — punctata, K.

169. — oppoſitifolia, Sniobloms ſtr, Vetrarblom, og paa Øſterlandet Lambablom, Biergduſk, har faaet det ſidſte Navn deraf, at Faarene om Foraaret ſøge den begierlig, den blomſtrer meget tidlig og ſætter haſtig Frøe. Den første Junii havde alt nogle afblomſtret i Siglefiorden tæt ved den liden Blyants Mine, ſom der er funden; den voxer paa Fieldſiderne i Skreeder og mellem Gruus (Fl. Dan. 34).

170. — hirculus Caule ſuperne hirſutiſſimo, Halſavegr, træffes allevegne i Holter og paa Sletter i Strande- og Mule-Syſſel, blomſtrer ſidſt i Julio (Fl. Dan. 200).

171. — aizoides, traf jeg ikke førend i Mule-Syſſel, hvor den overalt voxer meget hyppig ved Fieldrødderne og paa Sletterne almindelig mange ſammenklyngede; blomſtrer ſidſt i Julio (Fl. Dan. 72).

172-79.

172 - 79. Saxifraga autumnalis. S. rivularis, ved Hekla. S. bulbifera (Fl. Dan. 390), voxer ved Hrafntinnufiall, Krabla, Adner-See og Sandafiall. S. tridactylites, ved Oxeraa Althing. S. cæſpitoſa. S. Grönlandica. S. hypnoides. S. petræa, ved Oxeraa Althing, ere alle fundne af Hr. Koenig.

180. Seleranthus annuus, Tandurt, træffes ved Gaardene, hvor Jorden er løs og feed. I Sverrig bruge Benderne at koge den, og holde Munden aaben mod Dampen for Tandpine (Fl. Dan. 504).

III. *TRIGYNIA*, Trekonede.

181. Cucubalus Behen β. repens, maritima interdum acaulis, Holurt, Hiartagras, Skum-Neglike, Smelpung, Hermanskaal, Gustegræs, voxer allevegne i Holter og ved Landeveiene i løs og sandig Jord, blomstrer midt i Junio; dens Rod er ofte en Favn lang og en Finger tyk; koges paa somme Steder, og spiſes med Smør. I Norge spiſes saavel Planten som Roeden, den sidste uden Tillavning, saa og tørret og malet til Meel. Kreaturene æde den og gierne (Fl. Dan. 857).

182. Silene acaulis, Lambagras, Lambablomi, Litla Holurt, Holltarot, paa Østerlandet Hardaſeigiur, og i Siglufiorden Gultoppr. Denne Urt findes fast allevegne ligefra Fieldene af og til Stranden; dens Blade ere med de første om Foraaret, og blomstre i Begyndelsen af Junio,

nio; endskiønt den har ingen Stamme, staae Blomstrene tæt samlede paa Roeden, ligesom i en Busk; iblandt disse træffer man almindelig foruden flores hermaphroditos baade masculi og fæminei; Farven er almindelig rød, dog findes de ofte hvide; Roeden berettede man paa Østerlandet og i Siglefiorden, at skulde have været spiist i haarde Aaringer; den skal og laxere lidet (Fl. Dan. 21), Cucubalus acaulis (Fl. Svec).

183. 84. Stellaria ceraſtoides (Fl. Dan. 92), S. biflora (Fl. Dan. 12), K.

185. Arenaria peploides, Beria-Arfe, træffes ofte i sandig Jord ved Stranden, hvor den ofte voxer meget frodig paa de Steder, som blive giødede af den Tang, Søen opkaster om Vinteren. Paa Nordlandet kaldes det Smediukal, og spises saavel af Mennesker som Kreature (Fl. Dan. 624).

186. — multicaulis, voxer mange Steder paa Østerlandet i løs Sandjord.

187. 88. — ſerpyllifolia og ciliata, K., den sidste voxer ved Næs, Bessestad og Grimansfiall.

IV. PENTAGYNIA, Femkonede.

189. Sedum acre, Hellubnodri, Bierg-knapper, Bladløs, Veir-Dram, Hellesknop, Veirdrav, St. Hans Løg, Fuglekiød, Hestegræs, voxer paa klippige Steder, begyndte at blomstre midt i

August

August ved Skagestrands Handelsted og i Bulandsnæs Øerne. Paa Østerlandet voxede den usædvanlig stor og tillige meget skarp for Smagen; hænger paa samme Maade som Rhodiola rosea (Burn) ud af Klippe-Rifterne, var i fuld Blomster, endog mod Havsiden, første i Octobr., uagtet det tidt havde frosset og sneet i September. Islænderne koge Urten frisk i Melk og drikke samme som et Lægemiddel imod Bryst-Svaghed; det samme er og brugeligt i Norge, hvor den tillige koges i Øl, som drikkes for Skiørbug.

190 - 92. Sedum rupestre. S. annuum. S. villosum (Fl. Dan. 24), K.; den sidste ved Krysevig.

193. Lychnis flos cuculi, K., Hofmod, Engenelliker, voxe ved Præstegaarden Holt. Kammer-Sekretaire Olavius har fundet den paa Hamundarstada Halse (Fl. Dan. 590).

194. — alpina. Dens Frugtpiber (Pistilla) ere meget ulige i Tallet; thi snart finder man 4, snart 5 og 6. Farven i Blomsteret er ligesaa ustadig; thi snart træffes den rød, snart sneehvid. Den voxer almindelig i Siderne og ved Roeden af Fielde, hvor Jorden er meget fugtig, og blomstrer midt i Junio. I Øefiord kaldtes den Kveisugras; der drikkes dens Afsod i Guulsot; nogle Steder tillagde man dens afpressede Saft den Virkning, at den styrkede svage Øine allene ved at smøre den uden paa; man har og derfor kaldet den Augnafræ, ligesom Euphrasia officinalis (Fl. Dan. 65).

195. 96. Cerastium viscosum & vulgatum, ere her som andre Steder almindelige.

197. — alpinum, voxer ved Kieblevig og Krysevig, K. (Fl. Dan. 6).

198. 99. Spergula arvensis, Knægræs, Linbændel, og nodosa (Fl. Dan. 96), voxer i feed Jord ved Gaardene.

200. — saginoides, voxer adskillige Stederne paa Østerlandet.

Tolvte Klasse.
ICOSANDRIA,
Tyvemandede.

III. *TRIGYNIA*, Trekonede.

201. Sorbus aucuparia, Reynir, Ron, Rogn, træffes ikke sielden imellem Birk- og Pile-Træer, men oftest meget lav. Ved Hospitalet Mødrufell i Øefiord staaer et meget gammelt Rønnetræe, som de kalde den hellige Qvist; om samme berettedes, at man i de ældre Tider havde hver Julenat besat alle dens Grene med tændte Lys, som brændte uden at slukkes ud, hvor stærk det end blæste. Det deler sig

strax

strax ved Roeden i tvende Dele, hvoraf enhver er $\frac{1}{4}$ Allen i Giennemsnit; disse dele sig atter i mange Grene, der have skudt sig ud imellem nogle store Stene, der ligge sammenhobede tæt ved den; selv staaer den i Lye under en høi Klippe (Hamar), hvorfra ovenmældte Steenhob er nedfalden. Dets Blomsterknoppe vare nær ved at springe ud i Begyndelsen af Junio. Ved en liden Ind-See, som ligger $\frac{1}{4}$ Miil fra Husevigs Handelsted, kaldet Bosa-Vatn, saavelsom ved Blaaskogar Veien mellem Husevig og Vapnefiord, stod en Deel smukke og ligevoxne Rønner, som fortiente at omplantes i bedre Jord, og i Lye for de skarpe Vinde, hvor de sikkert vilde slaae godt an. Men deslige Forsøg kan man ikke vente af Almuen, og mindst med dette Træe, som den tillægger nogle urimelige og tillige skadelige Egenskaber, saasom: hvis man haver kuns en Roer-Told af dette Træe paa en Baad, kantrer den; det samme skeer, om den eene Stavn er giort deraf; sidder et Stykke naglefast i en Bygning deraf, kan hverken Mennesker eller Kreature have Kræfter at føde, og endelig, at Venskab ophører imellem de bedste Venner, der komme at sidde lige for hverandre ved en Ild, som dette Træe brænder i.

Af dets Bær har man udpresset Saften, der skal have giort en ønskelig Virkning i Vattersot. I den Svendske Huusholdnings-Journal, som jeg nu ikke har ved Haanden, berettes, at Bærene, tørrede og deraf spiist en Snees Stykker daglig i nogen Tid, have hiulpet mange, der have været ilde plagede af Steen.

IV.

IV. *PENTAGYNIA*, Femkonede.

202. Spiræa ulmaria, Miadurt, Modurt, Gede-Skæg, Kallgræs, Jonsokgras, stod i fuld Blomster sidst i Junio, tæt ved Præste-Gaarden Hals, der ligger ved Enden af Fnioske-Dalen, førend man kommer til Liovsavatns-Skard. Afsodet af Blomstrene skal være sveddrivende, og et godt Middel for Barselkoner, som vanskelig kan føde. Hele Planten giør samme Nytte som Sorte-Lyngen, Arbutus uva ursi, Geranium Sylvaticum, og flere, der kogte med Sværte-Jord, Terra martialis, sætter en stærk sort Farve paa uldent Tøi (Fl. Dan. 547).

V. *POLYGYNIA*, Mangekonede.

203. Rubus Saxatilis, Hrutaber, Fruebær, Tægebær, Steenbær, voxe mange Steder saavel paa Nord- som Østerlandet; dens lange krybende Skud kaldes Skolla-Reip, og af samme gieres Kurver i Norge. Den blomstrede midt i Junio, og ved Mikkelsdag vare Bærene modne, som spises mere for deres smukke røde Farves Skyld, end for Smagen (Fl. Dan. 134).

204. Fragraria Vesca, Jardber, Jordbær, skal efter manges Beretning voxe i stor Mængde i Hesden, et Sted ikke langt fra Hofsos Handelsted. Selv traf jeg dem i en Skov, Kinnen kaldet, ved Skialfanda-Fliot, hvor den stod i Blomster sidst i Junio, men endnu bedre voxer den tæt ved Gaarden

Laud,

Land, som ligger ved Jøkulsaae i Axarfirde. Den 19. Julii vare allerede nogle Bær modne der, og en god Deel større end Skov-Jordbær i Dannemark. Besynderligt er det, at disse saa sunde og velsmagende Bær ikke endnu, saavidt mig var bekiendt, ere indførte og plantede i Haverne, hvor de sikkert vilde voxe meget godt. Forsøg med godt Udfald skulle allerede have været giorte dermed paa Sønderlandet, see E. Olafs. Reisebeskr. 940. Kiøbmanden Hr. Høier paa Husevig, der er en stor Elsker af Haver og Landbruget, havde for længe siden havt dem i sine Haver, dersom han havde vidst, hvorfra han kunde faae Planter; jeg bad derfor Bonden paa ovenmældte Gaard at bringe ham nogle Planter, naar han reiste til Handelstedet, hvilket han lovede. Ridderen Linn. tilskriver allene disse Bær sin Befrielse fra en langvarig og næsten dødelig Podagra; i Nordlandene bruges Saften af Bærene til at dryppe et Par Draaber af i sure Øine, som derved blive bedre (Fl. Svec. 157).

205. Potentilla Anserina; Roden kaldes Mura, og Blomsteret Muru-Soley, Genserik, Solvurt, Gaasurt, er meget almindelig paa Sletter, hvor Jorden er noget fugtig, samt Leer- og Sandblandet. Roden har ofte været spiist i haarde Tider. Med dens udpressede Saft farves Linned grønt, allene ved at koge det deri, og siden komme det i Allun-Opløsning.

206. — verna, liden Femfingerurt, var meget almindelig i Hunevatns-Syssel, hvor den blomstrede midt i August 1780, men følgende Aar midt i Junio i My-

i Myvatns-Sveiten og flere Steder. Dens Blomstre kogte i usaltet Smør, skulle være en ypperlig Salve for svekkede Sener; nogle slaae lidet Fransk Brændeviin imellem (Fl. Dan. 544).

207. Potentilla aurea, K. (Fl. Dan. 114).

208. Geum rivale, Fialldala eller Fialla-Fifill, og i Strande-Syssel Solse-qvia, Baadsmandsbuxer, Nonbield, Tor Ild. Noget oven for Handelstedet Reykefiord voxer den baade i Mængde og høi. Dens Rod, som jeg forsøgte at tygge paa, var her i alle Maader ligesaa krympende (astringens) som Tormentilla. Man berettede paa dette Sted, at Urten fordrev Lopper, allene ved at lægge den i Sengen. I Skoven ved Færgestedet over Lagarsliot traf jeg til min største Forundring nogle med fyldte Blomster (Floribus plenis), hvis Petala (Blomsterblade) vare blevne saa usædvanlig store, at de lignede meget en fyldt Rose; de vare ganske ukiendelige for mig, indtil jeg betragtede Bladene. De fortiente sandelig Sted i Lysthaverne. Den Nytte, denne Rod har giort i ældre Tider, i intermitterende Febre, kan læses om i adskillige Urtebøger. Blandt andre Steder berettes i Svenske Vidensk. Akad. Afhandl. for Aaret 1757, 2. Qvart., 3. Afhandl., at 31 Syge ere blevne hiulpne ved denne Rod, ikke allene for Feber, men endog for andre Svagheder. Den voxer bedst i noget fugtig og feed Jord; thi hvor den træffes i tør og sandig Jord, er Stammen meget lav.

209.

209. Comarum palustre, Eingia-Rosa, og paa Østerlandet Myra-Tag, Stor Femfingerurt, Kraakfot; den blomstrer først i Julio, voxer almindelig paa Myrer og bløde Steder. En Reisende kan ikke vente sig bedre Skiebne, om hans Vei falder over Steder, hvor denne voxer hyppig, end som før er mældt ved Eriophorum. Med dens Rod farves uldent Tøi rødt i Finland, som dog hverken er smukt eller bestandigt (Fl. Dan. 636).

210. Dryas octopetala. Blomstret kaldes almindelig Hollta-Soley, og paa Østerlandet af nogle Peturs-Soley. Planten selv Riupna-Lyng, eller Riupna-Lauf. Denne Fieldplante voxer fast allevegne, saavel paa Fielde som i Daie og ved Søekanten; dens Blade holde sig grønne hele Aaret, og er Rypens fornemste Føde om Vinteren. Soddet af de Blade, som findes i Rypens Kroe, troer en Deel at være godt for Guulsot. Mange samle disse Blade friske, tørre dem og bruge dem i Steden for Thee, enten allene eller blandede med andre. Selv drak jeg det nogle Gange, og fandt det meget behageligt; den blomstrer strax i Junio, og siden hele Sommeren (Fl. Dan. 31).

211. Tormentilla erecta, Tormentil, Blodrod, traf jeg ingensteds, uagtet jeg nøie søgte efter den; Hr. Koenig har heller ikke truffet den, men efter Egg. Olafs. Beretning skal den findes, skiønt sielden, paa Sønderlandet (Fl. Dan. 589).

Trettende Klasse.

POLYANDRIA,

Mangemandede.

I. *MONOGYNIA*, Enkonede.

212. Papaver nudicaule, Mela-Sol, voxte mange Steder i Strande-Syssel i grov og lidet jordblandet Sand; blomstrer midt i August nær ved Søen i Kollefiord ved Gaarden Fell (Fl. Dan. 41).

213. — radicatum, er allene en Artforandring. Kiøbh. Vid. Selsk. 10. D. S. 455. Tab. VIII. Fig. XXIV.

V. *POLYGYNIA*, Mangekonede.

213 Talictrum alpinum, Vielinds-Urt, voxer allevegne i Fieldsider mellem Steen og Gruus, blomstrer i Begyndelsen af Junio. Den varierer meget med sine Støvtraade (staminibus), og endskiønt den henhører til denne Klasse, træffes den kun sielden eller aldrig med flere end 12, oftere med 8 og 10.

Paa Nordlandet fortælles efterfølgende fabelagtige Historie: Urten skal bære Navnet efter en underjordisk Mand, som friede til en Enkes Datter; Enken havde en Koe, som blev syg og holdt op at malke, hvorpaa

paa Frieren bringer dem denne Urt, som han beder dem binde ved Yveret af Koen, hvorved de Underjordiske, som havde foraarsaget Koen denne Skade, mistede al Magt til videre at skade den. Konen, som gierne vilde være denne Svigersøn løs, forsøger at lægge Urten mellem sin Datters Bryste, hvor den viste samme Virkning, nemlig at Frieren ikke kom der oftere. Ved Liosavatn kaldtes den Kroßgras; der berettedes, at den var et ypperligt Middel imod Smerter og Hævelse i Fruentimmer-Bryster, allene ved at knuses og lægges i en tynd Klud, som andet Omslag. Ved Vapnefiord kaldtes den jufurs Mein deraf, at man troede den foraarsagede de Knuder og Hævelser, som Faarene undertiden faae i Yveret (Fl. Dan. 11).

214. Ranunculus acris, Brenne-Soley, Kragetæer, Hanefod, Smørlegger, Smørurt, Eng-Soloie, bruges af mange som et Vesicatorium, i Mangel af Spanske Fluer. Nogle berømmede dens Afsod som et godt Middel at drikke i Bryst-Svagheder. Andre have hakket den smaat og lavet deraf en Salve med usaltet Smør, eller andet Fit, som skal være godt til at fordele Hævelser, men om det saa forholder sig i disse tvende sidste Tilfælde, kunde man have Aarsag at tvivle om, da Planten er skarp og bidende. Den voxer næsten som et Ukrud i feed og fugtig Jord; anføres af de fleste Skribentere ikke allene som et unyttigt men skadeligt Foder, fornemmelig for Køer. Paa Færøerne har jeg seet Køer æde den daglig, uden at faae nogen Skade deraf, og malke ligesaa godt som efter andet Foder.

215. Ranunculus hederaceus, K. (Fl. Dan. 321).

216. — reptans, voxer gierne paa græsløse Steder, som Vandet har staaet over om Vinteren. Paa den søndre Side af Lagarfliot ved Færgestedet, stod en Mængde af den i Blomster midt i August (Fl. Dan. 108).

217. — aqvaticus, Lona-Soley, træffes ofte ved sagte løbende og stillstaaende Vande, blomstrer sidst i Junio, og det øvrige af Sommeren (Fl. Dan. 376).

218. — lapponicus, K., findes ved Neß (Fl. Dan. 144).

219. — repens, er ligesaa almindelig som R. acris, voxer og paa samme Steder som den (Fl. Dan. 795).

220. — glacialis (Fl. Dan. 19), og

221. — nivalis, kaldes begge Dverga-Soley, fandtes paa Veien fra Trekyllis-Heden til Reykefiord, blomstrede imod Slutningen af August.

222. — hyperboreus, voxer imellem Alsine media, i en liden Myre oven for Husene paa Præstegaarden Stad i Hrutefiorden; de fleste af den Mængde, der voxte, havde calycem triphyllum, Petala 3 et Stamina 6. Dersom man nøie vilde følge

følge Linnæi Systema, skulde man snart taget den an for en nye Art af Alisma. Dens Blade variere og meget; thi ofte er lobus medius integer, et duo laterales iterum trilobi. Den voxer desuden hyppig tæt under Klippen, som Gaarden Siafarborg staaer paa i Skagefiorden. Den blomstrede paa det første Sted midt i August, og havde modent Free paa det sidste Sted først i Oktober (Fl. Dan. 331).

223. Caltha palustris, Lækia-Soley, paa nogle Steder Hofbladka, Hofgrese, Koeblomme, Engeblomme, Smorurt, voxer ikke uden paa fugtige og fede Steder, fornemmelig i Tunene, hvor Urinen løber ned fra Staldene, og Fedme fra Møddingen. Nogle have kogt den udpressede Saft af Blomstrene med Alun til et guult Blæk. Den blomstrer sidst i Mai.

Fiortende Klasse.
DIDYNAMIA,
Tomægtige.

I. *GYMNOSPERMIA*, Nøgenfrøede.

224. Thymus serpyllum, Blodberg, i Strande-Syssel Hellinhagra, Vild Timian, Vor Frue Sængehalm, voxer overmaade hyppig fast allevegne, hvor Jorden er tør. I Skoven ved Laagarfliot,

arfliot, som jeg reed igiennem i stille og varmt Veir, havde denne Plante tillige med Birken med deres Uddampning opfyldt Luften med den allerbehageligste Lugt. Soddet drikkes af Fruentimmere, naar deres Tider ere tilbageholdte; mange bruge den ogsaa mellem andre Urter som Thee; saaledes brugt skal den hastig fordrive den Hovedpine, som er foraarsaget af forrige Dags Ruus. Den blomstrer den meste Tid af Sommeren.

225. Lamium purpureum, Dod-Nelde, Daae, K. (Fl. Dan. 523).

226. Galeopsis ladanum, Hamp-Nelde, Pibegræs.

227. — tetrahit, Dov-Nelde, Agerpibe, Daae, ere ligeledes fundne af Hr. Koenig.

228. Prunella officinalis, Prunelle, Øl-Kale, findes ikke mange Steder. Omkring de varme Bade træffes den almindelig; ved Øxna-Hver og Myvatn i Overflerighed. Den blomstrer sidst i Junio. Biskop Gunnerus i sin Flor. Norveg. berømmer den som et ypperligt Saarrenseude Middel. I Færee bruges dens Sod at gurgle Halsen med, naar Kiertlerne ere forstoppede, hvor den viser hastig sin gode Virkning.

II. *ANGIOSPERMIA*, med indsluttet Frøe.

229. Bartsia alpina, Lokasiodsbrodir, voxer mange Steder paa Fielosiderne i mager og sandig

dig Jord; blomstrer først i Junio, og har modent Frøe imod Slutningen af Julio (Fl. Dan. 43).

230. Rhinanthus crista Galli, Loka-Siodr, Hanekam, Rassel, Ranglegræs, Smældgræs, Slaattemand, og paa Østerlandet Oskugras, Peningagras; voxer almindelig i feed Jord og Engbunde.

231. Euphrasia officinalis, Augnagras, Øientrøst, Blodstrip, voxede overalt ved Myvatn og paa Østerlandet i Tunene og i Engbunde. Man troede nogle Steder, at dens udpressede Saft skulde styrke svage Øine.

232. Pedicularis Sylvatica, findes adskillige Steder ved Lagarfliot i Skoven.

233. — flammea, fandt jeg ved Myvatn og under Rafntinnu-Fiall, hvor den allerede havde afblomstret sidst i Junio.

234. Limosella aqvatica, traf jeg nogle Gange paa Østerlandet (Fl. Dan. 69).

Femtende Klasse.

TETRADYNAMIA, Firemægtige.

I. *SILICULOSA*, Smaabælgede.

235. Subularia aqvatica, findes ved Vapnefiords Handelsted i stilstaaende Vande (Fl. Dan. 35).

236. Draba verna, Gaaseblomster, Giæslingeblomster, Nægleurt, Kattebyldeurt, træffes allevegne i mager og sandig Jord; blomstrer saa tidlig, Sneen tøer op, og har modent Frøe sidst i Mai.

237. — incana, Biergrose, vorer, ligesom forrige, i mager Jord paa gamle Gierder og Huus-Vægge (Fl. Dan. 130).

238. — hirta (Fl. Dan. 142), og

239. — muralis, ere ikke saa almindelige.

240. Thlaspi bursa Pastoris, Pung-Urte, Hyrdetaske, Taskeurt, Skraae, Skratte, Skralle, vorer mange Steder ved Gaardene, endog i Væggene og paa Tagene. Denne saavelsom Artforandringen (γ) foliis integris, varierer meget

med

med Bladene. Den siges at stille Næseblod, allene ved at holde den saa længe i Haanden, til den bliver varm. Den er og bleven brændt, og Asken deraf brugt som Snustobak, i Mangel af virkelig Tobak. Dens udtrykkede Saft skal være Saarrensende (Fl. Dan. 729).

241. Thlaspi campestre, K, Kong Salomons Lysestage.

242. Cochlearia officinalis, Skarfa-Kal, Kocleare, Skeeurt, Skiorbugsgræs, Stort Eriksgræs, voxer mellem Klipper paa bratte Steder ved Søen, men fornemmelig paa Øer og Holme; spises saavel af Islænderne selv som de Danske, baade raae og tillavet som Søbekaal. Ved Bernfiord saltede Kiøbmanden en heel Tønde fuld af disse Blade, for om Vinteren at bruge dem til Søbekaal; samme lod han hente fra Papoe, hvor den voxer baade overflødig og tillige meget stor. Den er meget forskiellig i Smagen efter Stederne, den voxer paa; thi ligesom den paa somme Steder overgaaer i Skarphed og Bitterhed den, som i Dannemark dyrkes i Hauger, er den atter paa andre Steder snarere sød end bitter (Fl. Dan. 135).

II. *SILIQVOSA*, Bælgede.

243. Cardamine pratensis, Hrafna-Klukka, Kattar-Balsam, nogle Steder i Strande-Syssel kaldtes den Lamba-Klukka, Enge-Karse, Giøgeblomster. Den voxer alminde-

lig paa fugtig Engbund, og blomstrer midt i Junio. Dens Blade, der altid fremkomme med de første om Foraaret, ere meget gode til Salat.

244. Cardamine petræa, er meget forskiellig efter Stederne, den voxer paa; thi høit oppe paa Fieldsiderne i Gruus og sandig Jord findes den foliis pinnatifidis hirsutis, caule inferne hirsuto, superne glabro; i federe Jord og ned mod Dalene foliis glabris obtusissimis, dentibus utrinqve 2. 3. obtusis. Den blomstrer hele Sommeren (Fl. Dan. 386).

245. — hirsuta, og

246. — bellidifolia (Fl. Dan. 20), ere ikke saa almindelige.

247. Sisymbrium Islandicum, voxede i Mængde ved Bredden af Myvatn, lidet sønden for Gaarden Reykehlid. Den blomstrer midt i Julio (Fl. Dan. 409). Hr. Koenig har og fundet den under Krabla.

248. Arabis alpina, er almindelig paa Fieldene; varierer undertiden foliis glaberrimis, interdum acaulis (Fl. Dan. 62).

249. Bunias cakile, Strandsennep, Strandreddik, voxer ved Stranden i Reykefiord og flere Steder; blomstrer mod Slutningen af Julio.

Roeden

Roeden males og blandes med Meel til Brød af Nord-Amerikanerne. See Kalms Reise 3. D. 426.

Sextende Klasse.
MONADELPHIA,
Enbroderlige.

I. *DECANDRIA*, Timandede.

250. Geranium sylvaticum, Storka-Blagrese, Litunargras, Tranehals, Skovøje, Tolvmands-Flok, bruges undertiden meest paa Østerlandet til at sværte med. Man fortalte, at dette Blomster har i forrige Tider været brugt at farve blaat med, men nu er Konsten glemt; dog skal der leve en gammel Kone, ikke langt fra Skagestrand, paa et Sted, som heder Vatusskard, som endnu forstaaer det, men tillige holder det hemmelig. Den blomstrede mange Steder i Øefiorden midt i Junio. Den tilkiendegiver almindelig en god Madjord (Fl. Dan. 124).

251. — montanum, Stora-Blagrese, træffes helst mellem Bakker og Høie paa Fieldene, hvor den groer under Sneedriverne, og blomstrer strax, disse ere optøede.

252. — pratense, K.

Syttende Klasse.
DIADELPHIA,
Tobroderlige.

II. *OCTANDRIA*, Ottemandede.

253. Polygala vulgaris, K. (Fl. Dan. 516), Korsblomster.

III. *DECANDRIA*, Timandede.

254. Lathyrus pratensis, K. (Fl. Dan. 527), Vilde Erter.

255. Vicia cracca, Umfedmingsgras, Flækia, paa Østerlandet Samfletting, og ved Myvatn Krokagras, Muse-Erter, Fugle-Vikker. Paa Østerlandet træffes den ofte i god Jord; her fortælles mange fabelagtige Ting om denne Plante, f. Ex. naar man lægger den under Hovedet om Natten, vises min Tyv mig i Søvnen, naar jeg er bleven bestiaalen; lægges den inden for Kirkedøren, hvor en Kone er inde, som har været sin Mand utroe, er det hende ikke muerligt at komme ud, saa længe Planten ligger der. Den blomstrede først i Julio ved Myvatn (Fl. Dan. 804).

256. Pisum maritimum, Vilde Erter, voxe efter Beretning paa Øerne ved Alstefiorden (Fl. Dan.

Dan. 338). Hr. Koenig har fundet den ved Selsundsfiall, Rang-Aaen og ved Roden af Hekla; den kaldes paa disse Steder Baunagras; ligeledes skal den findes paa Stakhamarsnæs, paa Solheima-Sand ved Stank Elven; Mig forekom den ikke.

257. Lotus corniculata (E. Olafs. 945), Kerring-Tand, Tiru-Tunge.

258. Anthyllis vulneraria (E. Olafs. 19), voxer ved Kortolfstade, midt i Mosfells-Sveiten.

259. Trifolium repens, Smare, voxte hyppig i Myvatns-Sveiten. Dens Rod har været spiist i haarde Aaringer, saavelsom Stammen, med Smer (E. Olafs. 815). Den blomstrede først i Julio.

260. 61. — pratense og arvense (Fl. Dan. 724).

Nittende Klasse.
SYNGENESIA, Frændeskab.

I. *POLYGAMIA ÆQVALIS*, Mangesængede lige.

262. Leontodon taraxacum, Etesifell, Love-Tand, Præstekrave, Munkehoved; denne Plante

Plante træffes ikke allene omkring Gaardene og i Tunene, men endog i Mængde paa Fieldene, hvor den ofte tilsidst i August ligger skiult under Sneen; men saasnart denne optøer, er Blomster Knoppen for Haanden, som efter et par Dage er udslagen. Paa disse Steder har den almindelig ingen Stamme (acaulis). Denne Plantes fortræffelige Egenskaber kan man læse om i de fleste, saavel gamle som nye Urte- og Læge-Bøger; den bliver og paa adskillige Steder brugt om Foraaret som Salat. Mod Trangbrystighed og Hierteklappen giør den en god Virkning. Roeden spises undertiden i Island, enten raa eller stegt paa Gløder. Naar Blomstret er affaldet, og Frøet med sin pappus breder sig ud, faaer den her som andre Steder et andet Navn, og kaldes Bifukolla. Mange Steder paa Nordlandet haves dette til Mærke for Høeslættens Begyndelse (Fl. Dan. 574).

263. Leontodon autumnale, er ligesaa almindelig som forrige, kaldes ogsaa Fifill, hvilket Navn tillægges de fleste af denne Klasse med Bendellige Blomstre (Floribus ligulatis).

264. Hieracium alpinum, Unda-Fifill, findes ofte i god Jord paa Fieldene (Fl. Dan. 27).

265. — pilosella, Muuseore.

266. — auricula, gives ved Myvatn og mange andre Steder paa Østerlandet.

267. — præmorsum, K.

268.

268. Hieracium murorum, træffes ofte paa Østerlandet under Klipper og Banker, som give den Lye for skarpe Vinde; den blomstrede sidst i September. Alle Arterne af dette Slag kaldes med et Navn Unda-Fifill.

269. Serratula arvensis, K. (Fl. Dan. 644), Tidsel.

270. Carduus lanceolatus, K.

271. — heterophyllus, Thistill, skal voxe et Steds paa den østre Side af Oefiorden. See E. Olafs. 679. Hvor dette Sted er, fik jeg ikke at vide, endskiønt jeg spurgte mange derom, som segte Handelstedet Ager-Øre om Vinteren, da jeg laae der. Muelig, at de, efter E. Olassens Mening, have ikke villet være det bekiendt, at denne i Paradis forbandede Urt voxede hos dem.

II. *POLYGAMIA SUPERFLUA*, Mangeſængede overflødige.

272. Gnaphalium alpinum, Fianda-Fæla (Fl. Dan. 332), og

273. — Norvegicum Sylvatico affine, Grajurt, findes begge mellem Høie og Banker paa Fielde og Heder, almindelig i feed og god Jord, som ligger skiult med Snee det meste af Sommeren, og saasnart denne smælter, blomstrer og sætter den Free i en

en meget kort Tid. Den er ofte acaulis (Fl. Dan. 254).

274. Gnaphalium uliginosum.

275. Erigeron uniflorum, Jakobs-Fifill, Smiorgras, vorer allevegne i god og tør Jord, saavel paa Nord- som Østerlandet. Ved Myvatn blomstrede den sidst i Junio. Flosculi in radio ere oftest røde; den træffes og tit med 2 og 3 Blomstre. Et Exemplar traf jeg ved Redefiord med 6, der formerede en liden Paniculam (Fl. Dan. 292).

276. Senecio vulgaris, K. (Fl. Dan. 513), Korsurt.

277. Matricaria inodora, Balldurs-Bra. I Hunavatnssyssel havde man adskillige Steder plantet den paa Tagene og omkring Gaardene til Zirat. Ved Enden af Fnioskadalen, førend man kommer til Liosavatns Skard, var den plantet paa samme Maade. Her berettede man, at flores in disco, allene ved at gnies i Tindingerne, lettede Hovedpine. Præsten Hr Erik a Hofe ved Alstefiorden, en Mand som jeg endog paa Nordlandet hørte berømme for sine Indsigter i Lægekonsten og lykkelige Kurer, fortalte, at han med et Decoctum af disse Blomstre havde reddet en Mand, som var plaget med den næsten altid dødelige Passio iliaca eller Miserere ɔ: en Syge, hvilken Maven, isteden for at fordøie Maden og udføre Excrementerne giennem den naturlige Vei, skyder den tilbage igiennem Munden. Ved sammes Sod har

har han lykkelig hiulpet nogle for Hæmoptysin ɔ: Blodspytning. Dens udpressede Saft har og viist en god Virkning ved at smørres paa Ringorme. End videre skal Viin, hvori disse Blomster ere kogte, have giort en hastig og ønskelig Virkning hos Barselkoner i langsame Fødseler. Paa Færøerne, hvor den haver samme Navn, bruges den allene mellem andre Urter til at farve uldent Tøi guult. I Professor Retzii Floræ Scandinaviæ Prodromo er den Chrysanthemum inodorum.

278. Achillea millefolium, Jard= eller Vall=Humall, Millefolia, Rolliker, traf jeg ikke førend i Skagefiorden, dog kuns paa faa Steder; derimod findes den fast allevegne i Øefiorden, og ansees der som et godt Foder for Køer. Paa Espehol, hvor Syſſelmanden Jon Jakobsen boer, groer den overalt i Tunet, følgelig udgiør en stor Deel af Vinterfoderet; Køerne give her overflødig Melk og ypperligt Smør. Dens Blomstre, tørrede og pulveriserede, blandes med Colophonio, som strøes i aabne og friske Saar. En Mand, ved Navn Gudmundur a Nauste, blev kort for min Ankomst til Øefiord i October=Maaned, da han blandt andre skulde opskiere en Hval, som af Hund=Fiskene var jaget paa Land, skaaren ved Uforsigtighed af en anden kort oven for Fodleden, saaledes at Hæl Senen (Tendo Achillis), næsten var over; Han blev da baaren hiem, og efter tre Maaneder var dette store og farlige Saar læget allene ved dette Pulver. Andre Steder koges disse Blomstre i usaltet Smør, hvilket og er bekiendt paa Færøerne, og bruges som et Saar=Balsom. Blan-

dede

dede med Bladene af Dryas octopetala, bruges de og af mange som Thee (Fl. Dan. 737).

V. *MONOGAMIA*, Ensængede.

279. Viola tricolor, Blod-Soley, Fiola, Prenningargras, Floielsurt, Stifmoders-Blomster, voxede baade under og paa Siderne af Siafarborg i Skagefiorden. Artforandringen bicolor β med guul og hvid Corolla, og γ med blaa og hvid Corolla, ere almindelige saavel ved Myvatn som paa Østerlandet (Fl. Dan. 623).

280. — canina, Hundafiola, Tirsfiola, Vild Martsfiole.

281. — paluſtris, Myrafiola, træffes saavelsom foregaaende paa adskillige Steder (Fl. D. 83).

Tyvende Klasse. GYNANDRIA, Kiellingmandede.

I. *DIANDRIA*, Tomandede.

282. Orchis maculata; denne Plante har i Island saavelsom andre Steder faaet mange Navne; Bronu-

Bronugros, Hionagras, Elskugras, Friggiargras, og paa Sønderlandet Gradrot, Vinagras, Guds Haand, Mariæ Haand, Ormegræs, Jomfrue Mariæ og Fandens Haand. Af Navnene sees, at man har tiltroet den samme Virkninger, som andre Steder, nemlig at opvække Vole-Lysten. I Sverrige og paa Færøerne gives den til Tyre, som ere seendrægtige at springe; den siges ogsaa at kunne stifte Kierlighed imellem uforligelige Ægtefæller, allene ved at lægge den i Sængen hos dem. Saften af Roden skal være god for Saar i Hovedet, fordeler Hævelser, renser gamle Saar m. m. Herom kan læses i alle Urtebøger, hvor de nævnes; den voxer mange Steder i god Jord og paa Engbund, og blomstrer sidst i Junio.

283 - 85. Orchis latifolia (Fl. Dan. 266), Moria (Fl. Dan. 253), og Mascula (Fl. Dan. 457), ere ikke usædvanlige, træffes ofte mellem den første, besynderlig ved Oxnahver i Myvatns Sveiten og paa Østerlandet. Disse tillægges ofte de samme Navne som næst foregaaende.

286. — hyperborea, er mere sielden, voxer i Fnioskedalen og østen for Reykehlidar Namar, under Dalefield ved Veien til Krabla. Hr. Koenig har og fundet den ved Havnefiord, Besseſted, Neß og Reykevig.

287. Satyrium viride (Fl. Dan. 77).

288. Satyrium albidum, Bronugras eller Braunugras, som blomstrede efter Midten af Julio (Fl. Dan. 115).

289. — nigrum, K. med dens Blomster sættes blaa Farve paa Brændeviin nogle Steder i Sverrig.

290. Ophrys corallorhiza, fandtes i Fniosfedalen under Kratskoven; blomstrede midt i Junio, og bliver formodentlig Hr. Koenigs O. Camtschatea, som han har sat Spørsmaals-Tegnet ved (Fl. Dan. 451).

III. *POLYANDRIA*, Mangemandede.

291. Zostera maritima, Marhalmr, Strandgræs, Marhalm, voxer i saadan Mængde paa Bunden mellem Oefiords Handelsted og Oddeyre paa to til tre Favne Vand, at naar man med stille Veir seer Bunden, er den saa grøn som den deiligste Eng. Skade, at denne ypperlige Foervært ikke kan komme Kreaturene til Nytte, saavel her, som paa Vesterlandet, hvor Køerne ved Ebben vade selv ud efter den (see E. Olafs. Reisebeskr. 441, Fl. Dan. 15).

En

En og tyvende Klasse.
MONOECIA, Enhusede.

III. *TRIANDRIA*, Tremandede.

292. Sparganium natans, Vindsviin-Knoppe, bedækkede paa adskillige Steder Overfladen af Myvatn, og havde afblomstret først i Julio. Den er ikke sielden andre Steder (Fl. Dan. 260).

293. Carex dioica. Denne saavelsom en stor Deel af de andre Arter i dette Slag, kaldes med det almindelige Navn Stor. De voxe fast allevegne mellem hverandre, dog Mængden paa side og moradsige Steder, hvor de tillige trives bedst. Medens de ere unge og spæde, æde Hestene dem saa begierligen, at man ikke, uden stor Møie, kan afholde Arbeidshestene fra slige Steder, naar man reiser. Denne er meget liden, og træffes ofteft paa tørre Steder (Fl. Dan. 369).

294. — capitata, voxer ligeledes paa tørre Steder; kiendes let af dens næsten runde Ax (spica); den bær hanblomstrene øverst i Toppen. Stilken er meget smal, og bliver sielden ¾ Alen høi (Fl. Dan. 372).

295. — pulicaris, ligner foregaaende meget, men skilles derved fra den, at Frøet, naar det moednes paa denne, bøier det sig ned ad (Fl. Dan. 166).

296. 97. Carex arenaria (Fl. Dan. 425), C. uliginoſa, ere ſieldne.

298. 99. — leporina og C. vulpina (Fl. Dan. 284), ere begge af de ſtørre Arter, voxe paa vaade Steder. Axene, ſom ſidde tæt paa hverandre, have almindelig en lys Ruſtfarve.

300. — muricata, har baade ſmal Stilk og ſmalle Blade; Frøe-Axene ere ſmaae, hvaſſe og ſiddende ſom Stierner tæt til Stilken (Fl. Dan. 284).

301. — loliacea, ligner foregaaende, undtagen at Frøet ikke er hvaſt, og denne er tillige lavere og mindre.

302. 3. — elongata. C. caneſſens, K. (Fl. Dan. 285).

304. — flava, bær i Toppen et aflangt Ax med Hanblomſtre, og under dette tvende runde med Hunblomſtre, ſom ere ſtilkløſe (Seſſiles); under det nederſte er altid et lidet Blad. Denne voxer paa moradſige Steder.

305. — pedata, K.

306. — montana, er neppe tre Tommer høi, voxer paa høie Steder i mager Jord.

307. — ſaxatilis, er meget lav og haard; kaldes paa Øſterlandet Rodbreſtingr; her troer man,

man, ligesom paa nogle Steder i Færøe, hvor den kaldes Borgras, at den skal foraarsage hos Faarene den Syge, som kaldes Iglasot (Fl. Dan. 403).

308. Carex limosa, K. (Fl. Dan. 6406).

309. 10. — pallescens, Hringa-Stør, Hringa-Brok, og C. capillaris, ere hinanden meget lige, lave af Vært, havende Free-Axet hængende ved lange og tynde Stilke, ere meget almindelige paa Mose-Marker (Fl. Dan. 168).

311. — pseudocyperus, K.

312. — acuta, Tiarna-Stør. Denne Plante er den meest almindelige i Island; thi den findes ikke allene paa side og moradsige Steder, hvor den voxer baade høi og tæt, men endog paa Siderne af Brinker og høie Steder i feed og mager Jord. Efter de forskiellige Steder, den træffes paa, viser den sig ogsaa i adskillige Skikkelser, saa man ofte skulde antage den for en anden Art; saaledes træffes den i tør og mager Jord med en meget kort Stamme, men mange Blade fra Roden, som brede sig udover Jorden rundt omkring den, og ligner da meget C. saxatilis. Ved Veien fra Rutafiords-Hals og til Præstegaarden Stad i Rutefiorden voxer den meget hyppig, men iblandt al den Mængde traf jeg meget faa Ax, som ikke vare anstukne paa samme Maade som Kornarterne af den saakaldte Brand (Ustulago). Nysgierrig betragtede jeg de andre omkring voxende Græsarter, i Tanke at træffe flere anstukne, siden denne Art saa stærk

var bleven angreben, men fandt dem alle ubeskadigede. Man seer heraf, at denne Syge er meget smitsom, og at en Landmand ikke, naar han kan undgaae det, bør bruge Udsæd af en Ager, hvor denne smitsomme Syge har været.

313. Carex vesicaria, voxer meget høi, naar den træffes paa moradsige Steder og ved smaae Vande. Af denne saavelsom forrige giøre Færøenserne smukke Kurve, Hestematter o. m. Der kaldes de begge Stør (Fl. Dan. 647).

314. — hirta, K. (Fl. Dan. 379).

IV. *TETRANDRIA*, Firemandede.

315. Betula alba, Birki, Biork, Birk, og hvor den er liden samt krumbøiet, Rif-Hris. Dette sidste er nu det eneste man finder paa Nordlandet, endskiønt der tilforn skal have været adskillige store Skove, hvoriblandt Fnioskedalens, hvor endnu sees hist og her store og tykke Stubbe, en Alen og derover over Jorden, foruden anseelige Stammer, der ligge omkastede og forraadnede. Alle klagede over denne Skovs hastige Aftagelse i de sildigere Tider. Aarsagen hertil syntes man ikke at vide, endskiønt den tydelig viiste sig baade af de forommældte Stubbe, saavelsom af de mange Gruber, man havde brændt Kul i, da heraf bruges en utroelig Mængde; thi næsten ved hver Gaard findes et Smede-Værksted, som efter nærværende slette Forfatning giøres nødvendig ved Høeslætten. Slibestene eller Spaane, at hvæsse deres Læer med, bruger man

man ikke, men i dets Sted gaaer man hiem i Smedden og banker Eggen ud, saa ofte den bliver tyk, hvilket almindelig er engang om Dagen, undertiden oftere, efter som Tuerne i Tunet ere mange og ujævne, som Læen idelig hugges i, og da enhver saaledes daglig gløder, banker, og igien hærder sin egen Læe, maae Skovene forskaffe Kullet med deres Undergang; Staalet baade forbrændes herved, og oftest blive ilde hærdet igien. Østen for Reykiahlid under Dale-Field og ved Feriubakka, Færgestedet over Jøkulsaae i Axarfirde, sees endnu ogenledes tykke og høie Birketræer, men ved Lagarfliot stod den bedst; thi her reed jeg et Stykke ind i Skoven, og havde neppe nødig at bukke Hovedet under Kronen af Træerne. Dens nyelig udsprungne Blade drikkes som Thee imod Gunlsot og Skiørbug. Hos Hr. Strøm i Søndmørs Beskrivelse og flere andre Steder kan læses om dens Brug saavel i Lægekunsten som Huusholdningen.

316. Betula nana, Fiallhrape, Biergrap, Birkerpors, Birkvesse, er meget almindelig, men kommer aldrig til nogen Høide. Med dennes, saavelsom med forriges Blade kan baade Ulden og Linnet farves guult, naar det først er beitset i Alun (Fl. Dan. 91).

317. Urtica dioica, Brennu-Netla, Notrugras, Brænde-Nælde, voxede meget høi i en Bakke ved Gaarden Kalfanæs i Strande-Syssel; Jorden var feed, da den allene bestod af Feieskarn, Aske og andet Udkast af Huset. Foruden dens Kraft at drive Urinen, og at den giver et baade sundt og velsmagende Søbekaal, som kan laves af dens unge Blade

om Foraaret, berømmes den meget som et godt Foder for Køer og Faar af Hr. Essendrup i hans Beskrivelse over Lier Præstegield pag. 126, hvor tillige berettes Omgangsmaaden at saae og plante den m. m. Om det og virkelig saaledes forholder sig, som man ikke vel bør tvivle paa, fortiener denne Plante sandelig vores Opmærksomhed. Rodens Sodd med lidt Honning i skal være godt for Hoste. For Høns er den en ypperlig Føde, naar den hakkes og blandes mellem andet; thi de ikke allene giøre tidlig, men mange Æg derefter. Adskillige Steder i Dannemark bruges den til at røge Sild med, som deraf faaer en fortræffelig god Smag (Fl. Dan. 746).

VI. *POLYANDRIA*, Mangemandede.

318. Myriophyllum ſpicatum, findes i stilstaaende Vande (Fl. Dan. 681).

319. — verticillatum, er mere sielden.

320. Ceratophyllum demerſum, K. er ligesom foregaaende en Vandplante.

To og tyvende Klasse.
DIOECIA, Tohusede.

II. *DIANDRIA*, Tomandede.

321. Salix myrſinites, er en af de smaae Pilearter, forekommer almindeligst paa Fieldene.

322.

322. Salix herbacea, Gras-Vidir, Fieldmoe, er ikke allene den mindste af Pilene men af alle Træearter; den forekommer næsten allevegne, endog i Gruus og Leer paa Fieldene. Den kaldes af somme Kotungs-Lauf (Fl. Dan. 117).

323. — arbuſcula, Beinvidir, er bekiendt af dens lange og seie Rødder, som bruges til Baand og at flette Kurve af. Dens Blade ere og kiendelige deraf, at de ere meget tynde og klare, merke paa den øverste og blege paa den underste Side. Naar disse træffes i Skovene mellem andre Træer, som have givet dem Lye, ere de baade ranke og høie.

324. — purpurea, Rauda-Vidir, Seipiil, ere lave af Vært og meget kiendelige af den stærke røde Farve paa de unge Qviste, der tillige ere meget seie.

325. — reticulata, er en blandt de smaae Arter, og træffes almindelig paa høie og tørre Steder (Fl. Dan. 212).

326. — myrtilloides, er ligeledes liden, og træffes helst paa side og fugtige Steder.

327. 28. — glauca og S. lanata, Gravidir, Kotuns-Vidir, ere meest almindelige. Af deres Rødder, som kaldes Tag, der ofte i den saakaldede Holtejord, der er løs og sandig, træffes nogle Alen lange, gióres meget smukke og stærke Kurve

 til

til et og andet Brug i Huusholdningen. Den sidste træffes ofte i Mængde paa moradsige Steder.

329. 30. Salix lapponum og arenaria (Fl. Dan. 197), ere hverandre meget lige og ikke sieldne paa lave og fugtige Steder.

331. — fusca, er heller ikke sielden imellem de tvende næstforegaaende.

332. — caprea, Selja, Selje, blomstrede allerede sidst i April ved den østre Side af Oefiord kort fra Gaarden Kiøbang, uagtet Sneen endnu bedækkede det meste af Jorden. Denne kommer og til en maadelig Høide, hvor den træffes i Skoven (Fl. Dan. 245).

333. — pentandra, K.

Fast allevegne finder man nogle af disse Pilearter krybende frem over Jorden, og meget varierende efter Jordarten og Stederne de voxe paa. Endeel af de indenlandske Navne ere derfor ganske ubestemte, da de i Fleng tillægges snart et, snart et andet Species, saasom: Sand-Qvistur, Haga-Gravidir, Gulvidir.

III. *TRIANDRIA*, Tremandede.

334. Empetrum nigrum, Krækeber, Lusalyng, Kragebær, blomstrede imod Enden af Mai, og træffes allevegne, men fornemmelig ved Field-Rødderne, hvor der er liden Jord, som bedækker leer-

blandet

blandet Gruus. Ofte voxer den op ved Kanten af Stene, som staae over Jorden, og breder der sine Grene ud lige som et Espalietræe, hvorved Bærene baade blive store og moednes tidlig. Adskillige Fugle æde begierlig disse Bær, hvoriblandt Rypen og Ravnen. Efter Linnæi Beretning i Flor. Svec. skal de foraarsage Hovedpine hos dem, som spise for meget deraf. Paa nogle Steder i Norge farves saavel Linned som Uldent med en mørk Purpurfarve, naar Tøiet først beitses i Alun, og siden koges i Saften af vel moedne Bær.

Om deres Brug til Mad og Drikke kan læses i E. Olafs. Reisebeskr. 171, og Biskop Gunn. Flor. Norv. 1. Part. pag. 11. Langt ud paa Sommeren traf jeg tit disse Bær, som Vinteren over havde lagt under Sneen ganske friske og uforandrede.

VI. *OCTANDRIA*, Ottemandede.

335. Rhodiola rosea, kaldes almindelig **Burn**, men paa nogle Steder **Burkne**, ved Upsastrand og i Siglefiorden **Hofudrot**, og paa nogle Steder i Skaptefields-Syssel **Hellu hnodra-Rot**, ved Berufiord **Greidurot**, Rosenrod. Denne Plantes egentlige Sted er heie og bratte Klipper, hvor den voxer hængende ud af Rifterne, som undertiden have lidet fiin Jord i sig; men i Strande Syssel voxede den paa slet Land mellem Mosen paa Fieldene. Ved Halse i Fnioskedalen var den plantet paa Kirketaget. Her forsikrede Præsten, at den ofte havde hiulpet for Hovedpine, allene ved at toe den Syges Hoved i dens Sodd. Simon Pauli i sin Flor. Danic., saavelsom Linn.

Linn. i Flor. Svec., tillægger den samme Virkning. Præsten Hr. Erich a Hosi har læget adskillige gamle og farlige Saar med denne Rod; den rives da fiin og blandes i usaltet Smør, hvilket udgier det bedste Saar-Balsom; ligeledes rives den fiin og lægges i en Klud, som varmes ved Gløder og lægges over værkefulde Steder, hvorved Smerterne strax stilles. I haarde Barselsænge skal den baade befordre og lette Fødselen, naar Barselkonen lægger den saaledes hos sig, at den berører hendes Legeme. Adskillige have og brugt den til at farve uldent Tøi grønt, som skeer ved at koge samme med Roden, skaaren i smaae Stykker, og lidet Alun iblandt; bruges den som Bark, giver den Skindet en smuk guul Farve. Den blomstrer midt i Junio, og Roden kan holde sig frisk i en Kielder over Aar og Dag (Fl. Dan. 183).

VII. *MONADELPHIA*, Enbroderlige.

336. Juniperus communis, Einir, og Bærene Eineber, Enebær, voxte overflødig ved Myvatn, paa Blaaskogarveg mellem Vapnefiord og Husevig, saavelsom paa mange Steder i Mule-Syssel. Af Bærene laves en Moos, som skal være god mod Bryst-Svaghed og Vattersot. I Norge bruges det inderste af Barken som Thee, hvilket man der troer skal være blodrensende og opløse Steen. Nogle have og brændt Bærene i Mangel af Kaffe. Kiød og andet, som skal røges, faaer af Enebær-Riset den allerbedste Smag.

Tre og tyvende Klasse.
POLYGAMIA,
Mangesængede.

I. *MONOECIA*, Enhusede.

337. Holcus odoratus, Reyrgrese, er bekiendt over hele Landet formedelst sin gode Lugt; den voxer almindelig i feed og god Jord, og blomstrer midt i Junio. De fleste Steder samles den og bindes i Knipper for at lægge dem imellem Klæder, som derved faae en god Lugt, og tillige forvares for Møl. Herved mærkes, at de unge, som ikke have sat Ax, lugte stærkest. Efter Linnæi Beretning skal dens Lugt befordre Søvn, og om den er alt for stærk, foraarsage Søvnsyge, ligesom Asperula odorata, hvor af de grønne Krandse sammenbindes, som man ophænger i Huse for at have en god Lugt i samme.

338. Atriplex laciniata, voxte tæt ved Stranden inden for Rødefiords Handelsted.

339. — patula, K.

340. — hortensis, Kammer-Sekret. Olav. Reisebeskr. 333, Garda-Sol.

Fire og tyvende Klasse.
CRYPTOGAMIA, Skiulte.

I. FILICES, Bregnene.

341. Eqviſetum arvenſe, Elling, Gou-Bitill, Gvondar-Ber, Grom-Bitill, Kierringrok, Rævrumpe, Studeknæ, er meget almindelig endog i Tunene, hvor den giør Foderet magert; derimod viſer den en ſtor Nytte ved Aabredde; thi her binder den Jorden ſaa tæt ſammen med ſine lange Rødder, ſom kaldes Sætutag, at Vandet, ſom ellers Tid efter anden vilde bortſkylle betydelige Stykker af diſſe gode Engbunde, kan, hvor den voxer, ingen Skade giøre. Bulbi, ſom hænge paa Rødderne, kaldes Surtar-Eple, og ſmage meget godt. Medens dens ſpica blomſtrer, er Stammen nøgen (Scapus nudus), og da kaldes den Skolla-Fotur ɔ: Fandens Fod. Om Foraaret, medens Planten er ung, ſkal nogle have hakket den, og med noget Meel kogt den til Kaal.

342. Eqviſetum fluviatile, Tiarna-Elting, gives ſamme Navne ſom næſt foregaaende; den voxer meget hyppig langs op ved Herreds-Vandene i Skagefiord. Denne Art berømmes meget af Linnæo for et godt Foder til Køer, hvoraf de ſkulde malke meget vel. Heſtene æde det ikke, men Rensdyret tager det heller end Høe. Det voxer bedſt paa Steder, ſom om Vinteren ligge under Vand.

343. Eqvisetum sylvaticum, K.

344. 45. — palustre og limosum, voxe paa vaade og fugtige Steder.

346. — hyemale, Eskegras, og af nogle Goubitill, er det i Dannemark bekiendte Skavgras, som Dreiere, Snedkere, Gørtlere og andre Haandværksfolk bruge at slette og polere deres Arbeide med. Det voxer hist og her paa den lange Sandvei mellem Myvatn og Husevig; ligeledes i Holtene østen for Husevig. Jeg bragte noget hiem til Kiøbmanden Hr. Høier, som i sine ledige Timer giør sig Tidsfordriv af at dreie og udskiere Snuustobaksdoser af Valbirk; han prøvede det og fandt det bedre end Hai-Skindet. Det kiendes let fra de andre Arter derved, at Stammen er nøgen, og Toppen ofteſt afbrækket. Ligeledes mærkes dets Skarphed, om man gnier det lidt over Næglen. Linnæus beretter, at det er godt Foder for Heste, men skadeligt baade for Køer og Faar. I Koenigs Flora Islandica, som er et Anhang til E. Olafs. Reisebeskr., staaer, at Faar, som æde E. fluviatile, palustre og dette, skulle, efter Indbyggernes Sigende, blive meget fede.

347. Osmunda lunaria, Tunglurt, Maanerude, voxer mange Steder i god Jord, og i Mængde ved Myvatn. I Hunevatns-Syssel forsikrede man, at den ofte havde været brugt med lykkeligt Udfald hos Barselkoner, som efter Fødselen have havt stærk Blodstyrtning, allene ved at knuse den, og i en

Klud

Klud at lægge den som Omslag over Maven (Fl. Dan. 18).

348. 49. Acrostichum ilvense (Fl. Dan. 391). A. septentrionale (Fl. Dan. 60), og

350. — thelypteris, ere alle fundne af Koenig.

351. Polypodium Filix mas. I Alftesfiorden paa Østerlandet kaldtes denne med samme Navn som Rhodiola rosea, Burn, og af andre Burkni. Roden havde man der svüst for Skiørbug. Som noget besynderligt fortæller Hr. Strøm i sin Sondm. Beskrivelse, hvilket han selv har erfaret, at om en Hest falder hastig ned, uden at man veed hvad den skader, da kan man hielpe den allene ved at lægge et Stykke af denne Urtes Rod under Hestens Tunge, som giør, at den strax kaster sit Vand og Ureenlighed fra sig, og reiser sig op igien. I Biskop Gunn. Flor. Norv. tillægges denne Art, og fornemmelig Roden, mange ypperlige Egenskaber, blandt andet at Qvæg, som næsten have været døde af Sult, have meget hastig kommet sig igien, saasnart de have faaet denne Rod. For at giøre Sagen desvissere, forsikrer han, at ikke allene alle Nordlands-Præster, men tillige andre troeværdige Mænd have erfaret og bekræftet samme; og da man efter saa troeværdig en Mands Vidnesbyrd ikke kan tage Sagen i Tvivl, fortiente denne Urt mere vor Opmærksomhed.

Paa

Paa nogle Steder sættes en svag og ubestandig grøn Farve paa uldent Tøi med Planten selv, som skeer allene ved at koge dem imellem hverandre i Vand. Den træffes almindeligst imellem store Stene, som ere udfaldne af Fieldene og sammenhobede ved Fieldsoden.

352. Polypodium Filix fæmina, voxer imellem den forrige, hvilken den meget ligner, ansees og derfor af den almindelige Mand for at være den samme.

353. — fragile, fandtes ved Bosavatn, ¼ Miil fra Husevig, i Kratskoven og under store Stene (Fl. Dan. 401); her voxede og meget af

354. — Dryopteris (Fl. Dan. 759).

355-57. — vulgare. P. phegopteris, og P. fontanum, K.

358. — Lonchitis, findes meget godt aftegnet i Tronh. Selsk. Skr. 4 Tom. 5 Tab. Selv traf jeg den ikke paa Reisen; men ved Husevigs Havn berettede nogle Bønder mig, at ved Laxaae fandtes en besynderlig Urt, som mange havde seet, men ingen kiendte. Jeg blev strax nysgierrig, reiste tilbage, og traf den, staaende i store Rifter mellem Hrølnet, hvor den har næsten bestandig Skygge; strax jeg havde fundet den, lod jeg dem vide, at den var bekiendt andre Steder. De spurgte da hvortil den kunde bruges; thi dette kan man med Sandhed sige til Mængdens Be-

rømmelse i Island, at de meget lægge sig efter at kiende Urter og deres Brug (Fl. Dan. 497).

359. Ophioglossum vulgatum, K. (Fl. Dan. 147).

II. *MUSCI*, Mosserne.

360. Lycopodium 'alpinum, Jafne, voxer paa mange Steder, krybende langs over Jorden, har fra de ældre Tider været bekiendt af alle i de nordiske Lande, formedelst den Brug, man har giort af den, til at farve uldent Tøi guult. Paa Østerlandet koges den under luft Laag, og Afsoddet drikkes imod Guulsot. Fiinhakket og æltet i Smør bruges den som et Plaster over Maven, naar den er opblæst. I Strande-Syssel bruges den til at farve uldent Tøi rødt tillige med Koepis paa samme Maade som med Lichen Island. Fiallagrøs (Fl. Dan. 79).

361. 62. — clavatum (Fl. Dan. 126), og L. annotinum (Fl. Dan. 127), ere ligeledes almindelige, og kaldes af mange med samme Navn, som foregaaende. Af den første giøres Matter i Sverrige, som lægges ved Døren at tørre Fødderne af paa.

363. — Selago, Vargslappe, Skollafingr ɔ: Fandens Finger; i Norge kaldes det Lumbergræs, og med dets Afsod læges saarede Hoveder, og Utøi fordrives m. m. See Søndm. Beskr. 105. Paa Færøerne kaldes det Hostagras, og der drikkes Afsoddet for Hoste og Brystsvaghed. I Sverrige

rige toes Faar dermed, hvorved Luse dræbes. Den træffes allevegne og kiendes let fra de andre Lycopodiis derved, at den er lav, voxer ret op, og deler sig ligesom i Fingre (Fl. Dan. 104).

364. Lycopodium Selaginoides, er den mindste af denne Slægt, er enkelt, voxer ret op, og almindeligst ikkuns til 2 Tommers Høide, paa tørre Steder i mager Jord (Fl. Dan. 70).

365. — dubium, K.

366. Sphagnum paluſtre, Barna-Mose, voxe paa fugtige Steder. Om dens Brug, see E. Olafs. 175 (Fl. Dan. 474).

367-69. — rubrum. S. vaſculoſum. S. ampulaceum (Fl. Dan. 192 og 822).

370. — Bryoides, K.

371. Polytrichum commune, Jomfruehaar, Guldhaar, Biorne-Mose, bedækker allevegne en kold og fugtig Jord (Fl. Svec. 295). Efter Linnæi Beretning i hans Flor. Svec. giøre Laplænderne, naar de ere nødsagede at ligge udi Skovene om Nætterne, en Seng af denne Mose paa følgende Maade: de udmærke tvende fiirkantede Stykker, hvor denne voxer tæt, omtrent 3 Alen i hver Kant Disse Stykker flaaes hele oven af Jorden, hvilket let lader sig giøre, da Rødderne bestaae af mange om hinanden viklede fine Trevler liig en Matte. Det ene Stykke

 lægges,

lægges, med Mosen opvendt, og tiener som Underdyne, det andet har de omvendt som Teppe eller Overdyne; i denne Seng sove de baade varmt og godt. Det skal ellers være af denne Mose, Biørnen bereder sit Leie i Hiet.

372. Polytrichum urnigerum, K.

373. Fontinalis antipyretica, træffes paa Steder, som staae under Vand.

374. — minor, K. (Gunn. Fl. Norv. Tab. 3, Fig. 2).

375. Phascum acaulon, K. (Fl. Dan. 249).

376. — pedunculatum, er kiendelig af sin smukke røde Stamme (Fl. Dan. 249).

377-87. Mnium pellucidum (Fl. Dan. 300). M. fontanum (Fl. Dan. 298). M. hygrometricum (Fl. D. 648). M. purpureum. M. setaceum. M. cirratum (Fl. Dan. 538). M. hornum. M. crudum. M. pyriforme. M. polytrichoides. M. serpyllifolium.

388-402. Bryum flexuosum. B. apocarpum (Fl. Dan. 480). B. striatum (Fl. Dan. 537). B. pomiforme. B. extinctorium. B. subulatum. B. rurale. B. scoparium (Fl. Dan. 824). B. undulatum (Fl. Dan. 477). B. heteromal-

romallum. B. hypnoides. B. argenteum (Fl. Dan. 880). B. pulvinatum. B. cæspiticium. B. truncatulum (Fl. Dan. 537).

403-22. Hypnum taxifolium (Fl. Dan. 473), Gamburmose. H. denticulatum. H. triqvetrum. H. filicinum. H. proliferum. H. parietinum. H. prælongum. H. crista castrensis. H. abietinum. H. cupressiforme (Fl. Dan. 535). H. aduncum. H. scorpioides. H. sqvarrosum. H. dendroides. H. curtipendulum. H. purum (Fl. Dan. 706). H. illecebrum (Fl. Dan. 706). H. cuspidatum. H. sericeum, H. velutinum (Fl. Dan. 475).

III. *ALGÆ*, Taugene.

423-33. Jungermannia albicans. J. resupinata. J. complanata. J. dilatata. J. rupestris. J. epiphylla (Fl. Dan. 379). J. pingvis. J. furcata. J. ciliaris. J. bicuspidata. J. disticha.

434. Marchantia polymorpha, voxer overflødig i Fniosfedals Skoven og tæt ved Myvatn.

435. 36. —hemisphærica (Fl. Dan. 762). M. tenella, K.

437. Targionia hypophylla. Koenig troer sig at have seet denne ved Holte Præstegaard.

438. Blasia pusilla, findes omkring Sandbadet ved Myvatn (Fl. Dan. 45).

439. 40. Riccia crystallina. R. glauca.

441. Anthoceros punctatus (Fl. Dan. 369).

442. Lichen Geographicus, er almindelig paa Stene; bruges i Norge og paa Færøerne at farve uldent Tøi guult med (Fl. Dan. 468).

443-45. — sangvinarius. L. fusco-ater. L. calcareus. Denne sidste troer man skal være lige saa god som efterfølgende L. tartareus til at farve uldent Tøi med.

446. — candelarius, er ligesom L. Geograph. guul; voxer og som den paa Stene. I Sverrige blandes den nogle Steder i Tælle, for at give Lysen guul Farve og forestille Voxlys.

447. — tartareus, Litunarmose, E. Olafs. 163, Hvidblik, Korke. Denne Mose, som i Norge, Sverrig og paa Færøerne fra de ældste Tider baade har været kiendt og meget brugt af Bønder til at farve deres Klæder med, kiendte ingen ret saa vidt jeg reiste i Landet, nogle faa undtagne paa Østerlandet, som havde hørt tale om den, samt Omgangsmaaden at lave den. Den blaae Indigo-Farve, som nu er meest almindelig paa Island, i det mindste saavidt jeg reiste, har jaget denne, saavelsom de andre indenlandske

landske Farver næsten i Forglemmelse. Vel tilstaaes, at disse hverken ere af den Varighed eller Heihed som Farvere i store Steder efter lang Erfaring og igientagne Forsøg frembringe, og anderledes kan den ikke ventes, saa længe Omgangsmaaden dermed allene bestrides af Bønder og Huusmænd. Deres trængende Omstændigheder og knappe Udkomme tillade dem ikke at gaae videre end før er skeet; thi saadan en Daglønner eller Tiener, der indsamler denne Mose, skraber af Stenene løst og fast, for at faae en vis Deel, sætter det at fermenteres med Urin, uden Hensigt til Proportion, Varmens Grad og mere, som giør Udfaldet den ene Gang langt anderledes end den anden; Farvningen selv eller Kogningen skeer, som det første, paa en Slump, og uden nogen Bestemmelse, allene efter Tiden og Omstændighederne. Alt dette uagtet træffer man undertiden denne Farve saa høi og smuk, at den ikke eftergiver noget dem, som ere satte ved foregaaende Beitsning og efter Farveregler, med udenlandske og kostbare Farver. Og Spørsmaal, hvorfor kunne ikke de Nordiske Moser og Urter ligesaavel giøres fixe og forhøies ved Salternes Tilsætning og en ordentlig Omgangsmaade, som de Udenlandske?

I et Maaneds-Skrivt fra Christiania læste jeg i afvigte Aar en Afhandling af Professor Strøm, at der da var forskreven en stor Deel af denne Mose fra Norge til England; jeg formodede da, som man nu siden har erfaret, at man der vilde forædle denne Farvemose. Efter sikre Beretninger bruges den nu der ikke allene til at farve Klæde med, men og til Kartun-Trykning; man skal endog have bragt en blaae Farve udaf den.

Afvigte Sommer 1785 ere tvende Skibsladninger bragte til England fra Norge.

Nogle Forsøg har jeg selv giort med denne Mosse, som jeg bragte med mig fra Island, hvilke efter Leiligheden bleve saa nøiagtige som muligt, efter den Omgangsmaade, som Farvere bruge ved at beitse Garnet forud i Salter. Blandt disse satte Sal ammoniacum den smukkeste, der ikke var ulig carmosin; dernæst Potasken, som faldt mere mørk. Alunen og vitriolum martis gave de matteste, hvoraf den første falder i det brune, og den sidste i det gule. Soda og Cryſtalli tartari gave en smuk lys Farve, som faldt noget i det blaae. Med et Lava=Salt, der sublimerer sig i de Huulheder, som ere i den tykke Lava ved Myvatn, som siden skal meldes om, fik jeg ogsaa en meget smuk Prøve, der nærmede sig til en lys violet Farve. Leiligheden og mine Omstændigheder have ikke tilladt at igientage disse Forsøg, hvilket dog var nødvendigt, om man skulde faae nogen Vished heri. Jeg vilde derfor ønske, at der blev en Premie udsat for den, som fremviiste de smukkeste og bestandigste Prøver, saavel i Island som Norge og Færøerne, hvor Mosen voxer overflødig, og den gamle Maade er bekiendt, men nu Tid efter anden, i Steden for at raffineres, til deels glemmes og til deels behandles mere skiødesløs. Tillavningsmaaden findes i Hr. Strøms Søndm. Beskr. 101, som i alt er overeensstemmende med den Færøeske. Paa Østerlandet, og besynderlig omkring ved Beru-fiord, voxer denne Mose i utroelig Mængde paa Steenhobene (Urder), som overalt træffes der, nedfaldne fra Fieldene, saavelsom paa de faste Klipper (Hamre),

der

der ere ganske hvide, og synes ved første Øiekast ligesom de vare kalkede; herpaa sidde disse smaae Brikker eller Knoppe (scutelli), som egentlig udgiøre det bedste i Farven. Hvor den skrabes af engang, kan man ikke vente at faae noget mere, førend efter nogle Aars Forløb; thi den voxer meget langsom.

448. 49. Lichen pallescens. L. subfuscus.

450. — Gelidus, β rubellus (Retz. Prodr. Flor. Scand. 1334), L. Heclæ (Gunn. Fl. Norv. 1021, Fl. Dan. 470). Jeg tvivler slet ikke paa, at jo de fleste af disse Moser, som hos Linn. kaldes Leprosi, vilde give Farver, naar de nøie bleve undersøgte; blandt dem er L. parellus, som man i Frankerig farver rødt med (Lightfoot Fl. Scotica 814).

451. — saxatilis, Litunarmose, paa Færøerne Steinamose; er ligesom L. tartareus længe brugt her i Norden. Med denne har jeg og giort nogle Forsøg med Salters Tilsætning, hvorved dens brune Farve faaer adskillige Forandringer; den er og ligesom hiin i største Overflødighed paa Klipper og store Stene, dog ulige god til Farvning; thi ofte træffes den tyk og blandet med Sand og Jord, som ligger næsten løs paa Stenene, og da giver den kuns slet Farve; derimod skal den bedste være tynd, ligge tæt til Stenene, og sqvamæ, som ligge imbricatim, være hvide paa Kanten; paa den underste Side bør den være sort. Nogle Steder i Norge blandes noget af Lichen parietinus imellem, hvorved Farven forhøies.

Bøndernes Maade er med denne, som med de andre, den simpleste; thi her gieres ikke andet, end at Garnet eller Ulden koges med Mosen i Vand saa længe til det har faaet Farven.

452. Lichen omphalodes, bruges i Norge som næst foregaaende, men giver en mattere Farve; voxer og paa samme Maade. Highlanderne bruge denne Mose meget, til at sætte en brunrød Farve paa deres ulden Tøi med; den tillaves paa samme Maade som L. tartareus; man slaaer Urin paa den og lader den staae dermed, saa længe til Mosen er udblødt, da den sammenklappes i Kager, som udlægges i Solen at tørres, naar de skal bruges, stødes de i Stykker og udjævnes i Vandet, som Tøiet skal farves i (Lightf. Fl. Scot. 818).

453. 54. — olivaceus. L. Fahlunensis.

455. — stygius, er en ganske sort Mose, hvis Blade ere deelte og indbøiede; voxer som de foregaaende paa Stene. I Norge sættes med denne Mose en Purpurfarve paa uldent Tøi.

456. — physodes.

457. — parietinus, er en fiinbladet guul Mose, træffes baade paa gamle Træer og paa Stene; blandes i Norge undertiden, som før er mældt, blandt L. saxatilis, og bruges undertiden allene, da den giver en guul eller orange Farve, fornemmelig om Alun sættes til.

458. — stellaris.

459.

459. Lichen Islandicus, kaldes med et almindeligt Navn af Indbyggerne Fiallagros. Art-Forandringerne, som i Flora Danica findes aftegnede, faae atter andre Navne, saasom den største (α) rigidus (Fl. Dan. 155) kaldes Brekkugros, (β) tenuifolius, Kloungr (Fl. Dan. 112), og (γ) nigricans (Fl. Dan 32), Kræda. I E. Olafs. Reisebeskr. mældes om en Art-Forandring, som kaldes Mundagras. Hvorledes denne Mose indsamles og benyttes i Huusholdningen med mere kan læses i ovenmældte Reisebeskr. Paa Østerlandet findes den baade størst og bedst, helst om man vil bruge den til den i Landet bekiendte høirøde Farve. Nordlændingerne forskrive den derfor ofte fra Østerlandet, naar de ville have denne Farve ret smuk. Omgangsmaaden dermed er følgende:

Man strøer Mosen mellem Tøiet, som skal farves, kaager det saa tilsammen i en Leerpotte; omtrent en Time derefter toes det vel ud, og renses fra Mosen; lægges siden i et Trækar, hvorpaa slaaes frisk Koepis hver Dag, eller i det mindste hverandem Dag, saa længe indtil det har faaet sin Farve, hvilket imellem skeer i 7, men undertiden ikke førend efter 14 Dage. Pisset bør være af en Koe, som fødres med Todu ɔ: det fine Høe, som er voxet paa de giødede Tune.

460. Lichen nivalis, Mariugros (Fl. Dan. 227), laves og spises paa samme Maade, som foregaaende.

461-63. — pulmonarius. L. farinaceus. L. venosus.

464.

464. Lichen aphthoſus, Alnæver, voxer mellem andre Moſer paa ſlet Mark; den kaldes i Færøe Icara-Sipa; med dens Affod toe de ſig, ſom have tør Klse i Huden, hvilken Syge der kaldes Eldkaſt. Dette kommer overeens med Strøms Beretning i Søndm. Beſkrivelſe 102 om Guſt eller Alvguſt (Fl. Dan. 1).

465. — proboſcideus, Geitnaſkof, er en af de ſmukkeſte Moſearter, har en ſtærk ſort Farve, ligner meget en rund Kokarde, er af Størrelſe ſom en halv Krone, og voxer paa Stene høit oppe paa Fieldene. Denne ſpiſes ligeledes, og anſees af mange for den bedſte af Moſearterne. Paa Nordlandet koges den ſtrax, og forvares i Melk til Vinteren, da den bliver ganſke tyk og haard, ſaa den ſkieres op med Knive, naar den ſkal ſpiſes. Den bruges og til at farve uldent Tøi grønt med.

466-83. — caninus. L. ſaccatus (Fl. Dan. 532). L. croceus (Fl. Dan. 263). L. deuſtus. L. cocciferus. L. pyxidatus, Skovbæger. L. gracilis. L. furfuraceus. L. fraxineus. L. prunaſtris. L. reſupinatus. L. miniatus (Fl. Dan. 532). L. velleus. L. puſtulatus (Fl. Dan. 597). L. polyphyllus. L. digitatus. L. cornutus. L. deformis.

484. — rangiferinus, kaldes paa Nordlandet i Midfirdi Trollkonugros eller Trollagros, men paa Øſterlandet Mokrokar, Rensdyrmos; i Strande Syſſel, og fornemmelig i Mokollsdalen, hvor den hvide fine Leer findes, voxede

den

den saa hyppig, at Siderne af Høiene vare næsten hvide; ligeledes er den næsten allevegne paa Østerlandet, saa at Reensdyrene, om de bleve forplantede, som Ryget har gaaet, til Østerlandet, ville de ikke allene finde den nødvendige, men overflødig Føde der, helst i Fliotsdals Herred, hvor Skovene tillige ere endnu store og vigtløftige. Afgangne Landphysikus Paulsen skal efter Beretning have hiulpet Einar Brinjolfsson Proprietær paa Barkestad fra Svindsot, ved at lade ham drikke Affodet af denne Mose (Fl. D. 180, 539).

485. 86. Lichen uncialis og L. subulatus, som ligner noget foregaaende, antages ofte for samme, og kaldes som den Mokrokr.

487. 88. — paschalis, Fastelavnsriis, Krulmose (Fl. Dan. 151). L. fragilis.

489. — lanatus, er en af de smukke Arter, beegsort, og siddende ligesom en fiin kryllet Uld tæt til Stenene.

490-96. — pubescens. L. chalybeiformis (Fl. Dan. 262). L. hirtus. L. leprosus rubens tuberculis nigris (Fl. Dan. 470, Fig. I.). L. trapeziformis. L. nigrescens. L. crinitus.

497. — sulphureus, traf jeg ikke uden øverst paa Rafntinnufiall. Er Retzii L. pallidus (Prodr. Fl. Scand.).

498. Lichen defraudans.

499. 500. Chara vulgaris. C. hiſpida (Fl. Dan. 154).

501 - 4. Tremella Lichenoides. T. verrucoſa. T. hemiſpærica. T. adnata, K.

505. — noſtoch, Tunkrepla, Trold-Smør, Skyefald (E. Olafs. 434, Fl. Dan. 885).

506. Fucus ſerratus, Bredtang, er meget almindelig paa de fleſte Steder.

507. — veſiculoſus, Klo-Pang, Bolu-Pang, Belgia-Pang, Punna-Pang, Strandklever, Blæretang, Svinetang. Af alle Tangarter er ingen mere almindelig end denne; thi hvor jeg haver været, ſaavel i Island, Færøe ſom Norge, har den altid, tilligemed F. nodoſo, ganſke ſkiulet Stenene i Fiøremaalet, ſaavidt ſom Ebben ſtiger og falder; thi dybere træffes den ikke gierne, hvorfore den og altid er udſat for Havets Voldſomhed, der med ſine Bølger brækker paa dens Opholdſted og river løs hele Læs paa Gangen, ſom ſiden flyder omkring, baade ved Kyſten og ofte langt ud i Havet, hvor det fra en vis Afſtand toner ſig ſom ſmaae flakke Holme, hvor adſkillige Strandfugle, ſaaſom: Tringa borealis, Odins Hane, T. ſtriata, Selningr, og flere ſøge ſin Føde af dens Frøe og af ſmaae Inſekter, meeſt Cancris, der opholde ſig mellem ſamme. Den varierer meget efter dens Alder og Aarets Tid; thi veſiculæ ere

ere ligesaa ofte verrucosæ oblongæ, som glabræ rotundæ. Denne Tangart raadner hastig og vilde give Islænderne herlige Fordele, om de benyttede sig af den til Giødsel. At Faarene aad den, saae jeg tit om Foraaret, under Gaardene Kroßnes og Glæsibæ, hvor hele Flokken forlod Tunet og kom ned i Fiøren.

Det er af denne Tangart, man ved Brændning faaer i Skotland den Mængde af Potaske, som kaldes Kelp. Asken skal give, naar den er vel brændt og udludet, det halve igien af reent alcali fixum. Paa Jura, een af Øerne vesten for Skotland, Hebrides kaldede, brændes saa meget af denne Kelp, at der aarlig udføres derfra 40 til 50 Tons. (Ton er 2000 Pund Engelsk Vægt, der er omtrent 12 Procent lettere end den danske.) Prisen paa hver Ton L. 3, 10 S. o: 17 Rdlr. 3 Mk. dansk Cour. See Lightfoot Fl. Scot. 904). En stor Lykke for fattige Øeboere, hvis Næringsveie ere baade saa faa og saa indskrænkede, at de neppe med al deres Slæb og Arbeide kan erhverve det nødvendigste; lyksalige siger jeg blive disse, naar de have saadanne Medborgere, som baade forstaae at undersøge sit Fædrenelands Naturgaver, og have mere Lyst at forædle dem, end med Landets Tab aarlig at kiøbe dem som unndværlige af Fremmede; thi herved opmuntres og ophielpes disse Fattige, og det Hele tillige med dem nyder Fordelene! Hvor meget taber ikke hiin, som ukyndig foragter Kundskaben om Naturens Gaver?

508. 9. Fucus divaricatus (Fl. Norv. Tom. 2. Fig. 4). F. excisus?

510.

510-14. Fucus inflatus. F. ceranoides. F. spiralis (Fl. Dan. 286). F. canaliculatus (Fl. Dan. 214). F. distichus (Fl. Dan. 351).

515. — nodosus, Pykkva-Pang og Ete-Pang, Hestetang, Knoptang, voxer, som før er mældt, i utroelig Mængde imellem Klotangen i Fierumaalet, træffes og efter Opgang af Seen indkastet i Dynger paa Stranden. Denne Tangart, der er meget fast og haard, og derfor lettelig lader sig tørre ved Soel og Vind, kunde Islænderne ligesaavel som af forrige F. vesiculoso, brænde en Mængde Luudsalt, som forbruges af Glashytterne; maaskee den og kunde blive tienlig til Sæbe-Syderierne og mere. Men førend man kan tænke at faae sat dette i Verk, burde en fast Priis bestemmes, hvorefter den imod Betaling kunde som andre Varer leveres ved Handelen. Til Giødsel er den unægtelig ligesaa god som de fleste andre Tangarter, allene den vil have længere Tid at raadne i. Paa Færøerne kaldes den Bloru-tare; der brændes den til Aske, hvormed Uldentøi farves grønt, efterat det i Forveien er beitset med adskillige Urter, saasom trifolio repente, scabiosa succisa, Leontodon taraxacon, og flere. De forvare og i samme Aske Lomviens, Alkens og andre Fugle-Æg paa de Steder, hvor der falde mange af dem. Faarene har jeg tit mærket æder meget begierlig denne Tang, helst medens den er ung, og førend den faaer Blærer, deres Lyst er saa stærk hertil, at de ofte springe ned fra høie Steder, hvor de ikke kunne komme op igien, og derover ofte blive bortskyllede af Seen,

Søen, om Bonden ikke i Tide træffer dem og hielper dem op (Fl. Dan. 146).

516. Fucus filiqvosus, Skaalmetang, Kroptang (Fl. Dan. 106.)

517. — loreus, Reimathari, voxer paa somme Steder overflødig i Fiøre-Maalet. Denne Tangart, er i Begyndelsen af sin Vært, den fuldvoxne saa ulig, at den har forført vore nyere Botanister til at føre den under tvende Genera. I Begyndelsen viser den sig som et lidet rundt Free paa en kort Stilk, hvilket tilvoxer i samme Skikkelse saa stort som en liden Pære, da den øverste superficies, som var convex, siunker ned mod Stammen, og da sees Bladene at komme ud af Midten. Saaledes findes den aftegnet i Biskop Gunn. Flor. Norv. Tab. II. Fig. 6 og 7, og Tab. IX. Fig. 4 og 5, under Navn af Ulva pruniformis, paa den sidste Tabel ere Bladene noget fremkomne. I Fl. Dan. Tab. 710 sees den i sin fulde Vært meget vel giort. Saavel i Island som paa Færøerne voxer den ofte til tvende Favners Længde, todeler sig stedse, ligger flydende oven paa Vandet og bedækker samme. I Norge kaldes den Remtare, og i Færøe Raipatare.

518. — aculeatus, Skollahar, og paa Nordlandet Fioru-Fax, Kierringhaar. Dette voxer ligeledes i Fiøremaalet, og træffes mange Steder paa Nord- og Østerlandet. Blandt andet var der opkastet ved Berufiord paa Stranden store Viske, hvori laae døde en utallig Mængde af sqvilla lobata. Den

findes godt aftegnet saavel i Flor. Dan. 355 som i Trondh. Selsk. Skr. 4. D. Tab. 7.

519. Fucus Lycopodioides, Auduskelia=Pang, er en liden og sort Tangart. I Gunn. Flor. Norv. 838, kaldes den Conferva squarosa, saavelsom i Flor. Dan. 357.

520. — muscoides, K.

521. — filum, Pine, svarer til sit latinske Navn, er liig lange smalle Traade; træffes fornemmelig hvor Søen er roelig (Fl. Dan. 821).

522. — lanosus, en liden Tangart, der ligeledes svarer til sit Navn, da den som en fiin Uld voxer paa Stenene.

523. — fastigiatus (Fl. Dan. 393).

324. — furcellatus (Tronh. Selsk. Skr. 4. D. Tab. 5. Fig. 4. Fl. Dan. 419) I Gunn. Fl. Norveg. Fucus caprinus. Den var ikke sielden ved Berufiord.

525. — digitatus, Paungull, Hroßa=Paungull, er den største og haardeste af Tangarterne. I Gunn. Fl. Norv. findes den tegnet Tab. III. og kaldes der Fucus hyperboreus, og i Fl. Dan. 392; men begge disse Tegninger passe sig kuns maadelig, og ere neppe kiendelige, da Stængelen altid er 2 til 3 gange saa tyk ved Roden som oppe under Bladet; lige=

ligeledes er den smaagrynet (granulatus) uden paa, næsten op til Bladet, hvor den bliver glat. Bladet selv træffes aldrig hverken saa ordentlig eller saa dybt nedsplittet; men tvertimod næsten heelt, hvilket er dets naturlige Skikkelse; men da denne Tang almindelig voxer paa Steengrunde i dyb Søe og ved Havsiderne, er den altid udsat for Bølgernes Brækning, og da baade Stammen er stærk og Roden breder sig vide ud med sine Trevler, kan den længe udholde Søens Voldsomhed, inden den rives løs, men herved forpidskes Bladet saaledes at det som oftest er saaledes splittet, naar det kastes paa Land, som det forestilles paa Tegningerne, dog aldrig saa ordentlig. Hr. Strøm kalder den i sin Søndmørs Beskr. Fucus ſcoparius, og E. Olafs. Phycodendron eller Fucus arbor, hvilke sidste Navne passede sig langt bedre, end dette, som er taget af dens tilfældige Egenskab. Paa Færøerne spises det øverste eller glatte af Stængelen, saavel som det nederste af Bladet, hvilket de kalde Kiædlinga-Oira. Heste, som gaae stedse ude, æde den ofte. Til Giødsel raadner den ikke lettelig, helst om den er stor, med mindre den kastes imellem meget andet Tang i en Mødding; derimod tørres den hastig om Sommeren og bliver saa haard som Træe, da fattige Folk, som har Mangel paa Brænde, hielpe sig med denne. Øst og Nord ud fra Siglenes i Vadle-Syssel, strækker sig paa et langt Stykke ud mod Havet nogle ujævne Steengrunde, med 1 til 2 og 3 Favne Vand; her voxer denne Tang i Overflødighed, og kastes op paa Stranden ved stærke Hav-Vinde. De Fattige fra Sveiten eller Landbonden, som havde ligget her for at fange Havkalle, samlede disse tørre Stokke og førte dem

hiem til Brændsel. Naar de ere gamle, træffer man ofte hele Stammen besat med Lepades, Hrudr-Kallar, og paa disse igien Anomia, Serpula med flere; under Roden en Mytilus barbatus, Audu-Skiel.

526. Fucus palmatus. Søl, K.

527. — esculentus, Marenkiarne, Buekare. En maadelig Tegning sees heraf i Fl. Dan. 419, og endnu slettere i Tronh. Selsk. Skr. 4. D. Tab. 8. Fig. 1, hvor den kaldes Fucus pinnatus. Denne er af alle Tangarter den bedste til Føde, saavel hos Mennesker som Kreature; den spises endog ganske raa i Fiøren, ikke allene i Mangel af anden Føde, men endog for Lyst. Koges den lidet, eller om den allene lægges en liden Stund i kogende Vand, faaer den en smuk grøn Farve, og bliver tillige blødere og behageligere. Faar og Køer fødes ikke allene hermed, men blive endog fede og malke godt derefter. Den voxer paa Stene i Fiøremaalet, og jo nærmere ved Havsiden jo større, helst hvor Strømmen gaaer tæt til Landet, hvor den ofte bliver 1 til 2 Favne lang, og costa folii ½ Tomme breed. Bladene, som sidde paa Stammen, ere næsten uden Stilk, subsessilia, ikke ordentlig pinnata, som de i Tegningerne forestilles, men sparsa paa de tvende modsatte Sider, hvor de hænge som tykke Buske. I Kiøbenh. Vid. Selskabs Skr. 10. D. Fig. 2. sees en Tegning af Hr. Strøm, som bedst ligner den, som falder i Island og Færøe. Stammen selv kaldes Bialla, og i Færøe Tanbiodla. Ved Rødefiords Handeisted vare næsten alle de Exemplarer,

plarer, som ved en Opgang af Søen vare kastede paa Land, paa en besynderlig Maade sammensnoede, saaledes at de i visse Maader lignede et Tov, der er opstukket i en rund Kreds.

528. Fucus saccharinus, Beltis-Pare og Para-Bellte, kaldes af nogle Sol, Blad-Tare, Bu-Tare, ligner i visse Maader næst foregaaende med den Forskiel, at Stammen er uden Blade, og Costa, som løber op igiennem det enkelte store Blad, bliver tynd imod Siderne og imod Enden, og udgiør et med Bladet (Fl. Dan. 416). I Gunn. Flor. Norv. 1003, Tab. 7. F. 2. kaldes den Ulva longissima, og er godt truffen. Denne voxer helst, hvor Vandet er roeligt, og under Fiørumaalet, kastes op i stor Mængde ved Søegang i smaae Bugter, hvor den hastig raadner, og kan tiene til den bedste Giødsel, naar den bliver brugt i beqvem Jord. I Island og paa Søndmør æedes denne Tang af Kreaturene; men ikke i Færøe, ei heller efter Biskop Gunneri Beretning i Nordlandene.

529. — ovinus; denne er egentlig den rette Sol eller Alga saccharifera, som paa adskillige Steder i Island indsamles, som ved Øerebak, i Saurbæbeigden i Dale-Syssel og flere Steder i saadan Mængde, at de ikke allene have selv nok til egen Huusholdning, men sælge endog en stor Deel deraf til andre, eller ombytte den for andre Varer med Oplands-Bonden (see E. Olafs. 444). Den er meget godt aftegnet i Tronh. Selsk. Skr. 4. D. Tab. IX.; er tynd og næsten giennemsigtig, og smager almindelig

bedst, naar den voxer paa saadanne Steder, hvor fersk Vand af Elve løber over den i Ebbetiden. Den kaldes hos Linn. F. palmatus. Lightfoot i sin Fl. Scot. giver den samme Navn og citerer ovenmældte Tegning i Tronh. Selsk. Skr., hvoraf sees at disse tvende anseer den for en og den samme Plante. Biskop Gunn. i sin Flor. Norv., og Professor Retzius i Prodr. Fl. Scand. giøre tvende Arter deraf, og adskille dem med følgende Descriptioner nemlig: F. palmatus fronde palmata plana dichotoma, laciniis liniaribus bifidis. Professoren har ad notam viist til Gmel. Fuc. Tab. 7. Fig. 1 og 3. F. ovinus purpureus Caule breviſſimo foliis inæqvalibus, profunde fiſſis, laciniis inferne anguſtatis, apice hinc fiſſis, illinc dentatis. Hertil anviser Professoren Tegningen i Tronhiems Selsk. Skr., og i Noten siger han: A. palmato Linn. omnino diverſus. Den i Færøe og saa vidt jeg reiste i Island bekiendte Søl, passer sig nøiagtig paa denne sidste saavelsom paa ovenmældte Tegning i Tronh. Selsk. Skr.

530. Fucus ſangvineus, Dætes-Sol. Denne smukke røde Tangart voxer ude paa Dybet, og træffes almindelig opkastet paa Stranden enten for sig selv eller siddende paa andre Søevæxter (Fl. Dan. 349 og 652), paa den sidste Tab. kaldes den F. roſeus.

531. — ciliatus, Solva-Mædur, er ligeledes en liden merkerød Tangart, som træffes tit opkastet

opkastet blandt anden Tang. Bladene have ingen bestemt Figur, men ere altid ciliata ɔ: haarede i Kanten (Fl. Dan. 353).

532. Fucus crispus (Fl. Dan. 826), er lav af Vært tyk og sort.

533. — alatus, er heirød og tyndbladet (Fl. Dan. 352).

534. — dentatus, er mørkerød, tyndbladet, deler sig ofte og er uden Costa (Fl. Dan. 354).

535. — rubens (Fl. Dan. 827).

536. — plumosus, Ominnis-Søl (Fl. Dan. 350 og Fl. Norv. Tab. 2. Fig. 8 og Fig. 15). I en stor Deel af Tara-Torsk, som blev fanget ved Reykefiord, traf jeg Maven ganske fuld af denne Tang.

537. — cartilagineus (Fl. Norv. Tab. 3. Fig. 5), er foregaaende meget liig, allene Bladene ere tyndere og mindre, have og en høiere rød Farve.

538. — spermophorus, K.

539. — Gigartinus (Fl. Dan. 394), K.

540-42. — confervoides, K. F. plicatus. F. albus (Fl. Dan. 408), K.

543. Fucus corneus, Pußa-Skiegg (Fl. Dan. 358).

544-47. — fungularis (Fl. Dan. 420). F. clavatus. F. cornopifolius. F. cornopi facie, Skollagras, K.

De fleste af foregaaende Tangarter voxe ude paa Dybet, og derfor ikke faaes uden efter at de ere løsrevne ved Søegang og opkastede paa Stranden, hvor de ofte have været halvraadne, og derover meget forandrede, førend de ere komne dem i Hænder, som have beskrevet dem. Denne Slægt behøvede derfor en noiere Undersøgelse, hvilket bedst kunde skee af en, der boede paa et Sted, hvor Fiskere kunde bringe dem ligesaa hele, som de faae dem fra Bunden med deres Garn og Liner. E. Olafs. pag. 942 mælder om en Tangart, som han kalder Fiorugros eller Gvondargros, som baade spises og drives Handel med paa Derebak; den skal ligne Kloungr, en Forandring af Fiallagros; maaskee det enten er Fucus crispus eller F. ciliatus?

548. Ulva umbilicalis? findes almindelig paa Klipper ved Stranden, er mørk purpurfarvet, spises meget vester paa Skotland; den indsamles i Martiimaaned, og efter at den er lidet kogt, stues den op med Peber, Eddike og Smør. I England saltes den og forvares ofte et heelt Aar, naar den bringes paa Bordet, kommer man paa den Olie og Citronsaft.

549. — intestinalis, træffes allevegne.

550.

550. Ulva latiſſima, Fergin, er ligesaa almindelig, breder sig ud som et tyndt Skind, er lyse-grøn (Fl. Norv. Tab. 7. Fig. 5).

551. — compreſſa.

552. — pruniformis, see Fucus loreus.

553. — lactuca.

554. — ſobolifera, ligner meget og er maaskee kuns en Art af Fucus lycopodioides, Odusfelia-Pang (Fl. Dan. 359).

555. 56. — lanceolata. U. linza, K.

557. — plicata (Fl. Dan. 829, Kiøbenh. Vid. Selsk. Skr. 10. D. pag. 227. Tab. 9. Fig. 9), er brun af Farve, voxer paa Stenene øverst i Fieremaalet, er liig en tynd Hinde, som fæster sig med Midten paa Stenene uden Stilk, hvorfore den ligger i mange Folder ligesom en Manskiette.

558. Conferva littoralis, er meget almindelig ved Søekanten.

559. — æruginoſa, har en meget smuk grøn Farve; denne traf jeg kuns paa et Sted ved Berufiord i en Dam lidt fra Søen.

560. — Dichotoma (Fl. Dan. 358), er Fucus corneus, Pyßa-Skiegg.

561. 62. Conferva scoparia. C. cancellata.

563. — polymorpha (Fl. Dan. 395 og 651), varierer meget; dens Farve er dog bestandig sort og voxer gierne som i Qvaster; træffes ofte paa Fucus nodosus.

564. — rupestris, er grøn af Farve, findes godt tegnet i Gunn. Flor. Norv. 853).

565. — ægagropila, bestaaer af fine ledede Traade, sammenviklede som en Bold; er grøn af Farve, og træffes opkastet paa Stranden.

566. 67. — corallina. C. barbata, K.

568. Byssus cryptarum, er graae af Farve og sidder som fine Haar voxne tæt til Klipperne.

569. — Jolithus, træffes som et rødt Meel paa Stene, skal give en Lugt fra sig, ikke ulig Martz-Violens, viola odorata (Fl. Dan. 899).

570. — botryoides, er ligeledes som et Meel, grønt af Farve, som træffes paa bar Jord, der om Vinteren har lagt under Vand (Fl. Dan. 899).

IV. *FUNGI*, Svampe.

571. Agaricus campanulatus, er almindelig i Engene.

572. Agaricus fimetarius, Gorkula, er ligeledes almindelig ved Møddinger, hvor den voxer i store Hobe. Nogle ville mene, at Staal og Jern hærdes bedre, naar denne Svamp er blandet i Vandet (Fl. Dan. 834).

573. — campestris, Eti-Sveppr, voxte paa Nordlandet i Jord-Gierder og paa Væggene inde i deres Smedehuse, samt ellers ofte i god Jord (Fl. Dan. 714).

574. Boletus luteus, Reydikula, Mat-Sop, bruges allevegne i Landet til Spise, ikke allene strax tillavet som en Grød, men tørrede og forvarede til Vinteren.

575. — bovinus, Kualubbi, ædes ofte af Køer, hvorved de miste Melken, om de faae for meget deraf.

576. Elvela atra (Fl. Dan. 354).

577. — æruginosa (Fl. Dan. 354).

578-81. Peziza lentifera (Fl. Dan. 105 og 469). P. scutellata. P. cupularis (Fl. Dan. 469). P. zonalis (Fl. Dan. 469).

582. 83. Clavaria coralloides (Fl. Dan. 836). C. Muscoides (Fl. Dan. 775, Fig. 3).

584. Lycoperdon bovista, kaldes af nogle Gorkula, af andre Fisi-Sveppr, bruges her, saavelsom i Norge og andre Steder, at stille Blod med; endog ved Aareladen lægges et lidet Stykke heraf inden for Pulslappen. Den er meget almindelig paa Nordlandet, og voxer endog paa Huusvegge. I Norge blandes den i Melk, og gives Kalve imod Bugløb. Naar den er gammel og indtørret, kaldes den Kierlingar-Elldr og Græde-Sveppr.

585. Mucor mucedo, Mygla, er her som andre Steder almindelig paa forraadnede Ting.

Foruden anførte har jeg tildeels hørt, tildeels læst i Bøger og Manuscripter adskillige Urte-Navne, som ikke endnu ere bestemte med de systematiske, hvilke ere følgende:

1. Piofarot. Om denne nogentid er funden i Island, kan man ei andet end tvivle, endskiønt en stor Deel af Almuen paastaaer det; thi følgende besynderlige Egenskaber, som tillægges den, ere heist fabelagtige. Den skal ikke voxe uden under en Galge, hvor en Tyv har hængt; skal have en stor og stærk Rod, og hvilket Kreatur, der rykker den op, skal sætte Livet til ved at høre Lyden, naar den brister; man graver derfor Jorden op rundt omkring den, saaledes at ingen af Trævlerne beskadiges, Stam- eller Hierte-Roden allene undtagen, som foregives at gaae saa dybt ned i Jorden, at den ikke heel kan opgraves, og bindes saa en Hund fast ved den, som, for at komme løs, rykker den op, men døer paa Stedet. Om dens forunderlige Kraft

og

og Virkninger, samt Maaden at forvare den paa, fortælles en stor Deel Urimeligheder af samme Stof, som om Lausnar=Stein, Flagermüsen, Gagaten og flere andre saakaldede Natur og Gimsteene. 2. Thyrnir, meenes af E. Olafs. at være Berberis vulgaris Linn. 3. Thyrnir, en mindre Tornart. 4. Hundadepla. 5. Rauddepla. 6. Flaga=Soley. 7. Uræktar=Soley. 8. Hunda=Sura. 9. Lo=Puntr. 10. Kol=Puntr. 11. Huappa=Puntr. 12. Odda=Puntr. 13. Burkr. 14. Urdarburstr. 15. Skari=Fifell. 16. Hollta=Fifell. 17. Klada. 18. Lodpunga eller Madkagras. 19. Vetrar=Kvidi; dette er en Græsart, som voxer paa Steder, der næsten altid ligge under Vand; man troer, at naar denne grønnes og frisfes op om Efterhøsten, skal paafølgende Vinter blive meget haard. 20. Hunangs=Kolla. 21. Sætu=Koppar. 22. Fenix=Urt. 23. Felix=Urt. 24. Hor=bruda. 25. Vetrar=Laukr. 26. Eggia=Siodr. 27. Svina=Kampr. 28. Valldemarsurt. 29. Etu=Tagar. 30. Valla=Siodr. 31. Skogar=Nyra. 32. Geir=Laukr, siges at fordrive Muus af Huset. 33. Tunblada=Pang.

Om Haver.

Disse have endnu ikke faaet den Fremgang paa Nord= og mindre paa Østerlandet, som efter Beretning paa Sønder= og Vesterlandet. Saavidt jeg reiste i Strandesyssel forekom mig ingen. I Hunevatns=Syssel

findes

findes ved Hialltebakke en liden Have, hvori voxte nogle Næper. Ved Thingøre-Kloster laae en stor og vel anlagt Have Vesten for Kloster-Bygningen, anlagt af Sysselmand Biarni Halldorson, men Haven saavelsom andet, dette Kloster tilhørende, laae ganske udyrket og forfaldet. Forunderligt er det, at dette Sted, som var det smukkeste, jeg traf paa hele Reisen, og som, efter alles eenstemmige Beretning, har næsten alle de Herligheder, man finder ved noget Sted i Island, dog ikke besiddes af en duelig Mand, der kunde benytte sig af dets Herligheder; thi da jeg reiste der i Aaret 1780 havde en fattig Bonde det, som stod under en andens Opsigt, og som han maatte svare Afgiften til. Ved Handelstedet Skagestrand havde Kiøbmanden en liden Have, hvori vel fandtes de fleste almindelige Kiøkkenurter, men da den baade havde en slet Jord, og tillige laae saa nær Stranden at Søe-Vandet i Stormveir reg over den, voxte det og kuns maadelig i den. Siden skal han have anlagt en større paa en Slette oven for Pakhusene. Paa Gaarden Siafarborg i Skagefiorden hos Mr. Peder, traf jeg tvende ikke store, thi Stedet tillod det ikke, men godt indhegnede og vel røgtede Haver. I disse voxte meget godt grøn Kaal, Næper og Kaalrabi. Manden viiste en særdeles Lyst til Havevæsenet, hvorfor jeg overlod ham endeel Frøe af andre Havevæxter, som jeg i den Henseende havde taget med mig fra Kiøbenhavn. Sysselmanden Hr. Scheving havde og en smuk Have, hvor Kaal voxte meget godt. Simon Bech a Bakke i Øefiords District havde trende smaae Haver omkring Husene, hvor Kaalen ligeledes stod meget godt, Manden er velhavende, og har opholdt sig længe i Dannemark. Ved

Øe-

Oefiords Handelsted traf jeg til min største Forundring i Kiøbmand Lynges Haver ikke allene de fleste Kiøkken-Havevæxter næsten saa store som i Dannemark, uagtet Sommeren havde været baade kort og kold, men og en stor Deel af de Blomstre, som dyrkes i Lyst-Qvarterer, saasom Cheiranthus Cheiri, Gyldenlak; Nigella Damascena, Jomfruen i det Grønne; Lupinusluteus, gule Lupiner; Reseda, Scrophularia, Malva, Lathyrus og en Deel andre Diadelphister. Aaret tilforn 1779 havde han en moeden Pære i samme Hauge; men dette Træe saavelsom flere han havde bragt med sig fra Dannemark, ere Tid efter anden udgangne, tildeels af Mangel paa Indsigt at behandle dem om Vinteren, tildeels af uvéntet Vanhæld. Forend jeg reiste derfra midt i Junio 1781 var alting kommen saa høit over Jorden, at man endog kunde spise af de første, saasom Radiser, Karse og Laktuker eller Salat. Her have Indbyggerne i dette Distrikt øiensynlige Beviser, saa ofte de søge Handelstedet, paa at Havevæxter kunne ligesaa let dyrkes paa Nordlandet som flere Steder. En af disse Haver er anlagt ligefra Krambod-Vinduerne, og langs med Slagterhuset inde paa Pladsen, hvor alle og enhver, som vil ind i Kramboden, kan nøie betragte den. Jeg mærkede, at enderl med Fornøielse beundrede især Karsebedet, hvilket var saaet saaledes, at det første det kom over Jorden forestillede det tydelig Kongens Navn med Krone over; under neden stod Datum, da det var saaet, og Aarstallet, og endelig nederst, de første Bogstaver af Kiøbmandens Navn C. F. L. Her foruden havde ogsaa Under-Kiøbmanden og Assistenten hver en Have, hvori ligeledes saaes de almindelige Kiøkkenurter, skiønt

ikke

ikke bragte til den Vært, som paa det første Sted, der laae i Skiul for nordlige og østlige Vinde; Jorden i de første var og tagen af en gammel Seide-Rett ɔ: Faare-Fold, og derforuden giødet med Heste-Møg, som her haves nok af, saavelsom ved de andre Handelsteder; thi de Handlende reise nu meget oftere end før, og have mange Heste med sig til Handelstederne; man bør derfor ikke vente, at alle skulde drive det saavidt som Hr. Lynge, der har alle de Fordele, der kunde udgiøre en god Have. Sysselmanden Hr. Jacobsen paa Espehol havde ligeledes en god og vel anlagt Have senden for sine Huse; ligeledes Præsten Hr. Thomas Skulesen paa Saurbæ, der, foruden en smuk Have, havde tillige indhegnet Taget af et Fæhuus, hvorpaa han havde lagt et tynd Lag god Vært-Jord, og besaaet samme med Plante-Frøe. Varmen af Kreaturene trængte igiennem og drev Planterne ligesom i en anden Drive-Bænk, hvorved han altid kan have Planter noget før end andre, der saae dem i Havebedene. Ved Gaarden Nup ved Laxaae var og en net Have, hvor Kaal og Roer voxte fortræffelig; Manden havde i mange Aar opholdt sig i Dannemark. Kiøbmanden Hr. Høier havde ligeledes ved Handelstedet tvende store Haver; i den ene havde han Kiøkken-Værter, som tegnede sig meget godt; men i den anden, som nyelig var optagen, var saaet Rug, Byg og Havre, som lode ikke til at komme nogen Vei. Aarsagen var, at Jorden var af den saakaldte Holte-Jord, der almindelig er meget mager og ufrugtbar, med mindre den giødes des stærkere, hvilket og tydelig saaes her; thi paa de Steder, hvor Giødselen var tyk, der var Straaet temmelig stort; men tvertimod, hvor liden eller ingen Giødsel

var

var kommet, laae Jorden ganske bar. Under-Kiøbmanden havde ligeledes en stor og veldyrket Have, og derforuden en liden Lysthave ved Enden af sit Huus. Ved Vapnefiord havde Kiøbmand Krabbe anlagt en meget stor og smuk Have, hvori der voxede fortræffelig godt; thi allerede midt i August vare der hvide Roer, som veiede 1½ Pund. Kiøbmand Lidou og Hansen havde ligeledes nogle smaae Haver ved Rødefiords Handelsted; hos den sidste var Væxten meget god.

Ved Berufiords Handelsted var vel en stor Have, men da den baade var anlagt paa et høit Sted, og Jorden meget tynd, oven paa Gruus og Klipper, var der ikke meget fremkommet. Afgangne Syssélmand Isfiords Enke i Eskefiorden havde en stor og velrøgtet Have, hvori baade Kaal og Roer stode meget godt, og endelig hos Præsten Hr. Erik a Hofi i Alftefiorden var ligeledes en net og velrøgtet Have, hvori Sennep voxte godt, foruden Kaal og Roer.

Heraf sees, at de største Hindringer, som kunde standse Havers Anlæggelse, nemlig Uvidenhed om at anlægge dem, og Fordomme, at intet her kan voxe, ere ryddede her af Veien; thi foruden de trykte Anviisninger om hele Omgangsmaaden, som ere i de flestes Hænder, kunne de ved Handelstederne hos de fleste Syssélmænd, og en Deel Præster, tydelig see Muligheden, og om de vilde, Fordelen af Haver; men her mangler endnu noget, som skulde bringe dem til at lægge Haanden paa Verket, nemlig, først Smagen eller Lyst at spise disse Væxter; thi dette fattes

Mængden endnu, som anseer alle Havevæxter for Græs, og for det andet Kundskab om Maaderne, de laves paa til Spiisning. En liden Kogebog, trykt i Landets Sprog, vilde derfor maaskee nu blive lige saa nødvendig, som Anviisning til Havedyrkningen tilforn. Dog vil denne neppe kunne giøre det allene; thi de gamle ville nødig forandre deres Diæt eller Kiøkkenseddel, og de yngre, som opvoxe hos dem, maae rette sig efter de Gamle med at spise hvad disse spise. Den visseste Maade derfor, at faae Kaal-Spiisningen indført, blev vel denne, at der jævnlig kom nogle unge Fruentimre til Dannemark, og til de i Landet boesiddende danske Familier at tiene; her nødtes de baade til at faae Smag og Lyst, og tillige lærte at lave det paa de Maader, som paa andre Steder ere brugelige, hvilket de sikkert siden vilde indføre i deres egen Huusholdning, naar de bleve gifte; thi den Føde, man vænnes til i Ungdommen, bliver aldrig usmagelig siden. Med Mands-Personerne lader det sig ikke saa let giøre; thi lad dem end have været længe udaf Landet, og fundet god Smag heri, og lad dem have lært at lave det godt, de vil dog ikke, uden med en Slags Tvang og Uvillie, faae deres Koner og Tienestefolk at følge sig; hvorover de tilsidst blive kiede heraf, og maae blive ved det Gamle.

Sommeren er, som bekiendt, kort, og Vinteren indfinder sig almindelig først i September, skiønt der ofte siden i Efteraaret indfalder atter mildt Veir; et par Dages vedholdende Storm og Snee kan da ganske fordærve og afbrække den til Vinteren bestemte Kaal, om den endnu staaer adspredt i Bedene. Det bliver derfor

derfor en Hovedsag, at faae den vel forvaret i Tide, og hertil ere adskillige Maader brugte. Kiøbmanden Hr. Lynge nedsaltede sin i Tønder. Sandt er det, at denne Maade er meget sikker; men først taber Kaalen meget herved i Smagen, og alle Stokkene, hvis Marv er det behageligste af Planten, maae bortkastes; derved tabes tillige al den Spirekaal, som følgende Sommer kunde benyttes længe, førend den saaede har faaet sin Væxt; og for det andet er det ikke alle Fattiges Leilighed, at kiøbe og flytte fra Handelstedet Fustager, og det meget Salt, hertil udfordres. Den anden Maade, som langt fra ikke er bekostelig, og bruges meest i Dannemark, er at flytte alle Planterne, og sætte dem vel dybt og tæt ved hverandre om Høsten i en Krog eller Hiørne af Haven i Læe for skarpe Vinde, hvilket Assistenten Hansen ved Oefiord havde giort, og endda, uagtet han tillige havde sat som et Skuur med Tag derover, havde dog Vind og Snee saaledes trængt ind paa Kaalen, at den tidlig om Vinteren raadnede op. Den tredie Maade, hvilken Hr. Lynge havde brugt til nogle faa Planter, er den bedste, hvor den kan haves, nemlig at omplante dem i Kasser eller inde paa Gulvet i Huse, som ere opbyggede af Grønsvær med tykke Vegge, saa Frosten ikke saa let kan trænge ind; her holder den sig bestandig frisk, og er velsmagende. Den 4de, som skal være meget sikker og uden Bekostning, er at tage Planterne hele op, og binde dem under Loftet eller Taget med Roden vendt opad, inde i Huse, hvor Luften er frisk. Præsten Hr. Thomas Skulesen paa Saurbæ forsikrede mig, at han paa denne Maade havde bevaret sin Kaal frisk hele Vinteren lige til Paaske. Den

femte Maade, som jeg hørte af en Skipper fra Holsteen, der beseilede Oefiords Havn om Foraaret, er at tørre Bladene om Høsten, siden hakke dem fine, og forvare dem vel tilbundne i Glasse eller Leerkar. Paa Reisen havde han ofte lavet den, og forsikrede, at den smagde ligesaa godt, som om den nyelig var tagen af Haven. Denne Maade var ikke at foragte, om man var vis paa at faae den tørret i Island, hvor Veiret ofte om Høsten falder raat og ustadigt.

Roer, saavel hvide som gule, forvares lettelig om Vinteren enten i Sand eller i Aske, paa Steder, hvor hverken Varme eller for stærk Frost kan komme til dem. Om de sidste, nemlig gule Rødderne, troer man i Island, at de ikke kunne komme til nogen betydelig Væxt, da saa mange have giort forgieves Forsøg dermed. Samme Klage hørte man længe i Færøe, og man syntes, efter saa mange mislingede Forsøg, at være vis om Sagens Rigtighed, indtil afdøde Landchirurgus Schrøder viiste Muelighheden i at faae dem der næsten lige saa store som i Dannemark. Feilen var tilforn denne, at man havde ikke saaet dem førend de andre Havevæxter sidst i Maio, og før kan man ikke vente at faae nogen Nytte af de Planter, som høre til Linn. Tetradynamia, det er: Kaal- Roe- og Reddike-Arterne, der komme op om en kort Tid, om mildt Veir indfalder, men døe bort igien, om stærk Nattefrost og stormende Veir, som ofte skeer, træffer ind, medens de ere spæde og nyelig opkomne, hvorover man maae saae dem om igien. Men langt anderledes forholder det sig med gule Rødder, og de fleste andre Havevæxter

ter, som i Linn. Systema kaldes Flores umbellati, og af andre Parasolblomstre, hvoraf almindelig dyrkes Apium Petroselinum og A. graveolens (Petersillie og Sillerie), Scandix odorata (Kiørvel), Pastinaca sativa (Pastinakker), Anethum graveolens (Dild) og flere. Disse ligge almindelig fire Uger i Jorden, og ofte sex, om koldt Veir indfalder, tage heller ikke lettelig Skade, om nogen Frost kommer paa, medens de ere spæde. Førmældte Chirurgus Schrøder saaede derfor sit gule Roe-Frøe nogle Dage før den sidste Fuldmaane i April. Det er bekiendt, at mange ere af samme Mening som han var; at man bør saae det, som skal voxe godt under Jorden o: Roer før Fuldmaane, eller medens den tiltager, og det, som voxer over Jorden, eller Planterne selv, i aftagende Maane. Adskillige gange har jeg selv forsøgt det i en liden Have, mine Forældre tilhørende, og befundet det rigtig.

Mange, ja de fleste Aaringer, er vel Jorden i Island ved ovenmældte Tid endnu bunden med Frost, saa den ikke kan arbeides, men dette kan i visse Maader afhielpes ved at mulde Stedet, man vil besaae, det er, overstrøe det med tynd sort Muld, hvorved Sneen strax optøer, og Solen des stærkere kan virke derpaa. Ligeledes vindes meget af Tiden, om man forud bløder Frøet, eller, som det kaldes, sætter det i Støb. Naar dette tillige med andet iagttages, tør jeg nogenledes med Sikkerhed fastsætte, at gule Rødder kunne, lige saavelsom de andre Havevæxter, bringes til en anseelig Størrelse i Island. Hvad betydelig Nytte disse Rødder giøre i Kiøkkenet, er nokſom

bekiendt. De ere ikke allene sunde, men kunne tillige forøge og giøre velsmagende en stor Deel af vor Spise, hvorved meget spares af Kiød og Korn. I Færøe besaaede førmældte Chirurgus Schrøder, en fød Schlesier, der fra sit Fædreneland af kiendte denne Væxtes udbredte Nytte, aarlig det halve af sin Have dermed; med Planten selv fodrede han sin Koe langt ud paa Høsten, og om Vinteren fik den tillige med Høe de Rødder, som kunde spares fra Kiøkkenet; ved dette Foder blev den ikke allene vel fedet, men gav tillige baade megen og god Melk derefter. I England dyrkes gule Rødder frem for andre Rødder til Foder, ikke allene til Horn-Qvæget og Fieder Kreature, men endog til Heste, Sviin og Hunde, som alle æde dem meget gierne, og fødes vel derved. Man vinder og meget i Hensigt til Jorden; thi da disse voxe som en Conus eller Cylinder, indtage de saa meget mindre Land end de hvide flade Roer. I Gentlemanns Magazine 1764 berettes, at en Acre i England med dem ret dyrket føder flere Faar og Horn-Qvæg, end tre acres med Thurneps (Roer).

Iblandt de Havevæxter, som let kunde, og derfor burde dyrkes i Island, fortiener sandelig Peberroden, Linn. cochlearia armoracea, ikke det sidste Sted. Saavidt jeg reiste og spurgte mig for, er den endnu saa godt som ubekiendt, og forskrives af somme danske Familier fra Kiøbenhavn, hvor den let paa Veien kan fordærves, om den ikke vel er indpakket. Ingen af vore nyttige Væxter lader sig lettere forplante end denne, naar man udsøger for den en beqvem Jord og

Plads;

Plads; almindelig sættes den for sig selv i det Hiørne eller Krog af Haven, hvor Jorden er blandet, løs og ikke alt for fugtig. Paa Færøerne har jeg seet den ved nogle Bøndergaarde at voxe snart som Ukrud i Bakker uden for Husene, hvor deres Aske, Feieskarn og andet bliver udkastet; den formerer sig meget villig; thi man behøver ikkun at afskiere de smalle Ender fra Roden, og omplante dem, som strax skyde igien. I Kiøkkenet laves den fiinreven med Eddike eller Melk, og spises tillige med Kiød, og fornemmelig fede Fiske, da den som et oplesende Middel, og tillige drivende, hielper meget til at fordøie den fede Spise, fornemmelig Helle-Flyndre, hvis Hoved og Finner ere ikke andet end Fit. Den anden Art af Cochlearia ɔ: Skeeurten, bliver af alle antaget som et med de bedste Middeler imod Skiørbug; rimelig tør man slutte, at denne Art af samme Slag har og samme Virkning. Som Lægemiddel viser den sig i adskillige Sygdomme, saasom Vatterfot, Orme i Maven, ved Nyrenes og Uringangenes Forstoppelse; jeg har endog seet den efter en kort Tid at have hiulpet en gammel Søemand, der, efter at han holdt op at fare til Søes, fik meget tykke Been; den skieres i smaae Stykker, og kommes i en Flaske, hvorpaa slaaes Viin eller Eddike, blandet med Vand, som efter at det har staaet nogen Tid derpaa, drikkes et par gange om Dagen. Udvendig bruges den reven, som et Trækmiddel, paa Arme og Been, for at trække Blodet, Gift og deslige fra Hovedet og andre Dele. Spises for meget af den, troer man, at den skal foraarsage Hovedpine og svække Øinene.

Potatos traf jeg allene hos Kiøbmand Lynge; Sommeren havde været kort og kold, og Jorden i Haven, der ligger norden for Husene, lod til at være vel fugtig og suur, hvorover de vare meget smaae, og næsten giennemtrukne med Vand; men denne saavel som andre Væxter, tør man ikke tvivle paa, vil give sine Dyrkere den visse Fordeel, naar beqvemme Steder udvælges, og Jorden behandles som den bør.

Hør, veed man af de giorte Forsøg, kan meget godt voxe i Landet; den Siberiske skulde man sikrere lægge sig efter, siden den er ligesaa god som hiin, og har dette forud, at den ikke saa let beskadiges ved Uveir; Til dennes Dyrkning burde man just opmuntre Mængden, da de danske Vævstole, og Lyst at bruge dem frem for hine gamle Opstandervæve, begynder at blive almindelig; Allene i Oefiord vare trende af disse allerede indførte; Herrens Dyrkning vilde derfor være meget nyttig. Men hvad er Aarsagen at denne Dyrkning ikke faaer Fremgang saavelsom andre nyttige Væxter? Sandelig ikke Jordarten; thi den gives saa god i Island som andre Steder, og om man ikke allevegne har den bedste Væxtjord, kan den dog let bringes dertil, ved Blanding af de enkelte Arter, som almindelig ere at finde allevegne; heller ikke bør man sætte Skylden paa Climatet; thi Erfarenhed og enkelte Forsøg, samt de mange vildvoxende Væxters Blomstre-Tid (Calendarium Floræ), lære det imodsatte. Feilen ligger uimodsigelig i Mangel af indhegnede Steder; thi i en vild Mark, hvor Køer, Faar og Heste have sin Frihed, kan og bør ikke tænkes paa Væxters Dyrkning.

ning. Dette har den vise og naadige Regiering længe forudseet, hvorfor den og ved en Forordning har befalet, at hver Bonde og Jordeier aarlig skulde opsætte nogle Favne Gierder omkring sit Tuun. At denne Forordning er bleven forkyndet, saae jeg allevegne Prøver paa; thi ved hver Gaard var et Stykke af 12 til 20 Favne Gierder opsat det første Aar, men derved er det blevet, nogle faa Steder undtagne. Man seer altsaa, at Jorddyrkningen paa disse Steder er endnu i sin spædeste Barndom, og saaledes vil den blive, saa længe Indhegningerne fattes; thi uden dette er al Flid forgieves, og Arbeidet begyndt bag fra.

I Foraaret 1781 overtalede Kiøbmanden Hr. Lynge alle de Bønder, som boe fra Handelstedet af og noget opad Øefiorden, at giøre et lidet Forsøg med at saae Byg, hvortil han selv skienkede dem Udsæden. Nødig vilde de nægte ham det uden Aarsag, og den første blev da denne, at de ikke forstode at udvælge beqvemme Steder hertil; dette paatog vi os begge en Dag ved at ride omkring i Tunene, og udvise dem de Steder, vi syntes beqvemmeste. Den anden Indvending var endnu sværere, at Stedet burde indhegnes, og dette kunde ikke skee uden meget Arbeide, og ved at afgrave Grønsværen af Tunet, hvorved meget Græs tabtes; dette kunde ikke nægtes, og af denne Aarsag efterlod nogle det. Paa Gaardene Raust, Kiarna, Hvamme og Kristsnæs havde de giort det endog med Flid. Det blev ikke saaet førend mod Enden af Maio; men stod dog høit over Jorden, og tegnede sig meget godt midt i Junio, da jeg forlod Øefiord. Hr. Lynge

havde selv Aaret tilforn saaet noget tæt ved Handelstedet, som just ikke var blevet saa kiernefuldt og moedent som i Dannemark, men nok saa godt som det Færøeske, uagtet den Sommer havde været den sletteste. Dette berettes her, ikke som det eneste Beviis paa, at Byg kan voxe i Landet; thi det er allerede ved saa mange Leiligheder, og af saa mange Grunde beviisligt, at ingen fornuftig tvivler derpaa. Besynderligt er det da, at det ikke kan komme i Drift. Christiani II. Dronning, da hun vilde have Amager dyrket med Haveværter, leiede ikke paa nogle Aar for Betalning Hollændere, men gav dem Landet paa gode Vilkaar, til at giøre sig det saa nyttigt som de kunde, og de gode Følger, dette havde, seer man endnu daglig i Kiøbenhavn. Denne Maade troer jeg ogsaa vilde blive den sikreste, ja maaskee den eneste, hvorved Korn og anden Avl kunde komme i Gang i Island. Leie-Svenden kan man let forestille sig, paa et fremmed og for ham ubehageligt Sted, giør net op saa meget, at man ikke skal klage over Arbeidet; for Resten længes han allene efter, at den akkorderede Tid maae udløbe, paa det han med sin Løn kan komme hiem igien. Laugmanden E. Olassen, hvis Lærdom, Indsigter og Kierlighed til Fædrenelandet ere noksom bekiendte, synes just at have været af denne Mening, da han i sin og B. Paulsens Reisebeskr. 958 siger: "Vi ere altsaa visse paa, at om man havde ladet komme til Island nogle Bønder fra Færøe, skulde man have faaet derfra ganske andre Tidender, nemlig at Sæden voxede der godt." Sandelig, hans Sætning var den visseste.

Lad

Lad end Maaden være besværlig, den er dog langt fra ikke saa svær, som en forestiller sig den, der allene kiender de danske Spader fra Jsenbodene, og den islandske P a l; med disse tilstaaer jeg et Menneske kunde slæbe sig ihiel, og dog lidet Arbeide være giort paa de haarde og faste Tune, eller feie og bløde Enge. Man siger i Ordsproget: Værktøiet gier det halve Arbeide. Dette har just Sted der; thi den Færøeske Spade er en Original i sit Slag, og i en arbeidsom og tilvandt Haand gier den det, som ingen troer, uden at have seet det. Jeg kiender en Bonde paa Færøerne, der sidder selv 10. i Huset, hvoraf kuns 4. ere arbeidsføre; ved disses Arbeide med Spaden avler han saa meget Byg, at han aldrig, de sletteste Aar undtagne, behøver at kiøbe det mindste ved Handelen; tvertimod i gode Aaringer sælger og bortgiver til Fattige 2 til 3 Tønder af sin egen Avl, og daglig bruges til Frokost Brød heraf, og om Aftenen enten Grød eller Meelsuppe, baade for ham og Folkene. En saadan Bonde fra Færøerne, om han kom did paa gode Vilkaar, det er, blev noget understøttet i de første Aaringer, vilde strax indhegne sit Tuun, i det mindste saa at det var frit for Køer og Heste; dernæst vilde han opsøge sig Tørvmoser, for ikke, efter den nu brugelige Uoekonomie, at brænde Giødselen i Steden for Tørv; tvertimod vilde han aarlig, saavidt Giødselen kunde tilstrække, og hans Kræfter tillode det, omvælte, flette og besaae noget af Tunet. Den Fordeel, han havde af Kornet, var af ringe Betydenhed imod det overflødige Græs, han i nogle Aar derefter vilde høste af samme Jord, og derved kunde føde langt flere Kreature om Vinteren, end nu

skeer

skeer almindelig i Island. Enhver, der kiender noget til Landet, veed, at enhver Bonde, i det mindste Mængden, har saa meget Land, at han om Sommeren kan paa Græs føde mange gange flere Kreature end om Vinteren. Det er og derfor de lade Hestene formere sig saa meget de kan, da de, om de holde Vinteren ud paa Marken, strax om Sommeren finde saa meget Græs for sig, at de i en meget kort Tid blive fede og stærke til at bære Byrder. Den Mængde, man finder i Udmarkene af den saakaldede Sina, det er Græs, som staaer forørret og uddøet Aar fra Aar, og overklæder Marken, vidner og tydelig om det ulige Forhold, der er imellem Græsset og Kreaturene.

Mine-

Mineralriget.

Neppe træffer man noget Land, som har undergaaet saa mange Forandringer, som man allevegne sporer at være skeete paa Island, ved voldsomme Natur-Omvæltninger, foraarsagede ved underjordisk Ild og Jordskielve. Ikke sielden træffes Banker, hvori sees meest forskiellige Jord- og Steenarter, forsteenede Dyr og Væxter, sammenblandede i den største Uorden mellem hverandre. Andre Steder træffer man Stuffer, som af deres Crystallisation vise, at de have været opløste, og at de bestaae af mange forskiellige Dele, tidt saa nær forenede, at man har vanskeligt med at bestemme, til hvilke Arter de henhøre.

I efterfølgende haver jeg fulgt den Orden, som findes i Justitsr. og Prof. Brünnichs Mineralogie.

Første Afdeling.
CALCARIA, Kalkarter.

1. Calcareus marmor unicolor, Kalksteen. Selv har jeg ikke fundet den, men nogle Dage før min Afreise fra Berufiord, tilsendte Præsten, Hr. Erik a

Hofi i Alftefiorden, mig tvende Stykker af en melkehvid Marmor. Den er i Brudet tæt, gniſtrende og lidet ſpatagtig. Begge diſſe Stykker vare fundne ved Hofsfell i Skaftefells-Syſſel, nedførte fra Fieldet ved en Aae, og ham tilſendte derfra, uden videre Efterretning om Stedet, de vare udfaldne af, eller i hvilken Mængde de kunde findes. I Øefiord hos Præſten Hr. Joen a Grund ſaae jeg en ſleben firkantet hvid Marmorplade, 10 Tom. i Qvadrat. Samme Plade hørte til Alteret i Kloſter-Kirken paa Munketveraae, og var en af de Gamles Altaria portatilia eller Oſcula pacis, paa Islandſk Pax-Spiald. Hvortil diſſe have været brugte i de Katholſke Tider, beretter Hr. Strøm i ſin Sendm. Beſkr. 2. D. pag. 26; mueligt at den er ført derhen fra andre Steder, og ligeſaa mueligt, at den er indenlandſk.

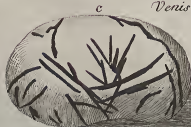
Ved Huſevig overlod en mig et Stykke af hvid Marmor, ſom var fundet i Stranden. Det var af Størrelſe ſom et Høneæg, havde hiſt og her nogle kulſorte Streger eller Linier, der ſadde paa langs og tværts uden nogen Orden paa Overfladen, hvorved der foreſtilles adſkillige Figurer, ikke ulige de Gamles Runer eller Chineſiſke Charakterer; diſſe Streger ere tynde Plader, ſom gaae paa Kant indi Stenen, haarde, ſaa de villig give Ild imod Staalet, og ſtaae ſig nogenledes imod Filen. Under Forſtørrelſes-Glaſſet ſees tydelig, at de ere ſammenſatte af parallelſamlede Traade, og blive derfor formodentlig Schirla filamentoſa (ſee Straalig Skiørl. Brün. Mineral. pag. 66. 4.). Den afvexlende Blanding og Sammenkomſt af diſſe ſorte Streger i den hvide Marmor vilde, om man

fandt

Millepora a. pag. 147.

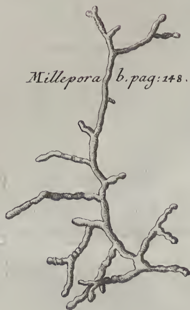

Marmor album Venis nigris distinctum pag: 270.

Millepora b. pag: 148.

Fridrich sc.

fandt store Stykker heraf, ikke blive mindre rar i Plader til Zirater, end de hidtil bekiendte Marmorarter fra Italien. Almuen, som har den Indbildning, at de Stene, som vise noget usædvanligt hos sig, have tillige nogle usædvanlige Egenskaber, hvorfor de og nøie forvares, kalder dem Natur- eller Gimstene. Heriblandt haver vist denne den første Rang. Dens Sieldenhed giør, at Eieren nødig skiller sig af med den. Jeg haver derfor ladet den tegne og stikke paa Tab. VI. c.

2. Calcareus Spathum, Kalkspat. Af disse Arter er formodentlig den saakaldede dobbelte Spat (Spathum objecta duplicans), meest betydelig i Island. Den findes, som allerede er bekiendt, ved Rødefiord i et saakaldet Gil, mellem Handelstedet og Gaarden Helgestad. Adskillige, som tilforn havde brækket Stykker udaf Laget, have ikke villet havt den Umage og Omkostning at blotte det ovenfra, men arbeidet sig ind paa Siden, hvor de saae det tykleste og klareste, hvorover de og have klaget, at de ikke have kundet faae noget betydelig stort Stykke ud; jeg nødtes da, siden mig af den Kongelige Porcelins-Fabrikes Direktion var befalet at frembringe nogle Tønder med klare og rene Stykker, selv femte i to Dage at arbeide den Jord og Gruus bort, som laae oven paa; Laget stak endnu dybere ind i Bakken, skiønt jeg alt havde ladet grave 6 Alne. Dets Brede var 7 Alne, hvoraf omtrent 4 fra den øverste Side mod Fieldet vare meget klarere; men de trende ved den nedre Side mod Søen melkefarvede, løse og fulde af Sprækker. Lagets Tykkelse, saavidt man kan see, er $3\frac{1}{2}$ Alen, men hvor dybt den

stikker

stikker ned efter, var ikke mueligt at undersøge, uden ved meget Arbeide og Omkostning; thi Grunden ved Siden bestaaer af haarde og faste Trapstene. Folk vare desuden den Tid ikke at faae til Arbeide, omendskiønt man bød dem dobbelt Dagløn; thi en stor Deel af Græsset var endnu ikke slaaet, og Fiorden vrimlede fuld af smaa Torsk og Kuller. Da jeg saaledes havde blottet det Øverste af Laget, saaes, at det slet ikke bestaaer af et heelt kompakt Stykke, men af mange, hvoraf et hvert har sin egen Figur, men alle i Crystallinske Forme, liggende tæt ved og paa hverandre, saa det ikke er mueligt at faae et Stykke heelt op, med mindre man først brækker dem, som ligge ved Siderne. Alle have paa nogle af Siderne Zeolit-Krystaller, som enten sidde tæt ved hverandre, ere sammenhængende ved Roden, og ganske beklæde Spaten, eller og man seer kuns enkelte Krystaller hist og her, som med Roden ere hæftede dybt ind i Spaten. Imellem Stykkerne findes en meget fiin og seed Lysebruun Leer, der ikke lettelig opløses i Vand; denne giør den største Hindring, at man ikke kan see hvilke Stykker der ere de klareste, ikke heller hvor store de ere, eller hvor de støde sammen med de omkring liggende, hvorover man let beskadiger Stykker, som om de kom hele ud, vilde blevet kostbare Kabinetstykker. At der gives Stykker imellem, som ere Vandklare, og som vise alt dobbelt, som sees der igiennem, samt at den, hvor smaat den brækkes, beholder altid den rhomboidalske Form, er noksom bekiendt. Stedet ligger omtrent $\frac{1}{8}$ Miil fra Handelsstedet, og endnu kortere fra Søen; altsaa liden Bekostning med Transporten, om den skulde nogensinde udbrydes til et eller andet nyttigt Brug. Indbyggerne, der saavel

her

her som paa de fleste Steder i Landet, bygge sine Huse af Grønsvær, hvorved Tid efter anden betydelige Stykker Land blive blottede for Græs, helst ved Gaardene (thi de tage det nærmeste), kunde, naar de brændte denne Spat, som giver en ypperlig Kalk, opføre grunt murede Huse. Stene af Naturen dannede til dette Brug, træffes mange Steder i hele Mule-Syssel, saavelsom de saakaldte Kiempemure, der beståae af smaae fladsidede Stykker, som lettelig brækkes ud med en Jernstang. Basalter, Trap og flere Bergarter ligesaa beqvemme hertil ere ikke usædvanlige. Til Spatens Udbrydning blev vel beqvemmest flade Jernkiler, som med Mokkere kunde drives under og imellem Stykkerne, naar man først havde Laget ovenfra blottet, som lettest skeer ved Leerhakker og Spader.

Nogle Dage før min Reise fra Landet, bragte en Bonde mig til Berufiords Handelsted et temmelig klart Stykke, omtrent paa fire Pund af denne dobbelte Spat; han kaldte det Silfur-Berg, og spurgte, hvor meget Sølv jeg meente det kunde indeholde. Stedet, hvor det var fundet, kunde, eller maaskee vilde han ikke sige; thi han foregav, at en Dreng havde bragt ham det, som skulde have fundet det i en Field-Afsatz (Hammer) inde ved Alftefiorden. Siden har en, som selv har søgt om Stenen og Stedet, berettet mig, at den findes i en Fieldside inden for Melrakkanæs, ved et Sted, som kaldes Mule. Han sagde tillige, at det ikkun var en liden Klump, som sad i Sandstene, omtrent som hiin under Tindestøel, hvoraf sees et Stykke paa det Kongelige Kunstkammer.

Enkelt Kalkspat er meget almindeligt; thi næsten allevegne, hvor man finder andre Stene krystalliserede, som: Zeoliter, Qvartser og Kalcedoner, der blander denne sig imellem paa adskillige Maader, og under adskillige Figurer. Undertiden ligger den næst Bergarten, og er overtrukken med smaae sexkantede spidse Qvarts-Krystaller, hvilke den hist og her har ligesom arbeidet sig igiennem, og ligger i smaae Druser enten bar, eller atter overtrukken med en glat og klar Skorpe af Qvarts. Paa andre Stykker træffes den overklædt med en tynd hvid Kalcedon-Skorpe, som imellem bliver afbrækket af Tærningdannede Krystaller med mange ulige Sider (Polygoner), og af ulige Størrelse, siddende saa tæt paa hverandre, at nogle af Siderne blive skiulte eller fladtrykte. Paa et Stykke, hvis Fod var en rød Jaspis, var først et Lag af melkehvid Kalcedon, og atter paa dette en tynd Skorpe med smaae Qvarts-Krystaller; herovenpaa havde en grønagtig Kalkspat ansat sig med ordentlige fiirkantede Kolonner, større og mindre, adskilte fra hverandre. Oven paa disse, hvilket var det artigste, sadde nogle Zeolit-Krystaller, som vare spidse, næsten vandklare, og pyramidalske. Paa nogle Qvarts-Druser har jeg truffet den næsten giennemsigtig, krystalliseret i sexkantede Prismer, som paa Enderne vare tildeels pyramidalske, tildeels stumpede, meest lige de saakaldede Svinetænder.

Ovenstaaende Forandringer af Kalkspat ere fundne ved og imellem Røde- og Berufiord. Det meste af Sysselet, og helst de Strækninger, som udgiøre Østfiordene, bestaaer af Fluß-Bierge, hvis Lage ere meget forskiellige; mellem disse gives nogle, som oftest de nederste,

derfte, bestaaende af Moberg og Leerberg; her træffes jævnlig smukke Krystallisationer saavel af Kalkagtige som Flintagtige og Zeolitagtige Steenarter.

Førend jeg forlader denne Steenart, maae jeg tillige berette, at jeg paa min Reise til Reykium i Skagefiorden, hvorfra mig var befalet at give Efterretning om, og til en Prøve at hiemsende tvende Tønder af de saakaldede Kugel-Kalcedoner, som falde ofte i Mængde opslagne af Havet i Glerhallevigen, reed op til det Sted, hvor Kammer-Sekret. Olavius har udbrækket et Stykke af Kalk-Spat, som veier 11 Lpd., og er anseet for værdigt til at indlemmes i Natur-Samlingerne paa det Kongelige Kunstkammer; men i Stedet for at finde et stort Lag, hvorom jeg havde giort mig Haab, var her nu intet meer tilbage. Stedet, hvor det havde siddet, var en liden Kløft eller Huling i Bierget; jeg besaae nogle smaae løse Stykker, som laae hist og her langs ned af Fieldsiden, fandt dem alle dunkle og overalt fulde af Sprækker. Saavidt jeg kunde see omkring i Fieldsiden, var intet Spor til mere af denne Spat paa noget Sted. I Hallbiarnestade-Kamb, kort fra Husevig, findes en Mængde Skælfiske, hvis Dyr ere krystalliserede i en skievvinklet Tærning-Spat, i somme bruun, i andre hvid, eftersom Dyrene have været fede og mavre, den Tid de ere blevne opkastede.

3. Calcareus fuillus, Stinkende Kalksteen eller Svinesteen, skal af Studioso Thoroddi, efter hans eget Sigende, være funden udi Hegrenæs i Skagefiorden.

Ved Fieldet Høig, hvoraf det underliggende Øræfe mellem Vapnefiord og Husevig har faaet sit Navn Hoigs-Øræfe, sees adskillige store Bakker og Høie, bestaaende af en hvid Kalkjord, en graa Leer og smaae klare Qvartskorne, hvilke ere jævnt sammenblandede, og saavidt tilsammen bagede, at de i Fasthed ligne en løs Sandsteen; dog var den paa visse Steder næsten opløst, og laa som Sand; den bruser stærk med Syre. Hvis denne Blanding laa nærmere ved Haanden, troer jeg sikkert, at den, om den blev fiintslagen og godt æltet, skulde blive ret ypperlig, saavel at mure som siden at spække med; ikke at tale om hvad Nytte den giorde, om den blev blandet i en suur og kold Jord, man vilde besaae.

4. Magnesia alba, Magnesie, er funden ved Hverene (see E. Olafs. 923).

---

5. Gypsum Farinaceum, Gipsmeel, findes oftest ved Namerne eller Svovel-Minerne, hvoraf jeg allene besaae Reykehlids. Her findes allevegne imellem Minerne noget, som er hvidt og fiint, men tillige saa ubetydeligt, at man slet ikke kan vente at faae nogen Mængde deraf; thi snart ligger den indblandet i den røde Bolus, og snart i en blaa Leer, hvilke alle tilsammen ere stærk indtrukne af den skarpe Svovel eller Vitriolsyre. Strax Sønden for de levende Svovelminer ved Reykehlid, er en temmelig stor og høi Banke; her ovenpaa, hvor det seer ud, som der før skulde have været Svovelminer, er en Mængde af dette Gipsmeel, men meget blandet med fremmede Jordarter; dog sees

melig

der imellem adskillige Stykker, som have faaet en temmelig Fasthed, ere ofte meget rene og hvide, sammensatte enten af Blade, hvorved de ligne Spaten, eller af Traade lignende Gypsum fibrosum, snart af Dele, som ingen bestemt Figur have; hvis denne gaves i nogen Mængde, fortiente den sandelig at brydes, uagtet Veien til Husevig, som er det nærmeste Handelssted, vilde giøre Transporten noget kostbar. Ved Prøver er den befunden at overgaae den Franske i Godhed.

Af Mergelarterne forekom mig ingen. Vel foreviiste man et Lag i en Bakke tæt ved Vapnefiords Handelssted, som af nogle blev kaldet Engelsk Jord eller Sandmergel; men ved Undersøgning befandtes at være en Blanding af fiint graat Leer og fiin skarp Sand.

6. Tophus falder ikke allene ved de kogende Vande, men næsten overalt paa Landet (see E. Olafs. og Kammer-Sekret. Olavii Reiser). Dens mange Forandringer saavel i Sammensætningen som Farverne sees ret godt ved Jøkuls- og andre store Aaer, f. Ex. i Gleraae ved Oefiord; at de enten skulde blive nyttige til Qværn- eller Bryneslene, vil jeg meget tvivle om, i det mindste var ingen iblandt dem, jeg traf, af den Natur.

Anden Afdeling.

SILICEA, Flintagtige Steenarter.

7. Qvartzum, Qvarts. Ingen af de flintagtige Stene falde meer almindelig, saa vidt jeg reiste i Island, end denne, dog ikke uden indsluttede i Huulheder eller Drusehuller, hvor den almindeligst indvendig beklæder samme, og har anskudt med samlede, i Hob voxne eller løse Krystaller; under Gaarden Tigerhorn i Berufiord tæt ved Siøen (det Sted hvor Baadene staae), traf jeg saadan en Hule i et haardt Moberg saa stor, at et voxet Menneske rommelig kunde sidde i Aabningen; den blev siden smallere, og steeg krummet, høit og dybt ind i Bierget, hvor man indenfor kunde høre smaae Fugle eller andet levende bevæge sig. Ved Røde- og Berufiord falder meget af denne Steen-Art.

8. Qvartzum aridum fandt jeg paa det sidste Sted nogle Gange, deriblandt et Stykke indblandet med den fede Qvarts, og inden i Huulheden havde den anskudt klare Krystaller med tresidede Spidser uden noget Prisma, hvilket ellers er rart; thi almindeligst træffes den med sexsidede.

9. Qvartzum pingve, feed Qvarts, er den meest almindelige blandt de Stykker, som ere komne fra Island.

Island. Jeg har seet her i Byen nogle faa anskudte med tresidede Spidse.

10. Crystallus montana, Berg-Krystal; af denne blev mig foræret en Stang henimod tre Tommer lang, en halv Tomme breed, afbrækket ved begge Ender; den havde sex ulige Sider, som nogle af Basalterne; mod den ene Ende var den vandklar, det øvrige melkefarvet; den var funden i en Skrede under Tindestolen. Fra samme Sted har jeg siden faaet af Hr. F. Jonsen en meget klar Stang, der endes med en trekantet Pyramide, hvis Kanter og Spidse ere saa skarpe som muelig.

11. Arena, Qvartssand traf jeg ikke reen, men her som andre Steder blandet med andre Sandarter. I de grovere sammenkittede Bergarter udgiør den og betydelige Dele.

---

12. Opalus, Opal. En af dens Forandringer (Lacteus) melkehvid, træffes paa samme Maade som i Færøe, dog sielden liggende oven paa Kalcedonen. Skade, at den de fleste Tider fattes den Haardhed, som udfordres ved de Stene, man lader slibe og indfatte. Den blaaeagtige falder haardere, hvorfor den nu aarlig bringes os tilbage fra Tydskland arbeidet i Berloqver og andre Prydelser.

13. Calcedonius, Kalcedon. Denne forekommer næsten saa idelig som Qvartsen, snart i Klumper,

som sidde indsattede i Bergarterne, og af disse ere nogle snart hule inden i, liggende under og imellem de andre Steenarter. Den almindeligste er den blege og blaagraae; i den første har jeg truffet Mosearter, og i den sidste kiendelige Arter af Ulvis og Confervis. Den opalagtige Cacholong er sieldnere, sidder her ligesom i Færøe paa den stribede, eller af ordentlige Lag sammensatte Kalcedon, som ofte er overtrukken med den bløde og ugiennemsigtige Skorpe, hvoraf den for nogen Tid siden saa høitagtede Lapis mutabilis eller Oculus mundi bestaaer, der ved at ligge en Stund i Vand, bliver klar og giennemsigtig.

14. Calcedonius Stalactites, Dryp-Kalcedon, fortiener ikke mindre at giøres bekiendt, end nogen af de andre Arter. Selv traf jeg ikke uden smaae og ubetydelige Stykker; men med største Græmmelse saae jeg ved Nofiords Handelssted nogle Tønder fyldte af denne Steen-Art, hvoriblandt have været Skuestykker, hvis Lige neppe vil findes, og af Elskere vilde blive anseete for meget kostbare, om de i Steden for at være afbrudte, og i Stumper (thi en Bonde havde slaget dem løs med Stene, og troede det kunde være det samme, om de kom hele eller i Stykker) vare udbrækkede med Forsigtighed og beqvemme Bergreedskaber.

Iblandt Stumperne vare nogle som Grene af Træer, andre som Hænder med Fingre, og een iblandt dem var en fuldkommen Modell af en Nøgel, samt uendelig flere Forandringer, som de fremviste. Hvilket indtagende Syn vilde det ikke blive at see alle disse prægtige Stykker, da de endnu sadde samlede i den Hule, hvor de

vare frembragte, og hvor kostbare Skuestykker kunde ikke her ved en forsigtig Udbrydning fremvises! Jeg lokkede, bad, ja truede, for at faae dette Sted at see, men det heed, at Manden, som havde udbrækket dem, holdt Stedet hemmeligt, og var nu flyttet et andet Sted hen. En Dreng paa 10 Aar var den eneste, som skulde have været med og fandt Stedet; denne fik jeg med mig som Anfører. Tidlig en Morgen reiste vi op paa de oven for Rødefiords Handelssted liggende høie Fielde; snart berettede Drengen, det var ved Toppen af det Field, men da vi kom derhen, troede han at have taget Feil; snart bragte han os til et andet, og der vare vi ligesaa nær.

Dagen begyndte alt at hælde, og Drengen undskyldte sig nu, at han ikke kunde erindre eller finde Stedet igien; jeg begav mig altsaa med uforrettet Sag hiem igien til Handelsstedet om Aftenen, og giorde følgende Dag atter en Tuur paa disse Fielde, men med ligesaa liden Lykke. En tyk og fugtig Taage indhyllede Fieldene ud paa Dagen, hvorover jeg og min Følgemand, begge fremmede paa disse Fielde, vare ofte i Angest for at komme ned af de bratte og ubanede Field-Sider.

Disse Drypstene vare temmelig giennemsigtige og faldt lidt i den lysebrune Farve, glatte paa Udsiden, meget haarde, klingede som Malm, naar man lod dem falde paa et haardt Legeme; imellem de nedvoxne Toppe havde samme Steenart overklædet Bergarten med en plat Skorpe, som undertiden ophævede sig i Bugter som halve Kugler.

Paa den søndre Side af Berufiord, mellem Gaardene Tigerhorn og Urtateig, fandt jeg et Stykke Drypsteen liggende i en Skreed. Bergarten, det var frembragt i, var en graa stærk indnreret Leer. Denne var, ligesom den forrige, overtrukken med en hvid og i Brudet mat Kalcedon. Tappene, som vare afbrækkede, viste i Midten en Marv, af Udseende meest liig Been af Dyrenes Lægge; den tog sparsom Ild imod Staalet; disse saavelsom det hele Lag var atter omgivet med smaae og tæt paa hinanden siddende Qvarts-Krystaller, mellem og iblandt dem hist og her nogle Zeolit-Krystaller, saa smaae, at de neppe kunde skilles fra hine med blotte Øine. Jeg kalder dem Krystaller, endskient de ere en Spat, og meget lige Glimmer. Figuren er et Parallelogram, med tvende Spidse, dog afstumpede, og tvende buttede Hiørner.

15. Onyx forekom mig meget sielden, og ikke uden i smaae Stykker iblandt de saakaldede Glerhaller, hvilket Navn er gandske ubestemt; thi saaledes kaldes alle de Kiselstene og Zeoliter, som i Bugter ved Havsiderne opkastes, og derved som oftest blive kugelrunde, eller i det mindste have alle Kanter afslidte.

Fra den Kongelige Porselins-Fabrikes Direktion var mig befalet at hiemsende tvende Tønder af disse Kugel Kalcedoner; jeg reiste derfor om Høsten over Tindestolen til det Sted i Skagefiorden, som kaldes Glerhallevig tæt ved Gaarden Reykium. Selv fierde samlede jeg en halv Dag neppe en Skieppe fuld. Bonden ved Stedet fortalte, at disse Stene sloge ikke op uden ved Søegang af visse Vinde. Otte Dage derefter bragte

han

han de forlangte tvende Tønder over Land paa Heste til Skagestrands Handelssted. Skibet var allerede afseilet fra Hofsos, hvorhen det med mindre Bekostning kunde blevet bragt med Baade over Fiorden. Han forbandt sig og for Eftertiden, naar han betids fik det at vide, at bringe hver Tønde til ovenmældte Handelsted, om forlangedes, for to Mk., i Steden for at jeg her, for den besværlige Vei med saa mange Heste over Land, maatte betale disse tvende Tønder med een Tønde Rug af Handelen. De bleve afsendte med Skibet, der, som bekiendt, paa Hiemreisen forliste. Disse Kugel-Kalcedoner træffes desuden i temmelig Mængde ved Grenevik i Oefiord, og efter Beretning i Nattfara-Vigerne i Norder-Syssel, og ved Hafrenæs, som ligger paa den søndre Side af Rødefiord, lige over for Handelsstedet; herfra hiembragte jeg selv en Tønde. Manden her paa Stedet lovede som den forrige, at ville bringe, om forlangedes, en Tønde af disse Stene til Handelsstedet for to Mk. I Fieldene oven over denne Gaard fandt jeg endeel Kalcedon-Stuffer tildeels liggende løse i Sand-Skreder, tildeels siddende som Kirtler i Bergarterne, men ingen af nogen betydelig Størrelse eller Smukhed.

16. Achates, Agat. Af denne træffes forskiellige Arter paa mange Steder, dog ikke i nogen betydelig Mængde. Den meest almindelige er Calcedonizans, Kalcedon-Agaten, og den umodne, Achates immatura. At beskrive hver Forandring, man træffer, af denne Steenart, var næsten ligesaa umueligt, som det er unødvendigt; thi man træffer neppe tvende som ligne hverandre.

17. Sort Agat, see Scoria vitrea, Hrafntinna.

---

18. Jaspis unicolor flava, guul Jaspis. Af denne traf jeg ved Berufiord i en Skreed et lidet Stykke, hvilket ved Sønderslaning viser en buglig og huul afvexlende Overflade, har intet af Giennemsigtighed, men giver stærk Ild mod Staalet. I samme Skrede fandtes et andet guult Stykke, hvori viiste sig nogle matte grøne Striber.

19. Jaspis unicolor viridis saae jeg Stykker af fra adskillige Steder, og deriblandt et Lysegrønt og meget haardt, som var fundet i Oxnadalen, og nedført fra Fieldene ved Tveraaerne. Fra Skaptefells-Oræfe viiste Præsten Hr. Erik a Hofi mig et lidet Stykke, som man efter Udseende skulde troe var en af den haardeste Art; thi i Brudet var den ikke allene buglet, men stærk glindsende, og gav dog ikke mindste Ild imod Staalet; Farven var høi og faldt lidet i det blaa. Ved Rode- og Berufiord traf jeg selv adskillige Varieteter af den eenfarvede grønne, hvoriblandt nogle vare saa matte og tørre i Brudet, at det er vanskeligt at bestemme, om de høre til Jaspis-Arterne eller de hærdede fine Leerarter.

Rød og sort eensfarvet traf jeg allene i et Stykke omtrent af to Punds Vægt; den ene Ende af samme er rød, lidet indblandet med sorte Prikker, ujævn og kornet i Brudet, giver kuns lidt Ild imod Staalet; den anden Ende og over det halve af Stykket er sort, tætte-

tættere, men dog mat i Brudet, hvori skimre nogle fine flade Partikler, ikke ulige Jern, hvorover man snarere skulde henført denne Deel af Stykket til de fine Jernhaltige Traparter; men da man i Midten af Stykket ikke kan see, hvor den røde Farve slipper; thi den taber sig selv i den sorte, og der findes atter røde Prikker ligesom den sorte i hiin røde Ende; end mere, da hele Stuffen er overtrukken med en meget tynd rød Skorpe af samme Væsen, maae det hele antages for Jaspis. Denne Stuf fandt jeg i Oxnedalen paa en Steen, kaldet Lurkasteinn, der ligger just ved Enden af Heden, hvor alle Reisende, efter at have overstaaet Hedens Besværligheder, hvile sig en Stund, og tage der nogen Forfriskning, om de have den; paa denne Steen lægger enhver Reisende en liden Steen, som er noget udmærket, enten ved en usædvanlig Dannelse, Farve eller Bestanddele, og derfor føre mange tit saadanne Stene med sig langt fra, om de træffe dem underveis. Paa en Hede, kaldet Smiørvatns-Heden imellem Vapnefiord og Fliotsdalsherret træffes ligesaadan en Samling af Stene, sammenbragte af Reisende. Paa Sønderlandet skal være et endnu mere betydeligt Sted, kaldet Beinakielling i Kaldadal i Borgefiords-Syssel, paa Veien fra Nordlandet til Landstinget; her finder man ikke allene en Dynge af Stene, som paa ovenmældte Steder, men og Kiæbe- og Skuldrebeen af Heste og andre Dyr, som kunne være fundne underveis, tynde Stene, overtrukne med en hviid Mos, formodentlig Lichen tartareus, hvorpaa en Reisende kan læse smukke Indfald i løs og bunden Stiil; en Skose eller Pasqvil kan undertiden flyde imellem. Gode Venner, som vente at samles ved Tinget, tilkiende-

kiendegive og her hverandre forud hvad de vil. Denne Maade, at enhver Reisende lægger en Steen paa saadanne lange og besværlige Veie, er bekiendt saavel i Norge som paa Færøe.

20. Variegatæ falde meer almindelige; ved Røde- og fornemmelig Berufiord traf jeg store og smukke Stykker af rød Jaspis, stærk indblandet med hvide Pletter og Streger, hvorover den i Brudet lignede ofte Kiødet i en feed Fleskeskinke, som er skaaren tvers over; andre vare saa meget indsprængte med Qvarts og Kalcedon, at man heller burde kalde dem: en af de sidste, indsprængte med en rød Jaspis. Hos Wallerius kaldes denne Porphyrides rubens; den findes ogsaa under Tindestolen, see E. Olafs. 667. Af grovere Sammensætning og med forskiellige Farver indblandet i Bergarterne er ikke usædvanligt at træffe paa Østerlandet.

Tredie Afdeling.
GRANATICA,
Granatagtige Steenarter.

---

21. Granatus vulgaris, træffes ikke uden indblandet i visse Bergarter. Ved Sioarborg i Skagefiorden viiste Bonden, som der boer, mig et Stykke, af Størrelse som en Flintekugel, der var sammensat af næsten giennemsigtige mørkerøde Granatkorn, men hvor det var fundet, kund: han ikke erindre.

22. Schirla, Skiorl, er som forrige, ikke funden uden indstreet i andre Bergarter.

Efter min Hiemkomst til Kiøbenhavn traf jeg i en Kasse, som var sendt med Naturalier fra Vapnefiord, et Stykke krystalliseret Skiørl, var sort, havde 9 glatte Sider, og paa nogle Steder lebe Lage af Glimmer tvers ind i Stangen, paa samme Maade, som man seer det i de Skiørlstænger, der i disse sidste Aaringer ere bragte hiem fra Grønland; Skiørlen selv er og i alt fuldkommen liig den Grønlandske; jeg vil derfor næsten troe, at dette Stykke er først ved en Reisende bragt fra Grønland, og siden skikket hertil Byen igien.

Fierde Afdeling.
ARGILLACEA,
Leeragtige Jord- og Steenarter.

At bestemme og tydelig beskrive alle de Art-Forandringer, samt Blandinger, som forekomme snart allevegne i Island, vilde blive mig næsten umueligt, og her alt for vidtløftigt; jeg vil derfor allene opholde mig ved de finere og meest rene Arter.

23. Argilla Porcellana, Porselin-Leer, paa Islandsk Bleikia. Heraf findes, som tilforn er bekiendt,

bekiendt, ved Mokolls-Høien i Strande-Syssel en anseelig Mængde. Fra Søen inderst i Kollefiorden gaaer en Dal, Thruderdal kaldet, en stærk Miil lang i S. O. og har høie Fielde paa begge Sider; allerøverst breder Dalen sig ud, og her, ligesom i en Krog, ved den søndre Side sees Mokolls-Høien, hvoraf Dalen har faaet sit Navn. Nogle hundrede Skridt neden for den vise sig Banker og smaae Høie, hist og her omstrøede, hvoriblandt fornemmelig ere fire liggende i en Række, hvis hele Længde er 160 Alne.

1) Den første eller øverste mod S. V. er mindst, er halv overklædet med Grønsvær, otte Alne lang og sex Alne bred. Den bestaaer vel af den samme Leer, som de efterfølgende, men er stærk indblandet med en skarp Vitriol eller Svovelsyre, og fine Kiis-Krystaller, som overalt glimre i den. Øverst falder den lyseblaa, men saasnart man kommer $\frac{1}{4}$ Alen dybt, bliver den mørkere, og Svovelkiset overflødigere. Her lod jeg Jordboren $1\frac{3}{4}$ Alen ned, og fandt det at være blandet med grov Sand, og Kiselkrystallerne baade grovere og flere.

2) Den næste Banke eller Afdeling indeholder egentlig den fine og hvide Leer, er 20 Alne lang og 16 Alne breed midt over, hvor den er bredest; har en Ægformig Omkreds, og en blottet og noget i Midten ophøiet Overflade. Her bragte Jordboren, som blev nedsat paa adskillige Steder, den samme hvide Leer, til den kom to Alne dybt, og siden paa $2\frac{1}{4}$ og $2\frac{1}{2}$ Alen blev den stærk blandet med den samme blaa Leer og Kiis, samt lidet Sand, som i den første No. 1. Syren var her ligeledes meget stærk.

3) Den

3) Den tredie Banke eller Afdeling er ligesom forrige bar for Græs, og indeholder 40 Alne i Længden og 16 i Breden. Paa den vestre Kant imod Dalen afbrækkes den med en tynd Rad af haarde jernhaltige Trapstene, som gaae Lodret ned. Uden for dem, eller i Kanten af Banken, er en fiin smuk høirød Leer, 1 Alen dybt. Banken selv bestaaer til største Delen af en guul Leer, der er meget fiin, men ikke saa feed som No. 1. og No. 2; den har heller ikke nogen jævn Blanding hverken paa Overfladen eller dybere i Jorden; thi visse Steder er den guul, som en Jernokker, og andre Steder næsten saa hvid og fiin som No. 2, og atter Blanding af begge. Ved den nordeste Ende af denne Høi fik jeg ved Jord-Boren paa 2½ Alen det samme gule Leer som det øverste, men paa 2¾ begyndte den med det blaae, ligesom i No. 1, som vedvarede til 3½ Alen, da den atter blev næsten hvid og meget fiin, dog lidet blandet med Svovelkiis; paa 4¾ Alen atter mørkeblaa med smaa Pletter af den hvide, og da den kom noget over 5 Alne dybt, bragte Boren den samme Blanding, som nederst i No. 1 med Kiis og Sand.

4) Indeholder næsten samme som No. 3, er af samme Størrelse, men halv overklædt med Grønsvær paa den nordre og vestre Ende.

Næsten fra alle Sider af disse Høie træffer man nærmere og længere fra, andre Banker og Flækker, hvori findes Blandinger af samme Leer, som i disse; deriblandt er een, som ligger 10 Skridt oven for No. 1, med fiint guult Leer af samme Art som i No. 3. Den er 16 Alne lang og 10 Alne breed, uforandret, 2 Alne; men

saasnart man kommer dybere, viser sig først den lyse og siden den mørkeblaa, der, som paa forrige Steder, er meget blandet med Gruus, Kiis og Syre.

Ved Gaarden Arnarstape, som ligger tæt ved det bekiendte Liosavatn i Thingøe-Syssel, findes en liden rund Banke, omtrent 3 Alne breed; samme indeholder paa tvende Alnes Dybde en guul fiin Leer, som i alt ligner den i No. 3 ved Mokolls-Høien, men med eet forandrer sig ved det 9de Qvarteer, tilsamme mørkeblaa Leer, fyldt med grove Kiis-Krystaller, Sand og skarp Syre som i Mokolls-Dalen.

At der i Mokollsdalen gives overflødigt af denne fine Leer, sees af ovenmældte Opmaalinger, som allene ere tagne af de betydeligste Banker; iblandt de andre omkringliggende tvivler jeg ikke, jo vil findes adskillige, som indeholde ligesaa fiint og godt Leer som ovenanførte, naar man havde bedre Leilighed med Jordboren at undersøge dem; thi paa $\frac{1}{2}$ Miils Distance og derover ligefrem i Fieldsiden paa den søndre Side af Dalen, indefter mod Søen, seer man hist og her Banker og Ophøielser, som paa disse Steder ere blottede, og vise Leer af samme Slag som forrige, skiønt de ofteſt ere blandede med fremmede Dele i Overfladen.

At den bør slemmes, førend den kan bruges til Porselin, siger sig selv, og kunde det skee paa Stedet, var meget vundet i Henſigt til Transporten, som baade er lang og vanskelig; men dette kan ikke tænkes paa der, da man neppe har saa meget Vand i Nærheden, at man kan toe sine Hænder og Reedskaber rene, naar

Arbei-

Arbeidet ophører om Astenen. Derimod kunde disse Slemmings Anstalter langt bedre anlægges i Thruder-Dalen, hvorigiennem Veien gaaer til Stranden, enten under Gaarden Skriduæsenne, eller tæt ved Søen og ved Siden af Elven, som løber igiennem Dalen.

Udarbeidningen er den letteste, man kan forestille sig; thi dertil behøves ei andre Reedskaber, end gode og brede Spader, hvorved det strax kan fyldes i Fustager eller Sække. Et par Leerhakker kunde og haves ved Haanden, om det et eller andet Sted skulde vise sig fastere, end at det kunde opstikkes med Spaden.

Transporten vilde her give meest Vanskelighed, om det skal bringes til Handelsstedet; thi Veien fra Høiene og ned igiennem Dalen er paa sine Steder brat og vanskelig, andre Steder blød og moradsig; men herpaa kunde raades Bod. Efter nøieste Tingning med Folkene, som boe næst ved Stedet, gave de Løfte til Syssselmanden og mig for Eftertiden at bringe hver Tønde fra Høiene til Torpen (det nærmeste og beqvemmeste Seested) for 16 Sk., naar de selv maatte udvælge Tiden dertil. For samme Priis og med samme Vilkaar lovede Bønderne, Hakon Jonsen og Thorsten Jonsen, at bringe det til Søes fra Torpen og til Handelsstedet Reikefiord. Hestelaan, Sække eller Foustager med Reeb, samt Reedskaber blive en aparte Regning.

For at efterkomme min Instrux, lod jeg bringe omtrent tre Tønder af det hvide, og noget over een Tønde af det gule Leer til Handelsstedet, som blev bortsendt med Skibet som forliste; disse fire Tønder

kostede allene i Transport, da det just traf ind i den travle Heesletstid, 3 Rdlr. 3 Mk. 6 Sk.

Det hvide Leer i No. 2 er at føle til som Smør, og ikke det mindste af fremmede haarde Partikler kunde jeg mærke deri, enten mellem Fingrene eller under Tænderne. Svovelsyren derimod var overflødig og saa skarp, at den første Dag, jeg selv udtoede Boeren, mellem hver gang den skiftes, havde den ædt Hul i Huden omkring Næglerne og paa Læberne. Skulde noget metallisk have været indblandet, maatte det være blevet opløst af denne overflødige skarpe Syre, og da viist sig ved at forandre Farven i en Ild-Prøve, som slet ikke skede; thi jeg giorde en, saavidt Leiligheden tillod, i et Smede-Værksted ved Fell. Digelen stod gloende for Essen ½ Times Tid, og da den derefter var kold, viiste den hvide Farve sig fuldkommen saa reen som før, var meget hærdet og frie for Sprækker. Forneiet over denne Prøve beslnttede jeg at hiemsende de forommældte trende Tønder heraf. Er min Formodning rigtig, kan dette Leer let slemmes, og befries fra Syren, som i Vandet forlader det, og altsaa bliver tienligt ved Porselins-Fabriken.

Det blaae af Heien No. 1 blev ligeledes haardere og fastere, men revnede paa adskillige Steder, og viiste forskiellige Flekker.

Det Gule af Heien No. 3 blev ganske fuldt af Sprækker og mørkere i Farven, som ventelig foraarsages af Jern-Kalk, som det indeholder. I Vandet lader dette sig lettest opløse, og bliver da under Fingrene at

at føle til som Sæbe. Maaskee det kunde blevet tienligt som Valke-Leer, Argilla Smectis. I denne Mening er jeg bleven bestyrket af en Reisende, som var Kiender af Mineralier, der ved en Hændelse saae en liden Prøve heraf hos mig; han beundrede dets Fiinhed, og paastod, at det intet eftergav den Engelske Valkejord, som man troer giør en stor Deel til det Engelske Klædes smukke Udseende.

I Island bruges det paa denne Maade af Indbyggerne (see Sekr. Olav. R. p. 567).

22. Argilla Bolus, Bolarleer. Denne træffes næsten allevegne, hvor man reiser noget, hvoraf den røde er meest almindelig, og paa visse Steder i stor Overflødighed. Ved Svovelminer og Hverer (de kogende Vande) savnes den aldrig (see E. Olafs. Reise). Den, der falder ved Oxehveren, er vel fiin, og befunden ved giorte Forsøg at være nogenledes tienlig til adskilligt Brug, see Sekret. Olav. Reise pag. 569; han siger selv paa samme Sted, at man ikke kan vide, i hvilken Mængde den findes førend Bakken bliver opgravet; dette giorde jeg, og lod Jordboren paa adskillige Steder løbe ned, men fandt den allevegne beblandet med andre Jordarter; til en Prøve tog jeg $\frac{1}{4}$ Tønde heraf, som jeg med Møie søgte hist og her, hvor den viiste sig ubeblandet.

Tæt ved Svovelminerne ved Reykehlid, paa et Sted kaldet Nama-Skard, findes den i langt større Mængde og meget renere; her fortalte man, at nogle

Tønder vare bragte til Handelsstedet, og sendte til Kiøbenhavn for faa Aar siden.

Omtrent en Miil fra Handelsstedet Husevig findes en Forandring af den røde Bolus ved en Aae, kaldet Qvislen*). Den er mørkerød og haard, brækkes i kantede Stykker, og efter at den engang er tørret, falder den i ganske smaae, kantede og bladede Stykker med en surrende Knagen, naar den lægges i Vand. I Ilden bliver den sortere, glindsende og meget haard; den indeholder altsaa en stor Deel Jern. Den viser sig først strax ved Søen i en steil og høi Bakke, som gaaer op fra den østere Side af Aaen, ganske blottet paa 36 Skridt; ligger ordentlig i et Lag, som undertiden bliver næsten afbrudt med en fiin blaa Leer, undertiden med Jord og Gruus, paa nogle Steder er det 1½ Alen tykt. Omtrent ¾ Miil fra Søen seer man atter ved den østlige Side af Aaen samme Lag. En stor Banke af 120 Skridt er her ligesom igiennemskaaren af Aaen; den er fra det øverste og til Renden omtrent fire Favne høi, og næsten saa brat som en Væg. Her besaae jeg Laget tydelig, som uafbrudt og ublandet ligger tvende Alne tykt oa 1 Alen fra Overfladen af Høien; henimod 2 Favne dybere i samme Banke sees atter et Lag af 1 Alens

*) Min Følgemand fortalte paa Veien, at 19 Mennesker vare Tid efter anden omkommne ved at ride over samme, og man ventede nu aarlig den 20de: den kan just ikke regnes blandt de store Aaer i Island, ikke heller er den just saa dyb; thi Vandet naaer ikke Hesten høiere, end til Bugen; men store og meest runde Stene, som ligge i Renden, tillige med den stærke Fart, Vandet har, giør Hesten uvis paa Benene.

Alens Tykkelse og af samme Art. Den lader sig letteligt udbrække med en Leerhakke, og var ikke bekosteligt at faae bragt til Handelsstedet, da Veien hverken er lang eller besværlig.

Prøver af samme Bolus, som vare endnu finere end denne, bleve mig foreviiste ved Husevig, men Stedet, hvor de vare fundne, vidste ingen, da Finderen var reist derfra.

Næsten af samme Art, dog lidt løsere og blødere, findes et temmelig stort Lag i et Skard, kaldet Rons-Skard ved Rødefiord, lige over Gaarden Hegrenæs, imellem Faskruds- og Rødefiorden. Paa Veien over Trekillis Heden, som fører til Reykefiords Handelssted, findes og i temmelig Mængde en lyserød, fiin og blød reen Bolus. Jeg formaaede min Følgemand at standse her, skiønt det var sildig paa Dagen, og næsten en Miil tilbage af Veien, gravede med min Spade paa tvende Steder $\frac{1}{2}$ Alen dybt, og fandt den uforandret. En liden Prøve blev medtaget og bortsendt med Skibet.

Det vilde blive alt for vidtleftig at opregne alle de Steder, hvor man finder mindre fine og blandede røde Leerarter. Ved Upsa-Strend i Øefiord havde man anstreget Kirken udvendig med denne røde Bolus, som var blandet og revet i Tran af Mangel paa Olie, hvilket dekkede meget godt og saa smukt ud; ligeledes havde en dansk Tømmermand, ved Navn Erik Orup, der for omtrent 20 Aar siden strandede paa Husevig, og laae om Vinteren hos Præsten, malet Kirken sammesteds indvendig i Choret med samme Bolus.

Da, som før er mældt, disse Bolus-Arter træffes næsten allevegne i Landet, kunde de, foruden at bruges som Farve og til andet oekonomisk Brug, giøre en vigtig Tieneste, om de blev fiintrevne og indblandede under Kogning i den Tiere, som man overstryger Huse, Baade eller andet Tømmer-Arbeide med, der er udsat for Vind og Veirs Paavirkning. Jeg har selv seet i Færøe Beviis paa, at den Tiere, som har været blandet med denne røde Bolus, har holdet sig haard og fast paa Huse henimod 20 Aar, da Tieren ublandet, almindelig efter ganske faa Aar ved Vind og Regn ganske afspiskes.

Om man ikke havde erfaret dette, kunde man letteligt slutte sig hertil; thi Tieren indeholder en stor Deel Phlogiston, hvilket Acidum Sulphuris under Kogningen strax angriber og forener sig med til en fast og bindende Materie, der ved Afkogningen bliver stiv og haard. Tømmeret er baade rart og kostbart i Island, og hvad Fordeel blev det ikke for de fattige Indbyggere, om de ved dette Middel kunde holde deres Baade dobbelt saa lang Tid uforraadnede som nu, da de enten blande Tieren med Tran, hvorved den giøres løsere, eller allene oversmøre dem med Fodtran, hvorved ei allene Klæderne og andet Gods, som lægges i disse Baade, blive besmurt og stinkende; men den Jord, som altid er indblandet i denne Tran, lægger sig i Klinkerne eller Sammenskarringen og paa Kanten af Bredderne, trækker Vandet til sig, og saaledes hielper til at det hastigere raadner.

23. Argilla vulgaris, Tegl-Leer. Af de finere Sorter træffes vel mange Steder noget, men ikke uden i ubetydelig Mængde, indtagende Kløvter og Ridser i i Biergene, kaldes af Indbyggerne Smidiu-Leir; den er meget fei og fiin, haardner stærk ved Ilden; de bruge den derfor til at opmure deres Esser med; almindeligst er den blaagraa; dog fandt jeg paa et Sted i Alftefiorden en ganske kiødfarvet. Omkring Zeoliten, der har lagt sig paa den dobbelte Spat ved Rødefiord, findes og denne fine Leer, lysebruun af Farve: den grovere med smaae Stene og Sand blandede blaae Leer er meget almindelig i Skreder og bratte Bakker eller Fieldsider, hvor den enten udgiør Lage eller visse Stykker i samme.

24. Argilla Trippela, Trippel-Leer. Af dette findes et langt og vidtløftig Lag lige fra Vapnefiords Handelssted, hvor den er finest, i en brat Bakke, strax uden for Husene, og stiger siden med nogle Forandringer i Fiinheden, langs op ved Hofsaae, ganske blottet i Dagen, lige til Kirken paa Hof. Af Farve er den lysegraae, fiin, jævn, meget skarp og derfor meget god til Metallers Polering. I Vandet blødes den vel noget, men løses ikke op. Den ligger i kantede Stykker paa samme Maade, som forommældte røde Bolus; udbrækkes letteligen enten med en Leerhakke eller en stærk Spade. Af denne fortalte man ved Handelsstedet, var sendt en god Deel til Kiøbenhavn, og blev kaldet Engelsk Jord. I nogle Banker, ikke langt fra Præstegaarden Miklegaard i Øefiord sees og en temmelig fiin hvid Trippeljord, der er nok saa skarp, men løsere end forrige.

25. Argilla Lapidea, Steen-Leer. Af denne har jeg seet en fiin lysegraae Art, der formodentlig findes enten ved Husevig eller Vapnefiord; thi Underkiøbmanden N. Buch, der har giort sig megen Umage ved alle Leiligheder at opsøge usædvanlige, eller rettere, nyttige Jord- og Steenarter paa disse Steder, har af ovenmældte giort gode Hagel- og Kugel-Forme, hvoraf et Stykke er faldet mig i Hænder. Den er fast, tør og inddrikker en Deel Vand, uden at blødes synderlig derved, lader sig let arbeide til hvad man lyster. Nogle ukiendelige fine skarpe Dele ere indblandede i samme, hvorved den vel kan bruges til at afpolere Metaller, som ere anløbne eller rustede.

---

26. Steatites ollaris, Fedtsteen, forekom mig ikke paa hele Reisen, men den er funden paa Vesterlandet, hvor den kaldes Netiasteinn, og en anden Kliaagriot. See E. Olafs. Reisebeskr. 395.

---

27. Corneus nitens, glindsende Hornsteen. Af denne fandtes ved Berufiord, strax østen for Handelsstedet, ved Søen en smal Streg midt igiennem de bløde Sandstene. Ved første Øiekast antog jeg den for Steenkul, men befandt siden, at den ikke indeholder det mindste af Bergolie. I Brudet falder den noget spatagtig, er skiør og haard, giver ikke Ild imod Staalet, har sommesteder et grønt Skin, og hvilket er det besynderligste, at den har nogle melkehvide Pletter og Streger i sig, tæt forenede med den anden Materie, bestaaende af en Kiselart, der tager stærk Ild imod Staalet.

---

28. Schistus durus, grov Skiver. En besynderlig Forandring heraf traf jeg ved Siden af Rafntinnu-Fiall. Den er meget haard, saa den villig giver Ild imod Staalet; er blaagraae, fiin og lidet glindsende i Brudet; laae flækket i nordentlige og ulige store Stykker, som paa Siderne ikke vare ulige Brudet af Flintestene; havde meget forskiellige Farver, og var snart sort, snart lysegraae med brunrøde Striber og Flækker; nogle Steder i Kanterne var den lysebruun og mat, ligesom den kunde have været udglødet i Ilden. Den udgiorde ingen Gang eller Lag i Fieldet, men laae løs imellem andre Steen- og Jordarter.

Omtrent $\frac{1}{8}$ Deel Miil inden for Reykefiords Handelssted stiger tæt op fra Søen en stor Banke, som bestaaer af en grovere Skiver, er ikke saa haard som den forrige, lader sig godt flække i smukke store Plader, og er meest brunrød med lysere Pletter og Flækker.

Noget op fra Søen i en Bakke lige inden for Grimsøe i Steingrimsfiorden, viser sig en meget smuk Skiverart, som bliver Wall. Fissilis friabilis, er lysegraae, let brækkelig, og ikke haardere, end man med Neglen kan giøre Ridser i den. Den bestaaer til største Delen af en fiinhærdet Leer. Skiverne ere meget ordentlige og flette paa begge Sider. Den ligner ellers i alt den Skiver, som allevegne findes at giøre et Lag oven paa Steenkullet paa Færøerne, har og, som den, endeel Vitriolsyre hos sig, som tydelig smages, naar man bider noget deraf. Ovenmældte Bakke bøier sig strax herved, og paa den anden Side af samme træffes i et Gil, som en liden Aae løber igiennem, endeel

Surter-

Surterbrand, som af alle de Prøver, jeg har seet fra Island, meest nærmer sig til Steenkullet.

Bonden, som boede paa nærmeste Gaard, pleiede og herfra at hente alt det Kul, han brugte til sin Smede. Det laae dybt og uordentlig mellem grov Sand og Leer, som Bakken bestod af. Maaskee den paa den estere Side under ovenmeldte Skiver kunde findes ordentligere og bedre, men for at komme saa dybt, udfordredes endeel Arbeide og Omkostning. Stedet fortiente dog en nøiere Undersøgelse.

---

29. Mica foliacea, bladig Glimmer. Medens jeg opholdt mig ved Rødefiords Handelssted, bragte Provsten Hr. Poul Magnusen fra Valthiofsstad i Fliotsdals-Herred et Stykke paa nogle Punds Vægt til Kiøbmanden Hr. Kyhn, som af en Bonde var brækket ud af et Field, ikke langt fra det Sted han boede. Selv havde han ikke beseet Stedet, det var udbrækket af, kunde derfor ikke sige, i hvilken Mængde det fandtes. Den er hvid, glindsende, bestaaer af smaae og uordentlig blandede Skiel, der ligge tæt paa hverandre, og med en Mængde røde Krystallinske Granatkorn, hvorover den ligesaa let kunde henferes til Granitberg (Saxum granites). Om den havde libet mindre af Glimmer, og i dets Sted nogle andre Dele, enten af Qvartsen eller Feldspaten, var den een med de tienligste Mølle- eller Qværnestene i Island; mueligt, at om den gives her i nogen Mængde, den da paa sine Steder forandres saa meget, at den til dette Brug blive tienlig.

30.

30. Asbestus membranaceus, sammenfiltret Asbest. Selv har jeg ikke truffet nogen af dens Forandringer, men efter E. Olafs. og Pouls. Beretning skal aluta montana, Berglæder, findes paa Ulfdalsstrand østen i Fliotshorn uden paa Klipperne. (See deres Reisebeskr. 658).

Femte Afdeling.
ZEOLITICA,
Zeolitagtige Steenarter.

---

31. Zeolites, Zeolit. Denne Steenart, som først er beskreven 1756 af Cronsted, er endnu ikke bleven ret bekiendt i alle sine Forandringer, saavel i Henseende til Bestanddelene, Jord- og Steenarterne, den findes paa, som fornemmelig dens Krystallisationsmaader. Dens almindelige Bestanddele ere Kisel, en reen Leer eller Allunjord, Kalk, og herforuden noget Krystallisationsvand; men disse findes i meget ulige Forhold, efter Stederne, de ere fra, og efter Arterne, de ere anskudte paa. Ridderen Bergman har giort Opløsningsprøver, og fundet i den fra Jemteland 16 Procent Kalk, og ikke meer end 8 i den Færøeske. Den fra Adelfort befandtes at have 80 Procent Kisel, og den islandske mindst, nemlig kuns 48.

Den Færøeſke havde meeſt Leer, nemlig 25 Procent, og den fra Adelfort mindſt, nemlig lidet over 3. Men da man nu ſaavel i Island, ſom paa Færøe, hvorfra de ere meeſt bekiendte, har i de ſildigere Tider fundet den under ſaa forſkiellige Dannelſer, Klarhed og Haardhed, kan ikke tvivles, at jo Beſtanddelenes Forhold ligeledes maae være uligt. Hvorledes de forholde ſig i Ilden, ſamt med Syrene m. v., kan læſes i et Brev fra Ridderen Bergmann blandt Troils Breve om Island.

Den findes fornemmelig i Flutz-Bierge, i de nederſte Lage ved Søen, ſom beſtaae af hærdet Leer og Sand, hvor de ſlet ikke udgiøre nogen Gang eller Lag, men enten ſom tætte Kirtler ſidde indfattede i diſſe møre Bergarter, eller og de beklæde Huulheder i ſamme, ſkydende fra Siderne henimod Midten af Huulheden, ſine Kryſtaller paa ſamme Maade, ſom før er mældt om Qvartſen. Sieldnere træffes den at løbe ligeſom med hvide ſmaae Aarer frem og tilbage i diſſe bløde Bergarter.

Paa Trappen, Baſalten, eller de ſpatagtige Hornſtene har jeg ikke truffet den; derimod findes ikke ſielden enkelte Kryſtaller anſkudte imellem og oven paa Qvartſen, Kalcedonen og Kalkſpaten, naar diſſe ere ſelv kryſtalliſerede. Paa Nordlandet kom den vel mange Steder for, men hverken i nogen Mængde, heller ikke med nogle betydelige Forandringer., mindre med nogle ſmukke Kryſtalliſationer.

En

En Art-Forandring traf jeg dog i en blød Sandsteen i Olafsfiorden; der sad den i smaae Kugler, nogle af Størrelse som Blommer, andre ikke større end Erter; vare ganske tomme inden i og tillige tætte, hvorover den flød meget let paa Vandet. Af disse saae jeg siden adskillige, som blandt andre af de saakaldede Natur-Stene forvares og bæres i Lommen af en Deel Folk.

Paa Østerlandet og fornemmelig ved den søndre Side af Berufiord, imellem Gaardene Tigerhorn og Urteteig, fandt jeg ikke allene mange, men tillige med adskillige tilforn ukiendte Forandringer i Krystallisations-Maaden, saasom: den straalede, der i en rund Hule af Moberg, omtrent 10 Tomme breed, havde udskudt fra alle Sider ganske vandklare fiirkantede Straaler eller Stænger, hvoraf de, som gik lige ud imod Midten af Huulheden, stoede ganske frie, vare fire til fem Tommer lange, og endtes med en stumpet pyramidalsk Spidse; de andre Straaler, som løbe mere til Siderne, mødte dem, som kom fra de næste Punkter, og der gik tvers over hverandre, hvorved den fik et Udseende, som jeg med intet kan ligne bedre, end om man opløste nogle Bundter Svovelstikker, og kastede dem uden Orden imellem hverandre. Disse Straaler vare meget skiøre, og taalede neppe den Bevægelse, Berget kom i, ved at drive skarpe Jernkiler ind, som dog var meget let; thi Bergarten var blød. De vare og saa haarde, at de imod Staalet gave lidet Ild, hvilket jeg allene har fundet ved denne Artforandring. Paa samme Strøg imellem ommældte Gaarde traf jeg ligeledes i en Huulhed, som indvendig var beklædt med tæt ved hinanden siddende spidse sexkantede Qvarts-Krystaller,

tvende af ligesaa klar Zeolit som forrige. Disse sadde anskudte oven paa Qvartsen, vare fiirkantede, og løbe op i en Spids, som en Pyramide, næsten 1 Tom. høie og ½ Tomme brede ved Roden. Paa en anden Stuf, som blev funden liggende løs i en Skrede, sadde adskillige smaae klare Zeolit-Krystaller, saavel oven paa en grønagtig og næsten giennemsigtig Kalkspat, som paa nogle smaae melkehvide Qvarts-Krystaller, der overklædde samme Stuf ved den ene Ende. Zeoliten viste sig i korte fiirkantede Stænger, som til begge Ender gik ud med pyramidalske Spidse, dog saaledes, at de fire Sider, som formere Spidserne, gik ikke fra Siderne af Stangen, men fra Kanterne. Somme af disse laae paa Siden vandret, andre stode lige op, hvorved den ene spidse Ende skiulte sig i Spaten; atter andre mere og mindre opreiste.

Af Haar-Zeoliter fandtes og her en sielden Art. Den havde ansat sig paa nogle Stalactitdannede Kalcedon-Knopper, der atter vare som overtrukne med en løs og skarp graae Leerart. Udaf denne saaes fine og korte Haar, tæt ved hverandre, som overalt vare besatte med hvide smaae Prikker, der for det blotte og ubevæbnede Øie forestilledes ligesom Gnider i Haar; men under Forstørrelses-Glasset saae man tydelig flade, mangesidede og til begge Ender spidse Krystaller, nogle borede midt igiennem af Haarene, andre ved Siderne hæftede ind paa dem, og endelig nogle, som en Knop paa Enderne af samme.

En anden Haar-Zeolit, der om den kom heel ud af Berget, vilde ligne et Gaaseæg, var paa den yderste

Side

Side ikke andet end en tynd og skiør Skal af en fiin, løs og lysebruun Leer, som indvendig havde ubestemte, flade og næsten vandklare Krystaller. Af og imellem samme udkomme meget fine og hvide Haar, saa lange, at de næsten række sammen med Spidserne imod det midterste af Huulheden. Skorpen, eller om jeg skal kalde det Skallen, var saa skiør, at den ikke kunde udarbeides af Berget, uden at gaae i Stykker, deels formedelst dens Svaghed selv, og deels formedelst Bergartens Blødhed og Seihed, der giør, at den ikke flækkes eller klyves, som de haarde, men allene sprænges i Stykker udaf samme Størrelse som Kilerne, man driver ind ved Siden deraf.

Af den spatagtige Zeolit fandtes her ligeledes mange og besynderlige Forandringer, saavel i Henseende til Krystallisations-Maaden, som anden Udseende. Iblandt de mere sieldne var en Huulhed i en blandet Bergart, der bestod af en graa og rød hærdet Leer, som visse Steder havde Flækker af den hvide umodne Qvarts, og andre Steder en Art af rød Jaspis. Denne Huulhed, som omtrent var ½ Alen breed, var først indvendig beklædt med en lysebruun skarp og haard Leerart, ikke ulig den Tophus, der sætter sig indvendig i Thekiedler, med den Forandring, at hele Overfladen bestod af bare tæt ved hinanden siddende smaae Knopper. Oven paa og inde imellem disse, havde firekantet Spat-Zeolit anskudt sig i krystallinske Former, hvoraf nogle vare 1 Tomme lange, og over ½ Tom. brede, ¼ Tom. tykke, og havde paa den yderste Side, som vendte imod Midten af Huulheden fire Skraasider, som paa nogle kom sammen i Midten, og der giorde en stump

Spids eller nedtrykt Pyramide. Den bestod af bare Plader (lamellis), som laae tæt paa hverandre, noget lige de fineste af Glimmerarterne (thi disse kunne og med en Knivsodd skilles fra hverandre). Betragtede man den fra den brede Side, hvor den pyramidalske Top sidder, og som formeres af Pladernes Kanter, seer den ud som et slebet Glas, halv igiennemsigtigt, eller som Iis. Paa Kanten af Krystallen, som viser Siden af Pladerne, er den inset ligere, end et Perlemoor, naar man allene undtager de Farver, den spiller med.

Foruden denne Figur, viste den et andet Sted Rhomboider (skieve Ruder), hvis tvende længre Sider vare $1\frac{1}{2}$ Tom. lange, og de tvende korte $\frac{3}{4}$ Tom.; Tykkelsen ligeledes over $\frac{1}{2}$ Tom. De tvende Spidser, eller de skarpe Kanter, som de skieve Vinkler skulde formere, vare lidet afstudsede, hvorover de ligesaa snart kunde ansees for Polygones (mangekantede Figurer). De laae om hinanden uden Orden, og ligesom trykkede ind paa hinanden, saa at altid en Deel af hver Krystal laae skiult under og imellem dem, som laae næst ved. Disse havde ligesaa stærk og skimrende Glands, som næst foregaaende, hvorfor de og, ligesom den klare dobbelte Kalkspat, bleve af nogle Indbyggere kaldte Silfur=Berg, o: Solvberg.

Andre vare af en mattere Glands, mest liig eet glat poleret Elfenbeen, hvis Figur havde 6 Sider, hvoraf de tvende vare næsten 2 Tomm. lange, og de øvrige 4 hver neppe $\frac{1}{2}$ Tom. Somme af disse Krystaller vare i Midten ligesom indtrykkede fra alle Sider, ikke

ulige

tilige en Sløife. Uden paa disse Store havde atter anskudt sig en Mængde af meget smaae, næsten ligedannede, men mere klare, og i lange Rækker sammenklyngede Krystaller. Siden har jeg seet her i Byen hiemsendt fra Berufiord en Stuf, i Dannelsen liig foregaaende Rhomboidet, allene at i Steden for hine vare klare, vare disse brunrøde, af en fiin rød Bolus, eller maaskee Jernkalk, som de vare indblandede med.

Af den straalede fandt jeg selv ved Berufiord en Stuf, hvis Straaler vare anskudte omtrent som paa Fig. b. Tab. 31. i E. Olafs. Reisebeskr. Det meste af Stuffen var rødt, ligesom det forrige, dog var her undertiden det Punkt, hvorfra Straalerne udgaae, og undertiden lige som Bælter tværs over dem, ganske hvide. Ved Udbrydningen var den meget skiør, men siden efter, da en Deel af dens Krystallisations-Vand var uddampet, faldt den næsten fra hverandre af sig selv, og Stumperne lode sig let smulre til Sand imellem Fingrene.

Hos en vis Mand her i Kiøbenhavn har jeg seet endnu en Forandring, som nylig er hiemkommen fra Berufiord; der viser den sig i tvende Stænger, en Span lang, og af Tykkelse som en Finger og derover. Indvendig er den ganske mat og knortet i Brudet, har heller ikke nogen synderlig Fasthed; men rundt om er den besat med smukke lyserøde, af Blade sammensatte Knopper, som i Enderne have ingen bestemt Figur.

Berufiord var det Sted, hvor jeg endte min Reise i Landet, og herfra tog jeg tilbage til Kiøbenhavn.

Skibet blev opholdt for Slagteriets Skyld til imod Enden af Oktober. Jeg havde derfor her den bedste Leilighed daglig, naar Veirliget tillod, at eftersøge de fleste Naturalier, her fandtes, af alle tre Rigerne. Ingen Følgemand hastede nu paa at komme fort, for at faae den belovede Vei endt, og Pengene fortiente, hvorved ellers mange Steder, en Naturforsker enskede at opholde sig nogen Tid paa, blive ubeseete*). Ovenanførte sieldne Forandringer af Zeoliten ere fundne ved den søndre Side af Berufiord; nogle faa i Bulandsnæs-Øerne og omkring ved Veien til Alptefiorden. At der jo andre Steder i Landet vil findes baade disse og andre endnu ubekiendte Forandringer af Zeoliten, tvivler jeg ingenlunde paa; men da de, som før er mældt, almindeligst findes ansatte indvendig i Huulheder af Leer med sandblandede Bergarter, falde de vist ikke den i Øinene, der maae jage hastig afsted, eller skal bestræbe sig med alt for mange andre Ting. Nei, de maae søges nøie i de nederste Lag af Flusbergene mellem Stykker, som ere udfaldne. Der finder man tidt det Halve af Huulheden i det nedfaldne Stykke, og den anden halve Deel tilbage i det faste Berg. Naar man først har lært at kiende Bergarterne, den findes og ikke findes i, blive Undersøgelserne hverken saa kostbare, heller ikke saa besværlige; thi da kan man, saa at sige, gaae lige til, og nogenledes være vis paa, at man ikke skal søge forgieves. Zeoliten er en af de besynder-

*) Paa andre Maader faaer man sielden Veivisere i Island. Den bedste Reisetid er fra henimod medio Julii til noget ind i Sept., da Høeslætten, som bekiendt, saa længe den drives paa den gamle Fod udfordrer alle Hænder, om noget Vinterfoder skal haves.

synderligste Steenarter, i Henseende til deus mange Art-Forandringer, og fortiente nøiere Undersøgelser, end man hidindtil veed at være skeete.

Siette Afdeling.
SAXA, Hellebergsarter.

---

32. Saxum fissile, Graaberg. Heraf fandtes adskillige Steder helst paa Nordlandet endeel, dog med forskiellige Indblandinger. Qvartsen træffes i alle, men Glimmer kuns sielden; smaae Granatkorn og Skiørl-Flekker ere mere almindelige. Adskillige af Indbyggerne paa Nordlandet havde allerede udsøgt disse, og af samme forfærdiget meget gode Qværnstene, hvoraf jeg saae een ved Gaarden Reykium i Skagefiorden. Stenene vare tagne ved Glerhallaviig, som ligger strax derved. Bonden havde atter tillavet et par Stene, som han havde lovet til en anden Bonde. Til den første Qværn, som han havde giort til sit eget Brug, og stod paa hans Gaard, søgte alle hans Naboer, endog de, som enten selv havde eller boede nærmere ved, hvor Qværne, kiøbte ved Handelen, vare opsatte; thi paa denne hiemmegiorte malede de sit Korn, ikke allene i halv saa kort Tid, som paa hiin, men meget finere. Han var meget billig med sit Arbeide; thi for at forfærdige saadan en Haandqværn, omtrent 20 Tommer breed, og sætte den op med Stellet eller Træeværket, tog han

ikkuns to Rdlr. Tæt ved Skagestrands Handelssted ligger en liden Holm, som bestaaer af ligesaadant Graaberg, som vist kan blive meget got til Qværnstene; man har og den Fordeel her, at de mange Steder staae ligesom i Pillere, omtrent af en Alens Tykkelse, og lade sig let kløve.

Ovenmældte Bonde fra Reykium bragte mig nogle Kugel-Calcedoner til Handelsstedet. Her fik jeg Leilighed at vise ham disse Stene i Holmen. Han ønskede allene, at den laa saa nær sin Gaard i Skagefiorden, som her Handelsstedet, saa vilde han snart forsyne en Deel af Distriktet med gode Qværne.

I Oefiord paa Gaarden Oriland, tæt ved Handelsstedet Akureyre, blev ligeledes forfærdiget en Haandqværn, medens jeg laa der om Vinteren, hvortil Stenene vare fundne noget oven for Gaarden.

Paa Veien imellem Laxamyre og Husevig saae jeg paa et par Steder, at man havde begyndt at hugge og tillave Qværnstene; ligeledes tæt ved Jøkelsaaen i Axerfiorden, hvor man sætter over med Færgen. Man har derfor ikke nødig at frygte, at Islænderne skulde, i Mangel af duelige Steenarter, blive forlegne med Kornet, omendskiønt ingen Qværnstene bleve dem tilsendte fra Dannemark, naar man kun vilde benytte sig af en Gave, Naturen saa villigen tilbyder, da Mængden af Indbyggerne er baade vittig, og vandt til at eftergiøre næsten alt hvad den seer.

Paa Færøerne har man altid fundet en liden Haandqværn i hver Huusholdning, og i sildigere Tider have adskillige bygget smaae Vandmøller, hvorpaa enhver kan faae sit Korn malet hastigere, og lættere end for det halve, det koster, naar det med leiede Folk skal males paa Haandqværne; hvorved de ere nu blevne unødvendigere i Nærheden af disse Møller.

I Island fattes ikke Steder, meget beqvemme til saadanne Møller. Omkostningen, naar den bygges paa den sparsomste Maade, er ikke af stor Betydenhed, helst om de selv danne Stenene. En i mange andre Henseender her, som god Borger, bekiendt og æret Mand, ved Navn Johannes Poulsen i Thorshavn, der har lært i Kiøbenhavn at bygge Huse, men ikke Møller, har ikke desmindre her bygt adskillige af disse Vandmøller med en udmærket Sparsomhed. Min salig Svigerfader, Lavmand Debes, gik heri endog saavidt, at han, for at spare Tømmer, lagde Renden med Steen. Bedre var det derfor, at nogle, som havde Raad og Evne, nu strax byggede dem, førend man anskaffede sig alt for mange Haandqværne; thi da vil de rimelig Folk, siden Bekostningen er skeet, heller behielpe sig med disse, og Møllen vil da blive for kostbar for een eller tvende Huusholdninger allene; men var den oftere i Gang, endog med den billigste Priis, vilde den ei allene snart betale sig selv, men endog give Eieren god Rente af sine Penge.

33. Saxum, porphyr, Porfyr. Af denne Steenart findes, ligesom før er mældt ved Marmoren, en sleben Plade, 6 Tommer lang og 4 Tommer

breed, indlagt midt i Alteret i Hrafnegils Kirke i Øefiord. Den var fiin mørkegrøn med bleeggrønne og næsten hvide Pletter. Da denne Porfyr er de Gamles Ophit, der i forrige Tider blev bragt fra Orienten til adskilligt smukt Arbeide, maae man rimelig slutte, at dette Stykke, helst da det er blevet brugt ved saadanne hellige Forretninger, ligeledes er bragt did i de ældste katholske Tider fra fremmede Steder.

34. Saxum Cos, Brynisſteinn, Hvedsteen. Jeg kan ikke sige, at jeg nogensteds traf denne Steenart saaledes, at den kan benyttes som Bryneſtene, uden i Mangel af bedre. Den beste Art, som mig forekom, var i Beresiorden, kort fra Søen, inden for Gaarden Urteteig. Denne var jævn i sin Blanding, og fri for grove Korn af Kiselarterne, som altid forderve Eggen, hvor de ere indblandede. Dens Dele vare næsten ukiendelige; Leer og Qvarts kunde dog tydelig sees deri; den lod sig heller ikke brække i ordentlige og ligedannede Stykker, men dog med flade Sider. Til de grovere Reedskaber, saasom Spader, Øxer og Lær, kunde denne maaskee blive tienlig. Kammersekretair Olavius, saavelsom Egg. Olafs. i deres Beskriveiser anføre og Steenarter, som de troe kunne bruges i dette Fald; dog seer man, at de almindelig ansee dem for alt for haarde, og ikke saa jævnt blandede, som en Steen bør være, der skal sætte god Egg.

35. Saxum Trapezium, Trapberg, ligner meget Basalten; den findes i Island af meget forskiellig Finhed. Af de grovere blive de saakaldede Kiempemure, som ikke ere sieldne at see. Disse vise

sig

sig og virkelig som gamle og noget forfaldne Mure, bestaaende, som oftest, af firkantede flade Stykker, ikke ulige i Dannelse store Muurstene, liggende vandret oven paa hverandre, alle af lige Længde, som gier, at Murene ere jævnslette fra begge Sider. Saasnart man reiser over Hrutefiordsaae, og kommer ind i Strandesyssel, seer man fast allevegne langs Stranden Trapstene, som dog ikke ere saa ordentlige overalt, men lade sig let brække i smukke og flade Stykker. Ved Skalholtsviig, som ligger yderst i Hrutefiorden, sees iblandt mange mindre, en ret stor og smuk Muur af denne Steen, som af min Følgemand blev kaldet Troldborgen. Efter Øiesyn (thi han torde ikke bie der, da jeg steeg af Hesten, men reed det snareste han kunde, og bad mig ikke gaae derop, siden jeg i hans Tanker havde intet der at bestille), var den 4 til 5 Favne høi, henimod 50 Skridt lang, og 1 Alen tyk.

For at naae min Følgemand igien, maatte jeg her, som oftere, forlade min Hensigt. Endskiønt nu disse Stene, som Naturen selv har dannet beqvemme til Gierder og Vegge, som naar de først vare engang vel satte, kunde staae Mand efter Mand, og ligge ofte strax ved Haanden, hvor de skulle benyttes, seer man dog her alle Huusvegge og Gierder opførte af Grønsvær. Omtrent ½ Miil fra Diupevog, paa den søndre Side af Berefiord, seer man ligeledes paa en Slette under Fieldfoden en Mængde af disse Mure, hvoraf nogle staae parallele og andre igien løbe lige, eller skraas ind imod hverandre. En fremmed Reisende kan ikke andet end standse, og beundre dette besynderlige Naturens Arbeide, der i visse Maader kan ansees som

Iraange. Af en meget fin Art fandt jeg en smal Gang i et Moberg, tæt ved Glerhalleviig i Skagefiorden. Partiklerne deri vare meget fine. I Brudet var den glat uden Glands, og noget buglet; gav maadelig Ild imod Staalet. Farven var sort, hvori viste sig røde Flækker, som og gave stærk Ild mod Staalet. Denne var vist en umoden eller Berg-Jaspis. Man seer heraf, at disse 2de Steenarter nærme sig saa meget til hverandre, at det er ofte vanskeligt at bestemme, til hvilken af dem, de høre.

Den saa kaldede Blagryte træffes mange Steder ved Stranden, og formedelst sin Lighed med de finere Trap-Arter, kan den ikke ansees for andet, end Forandring af samme.

36. Saxum Basaltes, Basalt-Berg. Hvorvidt denne Steen er forskiellig fra Trappen, er vanskeligt at bestemme; thi man treffer ofte mellem begge Sorter, Stykker, som ere hinanden saa lige, saavel i den udvortes Dannelse, som anden Udseende, at de beste Kiendere skulde neppe kunne adskille dem. Saalænge Basalten staaer opreist som i Støtter, med 5. 6. eller 7 ordentlige Sider, (thi saaledes træffes den mange Steder i Landet) tager ingen i Tvivl, at kalde den Basalt; men naar den lægger sig krummet og vandret, med uordentlige Sider hos og imellem hiin, (thi saaledes findes den og), bliver den vist anseet for en Trap. Bestanddelene ere og, ved chymiske Undersøgelser, befundne at være de samme hos begge. (See Troils Breve pag. 290.)

Den

Den findes næsten allevegne i Landet, med forskiellig Dannelse, Størrelse og Farve, som kan sees i Egg. Olafs. R. pag. 311, 312, 396, 397, 653, 654, 736, 810, 924. Mig forekom den gandske ordentlig, med 5, 6 og 7 glatte Sider paa følgende Steder: I løse Stykker, paa 1 Alens Længde og derover, slængte om hver andre mellem Gruus og Sand, øverst paa Mokolls-Høien. Et Stykke af Strandkanten, tæt ved Reykefiords Handelssted, bestaaer allene af vandret liggende og noget krummede Basalter. I Siden af den dybe Rende, som Skialfandafliot har giort sig giennem det Stykke Land, som kaldes Kinnen, sees nederst ved Vandet et meget smukt Lag af disse Stene, som staae næsten perpendiculaire. Øverst paa Toppen af Rafntinnufiall, østen for Myvatn, sees og en Dynge af disse Stene, hvor de i Midten ligge, skiønt løsnede fra hinanden, dog ordentlige. Deriblant traf jeg een af disse Basalt-Stene, som man tydelig kunde see, havde lagt ved en stærk brændende Ild; thi Stykket, som var henimod 1 Alen langt, var blevet gandske hullet (poreus) og neppe halv saa tungt, som de andre omkringliggende Stykker, hvilke det i anden Udseende lignede. Paa 3 af Siderne, som ventelig have vendt imod Ilden, saaes en Glasur, som i en flydende Tilstand havde løbet ud over dem, og paa samme Side var den brusten tversover, paa et Par Steder indtil Midten af Stykket, ligesom naar enten en Kakkelovns Plade, eller andet tyndt støbt Jern, der bliver ulige varmt af en stærk Ild, faaer Sprækker og kaster sig. Skulde ikke saadant et Stykke, som er fundet midt imellem andre Vulcania, og viser saa

tydelig Kiendetegn paa, at det har lagt i og ved en stærk Ild, være et sikkert Beviis paa, at Basalter slet ikke ere frembragte ved Ilden paa den tørre Vei, eller ved Smeltning, som Hr. Troil synes at ville paastaae i sine Breve, angaaende hans islandske Reise, pag. 272. Sammesteds viser han til en Afhandling af Hr. Desmerets indgiven i Aaret 1765. til det kongelige franske Videnskabers Academie, hvori Forfatteren skal have villet bevise, at Basalterne, som nu i de sildigere Tider ere fundne paa mange Steder i Europa, (see l. c. pag. 273.), hvortil kan lægges Færøerne, ere frembragte ved Ilden paa den tørre Vei. Skulde denne Sætning have Sted, maatte alle disse Steder i Europa, ligesom nu Island, før den Tid, man har nogen Efterretning i Annaler, have havt stærke Udbrude af Jordbrand. Man spørger med Grund, hvorfor igientages de da ikke efter saa lang Tid paa nogen af disse Steder, ligesaavel som i Italien og Island? Ridderen Hr. Bergman, hvis store Indsigter i Chymien ingen vel nægter, har i et Brev, som fortiener at læses, fra pag. 327. til Enden af Troils Breve, anført alle de Prøver, han har giort med de islandske Mineralproducter, ham ere komne i Hænderne, tilligemed sine Betænkninger over samme.

Af de 3de Veie, Naturen bruger at danne ordentlige Figurer paa i Mineralriget, nemlig 1) ved Crystallisation; 2) Sprækning af en smeltet Massa under Afsvalning, og 3) ved Fordeling under Udtørkning og Uddampning, da Delene trække sig sammen, antager han denne sidste Maade, hvilket og synes at være den rimeligste; thi man veed, at ved

den

den underjordiske Ild optrækkes Dampe, der føre Menstrua (Oplesnings Midler) med sig, der danne saadan en jævn oplest Massa, som siden paa overstaaende Maade ved Indtørkning hærdes, og antager disse Figurer. Denne Mening bestyrkes ogsaa meget deraf, at man seer visse blotte Steder, hvor Vandet om Vinteren har staaet over, og holdt Jorden oplest.

Naar disse ved Solens og Sommerens Varme optørres, brister Overfladen, helst om den indeholder mange Leerdele i sig, næsten i saadanne Figurer. Paa den søndre Side af Vapnefiord noget uden for Vindfell, sees nogle Basalt-Pillere, der ligefra Søen af reise sig nogle Favne i Veiret, ere meget ordentlige med 7 glatte Sider, og 3 a 4 Allen i Omkreds. De midterste Pillere vare udbrækkede, hvorved dette Sted i nogen Frastand viste sig, som en stor og prægtig Port, og dets Prospekt-Tegning vilde, om ikke aldeles i Henseende til Størrelsen, dog meget ligne den Tegning af Fingals Grotten paa Staffa, som sees paa Tab. IX. i ovenmeldte Troils Breve.

En kort Vei fra Søen paa den østre Side af Diupevog, og paa den største af Bulandsnæs Øerne, som ligge strax østen for Handelsstedet, findes ligeledes en stor Deel smukke og regulære 7 kantede Basalter, der med liden Umage kunde udbrækkes; thi de ligge næsten vandrette, ere af Tykkelse som almindelige Afviserstene, hvortil og disse kunde være meget tienlige. Jeg foreslog Skippern og Folkene, som i nogle Uger laae paa Havnen, for at bie paa Slagtet, at tage nogle hiem, som de ventelig kunde have tient noget paa ved

at

at sælge dem til Afvisere; men dette, som andet nyt, fandt ikke Bifald. Omkring Hiørnehuset af Skinder- og Skouboegaden i Kiøbenhavn sees Basalter at være brugte saaledes. Hvor beqvemme disse Stene end ere til adskilligt Brug, saasom til Vegge og Gierder, traf jeg dem dog ingensteds, hverken paa Nord- eller Øster-landet saaledes benyttede; men ved adskillige Kirker, endog hvor ingen vare at see i Nærheden, træffes saa-danne Basalt-Pillere nedsatte efter den ene Ende i Jor-den, og to til tre Alen høie over Jorden, for at kaste Bidslerne over, naar man er ridende til Kirken, hvor Hestene staae, saa længe Tienesten varer.

37. Saxum corneum, Hornberg. Af disse gives i Island adskillige af de grovere Arter, som almindeligst indeholder en Deel Jern.

38. — argillaceum, Leerberg. Da man overalt i Landet finder Leerarterne, er det en Følge, at denne Bergart ogsaa er meget almindelig,

---

39. — arenaceum, Sandsteen. Af den-nes Forandringer træffes meest saavel de meget haarde med fine og næsten ukiendelige Dele tilsammensatte, som de grovere, der tillige ere meget løse.

40, — Breccia, Buddingsteen. Af de løsere og grovere Sammensætninger findes uendelige Forandringer i Jokels-Aaerne, og andre store, helst de saakaldede Tver-Aaer, der gierne udrive noget af hvert Berglag om Vinteren, som de falde igiennem, og

føre

føre det ned paa de flette Aaebredde og Dalene. Man følge allene Aaen igiennem Ørnedalen ud til Mødrevalle-Kloster, eller Gleraae ind i Øefiorden, tæt ved Handelsstedet Akureyre, saa bliver man en Mængde af disse Forandringer vaer. I Fieldsiden mellem Bulandsnæs og Hammersfiorden ligge store Dynger af disse Stene, blandede med røde, grønne og gule Sandstene, og have giort Veien næsten ubefarlig.

Et lidet Stykke traf jeg ved Bernfiord af Breccia calcedonica. Samme bestod af smaae, runde og aflange Kalcedon-Kugler, der vare samlede med et Kit af samme Eone. Hele Stykket var meget haardt, og gav stærk Ild imod Staalet.

Syvende Afdeling.

HUMUS, Muldarter.

Da de trende Muldarter, Humus vegetabilis (Plantemuld), H. animalis (Dyremuld), og H. Lapidea (Steenmuld), ikke ere andet end opløste Dele af Legemer i alle tre Natur-Rigerne, tvivler vel ingen Fornuftig paa, at disse jo findes ligesaavel i Island, som andre Steder. At den første findes der, beviser den islandske Flora, og endnu tydeligere den Mængde Kied og Tælle, som aarlig har været udført af Landet. Uden denne og Dyremulden kunde hverken

Vær-

Værter eller Dyr fremkomme; thi af det enes Nedbrydelse fremkommer det andet i en bestandig Cirkel. Endda hører man jævnlig dette Spørgsmaal: Kan noget voxe i Island, da der er jo ikke andet paa hele Overfladen, end Pimpstene, Sinner og Aske af Jordbrande? De godt Folk, som have reist i Landet, og yttre denne dumme Tanke, maae have havt Øinene lukte, naar de have reist igiennem de deilige græsfulde Dale og Enge, hvor Eieren af Køer daglig i Sommermaanederne kan have 12, 16 og undertiden 20 Potter Melk af Koen, og om Høsten af sine Faar og Veder fra 16 til 24 Pd. Tælle. Sandelig! om Sand og Aske af Jordbrande kunde frembringe dette, var Island et af de sælsomste Lande i Verden.

42. Humus dædalea, findes ved alle Gaarde, saavelsom i Skove og Enge.

43. — ruralis, den egentlig saakaldte Vært-Jord, hvoraf Planterne fornemmelig faae sin Næring, er ligesaa almindelig.

44. — pauperata, Lyngjord, er mager og findes i Lyngheberne.

45. — alpina, er meget fiin, oftest blandet med Leer, og allene beqvem for Fieldplanterne.

46. — turfa, Torv-Jord, som er tæt sammenblandet med Værternes Rod-Trævler, er almindelig paa lave og sumpige Steder. Den bruges meget til Huusvegge, og en Artforandring heraf til Reiding ɔ: Puder under Klov-Sadle.

47.

47. Humus Lutum, Dynd Muld findes paa Bunden af stillestaaende Vande.

48. — Tinctoria, Sorta, er ikke andet, end den foregaaende, som er mættet med Jern=Vitriol, findes mange Steder i Landet. Paa Oerne i Myvatn gives meget af den. Dens Brug, at sætte sort Farve paa Tøy, med adstringerende Vegetabilier, er bekiendt over alt i de nordlige Lande.

49. — picea, er sort, fiin og feed af Jordbeeg, tørres ved Solen og Luften til saadan Fasthed, at den er ikke ulig Steenkul. Den findes mange Steder, og fornemmelig paa Østerlandet; den er den beste Brændsel; endog Smede kunne ved denne Tørv næsten sveitse Jern sammen ligesaa got, som med Steenkul. Det blev nyttigere for Smeden, om det først blev brændt til Kul; thi derved flyver Svovelsyren bort, som ellers angriber Jernet.

50. — Damascena, en løs, rødbruun, med Jern=Ocher og fiin Sand blandet Jord, findes almindelig i de saa kaldte Holter; er for sig selv, formedelst sin Løshed, en ubrugbar Jord, men vilde sikkert giøre en vigtig Tieneste, naar den blev blandet i en alt for feed og fast Jord. En Forandring af denne bliver vel Terra Adamitica. Waller. Mineral. 2 Aufl. pag. 10. No. II. Vel er denne usle Jordart meget almindelig i Island, men dog findes den ikke allevegne, mindre udgiør den det gandske, som nogle skulle have foregivet.

Hertil kan og henføres den i Landet bekiendte hvide Terra apyra, Peturs-Mold. Efter Beretning skal en Mængde af denne Jord findes paa Skagen (den yderste Pynt af den vestre Side af Skagefiorden). Ligeledes gives en Art heraf ved Upse-Præstegaard i Oefiorden, som vel er noget sammenhængende, og meest lysegraa, naar den stikkes op af Jorden, men bliver ved Udbrænding ligesaa fiin, hvid og let som hiin; bruges og der i samme Tilfælde, nemlig at strøe Børn med, hvor de bleve huudløse, samt optørre flydende Saar. Jeg har selv befundet, at denne Egenskab søges ikke forgieves hos denne Jord-Art.

Ottende Afdeling.
PRODUCTA VULCANORUM,
Vulkaniske Frembringelser.

---

51. Arena vulcania, Vulkanisk Sand, træffes ikke allene omkring ved de ildsprudende Bierge og Oræfe (Uderkener oppe i Landet), men i det Inderste af Fiordene, hvor Aaerne have nedført den fra Fieldene. Almindeligst er den sort.

52. Pumex, Pimpsteen, paa islandsk Vikr eller Vikr-Kol. En Art traf jeg opkastet paa

paa Stranden yderst paa den vestre Side af Rutefiorden. Stykket var saa stort som et Menneske Hoved, brunsort af Farve, og meget aabent med store Huller, temmelig fast, og med grovere Partikler, end den hvide lætte, som overalt er bekiendt under Navn af Pimpsteen, og i Island Skur-steinn. Af denne sidste laae en Slette i en Dal mellem Myvatn og Krafle gandske overstrøet; men iblant Mængden kunde man dog ikke finde Stykker større end Hønse-Æg. Af den sidste Jordbrand i Skaptefields Syssel ere de hiembragte Pimpsteue deri forskiellige fra de forrige, at de ere sorte og i Brudet glindsende, meget lætte, tæt- og smaahullede, ligesom Skum, lade sig smulre imellem Fingrene, og ere meget gode at skure med.

53. Scoria spongiosa, Hullet Lava, paa islandsk Hraun. De uendelige Forandringer, saavel i Henseende til Sammensætningen, som Farven og den yderlige Dannelse, disse Ildfostere vise, vilde blive her for vidtløftige at opregne, og mange Steder er det endnu vanskeligere at bestemme, om disse Arter ere Ildfostere, eller ikke. Hvor man reiser i Landet, varer det ikke længe, førend man seer upaatvilelige Prøver af Jordbrande, og dette har bragt nogle til at troe, at hele Landet er opkommet ved Vulcaner. Men hvorledes kunne da de mange forskiellige Legemer, som man antræffer, og læt forandres ved Ilden, vise sig kiendelige og næsten uforandrede. Har den da dannet de Skalfiske, man finder langt fra Søen, saavel paa Nordlandet, som Sønderlandet, forstenede og i saadan Mængde, at de udgiøre store Banker? Heller ikke er det begribeligt, at de voldsomme Vulcaner

have frembragt den regulaire Kalkspat, eller de smukke og fine Zeolit-Krystaller, som ellers gandske forandres og nedbrydes ved en maadelig Ild. Videre: de næsten uforandrede eller endnu ganske kiendelige fiine Planter, for Ex. Hypna Ulvæ og flere af Cryptogamisterne, som træffes midt inde i Calcedonstykker; skulde disse have kundet holde den Varme ud, som Jordbrandene medføre? Surterbranden, som ingen tviler paa, har været Træe, hvor mange Steder findes den ikke i Landet, nu tæt ved Overfladen, og atter andre Steder liggende midt i de høie Bierge? umuelig kan den henføres til Vulcania, med mindre man førſt troer, at Elementerne eller Naturen er ikke sig selv lig i Island; at nogle have troet det tilforn, kan sees tydelig af No. 34 iblant de 69 Spørsmaale, som bleve sendte i Aaret 1742 til de Lærde i Island at besvares, og lyder saaledes: Om Islænderne foruden Torv, ogsaa brænde gamle Iisstykker og Klumper, hvilke formedelst deres Ælde skulde være petrificerede og steenhaarde? Rectoren paa Holum, der har besvaret alle disse Spørsmaale, har og temmelig eftertrykkelig besvaret dette *)

Af

*) Pro igne nutriendo utuntur Islandi gleba fossili, fruticibus, lignis, ramentis arborum, qvæ Oceanus ejectat, fimoqve ovium et bovum (vulgo Saudatad og Klining-ur) exſiccato et idgenus aliis. Ampelites autem non habent, nec ullas Lithantraces. Gleba foſſilis eadem eſt ac aliis locis, ubi in uſu eſt. Qvorſum autem ſpectet Phyſiologi Noſtri decies repetita inſania, glaciem ſc. Grönlandicam vetuſtate lapideſcere, ac deinde Carbonum loco

Af Lava=Strækninger, som enhver ved første Diekast kan see at være opskudte, efter at Ilden inden i Jorden har smeltet dem, og siden ere udfludte, som Elve, over Landstrækninger paa nogle Mile, og der størknede, var den første paa min Reise ved Liosa vatn som ligger ikke langt fra Skialfandafliot i Thingøe=Syssel. At denne Oversvømmelse er skeet i de ældre Tider, sees tydelig af de Ophøielser og Ujævnheder, som ved Luftens Virkning ere blevne møre, og nu smulres lettelig til Sand. Mange Steder ere de og overtrukne med Mos og fiine Græsarter. Ved at bortslaae de øverste og yderste Knopper, træffer man den nogenledes i sin første Skikkelse, dog ikke alle Steder lige; thi hist og her er den løs, rød, som en stærk udbrændt Slagge, andre Steder er den sort med tætte og smaae Huller, vægtig, og saa haard, at den mod Staalet giver villig Ild. Naar den overbrækkes, vise sig i Brudet hvide Pletter meest lige den grynige Qvarts (Quartzum granulatum), der sidder, (at jeg skal bruge denne Lignelse) ligesom Talg i en Blod=Pølse.

loco ab Islandis usurpari, non facile intelligitur; est enim Miraculum prorsus inauditum, essentias rerum ita vetustate mutari, ut aqvæ fiant lapides, et quidem tales, qvi ignem concipiant; qvasi vero gelu et vetustas tollant antipathiam, qvæ est inter aqvam et ignem. Magis itaqve verisimile est, qværentis Cerebrum nimia Curiositate in Silicem conversum, adeo ut Phylacterio opus habeat, et suum Abracadabra qvam primùm in Collo suspendere, ne forte totus in Cereum aut Columnam sulphuream abeat, qvod omen absit!

Den anden Oversvømmelse af Lava møder strax ved den østre Side af Skialfandafliot, hvor Færgestedet er over samme, og strækker sig tvers igiennem Adeldalen hen til Laxaaen, gaaer siden langs op med samme og forbi Myvatn, henimod Fremre-Namer; men hvilket forundringsværdigt og tillige gyseligt Syn fremviser ikke denne Strækning! Man gaaer ofte her som i Irgange mellem ranke Banker og Ophøielser, ikke ulige Høestakke, uden paa knudrede og med Toppe eller Spidse, undertiden ikke ulige det Billedhuggerarbeide, man seer i gamle Bygninger af den gothiske Smag. De fleste af disse Ophøielser ere hule indvendig, med en Aabning oven i, eller fra en af Siderne. Blant disse sees een ikke langt fra Færgestedet Nup ved Laxaaen, som om den kunde flyttes heel, vilde paa andre Steder bleven den prægtigste Grotte, man nogensinde har seet. Indvendig er den Cirkelrund, og over 6 Alne bred midt over Gulvet. Den gaaer op, som i en stump Keile til 9 Alnes Høide. Øverst i Toppen er et Hul, ligesom Gluggen eller Taghullet paa Røgstuerne i Norge, Færøe og andre nordiske Steder, hvorigiennem Lyset falder ind. Paa Siden haver den en saa ordentlig Aabning, som om den kunde være giort til en beqvem Indgang. Tykkelsen af Væggen var omtrent $\frac{1}{4}$ Alen. Lige fra Gulvet og op til det øverste var den indvendige Side at see til, som poleret og af Luften anløbet Metal, ikke overalt jævn flet, men paa nogle Steder med runde og glatte Bugler, som halve Kugler, og paa andre med smaae Hulheder, hvori hængte smukke glatte Toppe, ligesom den Calcedon-Drypsteen, man finder ved Rødefiord.

Jeg

Jeg forsøgte med mine Spidshamre at udbrække nogle af disse Stuffer, som vist kunde fortient et Sted i Natursamlinger, men vandt ikke andet derved, end at de mindre hærdede Spidser bleve flade, og hine sprang. Ilden fløi af dem, som for den haardeste Flint ved hvert Slag. Bonden, paa hvis Grund Grotten staaer, benytter sig af den til sine Faar, som her søge Lye i ondt Veir, og faae lidt Hielp af Foder, til Veiret gaaer over.

Denne Grotte viser tydelig, at den, saavelsom andre Huller ind i Lava-Strømmene, ere dannede just paa den Maade, som Egg. Olafs. og B. Pouls. i deres Reisebeskr. pag. 729 og 30 formode, nemlig at naar saadan en Masse standses, størkner den udvendig, og derefter skeer Brud paa een af Siderne, hvorved den endnu varme og flydende Materie, som er indvendig, løber ud, og naturligviis formeres da de Stalactites, som man finder indvendig i dem. De udvendige Sider vare knudrede, og i visse Maader i Brudet lige hine første ved Liosavatn; allene disse vare meer haarde.

Den tredie Oversvømmelse mig forekom, var den, som i de 6 Aar fra 1724 til 30 flød 3 Mile ned, nemlig fra Krabla til Myvatn. Denne Lavaart er ganske forskiellig fra de forrige, baade i Henseende til Farven, som her overalt er beegsort, ligeledes er den meget tyngre, har færre og større Huller i Brudet, og mellem dem er den glat, som et Glas. Under Affvalningen har den ikke antaget saadanne høie Knorter og Spidser, som hine, men derimod træffer man Steder, hvor den er aldeles liig et ordentlig opskudt Tov, hvilket og

Hr. Troil har fundet paa Sønderlandet, og ladet samme tegne i sine Breve Tab. III. Fig. I.

Snart træffer man den ligesom en Rulde af en fiin spunden Tobak, og siden trykket sammen.

Den nyefigne og alvorlige Betragter af den store Skabers underlige Gierninger faaer ikke større jordisk Føde for sin Siel, end ved at reise i dette Land og mellem disse Elementernes Arbeider. Sad en af de store Skalde eller konstige Malere paa en af de høie Banker ved Reykehlids-Namer, hvilket tilforn useet Prospekt-Malerie vilde han ikke fremvise Verden? Her seer han for sig den store beegsorte Lava-Elv, der har slynget sig midt imellem de deiligste grønne Høie, i lige saa mange Grene, som saa ujævnt Land giver Anledning til, og formeret store Banker, ligesaa sorte i de grønne Dale og Enge, hvor de ligge størknede i den samme Stilling, som da de fløde. Fra andre Sider, og nærmere hos sig, har han de levende og blomstrende Svovelminer, item store og kogende Leerpøle. Ja hvor han vender Øiet, træffer han beundringsværdige Afvexlinger.

Paa Rafutinnu-Fiall findes en Mængde Forandringer af Lava, og andre udbrændte Ting, der i Aske og Gruus ligge slængte om hverandre.

54. Scoria Breccia, Steenblandet Lava, findes mange Steder, men med forskiellige Sammensætninger.

55. Scoria vitrea, glasagtig Lava, har længe været bekiendt under Navn af sort Islandsk Agat, i Island Hrafn = Tinna. Store Stykker ere Tid efter anden hiembragte derfra, hvoraf adskilligt Arbeide er bleven forfærdiget. De Stykker, som man har fundet af dette Glas, som enten have været giennemsigtige, eller ikke ret sorte, har man i Island kaldet Hrafntinnu = Brodir. Denne Scoria vitrea forekom mig paa Tindastol, det bekiendte Field ved Skagefiord, dog ikke uden i smaae Stykker omstrøede hist og her imellem den løse Sand og Gruus; ligeledes i Rafntinnu=Fiall mange og store Stykker, og endelig meget af smaae Stumper omstrøede paa et Field mellem Breiddalen og Berefiord paa Østerlandet.

Ved den sidste Jordbrand 1783 skal paa nogle Steder i Landet være nedfaldet af Luften noget, der lignede grove Haar eller Svinebørster. Selv har jeg ikke seet noget heraf, men hørt forskiellige Meninger derover. Nogle have villet troe, det var Salt crystalliseret; andre, at det har været et Lag af Asbest, som Ilden med sin stærke Force har udrevet, og adsplittet med sit Udbrud i Luften. Den første Mening kan neppe være rimelig; thi man veed, at Salternes Krystaller formeres langsom ved Vandets Uddampning, og i den Tid kan den mindste Bevægelse forstyrre deres Ausskydning, langt mere disse voldsomme Udbrude. Skulde den anden Mening have Sted, kunde man let komme af sin Tvil alene ved at see den; thi Asbesten ligner sig selv, det er, forandres ikke letteligt ved Opløsnings Midler; men man har Grund at tvile herom,

 da

da Asbesten endnu ikke er funden iblant de islandske Steenarter. Med Rimelighed bør man og slutte, at hist og her skulde findes flere af dens Traade endnu uadskilte, og herved kunde man blive vissere om denne Formodning. At det skulde være Svovel, eller rettere en Svovel-Lever (Hepar Sulphuris) har været noges Mening.

Et Brev til Hr. Joseph Banks fra Hr. William Hamilton, som med en anden Engelsmand Hr. Bowdler vovede sig lige til Udbrudet af Vesuvins 1779, vil oplyse alle disse Gisninger. I samme beretter han, „at Vesuvius den 5te August var i en skrækkelig Bevægelse, udspyede meer, end sædvanligt, og at i Stæderne Somma og Ottajano skal imellem den Aske, som der faldt ned, være fundet en forglasset Materie, som spundet Glas.“ Rimelig bør man slutte, at disse Efterligninger af Haar, som ere fundne paa Marken i Island, have just været saadan en Scoria vitrea. Men herom kan ventes sikrere Efterretninger af de indsigtsfulde Mænd, som paa Regieringens Bekostning have reist, for at give tilforladelige og tydelige Efterretninger om denne sidste Jordbrand. Jeg har baade selv og ved andre søgt hos mine Venner iblant Islænderne, allene at faae dette Særsyn at see, men stedse forgiæves; jeg troede da, at ingen Prøver vare komne deraf til Kiøbenhavn, til jeg i et Maanedsblad, under Titel af chymiske Annalen für die Freunde der Naturlehre ꝛc. Zehntes Stück 1784 §. VII. pag. 327. i et Brev indrykket i samme fra Professor Wilke i Stokholm, læser, at han fra Studiosus Olav Olavsen, en Islænder, (nu Lektor ved Kongsbergs Sølvværk,) havde faaet

faaet en Prøve tilsendt, som han har undersøgt og befundet, som det ovenmældte af Vesuvius, at være et fint Glas.

SALIA, Salte.

Dette Evne af Naturhistorien udfordrer langt mere, om det skulde ret oplyses, end hvad jeg, som sen fattig Student, der net op har havt saa meget at reise med, at jeg uden at tigge mig frem, har kundet komme til de Steder, som mig udtrykkelig vare befalede at give Efterretning om, og undersøge.

De enkelte Salte findes, saavidt mig er bekiendt, ikke i Island, uden i Forening med andre Legemer, i hvilken Tilstand dem heller ikke tilkommer det Navn; dog berettes i Egg. Olafs, N. 812, at der findes et Slags Lundsalt i Myrdalen, siddende uden paa Stenene, see l. c.; men ved Opløsningskonsten kunde der frembringes i temmelig Mængde adskillige, hvoriblant det mineralske Ludsalt, som i Norge, Skotland og flere Steder, faaes ved at brænde Tang, og sælges saavel til Sæbesyderier, som Glashytter under Navn af Soda-Salt. Tangen er paa mange Steder i største Overflødighed, og burde bedre benyttes, saavel hertil, som til at giøde Jorden med.

At Vitriol-Syren er ligeledes overalt, og i Mængde, kan ikke tviles paa, da de Legemer, den altid findes forenet med, ere saa almindelige, saasom Svovelet, Jern, Alun-Jord, Kiis, Markasit, Sværte-Jord, m. m.

SALIA,

SALIA COMPOSITA, sammensatte Salte.

56. Vitriolum Martis nativum, naturlig Vitriol er funden i en Bæk ved Hraundal. See Egg. Olafs. og B. Pouls. R. 150. De formode, den findes flere Steder i Landet, og Formodningen er sandelig den rimeligste.

57. Alumen, Alun, findes sielden eller aldrig saa reent, som Kunsten frembringer det: dog træffes det i ikke liden Mængde paa og omkring de levende Svovelkager i en krystallinsk Form, eller som det fiederdannede Alun, (Alumen nativum plumosum,) hvilket Indbyggerne fra adskillige Steder indsamle, og bruge til at fixere eller fæste deres Farver med i Mangel af indsert renset Alun.

58. Sal mirabile Glauberi, Glaubersalt. Til Vitriolen ber og henregnes det Middel-Salt, alle de Reisende i Island, der have skrevet om Natur Produkter, have seet, jeg ogsaa, i Hulhederne mellem den nye og sidste Lava ved Myvatn. Det er temmelig reent, og har anlagt sig som en Skorpe hist og her paa den indre Side af de Sprækker og store Hulheder, som altid findes paa slette Steder, hvor den smeltede Flod i Mangel af Affald eller Hælden, er bleven tilstoppet, da slig en Samling af smeltede haarde Legemer maa under Størkningen, siden Delene krybe sam-

sammen, faae store Sprækker og Huulheder. Nogle af disse Kager vare omtrent ¼ Tom. tykke, og næsten fuldkommen rene. Det har anlagt sig oventil i Hulhederne, eller rettere, sublimeret sig paa samme Maade, som Salmiaken, hvor den raffineres; og dette har maaskee forført Egg. Olafs og B. Pouls. til at kalde dette Salmiak. Ikke allene Hr. Ass. Henkel, som ligeledes har havt det i Hænder, og undersøgt det, anseer det for et Sal mirabile Glauberi, men og Fierdings Chirurgus Jon Petersen, hvis Lærdom og gode Indsigter, saavel i denne, som de andre Grene af det medicinske Studio, ere bekiendte, tilsendte mig nogle Untzer af dette Salt, som han selv havde renset, og ladet crystallisere. Han anseer det ligeledes for Sal mirabile. Prøver heraf har jeg og viist, efter min Hiemkomst, til Hr. Professor Abildgaard og Hr. Viborg, som begge vare enige om, at det ikke kunde være andet, end ovenmælte Sal mirabile.

Forrige Vinter har jeg giort nogle Farve-Prøver paa Uldengarn med Lichen tartareus (Korke). Iblant andre Salte forsøgte jeg og at bejtze med dette, og fandt, at det, næst efter Salmiak-Prøven, satte den smukkeste Farve.

59. Nitrum Salt-petr, Saltpeter. Dette Salt, findes ikke, saavidt man veed, i Island, uden for saavidt man ved Kunsten, her som andre Steder, kan tilveiebringe det, ved at udsætte Legemer af Dyre- og Planteriget for Luftens Paavirkning, da de under Forraadnelsen give dette Salt.

60.

60. Sal commune, Kogsalt, er her des overflødigere. Den skarpe See, som overskyller Strandbredden, tilkiendegiver tydelig, naar den ved Solens Varme bliver udtørret, og viser sig paa Stenene ganske hvid som Riimfrost, at den har indeholdt meget af dette Salt. Man har desuden fundet det inde i Landet; see E. Olafs. 812. De anlagte Saltkogerier paa Vesterlandet, hvorom kan læses paa andre Steder, og fornemmelig Kammer-Sekret. Olavii Reisebeskr. bekræfte noksom dette.

Brøndene, eller som de i Island kaldes Ølkilderne, og andre Springvande, ville ved chymiske Forsøg vise, at Salter findes her med ligesaa forskiellige Sammensætninger, som andre Steder. Nogle Prøver seer man i sidstnævnte Reisebeskr. ere giorte her i Byen med Vandet fra Ølkilderne, af Hr. Etatsraad Aaskov og Hr. Veber, og endelig nu tilsidst af Hr. Lektor Tychsen*).

INFLAMMABILIA MINERALIA, Mineraliske brændelige Legemer.

61. Bitumen Gagates, Gagat, paa Islandsk Agat. Denne er ikke almindelig i Island, dog findes der nu og da Stykker opdrevne af Søen, fornem-

*) See Professor Todes Sundhedsblade 1786. No. 19 og 20

nemmelig paa Hornstrandene, hvor den kommer ret tilpas; thi i hele Island troer jeg ikke noget Syssel har saa meget tilbage af den gamle Overtroe om Hexerie, Spøgelser og andet Ammestuesnak, som dette. Naar man læser E. Olafs. og B. Pouls. Reisebeskr. §. 583 585 erfares baade deres Lettroenhed, om alt dette Sludder, de Gamle have indprædiket Almuen fra Buggen af, og tillige den Tillid, de have til dette Bergfits Natur og Virkning. Paa ovenanførte Sted opregnes først 5 besynderlige Egenskaber, som tilskrives dette Minerale, og om den 6te holdt Stik, var den sandelig ikke at foragte; det er: at et Menneske, som har den hos sig, synker ikke, om det falder i Vand. Ved Reykefiords Handelssted saae jeg mange smaae Stykker hos dem, som kom reisende, for at handle. De bæres i en Pung, hvori tillige findes Ønskestenen (oviarum af Oskabiornen, Onisco Psora), et Stykke af guul eller hvid Rav (Succino), som kaldes den hvide Agat, og troes at giøre den samme Virkning hos Fruentimmer, som den sorte hos Mandsfolk. Smaae og paa Havbunden rundslebne Kalcedoner, eller tætte Zeoliter, naar de kun vise noget usædvanligt, enten i Henseende til Klarhed eller Streger af fremmede indblandede Ting, og endelig noget Sølv, som man troer behøves til at vedligeholde den formeente Kraft hos disse saakaldte Naturstene. Hos denne sorte Agat troer man skal findes 24 Naturer, efter deres Udtryk, ɔ: 24 forskiellige Virkninger. Efter at jeg havde anmodet mange forgieves, om at overlade mig et Stykke heraf, traf jeg endelig een, som solgte mig et Stykke, omtrent 2 Lod vægtig, for 24 Sk. Samme viser sig buglet i Brudet, som Flint eller Glas, er brunsort,

naar

naar man skraber det med en Kniv, flyder i Søevand, men synker i det ferske, brænder med en blank og stille Lue, som sætter meget Sod, efterlader en Slagge liig de aabneste Pimpstene, og naar den slukkes, giver Branden samme Lugt som Steenkul. Gnies den noget paa et Klæde, trækker og bærer den Haar ligesom Rav, hvilket E. Olafs. og B. Pouls. l. c. have ikke kundet mærke hos de Stykker, som andre have fundet denne Egenskab hos, have været islandske. Iblandt de Stykker, jeg fandt hos adskillige Personer ved Handelsstedet, var intet, som jo havde denne Egenskab, og alle forsikkrede, at de vare fundne der paa Hornstranden.

62. Bitumen Lithanthrax, Steinkol, Steenkul. At dette findes i Island, bør man ikke tvivle paa; thi foruden, at de paalidelige Mænd Egg. Olafs. og B. Poulf. have paa mange Steder fundet, hvad de ikke have kundet give andet Navn end Steenkul, læser man og, at Hr. Kammer-Sekret. Olavius er ikke imod, at Surterbranden paa sine Steder har inddrukket saa megen Bergolie, at den bør ansees for et Slags Steenkul. Skal man slutte fra Færøerne af, var det afgiort, at Surterbranden længere inde i Fieldet blev Steenkul.

Selv har jeg i en Fieldside, Roßa-Reuk kaldet, oven over Beigden Famøen i Suderøen paa Færøerne, udgravet Stykker paa $1\frac{1}{2}$ Alens Længde, hvis yderste Ende, der stod ud i Dagen, viiste nok saa tydelig, som den islandske Surterbrand, at det engang havde været Træe; jo dybere den stak ind, desto haardere og sortere blev den, indtil den tilsidst ikke kunde kien-

kiendes fra de Steenkul, som findes dybere inde i samme Lag; og just saadanne, som dette og flere Stykker i Færøe, der vise Overgangen fra Surterbrand til Steenkul, traf jeg i et Gil ved Gunnarstade, en Gaard i Steingrimsfiorden; dog var her intet ordentlig Lag, men ligesom smaae Dynger hist og her inde i Bakken, som bestod af en løs og graa sandblandet Leer. Bonden der paa Stedet brugte og samme til at smede med, forsikkrende, at det i alt var ligesaa got, som Trækull.

63. Bitumen Lignum fossile, Surtarbrandr, Surterbrand. At denne findes mange Steder i Landet, er nokſom bekiendt; mig forekom den ikke, uden paa nysommælte Sted i Steingrimsfiorden, og siden under Vindfell i Vapnefiord, tæt ved de store og smukke Basalt-Pillere, som tilforn er mældt om; Paa dette sidste Sted ligger den ligeledes meget nordentlig i en steil og ligesom afbrudt Bakke. Jordarten, den ligger i, er en besynderlig Blanding af en lysegraa Leer, hvori sees ligesom indæltet adskilligt, saasom Smuler af Steenkul, meget smaae, gule, og næsten giennemsigtige, formodentlig Qvartz-Krystaller; men det besynderligste er, at nogle større og mindre Stumper, der ligge om hverandre, have den samme graa Farve, som Leeren, og vise, at de ere sammensatte af parallel liggende fine Trævler, just lige en grov Asbest, eller rettere, en Dynge af Høvelspaaner med smaae Pinde imellem, der efter at have været sammentrykkede, ere opløste, og uden at miste Delenes Dannelse, igien opfyldte med fine Leer-Partikler. I denne Bakke viser sig ude i Dagen store Stumper, som af tykkeste Træstammer, tyngre af Bergolie, end Sur-

 ter-

terbranden almindelig, faste og tætte, saa de i poleret Arbeide ikke vilde eftergive Ibenholt noget. Nogle Stykker har jeg lagt til Ilden; de brændte med en klar Lue, efterlode ikke megen Aske, og endnu mindre nogen ond Lugt. De bruges af mange, som et Middel imod Sidesting, da et fladt Stykke vel varmet lægges uden paa, hvor man fornemmer Stinget.

---

64. Electrum fuccinum, Rafr, Bernsteen. Smaae Stykker saae jeg, som før er mældt, hos mange, blant andre deres saa kaldte Gim-Stene; de vilde forsikkre mig, at de vare fundne i Island, men det bør bekræftes, førend man kan troe det.

---

65. Sulphur, Brennusteinn, Svovel. Saavel om Minerne, paa Sønder- som Nordlandet, findes en egen Afhandling af Hr. Henkel, som i den Henseende reiste i Landet, i Kammersekretær Olavii Reisebeskr., hvor tillige findes Karter over samme. De saa kaldede Reykehlids-Namer, reiste jeg over, men fandt intet, som her kan anføres, som før ubekiendt, undtagen en meget artig Maade, Svovelet er sublimeret paa i en død Svovelmine, ikke langt fra de kogende Kilder, eller rettere Pøle, Hr. Henkel mælder om pag. 700. Paa en liden Strækning ovenfor disse Pøle,

Pøle, er Overfladen gandske bar, og her vise sig nogle smaae Huller, hvori ligeledes sees sagte kogende Leer-blandinger, just som om man saae en Gryde med en stiv Grød, der ikke kan boble under Kogningen,] men allene puffer og blæser hist og her. Blandingen heri var en fiin, blaa, og noget Sand-blandet Leer med en stærk og bidende Svovel-Syre. En liden Prøve heraf havde jeg indsvøbt i firedobbelt Kardus-Papir, og lagt sammen i en tyk Pulsvante. Efter 14 Dage, da jeg vilde ompakke dette ved Husevigs Handelssted, havde Syren ikke allene fortæret Papiret, men giort Vanten saa mør, at den med Fingrene kunde lettelig pilles i Stykker; blant disse vare nogle kolde Svovelminer. Da jeg med Spaden stak det øverste af, saae jeg med Forundring ganske reent Svovel, der havde anskudt sig mellem 2de, Vandret liggende, flade Skorper, som til største Delen og vare Svovel, i smalle Piber, af Tykkelse, som Pibestilke ⅛ Alen lange, siddende tæt ved hverandre, som Piberne i et Orgelværk; naar man brækkede dem over, saaes tynde Lameller at løbe alle-vegne fra Siderne inden i disse Piber, og støde sammen i Midten, ret ligesom Væggene (dissepimenta) i et mangerummet Frøehuus (Pericarpio multiloculari), saasom paa vores Papavera, naar man skiærer samme over, og ryster Frøet ud. Det Hele var tyndt og skiørt, saa det ved et lidet Stød faldt i Stykker; dog bragte jeg et Stykke ubeskadiget, som jeg med Forsigtighed holdt paa Hesten til Gaarden Reykehlid, hvor Bonden giorde en liden Kasse, passende efter Stykket, at det ikke skulde bevæges under Flytningen til Handelsstedet; Paa denne første Tour var

vel endeel heraf brækket, men da jeg her i Kiøbenhavn aabnede det, laae vel begge Pladerne, ligesom de vare indsatte, men det øvrige under Reisen smulret til Meel.

Ved de fleste kogende Hvere sporer man tynde Svovel-Blomstre. Pyrites og Marchasitæ ere ligeledes almindelige, hvori alletider indeholdes noget Svovel.

METALLA, Metaller.

Af de ædle Metaller Guld og Sølv er, saavidt man veed endnu, intet fundet i Island, uagtet man ved Chymiens Hielp kan have udbragt lidet Sølv af en Mængde blaa Bolus, (Egg. Olafs. pag. 127.) og det samme kan ofte findes paa andre Steder, hvor metalliske Legemer træffes. I de tilforladelige Efterretninger om Island af N. Horrebow §. XIV. staaer vel, at der af Landets Folk er fundet her og der blant Biergene Metal, som de have selv smæltet, og giort sig Knapper og Signeter af, hvilke derefter ere befundne, at være got Sølv. Noget mistænkelig falder denne Beretning, da Autor ikke kan anføre Stederne, nogenledes bestemte, hvor dette betydelige Metal skulde findes, saa riig og overflødig, at de selv have støbt Knapper og Signeter deraf, og dette burde han giort; thi Sølvminer ere af Vigtighed. Egg. Olafs. og B: Pouls. have

have begge viist i deres R. B., at de ikke allene nøiagtig have beseet og undersøgt alt, hvad dem er forekommet i Landet, men endog giort sig Umage ved andre, for Ting af langt mindre Betydenhed, end Sølv, og dog finder man, at de intet mælde herom. Andre, som efter dem have reist i Landet, tie ogsaa. Kammersekret. Olavius formoder allene, at Metaller findes der, da Qvartzen og Kalkspaten, deres fornemste Mødre, træffes saa mange Steder; men Formodninger blive ikke altid Virkeligheder.

---

66. Cuprum, Eyr, Kobber. At der gives noget betydeligt af dette Metal, er man endnu ligesaa uvis om, som om de forrige; dog tør man med mere Vished slutte, at den Mængde af Markasit, som findes fast allevegne, maae paa sine Steder indeholde endeel Kobber. Ved Liosa-vatn paa Nordlandet blev mig viist et lidet Stykke, som var en stærk indureret fiin lyseqraa Leer tæt besat med Kiis; samme var didbragt til Bonden Sivert, en af de beste Guldsmede paa Nordlandet, og for Resten en anseelig, fornuftig, og veltænkende Mand, til at undersøges; Stedet, hvor det var taget, var, efter hans Beretning, en Odde mellem Lagarfliot og Borgerfiorden paa Østerlandet; Jeg havde gierne ønsket, at besee dette Lag, og taget en Prøve deraf; men min Følgemand, som frygtede, at Tiden herved skulde for meget medtages, da det var endeel udaf vores rette Vei, og hans Høe derved maatte forsømmes hiemme, var ikke til at overtale. Bønder, som ville lodde Kamme til Nøgler, beretter N.

Horrebow pag. 65., have Steder i Fieldene, hvor de udtage Metaller, der findes beqvemme hertil; Jeg har og hørt af Adskillige samme bekræftet, og at dette har været Kobber, kan man formode. Paa Færøerne have Bønderne ligeledes benyttet sig af det Kobber, der findes paa Suderøen ved Faamian til Lodning, længe førend det blev almindelig bekiendt.

---

67. Ferrum, Jarn, Jern. Saa uvis som man er om de foregaaende Metaller, saa vis bliver man om Jernets Nærværelse, hvor man end kommer paa Landet. Myrer, Sand, Stene, ja endog Lava vise dette Metal tydelig. Alle de Reisendes Beretninger ere heri overeensstemmende.

Strax ved Hiemmemarken (Tunet), paa Gaarden Lundum, i Fniosfedalen, viser sig i en Bakke ¼ Al. tykt Lag af Ferri minera ochreacea pulverulenta, hvori findes smaae Lage og Kiertler af Jernmalm; saavidt det viser sig i Dagen, er det meget rigt.

Ved Husevig viste man mig en sort og brunskioldet Blodsteen (Hæmatites nigro spadiceoqve variegatus) af Størrelse, som et Svane-Æg, ganske glat uden paa, og i Brudet med kantede Ujævnheder. Under Forstørrelses-Glasset saaes tydelig smaae Jern-Partikler; mod Staalet tog den næsten saa stærk Ild, som Flinten. Hvor den var funden, vidste man ikke at sige; thi den havde længe været giemt, og var nu i anden

anden Mands Haand. Strax ved Berrefiords Handelssted, i en høi Klippe ved Stranden, havde Calcedonen indvendig beklædet en Huulhed i Klippen; ved at brække samme ud, traf jeg i Berg-Arten, som var temmelig haard, og noget lignende Trappen, en heel Deel Kiis, der uden nogen bestemt Figur laae indstrøet i samme; efter Calcinering levnede den kun en jernhaltig Jord.

68. Ferri minera pictoria ɔ: molybdæna, Blyant-Malm, er for nogle Aar siden funden paa Nordlandet, og Prøver deraf ere hiemkomne til Kiøbenhavn, undersøgte af bergkyndige Mænd, og befundne at være af den fineste Slags, allene Lamellerne vare saa tynde, at man ikke kunde vente nogen Nytte af Minen, førend den kom dybere ind. Mig blev derfor befalet i min Instruction nøie at undersøge denne Mine; Jeg overvintrede meest i den Henseende ved Oefiords Handelssted, for saasnart som mueligt om Foraaret at besee dette Sted. Den 29. Maji forlod jeg Agerøre, uagtet de fleste forsikkrede mig, at det endnu var skiult med Iis og Snee; den 1ste Junii naaede jeg til Stedet, som allerede da var optøet og bart. Præsten paa Hvanneyre var saa artig at tilbyde mig sin Veiledning, da han selv havde fra det første været med, og siden altid, naar noget af Minen havde været udbrækket. Han mistrøstede mig strax med den Efterretning, at der intet mere var at faae; Sagen forholdt sig og virkelig saaledes. Det er bekiendt, at Stedet er midt i et meget steilt Flus-Field, som ligger paa den nordre Side af Siglefiorden. Hullet, hvorudaf man har pillet det lidet, som er forevist, og ved

Søeskade bortkommet, har en flad trykt Kugle-Figur, som gaaer ind imellem nogle store Stene, der udgiøre et tykt Lag af Fieldet. I Mundingen var det omtrent 3 Alne, og som før sagt, gik ind som en Kugle eller Sukkertop. Neden for Stedet vare nogle Stykker nedruldede ved de forrige Udbrydninger. Disse samlede jeg op og fik saa meget, at en Vante blev halvfyld. Her saaes disse tynde Blyants Lameller at løbe Kryds og Qvær igiennem en grov Leer, der ofteſt var grøn, undertiden guul, og tillige temmelig haard. Hist og her i et Stykke, som til største Delen bestod af den grønne Leer, saaes nogle smaae hvide Krystaller, som man ved første Diekast skulde have antaget for Qvartz, men vare virkelig Zeolit-Kirtler; af disse vare nogle hule, men havde, ligesom hine større, der siden fandtes ved Berefiord, og er ommældet ved Zeoliter, firkantede Stænger, der løbe ud fra Siderne, forbi og ind paa hver andre i Midten af Huulhederne. Jeg søgte til begge Sider i samme Fieldstrøg, om Minen atter nogensteds skulde vise sig, men næsten allevegne ligge Uhyre Stene sammenhobede paa nogle Favnes Høide; hvor der mellem disse var løs Leer eller Jord, lod jeg arbeide ind med mine Hakker og Spader, men ingensteds fandtes Spor til den grønne Leerart, mindre til Blyanten selv. Jeg tør derfor, nogenledes overbeviſt, forsikkre, at der ikke kan faaes noget mere fra dette Sted, omendskiønt Penge og Arbeide anvendes derpaa; thi om den endog skulde findes dybere inde, som er uviſt, vilde dette tykke Lag af Stene, som alt det øvre Gruus, Leer og Jord hvile paa, lige til Toppen af Fieldet, ved Udbrydningen nedtrække saa meget, at baade Stedet vilde falde til, og Mennesker blive begra-

begravede derunder, forudsat, at Fieldet er meget brat og bestaaende til største Delen af Gruus og løse Stene. Intet er vissere, end at man bør lade Haabet fare om denne Ertzes dybere Gang i Fieldet; thi man har paa dette angivne Sted seet dens Begyndelse og Ende. At giøre en kunstig Undersøgning paa Bergmands-viis, kan, saavidt jeg indseer, ikke blive mueligt her, naar det ovenanførte tages i Betragtning, uden store Pengesummer anvendes derpaa; men da burde man tillige have sikker Formodning, at den fandtes, og at den tillige var rigere indenfor, end hvad man hidtil har seet derfra.

PETREFACTA, Forsteninger.

Af disse, som jeg kuns har truffet faae af, skal der gives adskillige ved varme og kogende Kilder (see Egg. Olafs. og B. Pouls. Reise). Det halvopløste og til Trævler forandrede Træe ved Oxnahver, fandt jeg et lidet Stykke af, som dog havde kuns lagt der i en kort Tid, men viiste Begyndelsen til Opløsningen meget tydelig, ligesom den er beskreven i ovenmældte Reisebeskr. pag. 641.

Ved Gaarden Hvam i Øefiord viiste Bonden mig et Stykke forstenet Træe, fiirkantet 4 Tom. langt, 3 Tom. breedt og næsten 2 Tom. tykt. I Kanten og

for Enderne sees meget tydelig de samme Ringe, som almindelig sees paa slige Stumper af Fyr og fornemmelig Gran; ja endog i Enden sees den Krumning, som disse have omkring Marven i Træet. Stuffen er svær, som en Steen; thi det er den nu. Mod Staalet giver den nogen Ild, og er til største Delen sort, med graabrune Striber. Udvendig var den overtrukken med en hvid Crusta, som hverken tager Ild imod Staalet eller bruser med Syre; rimeligt derfor, at den er en Tophus Thermarum. Den er funden i Lambarøxl og i Glerhalladal ved Øefiord, og er fast og tæt.

Skulde flere og større Stykker findes der, af samme Natur som dette, kunde Stykker arbeides deraf, som vilde trodse al den Mængde, de tydske Steenslibere sende herind aarlig, saavel af deres som vores egne Petrefacta, forarbeidede til Tobaksdaaser og andet mere.

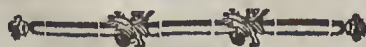
Ved Øxnehver traf jeg nogle Stykker Træe, som i det kogende Vand vare paa den ydre Side ganske opløste, og lignede nu fuldkommelig i Udseende en hvid Asbest eller Bergher, hvilket og Egg. Olafs. har truffet sammesteds (see hans Reisebeskr. pag. 641).

De forstenede Skældyr, som udgiøre en stor Deel af Bakken, Hallbiarnastadar Kamb, noget østen for Husevigs Handelsted, ere ofte nok anførte, saavel i dette som andre Skrivter om Island; end mere findes en smuk Tegning af eet Stykke i Kammer-Sekretair Olavii Reisebeskr. T. VIII., som viser hvorledes disse Søedyr ligge om hverandre imellem den grove sandblandede Graaleer. De fleste ere af den bekiendte Venus Islandica, som dog deri er forskiellig fra dem, man nu træffer opkastede af

Søen,

Søen, at af alle dem, jeg baade tilforn har seet og havt i Hænder, saa og blandt Mængden der paa Stedet, fandtes ikke en eneste, som var halv saa stor som de af middelmaadig Størrelse, man nu træffer ved Stranden. Som noget besynderligt anmærkede jeg, at man imellem træffer Skaller i denne Bakke, som ikke, saavidt man veed, findes ved Landet, f. Ex. en Art af Telliner, som Egg. Olafs. kalder Halloka (see hans Reisebeskr. 665). I nogle har Dyret ganske opfyldt Skallen, som er krystalliseret til en bruuntærnet Kalkspat; andre have næsten været tomme, da man ved at aabne dem, seer allene en tynd Skorpe af samme Slags Krystaller, men ganske hvide, indvendig at beklæde dem. Nogle træffer man fyldte med den samme grove Leer, som udgiør Bakken; rimelig have disse sidste været uden Beboere, da de ere komne ind i denne Blanding. Atter findes nogle, hvor det halve mellem Skallerne er opfyldt med den brune Kalkspat, og det halve med Leeren.

I et Skard over Helgestad ved Rødefiord beretter baade Egg. Olafs. saavelsom Kammer-Sekret. Olavius, at skal findes meget af forstenet Træe. Samme Skard reiste jeg over, og søgte, men fandt intet; nærmere ved Handelstedet i en brat Bakke, tæt ved Søen, traf jeg derimod nogle Stumper, som tydelig kunde kiendes at have været Træe, og nu ganske forstenede; i samme Bakke sees en forunderlig Blanding af adskillige Sorter Leer, somme meget fine, Gruus, smaae Stene og grove Jordarter.

Tillæg

Tillæg

indeholdende

Udtog af Reise-Journalen.

St. Hansdag den 24de Junii 1780 gik Reisen for sig fra Kiøbenhavn med en Galliase, St. David kaldet, som den Islandske Handels Direktion havde fragtet af Hr. Agent Budenhof; samme Aften kom vi til Ankers paa Helsingøers Rehde, gik derfra den 1ste Julii, og uagtet det var høieste Sommer, med seilbart Veir, drev vi i Søen, uden at være til Ankers paa noget Sted, til den 28de Julii, da vi fik Langenæs (Nordost-Hukken af Island) i Sigte. Vinden var i den Tid omspillende fra S. indtil V. og N., og saa ofte det kom an paa at krydse, blev mere tabt end vundet; thi Vendingen kunde ikke skee ved at gaae overstag, men ved Koevendinger. Ved stærk Blæst torde vi ikke bruge vores Segl; thi de vare saae, og et par forliste vi ved en stiv Kuling.

Fra Langenæs og til Handelstedet Skagestrand havde vi Afvexling af Stille og Laber-Kuling, og kom tæt under Landet den 4de August; krydsede uden for den 5te, ventede, men fik ingen Baad fra Handelstedet; den 6te faldt det i Stille, og siden vi vare kuns en Miil fra Stedet, skikkede Kiøbmanden Holter sine Folk ud med en Baad til os. Af Indbyggerne saae vi ingen, uagtet Veiret var stille og Søen roelig. Denne og følgende Dage havde Strømmen, som stedse sætter ud imod Havet paa denne

denne Side, men trækker ind ved hiin Side lige over for af Fiorden ved Strande-Syssel, havde alt den 7de sat os nogle Mile ud igien, da vi endelig imod Aften fik en stiv Kuling, og kom til Ankers paa dette længe forventede Sted. Er det Indbyggernes Ligegyldighed eller de Seefarendes Uerkiendtlighed imod dem, som giør, at Skibe, saa nær under Landet ingen Lots faae til sig? Af hvad Vigtighed det er for en Skipper og Søemand at faae en Lots, for at naae den ønskte Havn, det veed enhver.

Det første mig forekom usædvanligt, var en stor Sneedrive, der, endskient vi allerede skrev den 7de August, laae tæt ved Søen under en Bakke bag ved Handelstedet, og oven paa Bakken, som var omtrent 5 til 6 Favne høi, fandt jeg en Deel Urter, der ikke allene havde afblomstret, men sat modent Frøe.

Den 11te Aug. reed jeg op til et af de saakaldede Sel eller Sæter. Bondens Kone, som selv laae der oppe, tog meget venlig imod os, bragte os ind i Mælkestuen, leverede mig, som Maaden er flere Steder i Landet, en Svanefieders Pose; da jeg ikke vidste, i hvilken Henſigt hun gav mig den, sagde min Følgemand, at jeg med den skulde drikke af Mælken, som der var overflødig. Deres Mælkebøtter ere ikke Bødkerarbeide eller sammensatte af Staver med Baand omkring, som andensteds, men lige, flade, fiirkantede Truge, sammensatte af tvende meget udliggende Side- og tvende næsten ret opstaaende Ende Fiæle og en Bund; og da disse Kar ere meget ubeqvemme at løfte til Munden, forsyner man sig paa disse

at

Steder med Svanefieders Poser at drikke med. Kort førend Vi kom der, havde hun lavet en Grød af Fialla-Grøs (Lichen Island.), der smagede meget godt, da den var kogt med nogle Gryn, indblandede i den gode fede Mælk, som falder i disse Sel.

Den hele Indretning og Beqvemmelighed paa disse Steder bestaaer i en liden lav Jordhytte, hvori haves een eller tvende Sænge; ved den ene Side ligesaadan et Ildsted, hvori haves det saakaldede Skiør eller oplagt Mælk, og paa den anden Side et temmelig stort Huus med Hylder og Bænke til Mælketrugene; her forvares og Kiernen samt Bytter og Kar og deslige, som Smørret, Skiøret og Valden kommes i, naar det skal bringes hiem til Gaarden, hvilket almindelig skeer en og to Gange om Ugen, efter Veiens Længde. Følgende Dage til den 14 Aug. fik jeg mit Tøi fra Skibet og lavede mig til min Landreise fra Skagestrand til Reykefiord. Heste skulde anskaffes, og disse vare vanskelige at faae paa dette Sted.

En Reisende i Island har strax tvende Ting at vælge, i Henseende til sin Reises Befordring: enten at leie Heste fra Sted til Sted, og betale daglig Leie, saavel for dem, som Følgemanden, der skal bringe dem hiem igien; eller og han kiøber saa mange han behøver. Udvælger han det første, har han ikke nødig, naar han svarer den accorderede Leie, nemlig 10 til 12 ß. pr. Hest, og 24 ß. for Følgemanden daglig, at bekymre sig om nogen Ting; thi Manden indestaaer for alt. Vælger han det sidste, som synes at være det fordeelagtigste, maa han tillige kiøbe Reiding eller Jord-

Jordsvær-Puder, Klyfbera eller Kløv-Sadler, Skoe og Hæfte-Baand (Knaphelldur) for Hestene, Remmer eller Baand til at binde Godset i m. m.; ved dette Valg staaer han selv Fare, om en Hest drukner, bortløber om Nætterne, eller paa andre Maader bliver ham unyttig. Den fornemste Fordeel ved dette sidste, er at han, om ingen Uhæld indløber, kan fortsætte sin Reise saa stærk, som han vil, isteden for han ofte, naar han skifter de leiede Heste, maa bie længe, ja næsten blive forlegen for at komme videre. At man har Ordre fra de Kongel. Kollegier til Embedsmændene at skaffe Befordring, er vel got; men da disse, som andre, boe ofte langt borte i Sveiten (ↄ: Oplandet); er det ham ikke muligt engang at faae Bud til dem, og derved skeer stort Ophold.

Mandagen den 14de August forlod jeg Skagestrands Handelssted, saae med Fornøielse, at Følgemanden, som reed foran, i det han gav Hesten Tøilen, tillige tog sin Hat af, og giorde sin Bøn til Gud om hans Bistand og Varetægt; denne Skik er overalt i Landet brugelig, enten man reiser til Lands eller Vands. Det første beboede Sted, vi kom til, var Præstegaarden Hoskuldstader; her faldt mig en meget lang og smuk Basalt-Steen i Øinene, som uden for Kirkedøren var sat ned i Jorden med den ene Ende, og tienede her dem, som komme til Kirken, at binde deres Heste ved; saavidt jeg kunde see omkring i Nærheden, var der intet af denne Bergart, og spurgte derfor, hvorfra man havde hentet en saa stor og lang Basalt. Alle vidste at fortælle den Fabel, at den i gamle Tider var nedslængt af en Troldqvinde fra Fieldene. Denne Steenart

art har jeg siden ofte truffet nedsat i den samme Hensigt, endog paa Steder, hvor ingen Basalt-Berge vare at see i Nærheden. Herfra kom vi efter kort Tid til Blanda; forud paa Veien havde nogle berettet os, at den Dagen tilforn havde været ubefarelig. Jeg nægter ikke, at denne Tidende, saavel som Synet af Aaen, satte mig i nogen Frygt. Veiviseren, som ellers altid er Maaden i Landet ved saadanne Leiligheder, reed først over, og kom tilbage igien. Dette skeer for at vise den fremmede Reisende Muligheden i at komme over. Overfarten skeede i 6 Minuter. Aaens Vand seer ud som vandblandet suur Valde, hvoraf den rimelig har faaet sit Navn. Denne hvide Farve er det adskillige Meninger om, da nogle troe, at den kommer fra Joklerne, eller den opløste Snee (see Hr. Strøms Søndm. Beskriv.). Andre, at den paa visse Steder løber igiennem hvid Leer, som den fører med sig, og saaledes farver Vandet. Dette sidste er, uden al Tvil det sandeste, thi man finder andre Jøkels-Aaer, der ligeledes faae sit Vand, eller have sit Udspring fra Iis og Snee, som ikke ere hvide, saasom: Fniosk-Aae, der har ganske klart Vand; ligeledes Laxaaen og Lagarfliot. Andre derimod see ud som den skidneste Luud, saasom: Jokuls-Aae i Axarfirde, og Jokels-Aae a Bru, hvilken skidne Farve ikke har anden Aarsag, end en graa Leer, den løber igiennem*). Disse Aaers Tilvæxt og Aftagelse har man endnu ikke fundet nogen til-

*) De fornemste Jokuls-Aaer i Island, ere følgende: Paa Sydlandet 1) Hvita i Borgarfirdi; 2) Hvita ved Skalholt, ellers kaldet Ølvis-A; 3) Thiorsa; 4) Markarfliot; 5) Jøkuls a Solheima-Sandi, hvortil

tilstrækkelig naturlig Grund til; anderledes et det med de mindre, eller Tvær-Aaerne, der ved en stærk Regn hastig blive uføre; men efter en meget kort Tid, naar Regnen ophører, atter falde. Nogle skulle om Foraaret, i den Tid, Birkeløvet springer ud, løbe bestandig med sin Rende fuld af Vand, hvilket kaldes Lauf-vortur; fornemmelig fortaltes dette om Fnioskaaen. Den visseste Regel for en Reisende, som frygter for at sætte over dem, er at iagttage Morgenstunden; thi da er Iisbierget, hvorfra de faae sit Vand om Dagen ved Solens Hede, atter frosset om Natten. Ved de fleste af disse haves smaae Færger, som, hvor jeg reiste, vare i bedre Stand, end man kunde formode; thi betragter man Prisen, som er 8 ß. for hver Tour, og at Mængden af Reisende betaler intet, thi de ere fattige, var det ikke at undre over, om de enten vare meget slette eller ganske ophørte. Hestene, man haver i Færden med sig, maae, naar Godset er taget af dem, svømme over, hvorved man meget let kan miste dem, som enten ikke ere vandte at svømme, eller ere saa magre, at de ikke have Kræfter at imodstaae Strømmen. Vi fortsatte Reisen, og kom imod Aften til Hialta-Bakka, hvor Præsten Hr. Ravn Jonsen, havde en Stue med Kakkelovn, hvilket man meget sielden finder i de islandske Bygninger. Paa dette

 Sted

til kan regnes Fulaqvisl. Paa Østerlandet 1) Mulaqvisl; 2) Rudafliot; 3) Skapta; 4) Nups-Vøtn; 5) Skeidara; 6) Jøkulsa a Breidamerkur Sandi; 7) Kolgrima; 8) Hornafiardar-Fliot; 9) Jøkulsa a Bru; 10) Lagarfliot. Paa Nordlandet: 1) Jøkulsa i Axarfirde; 2) Laxa; 3) Skialfandafliot; 4) Fnioska; 5) Eyafiardara; 6) Hørga; 7) Herads-Vøtn; 8) Blanda.

Sted fanges en Deel Lax, som er ikke en liden Herlighed i Island. Herved vil jeg erindre en besynderlig Skik, som man finder de fleste Steder, nemlig: at Vært og Værtinde forlade en Fremmed, saasnart de have bragt ham Mad, og andet, hvad han behøver til Maaltidet, og lader ham sidde ene. Grunden hertil er vel en Høflighed og Giæstfrihed, at han ubehindret kan nyde, hvad, og saameget han lyster: Følgende Dag reiste vi forbi, og besaae, Tingøre-Kloster, hvis smukke Beliggenhed, gode Marker, ypperlige Fiskerier og andre Herligheder, jeg tilforn har mældt om.

Veien her fra, over Midfiords-Hals, var meget slem, da vi bestandig maatte stige af, for at hielpe snart en, snart en anden Hest, som med Byrden var synket i Myrene lige til Bugen; vi kom dog endelig efter disse udstandne Fortrædeligheder til Stadarbakka i Midfiord. Næste Dag regnede det bestandig, hvorover vi maatte opholde os her hele Dagen. Herfra til Rutefiorden falder Veien over Rutefiords Hals, som, efter alles Beretning, skulde være endnu vanskeligere, eng den forrige, og næsten umuelig at ride over, uden en bekiendt Veiviser. Man fortalte her, at nogle Hollændere, som havde strandet, for nogle Aar siden, paa Nordlandet, lede saa meget paa denne Vei, da de vilde reise til Vesterlandet, for at komme hiem med Handelsskibene, at de siden, naar de vilde ønske hverandre noget Ont, vidste intet værre, end at ønske: Gid Du sad paa Rutefiords Hals! Endskiønt dette er den almindelige Vei fra Nord- til Vesterlandet, hvorpaa mange Mennesker færdes, findes der dog ingensteds Spor til nogen Forbedring, enten ved at have

fra-

fraledet Vandet ved smaae Grøfter, eller opfyldt de bløde Steder; ja ikke engang Varder, som dog ere saa almindelige paa Fieldveiene og Øræferne, hvorefter man meget got kan rette sig, omendskiønt man ikke er bekiendt paa slige Steder. Om Eftermiddagen kom jeg til Præstegaarden Stad, i Rutefiorden, hvor jeg maatte skifte baade Følgemand og Heste. Saavel her, som paa de forrige Steder, var en Smede ved Gaarden; i samme stod en Kampesteen midt i Gulvet, som brugtes som Ambolt, saa længe Jernet var tykt, og skulde udhamres, og isteden for en svær Hammer, havde man ligeledes en haard Steen, som en fladtrykt Kugle, med et Hul igiennem Midten, og et Skaft i samme, at banke ud med. Samme Indretning træffer man ligeledes, enten i Forstuerne, eller strax uden for samme, for dermed at banke den tørre Fisk, der idelig bruges i Huusholdningen.

Udi Rutefiorden løber en temmelig stor Aae, som giør Grændseskiellet, ikke allene imellem Hunevatns- og Strandesyssel, men og imellem Norder- og Vester-Fierdingerne. I samme fanges meget store og fede Ørreder; Veiene i dette Syssel ere ganske forskiellige fra hine i forrige; thi ligesom man der stedse stod Fare for at synke med Hestene i Dynd og Moser, maa man her mange Steder ride varsom imellem store Stene, om man ikke vil have Benene brækkede paa Hesten og sig selv; besynderligt er det, at disse 2de Sysseler, som støde imod hverandre, ere saa meget ulige, at man meget faae Steder (Field-Reisninger undtagne) i det første finder Strækninger af Steen, men de fleste Steder Jord og Græsmarker; i Strandesyssel derimod, i det

mindste, saavidt jeg reiste, er Grunden steenig og overtrukken med en tynd Jord. Veien falder her langs Stranden ved Rutefiorden, siden over Stiku-Hals indtil Bitrufiorden, hvor man ovenfor seer allevegne Basalter og Trapstene, tildeels noget overtrukne med Jord tildeels over Jorden, som Stumper af Mure, hvoriblant en, som tilforn er mældt om pag. 313, kaldtes Trollaborg; dette nagtet, traf jeg ingensteds Huse opbygte af disse smukke og beqvemme Stene, men efter den almindeligste Maade i Landet med tykke Vegge af Grønsvær, som er ikke til liden Skade paa stenige Steder, der Tid efter anden blive mere bare og græsløse. Mange Steder ved Stranden gaves der Mængde af Muslinger; disse blive end ikke i haarde Tider spiste, men heller i dets Sted Tangarter. Ganske anseelige Kratskove forekom mig her paa adskillige Steder.

Ved den første Bondegaard, Valdasteins-Stadir, som ligger ikke langt fra Rutefiords Aae, havde Bonden selv indrettet en Stampemølle, som med Huus og Vandledning, samt øvrige mekaniske Arbeide, neppe kunde koste 20 Rdlr. endskiont Manden ikke selv var hiemme, fik jeg den indvendig at see tillige med et Stykke Vadmel, han nylig havde stampet, der, saavidt jeg kunde bedømme det, var upaaklageligt; samme Bonde havde ogsaa giort nogen Forandring paa Lagvaden, et Redskab, som i Island bruges til at fange Havkalle med, hvilket min Følgemand, Torkil Gudmundsen, en født Islænder, der i nogle Aar havde efter Kammer-Collegii Foranstaltning opholdt sig i Grønland, for at lære Indbyggerne der at fange Havkallen med dette samme Red-

Redskab, ansaae mere fuldkommen, end de almindelige.

Næste Bæ (Gaard) herved var Kiors-Eyre; her traf jeg det, som siden aldrig forekom mig paa min hele Reise, nemlig Tunet, indhegnet overalt; uden for Gaarden traf vi Bonden selv, som reed et Stykke paa Veien med os; vi talte om Indhegningen; han troede sig at have fortient ligesaavel Premie, som mange andre, han vidste vare belønnede der i Landet, men sagde tillige, at Arbeidet selv havde allerede givet ham Belønning nok; thi, siden han fik Gierderne i Stand, havde han fodret dobbelt saa mange Kreature, som før om Vinteren. Fulgte de, som kunde det, denne Mands Exempel, vilde vist ikke saa mange Hungers og Elendigheds-Klager høres fra Island. Her ved denne Leilighed vil jeg bekiendtgiøre Læseren, paa hvilken Fod det staaer i Island med Vinterfodringen; man seer tydelig, at de første Beboere have udsøgt de bedste Pladse og bedste Jordmonne til at bygge Gaardene paa; disse Pladse have de indhegnet; thi Grunden af Gierderne sees endnu tydelig paa mange Steder; at de og have giødet det, kan ikke tviles paa; thi der findes jo nævnet i Skiødebreve, blant andre Herligheder, ved visse Steder, at der var Tang Taq eller Tare til, som ikke har været brugt til andet end Giødsel, og paa denne Maade tør jeg sikkert sætte, at de Gamle have kundet fodre dobbelt, om ikke mere om Vinteren, end nu skeer. Sommer-Græsningen er altid og allevegne overflødig. Betragter man nærværende Forfatning, sees tydelig Tabet: nu findes, saa at sige, ingensteds Gierder; Heste, Køer og Faar snige sig ind, saa tit Vogteren er skiødesløs, og des-

uden kan han ikke oversee det Hele; ofte falde flere Veie herigiennem, hvor de Reisendes Heste snappe en Mundsfuld her, en anden der, af Græsset. Denne Jordbund er paa de fleste Steder saa haard og fast (thi Plov eller Spade kommer aldrig i Jorden), at en stærk Regn, naar den ikke varer des længre, kommer Væxterne slet ikke til Nytte, naar Stedet hælder noget; thi da løber Vandet ligesom ned af en Klippe, uden at kunde trænge igiennem. Man finder derfor, at mange have været nødte paa adskillige Steder, med Grøfter eller Render, som de igien kunne dæmme, at lede Vand fra Aaerne ind paa disse Steder, om Græsset ikke gandske skulde fortørres.

De tæt ved hinanden siddende Tuer, som findes paa de fleste af disse Tune, er den betydeligste Feil, som dog af adskillige blev anseet for mere fordeelagtigt, end om det var jævnt og slet; de bildte sig ind, at jo flere og større Tuerne vare, jo større var Overfladen, og jo flere Græsrødder kunde der rommes, og altsaa mere Høe haves; at dette var falskt, overtydede jeg Nogle om, ved at forestille dem, at Græsset ikke voxte paa tværs ud af Siderne paa disse Tuer, men lige op, og altsaa kunde ikke flere Straae faae Plads paa en tuet Eng, end paa en slet. Med Giødselens Behandling gaaer det ligesaa galt; thi isteden for at andre Folk søge at faae den i Giæring, og derfor blander Straae, Urin og andet deri, søger man i Island at frie Møget fra alle fremmede Ting, og sætter det op som en Kegle paa et tørt Sted uden for Stalden; en stor Deel heraf bliver om Foraaret udklappet i Kager og tørret i Vinden, som siden bruges til Brændsel; det Øvrige bliver udbredt

bredt paa Tunet, hvor det med de skarpe Foraars Vinde snart tørres; en stor Deel smuldres til Støv og flyver bort; det Øvrige, som ligger i Klumper, rages sammen med River, naar Græsset begynder at spire, og paa mange Steder brændes det op, som noget unyttigt. Den fornuftige Læser seer heraf, paa hvilken slet Fod Jordbruget i Almindelighed staaer i Island. Kirkerne ere saa slette, som man nogensinde kan forestille sig, Kloster-Kirkerne og nogle faae andre undtagne. Døren er allevegne i den eene Ende uden nogen Forkirke, hvorved er den Uleilighed, at saa tit den aabnes, bliver Kirken fyldt med Blæst, Regn og Snee; i en Deel af dem findes der ikke engang Bænke, men allene nogle Kister, som Folket sidder paa, medens Tienesten varer; enten denne slette Forfatning kommer deraf, at Kirkens Tiende, og andet Indkommende, er saa ubetydeligt, at intet dermed kan udrettes, eller det bruges paa nogen anden Maade, er mig ubekiendt.

I dette Syssel have Indbyggerne fremfor andre den Fordeel, at Driv-Tømmeret falder næsten i alle Fiordene, og jo længer ud imod Cap de Nord, desto større og overflødigere findes det; iblant de mange forskiellige Træearter, gives der nogle, som man endnu ikke ret kiender. Paa nogle Steder forarbeides deraf Mælke-Truge, de der saa kaldede Askar, Bøtter og store Kar, hvori den oplagte Mælk (Skiøret) samt Valden forvares i om Vinteren. Dette sælges til dem, som boe længre inde i Landet. Ved Viderdals Aae, i Steingrimsfiorden, havde Bouden en liden Dreierbænk, hvorpaa han dreiede meget smukke Træskaaler. Denne Bondegaard var ellers en med de smukkeste, jeg

traf paa hele Reisen. Husene vare vel byggede, store og rummelige; ved Siden af dem havde han et stort Smede-Værksted, hvori saavel Blæsebælgen, som Ambolten, med øvrige Redskaber, vare meget ordentlige. Foran hele Bygningen var et bredt Fortov eller Gang, lagt med flade udsøgte Stene; indvendig traf man ligeledes alting, som behøvedes, ordentligt og i god Stand. Herfra reiste jeg den 26de Aug. over Trekyllis-Heden, hvor den almindelige Vei falder for dem, der søge Handelstedet Reykefiord. Til Lykke seer man, paa hele Veien, Varder opreiste, som de Reisende rette sig efter; thi kommer man ud af Veien, staaer man ikke allene Fare for at forvildes, men man kan og let, enten synke ned i Moradser, eller, som værre er, træffe at ride over Sneedriver, som her ligge mange af hele Aaret igiennem, der ganske ere smæltede indvendig fra Grunden af til det Øverste. Blant andre reed jeg over een, der var, efter Øiesyn, henimod tusinde Skridt lang; under samme løb en Aae, hvis Raslen tydelig kunde høres igiennem Sneen, og omtrent i Midten, hvor Veien faldt tæt forbi, var der nedfaldet et Stykke; igiennem dette Hul kunde man see ligesom ned i en mørk og dyb Kielder. En Deel af Indbyggerne, som reiste til Handelstedet, vare komne sammen i Færden med os, rede over dette gyselige Sted, uden at lade mærke den mindste Tanke om Faren, man stak i, om Sneen brast. At ride selv, torde jeg ikke vove, gik derfor hele Veien over Sneen. Sildig samme Aften kom vi til Handelstedet Reykefiord. Leiligheden for de Reisende er slet ved de andre Handelsteder, men endnu slettere her, da ingen boer ved Stedet, og Handelen allene drives i nogle Uger ved en Under-Kiøbmand, som reiser

over fra Skagestrands Handelssted med Skibet, og naar en vis Tid er forbi, lukkes Krambod og Pakhuse, da han tager tilbage igien. De af Indbyggerne, som staae sig nogenledes, føre altid et lidet uldent Tælt med sig, hvorunder de hvile sig og forvare deres Vare, saavel paa Veien, som medens de opholde sig ved Handelstedet. De Fattige derimod maae tage til Takke at ligge paa Marken under aaben Himmel, om ikke nogen af de andre tillade dem at skiule sig i Tæltene.

Den 30te Aug. reiste jeg til Søes, i Følge med Syſſelmanden Haldor Jacobsen, til Kalbak, og derfra til Kalldrananæs. Baadene, saavelsom Redskabene til samme, vare paa dette Strøg i god Stand; Folkene vare ligeledes vel vante til Søefarten; jeg har siden lagt Mærke til, at jo længere man kommer ind i Fiordene, fra Havsiderne, desto slettere blive i Almindelighed Baadene med deres behørige Redskaber; Folkene ligeledes mindre beqvemme til Søen; her havde de bygget Nøster (Huse til Baadene) og Hiallar (Hielde), hvori Fisken ophænges at vindtørres. Af disse haves tvende Forandringer: den ene eller egentlig saakaldte Hiall, er opbygget ved Siderne af Grønsvær og Steen, men for Enderne af smalle Rimer ligesom Stakitværker, og med Tag over; den anden kaldes Opinn Hiallr, bestaaer af fire Hiørnestolper, nogle Tværtræer hæftede fra den ene til den anden, og over disse lægges smalle Hængetræer, som Fisken hænges paa; saavel Husene selv, som den Mængde Fisk, man traf i dem, baade tørret og bled, vidnede om flittige og stræbsomme Folk paa disse Steder. Af den tørrede var det meste Steenbider (Anarhichas lupus). Man giver overalt i Dan-

 nemark

nemark Cyclopterus lumpus (Rognkelse), dette Navn. Blev denne første virket og giort til Handels-Vare, troer jeg den skulde finde endnu flere Liebhabere end nogen af de andre Fiskearter i Island; den er feed og har fiin Fisk med en god og behagelig Smag. Besynderligt er det, at de danske Kiøbmænd, der saa længe have faret paa Island, ikke ere faldne paa, at bringe Prøver hiem og rekommendere denne Fisk, ligesaavel som Cyclopterus (Rognkelse), der paa mange Steder i Kiøbenhavn ansees for en Delicatesse, og bliver got betalt.

Tæt ved Kaldrananæs besaae jeg en af de saakaldede Laugar (varme Kilder), som Indbyggerne benytte sig af til Bad; ved dette havde man, frem for ved de fleste andre, denne Fordeel, at tæt ved Udspringet af det varme Vand, springer en ganske kold Kilde, som man allene ved at lægge et par Stene i dens Rende, kan lede ind i Badet, om det skulde være varmere end man kan taale. Dette Bad fortiente en ordentlig Bygning over sig, at man des beqvemmere kunde benytte sig deraf. Dette saavel som andre Bade i Landet ere ikke anderledes indrettede end Brøndene i Dannemark.

Den 3die September reiste jeg tilbage til Handelstedet Reykefiord. Den 7de saae vi udenfor Fiorden nogle smaae Stykker af Drivisen at sætte ind med Strømmen fra Havet af. Den 10de var Handelen ophørt, og Skibet seilfærdigt til Skagestrand igien. De følgende Dage fik vi Storm med Snee og Frost af N. O. til den 23de, da vi slap ud af Fiorden, og naaede næste Morgen den 24de Skagestrands Havn igien. Den

25de

25de reiste jeg over Tinde-Stolen, hvor jeg, efter de mangfoldige Beretninger om dette Field, ventede at finde en Mængde smukke og sieldne Stene, men traf slet intet, uden det almindelige, som findes paa andre Fielde. Ved Gaarden Reykium saae jeg et varmt Bad eller Laug, der laae kuns to Skridt fra Søen. Disse varme Vande benytte Indbyggerne sig og af til at toe og valke deres Klæder i. Ved dette Sted fik jeg og at see de i Island brugelige Snarer, Flekar kaldede, som lægges paa Søen omkring Drangøe, for at fange Bierg-Fugle, fornemmelig Langvigia, Colymbus lomvia. Disse Flekar ere ikke andet end tynde Fiele, omtrent to Alne lange og halv saa brede, hvori fæstes omtrent 100de Snarer, giorte af Hestehaar; dette lægges med et Anker eller Dræg, som skal holde det, paa de Steder, hvor Fuglen meest opholder sig, og i samme bindes tre til fire lige saadanne med Snarer besatte Brette, det ene i det andet; paa det sidste Bret sættes en levende Fugl i en Snare, som lokker de andre op paa Brettene eller Flekerne, og paa denne Maade skal der aarlig fanges en betydelig Mængde Fugle under Drangøe. Hvem som ønsker en fuldstændigere Efterretning om Omgangs-Maaden med disse Fleker, kan finde samme i en liden Afhandling: Beskrivelse over Fugle-Fangsten paa Drangoe i Island, ved Lektor Olavsen, Kbh. 1784; i samme sees og en Tegning, som viser, hvorledes Snaren seer ud, og hvorledes Brettene ligge i en Række efter hverandre paa Søen.

Den 27de Sept. kom jeg tilbage til Handelstedet, hvor jeg opholdt mig for at bringe i Orden, hvad

jeg

jeg havde samlet og bestemt til at sende hiem, samt skrive mine Breve, til den 5te Oktober, da jeg forlod Skagestrands Handelsted, og kom følgende Aften til Gaarden Siafarborg i Skagefiorden, der ligger et got Stykke Vei fra Søen paa en lav Slette, der næsten allevegne omkring er saa sumpig, at man med Nød kan ride til den. Husene, Kirken og tvende smaae Kaal-Haver ligge oven paa en Klippe, der til nogle af Siderne er brat og et par Favne høi. Stedet er ellers meget smukt, og har adskillige Herligheder; paa den ene Side er frie Udsigt til Søen, og ovenfor nogle store fiskerige Søer, hvor tillige opholder sig en Mængde Svaner. Veien falder herfra langs op med Herreds-Vandene, som jeg reed over sildig om Aftenen, kom næste Dag til Øxnedals Heden, og følgende over samme; paa denne Vei nødes man at ride over nogle Tvær-Aaer, der falde med stærk Fart fra de høie Fielde, og ved stærk Tee eller Regn blive hastig fyldte med Vand, saa man ikke, uden at vove Livet, kan komme over dem. Adskillige Menneskers ere og Tid efter anden henrevne af dem, tillige med Hestene, de have redet paa; de svinde dog meget hastig, saa snart Regnen ophører.

Den 12te Oktobr. kom jeg til Akur-Eyri, Øefiords Handelsted, hvor jeg havde bestemt mit Vinter-Qvarteer. Dagene vare nu saa korte, og Sneen laae allerede saa langt ned paa Fieldsiderne, at ingen Reise mere kunde foretages, saavidt min Hensigt angik.

Om Vinteren sysselsætter Mandfolket sig især med Smede- Gertler og flere Slags Arbeide; thi næsten hver Bonde har et Smede-Værksted ved sin Gaard. Til

Zira-

Zirater paa Sadler og Bag Remmer, fornemmelig Fruentimmer-Sadler, støbes og forarbeides en Mængde af Metal, hvori forestilles adskillige Figurer. Fruentimmernes Arbeide er Syning og Brodering; dette sidste bruges paa Puder, som findes overalt paa Bænke, for at sidde paa i Husene, samt ofte i Kirkerne, og paa alle Sadler; ved Fruentimmer-Sadlen findes ligeledes et broderet Teppe, som er saa stort, at hun kan svøbe det over Skiødet, naar hun har sat sig op. Sænge Tepper finder man og udsyede paa samme Maade, hvoraf et blev fremviist ved Handelstedet, som man forlangede 10 Rdlr. for. I Almindelighed falder Islændernes Lyst paa at arbeide i Metallerne; Guldsmede ere ikke sieldne, der giøre meget smukt Arbeide. Ønskeligt var det, om de anvendte deres Naturgaver med lige Lyst til at forbedre og udfinde Redskaber, der forøgede og lettede Nærings-Veiene. De have f. Ex. brugt fra de ældste Tider en Art af Spade, som af dem kaldes Pall, hvis Tegning sees i Egg. Olafs. Reisebeskr. Tab. VIII. Fig. 4; med dette svære Redskab er en Mand ikke i Stand til at arbeide i Jorden, især i en Have, nær saa meget som andre, med ret dannede Spader, skiønt jeg ellers kan formode, at den i Førstningen vel er opfunden til at opstikke den seie og trævlede Jordsvær med, hvortil den kan være meget beqvem. Baadene med det dertil hørende Redskab, ere og paa en slet Fod, nogle faae Steder undtagne; Aarsagen er ufeilbarlig denne, at alle lægge sig efter at kunne giøre selv alt hvad de behøve, hvorover det meste bliver ufuldkomment. Om Vinteren blev jeg ved Handelstedet bekiendt med en Bonde, der boede lidt over en Miil derfra, Løgmanns-Hlid kaldet; samme havde bragt det temmelig vidt med

at

at arbeide i Metallerne, da han kunde eftergiøre næsten alt, hvad han saae; han har og samme Vinter hiulpet en fattig Huusmand, der laae syg af Vattersot. At denne Sygdom blev fordreven andre Steder, ved at tappe Vandet udaf den Syge, var ham bekiendt; han gik derfor i sin Smede, giorde sig en smal Lanset, og med samme giorde et Hul i den Syges Mave, satte en Svanefieders Pose deri, og lod omtrent 1 Pot udløbe. Derefter satte han en Blyeprop i Hullet, med en Compres over, og forbandt det; næste Dag lod han atter løbe omtrent ligesaa meget. Dette igientog han daglig, saalænge noget vilde løbe. Han havde overlagt dette i Forveien, og sluttet, at om han første Gang udtappede saa meget, som der vilde flyde, kunde denne hastige store Forandring blive ligesaa skadelig som Sygdommen selv. Midt i Februarii, efter at han nogle Gange havde tappet den Syge, reiste jeg tilligemed nogle andre der op, for at see ham, der ved vores Ankomst blev bange, endskiønt det var bleven bedre med ham; thi han frygtede, at vi vare komne for at giøre nye Operationer; han græd og bad sig frie, blev glad, da vi forsikkrede, at det slet ikke var Hensigten af vor Komme. Denne Stakkel var, som før er mældt, en fattig Huusmand, boede i en af de saa kaldede Kot eller Hialeier; man maatte bukke sig dybt, førend man kom ind i en Jord-Hytte, hvori stode tvende Køer; dybere inde steeg man op ad 2de Trin til en liden Afdeeling, hvor den Syge laae, og havde netop saa megen Plads tilovers, som Sængen, han laae i, indtog; her, tænkte jeg, fandes Ordsproget: Naturen nøies med lidet; hans Diæt i Sygdommen var meest Mælk blandet med Vand. Sidst i Januarii blev han tappet første Gang, og ved Enden

Enden af Maji gik han i Arbeide med andre friske Folk. Hvad Forskiel viser ikke dette Exempel mellem dem, der følge Naturens Drift og Love, og Dem, der følge Vittighedens og Vellystens?

Paa Stedet, hvor Bonden selv boede, stoed en gammel Kirke, som kaldtes St. Olufs Kirke; paa Bielken over Korsdøren sad en kronet Mand, med Ansigtet vendt mod Østen eller Alteret, i fuld Størrelse, udhugget i Træ, med den høire Fod paa Struben af et Menneske, som laae for hans Fødder. Efter Sigende, skulde dette forestille St. Oluf, Konge i Norge, som traade en Hedning paa Halsen. Kirken skal og være foræret af ham til Stedet. Hvad der skulde bevæge mig at troe samme, var, Bretterne i Panelet, der ikke allene vare af den beste og fedeste Fyr, men tillige 1¼ Al. brede. Imod Foraaret reiste jeg op i Oesfiorden; paa Veien tog jeg ind til Præsten Hr. Jonsen a Grund, en Mand, der særdeles er bleven bekiendt af sine Indsigter i Lægekunsten. Stedet, han boede paa, var meget got, Husene vel byggede, og Tunet, som ellers er usædvanligt, var ganske jævnt og frit for Tuer. Jeg ventede, at see hos denne Mand en smuk Kiøkkenhave, da de, i dette District, ikke ere saa sieldne. Han ønskede selv gierne at kunde have en, da baade Jordmonnet og Beliggenheden af Stedet vare meget beqvemme. Paa det Sted, han før boede, havde han havt en Have, som gav ham god Fordeel. Aarsagen, at han her ingen havde, var, at han ikke selv eiede Stedet, men sad for Leie; han var altsaa ikke sikker at beholde Stedet, naar han havde giort denne eller andre Bekostninger til sammes Forbedring; thi Eieren

Eieren kunde læt faae Lyst, da at boe der selv. Denne politiske Indretning i Landet rørde mig meget, og saa meget mere, som jeg ei kunde udfinde nogen politisk Grund, at en Bonde, som havde længe eller kort besiddet en Jord, eller Gaard for Leie, skulde jages derfra, naar det kunde falde Eieren ind, at beboe den selv. Man kiender ikke Mennesket, naar man vilde giøre sig dette Haab: at en Landmand eller Bonde, der haver Familie, og ikke veed sig noget Øieblik sikker, for at blive udsagt af Gaarden, at en Bonde, siger jeg, i dette Tilfælde, skulde giøre nogle Indretninger af Betydenhed til sin Besiddelses Forbedring, da enhver læt seer, at man heller arbeider til sin Familes og Descendenters Lykke, efter sin Død, end at eens Flid skulde være den Gierrige til Nytte.

Ikke langt fra denne Gaard ligger Espehol, hvor den nu værende Syssel mand Joen Jacobsen boer; Stedet er et med de bedste i hele Distriktet, Husene ere her baade smukke og beqvemme, Tunet var alt til en stor Deel indhægnet med vel satte Gierder. I gamle Dage skal dette Sted have været et Sæde for Høvdinger; man læser og, at de her have holdt Feldslag med hveraudre; noget inden for Husene sees en lang græsbegroet Banke, som man skulde ansee for Levningen af et bredt Gierde; Vinden havde blæst Jorden bort ved den ene Ende, hvorved der blev blottet nogle Menneskebeen, som formodentlig vare fra de gamle Tider, da de sloges derpaa Stedet; jeg ventede at see Kiempebene, men fandt ingen Forskiel i Størrelse imellem dem og vore Tiders Menneske-Been.

Noget

Noget herfra og nærmere Handelstedet, er Præstegaarden Rafnagil; tæt ved den er et beqvemt varmt Bad, som Indbyggerne ofte benytte sig af, og kort herfra ved Kristnes er atter en varm Kilde, men ikke indrettet til Bad, som den forrige; denne sidste er dog meget varmere, springer som en Kilde ud af en Hulhed i en Bakke, og lige ved Siden af dette Udspring, ikke en Alen derfra, springer en iskold Kilde.

Midt i Mai begyndte Veiret at blive mildt; Isen og Sneen tøede hastig, og adskillige Steder vare nu grønne; jeg reiste derfor den 29de Mai med en af Handels-Hukkerterne fra Akur-eyri, og kom den 30te til Risøe; her traf vi den første Hukkert, som kom til Øefiord den 1ste April, efter megen udstanden Fare i Isen ved Langenæs og flere Steder norden for Landet. Frosten havde været saa stærk i Havet, efter Skipperens Sigende, at Tovværket var overtrukket med Iis, og Roeret nogle Gange frosset fast. Efterat han var færdig ved Handelstedet, seilede han derfra først i Mai, kom udaf Fiorden, men fik strax at see den grønlandske Iis, der havde lagt sig tværs over Havet lige fra Langenæs til Cap de Nord; han seilede nogle Dage inden for den, i Haab om at finde en Aabning, hvorigiennem han kunde komme ud i det aabne Hav, men dette var forgiæves; tvertimod trængede den ind paa ham, og et Par Gange havde bragt ham i Knibe mellem Land-Hukkerne, saa han var glad, at han igien var kommen til Risøe. Paa denne Tour var han bleven syg af idelig Vaagen og Kulde, og døde paa Skibet den 4de Junii. Den 31te Maji om Aftenen lod jeg sætte mig over fra Risøe til Karlsaa; Veiret var taaget,

thi nu nærmede man sig Hav-Isen, der de fleste Tider har en tyk Taage omkring sig. Et temmelig stort Stykke var inddrevet nogle Dage tilforn, og stod paa Grund noget fra Landet; samme kalvede, som det kaldes, det er: kastede Stykker fra sig, medens vi vare paa Veien, hvilket giorde saadant Bulder, at man næsten skulde troe, at et Stykke af de høie Fielde tumlede ned. Bonden paa Karlsø havde lagt sig efter at bygge Baade, hvoraf man paa de omkringliggende Steder kunde see ret smukke Prøver; Fiske-Redskaberne vare her baade ordentlige og vel behandlede. Selv var han tillige en god Søemand og Fisker, og derover stod sig got. En paa adskillige Steder i Landet brugelig Maade, at giøre Finnerne og Hovedbenene af Torsken, som er tørret, spiselige, traf jeg just her at see; denne Spise kaldes Brudningr. Hunger og dyre Tider have vist lært dem denne Maade, som i sig selv er kostbar, og ellers slet ikke følgeværdig, naar man betragter den Mangel, man overalt har af Brænde, og tillige den usle Føde, man har der af. Finnerne, som skiæres af den tørrede Fisk, tilligemed Hovedbenene, samles i en Tønde, som slaaes til med begge Bundene, og baandes tæt. I den eene Bund bores overalt smaae Huller, saa tæt ved hverandre, som muligt. Denne Ende af Tønden sættes ovenpaa en, med Vand fyldet Jerngryde, der har samme Vidde som Tønden; derpaa klines den tæt til. Ild giøres nu under Gryden, og ved Kogningen stiger Dampen op i Tønden, som overalt er got tildækket; herved skulde disse Finner og Been opløses, saa de kunde tiene til Føde. Tre a 4 Timer vedvarer denne Kogning. Jeg havde sikkert troet, at det meste var opløst, men da det

blev taget ud, var allene Skindet, der omgiver Finne-Straalerne, udblødt, og Benene lidet skiørere.

Her blev mig fortalt en Maade, som bruges at forvare Kiødet paa til Vinteren. Om Høsten slagter man gierne nogle af de fedeste Faar, kaager dem strax efter at de ere slagtede, og blevne kolde, saalænge til alle Beenene kunne trækkes udaf Kiødet, presser derpaa dette kogte Kiød i smaae Fustagier, Lag for Lag, med lidet Salt imellem, og slaaer tilsidst det Fedt, som er samlet ved Kogningen, der over; det lukkes derpaa, og holder sig frisk hele Aaret igiennem. Dette skal være brugeligt næsten over hele Landet, men fornemmelig paa Sydlandet, og kaldes Kæfa.

Reisen gik herfra den 31te Maj til Søes, da jeg kom til Olafs-Fiorden, og siden samme Dag til Hedensfiorden; om Natten fortsatte jeg Reisen til Siglenæs. Paa denne Vei reiser man meest under høie Forbierge, som vende imod Havet, hvor blinde Skiær og Grunde giøre stedse Søen oprørt og farlig, fornemmelig, naar nordlige Vinde blæse fra Havet; men ved denne Leilighed var Søen allesteder roelig. Et besynderligt Særsyn! at Hav-Isen, som dog laae over 5 Mile herfra, standser saaledes al Bevægelse i Søen indenfor, at man overalt, paa disse ellers oprørte Steder, roede som i en liden stille Indsøe. Den milde og varme Luft, man allerede havde havt længe, inde i Ødefiord, som er 5 Mile dyb, mærkedes her intet til; thi Hav-Isen kastede saa megen Kulde fra sig, at man om Morgenen, førend Solen gav nogen Varme, fandt hele

Jorden frossen, og lange Istappe, hvor der flød eller dryppede Vand.

Den 1ste Junii reiste jeg til det Sted i Siglefiorden, hvorfra man havde faaet noget Blyant til Kiøbenhavn, og undersegte samme. Hvorledes denne befandtes, er før mældt, see Molybdæna, Blyant. Ingen Heste vare her at faae, og alle Aaer vare næsten ubefarelige, da det om Dagen tøede stærk; jeg tog derfor samme Vei til Søes ind igien, og kom den 2den Junii til Karlsa. Underveis saae vi Hobe af Isstykker, som trækkede ind fra Havet, og siden fordeelte sig hist og her ved Landet. Den 3die var første Pintse-Dag; jeg reed da til Upsa Kirke med min Vært. Den Maade, her er vedtagen, skiønt den uden Tvivl er vel meent, kan dog ikke bifaldes, at man ved denne, saavel som andre store Høitider, bringer saa mange af sine Børn, som man kan, endog de meget Unge, rimelig for at lade dem see Høitids Ceremonierne, med sig til Kirken, da derved let kan foraarsages Uorden med Støi og Graad under Tienesten. Aarsagen hertil er sandelig ikke Ligegyldighed eller Letsindighed ved Guds-Dyrkelsen; thi de forsømme den ikke gierne nogen Tid, naar det er dem mueligt, at bivaane den, og mindst ved de store Høitider. De troe derfor at have giort det beste Valg, naar de selv med deres Børn søge Kirken; thi at lade dem allene hiemme, kunde have farlige Følger, og forsømme den vil de ikke. Kirkesangen er almindelig meget ordentlig, thi i Gradualet have de Noderne trykkede ved det første Vers af Psalmerne, som de fleste Præster have lært at synge efter i Skolen; gierne seer man og, at de, der have den beste Stemme, havr

have sit Sæde i Koret ved Siden af Præsten, hvorefter hele Menigheden retter sig. Jeg vil langt fra ikke hermed berømme Islændernes Musik, som behagelig; thi den har intet af det som de nyere Tider kalder behageligt; men den er saa ordentlig i Kirken, som den muelig kan være, uden Orgelværk. Samme Aften lod jeg mig sætte over igien til Risøe, hvor begge Hukkerterne endnu laae, da de ikke torde vove sig ud imod Hav-Jisen. Paa denne Øe er en ypperlig Havn for Skibe, der just ikke haver været til Fordeel for Beboerne; thi den Mængde af Eder- og andre Fugle, som her have bygget, vare ved de Fremmedes idelige Skyden bortflyttede. En Ræv, eller maaskee flere, vare paa Jisen for nogle Aar siden komne paa Øen, og giort ligesaa megen Skade. Al Umage havde været forgiæves, at rydde dem ud igien. Samme Aften lod jeg mig sætte over fra Øen til Grenivik, paa den østre Side af Øefiord. Hele Dagen blæste stærk med den saa kaldede Haf-Gola (Vind fra Havet, der især om Foraaret blæser stærk med klar Luft visse Timer næsten daglig). Mod Aftenen lagde Vinden sig; vi kom til Søes 4 Mand paa Baaden; den liden Vind, der endnu blæste, bar ind ad; man vilde nu benytte sig af samme, ved at seile; neppe kunde jeg bare mig for Latter, da jeg saae, at de hidsede Seilet op med Skiødene bundne faste ved Raae-Nokken. Denne Maade at seile paa, kaldte de at fokka. Efter en lang Tid kom vi endelig over til Hialt-Eyri; her fik jeg atter ligesaa brave Søefolk, der skulde flytte mig indtil Handelstedet. Vinden havde nu ganske lagt sig, men i dets Sted havde vi en tyk Taage; strax paa Veien mødte Os Grunde eller Sandbanker, som Hergaae har jaget langt ud i Fiorden; skulde vi gaae

uden for disse Banker, maatte vi tabe Landet af Sigte saalænge; thi Taagen var tyk; dette torde de ikke vove, uagtet jeg viste dem en meget god Compas, jeg havde med mig. De vidste vel, at det var ved dens Hielp Skibene bleve bragte over det store Hav; men da de selv ikke forstode sig paa den, og de vidste jeg var ingen Søemand, torde de ikke resolvere at forlade Landet. Vi kom altsaa ind imellem disse Banker, hvor vi næsten i 2 Timer løb paa en Banke efter en anden, og sluppe af igien, snart ved at stikke Baaden frem med Aarene, og snart ved at gaae over Bord, og trække den over. Denne Uvidenhed om Compassets Brug, er ikke en liden Hindring i Fiskeriernes Drift; thi hvor mange Dage i Aaret er der ikke Taage paa disse Steder? og da bliver intet fisket, skiønt der kunde være nok til at faae. Skulde mine Landsmænd Færøenserne blive hiemme hver Dag, der var Taage, vilde det see slet ud med deres, ellers ofte mislige, Fiskerier. De roe nogle Mile til Havs, styre ind igien, efter Compasset, til en Øe, hvor Strømmen, som de kiende nøiagtig, løber med stærk Fart; have ofte ikke uden 6 a 8 Streger af Compasset at løbe paa, og tage de Feil heraf, ere de i det vilde Hav paa den anden Side af Øen. Her havde man kun 6 a 8 Streger at vogte sig for, det er, fra N. O. til N. W.; thi uden at holde efter dem, kunde de ikke komme ud af Øefiord. Den 5te kom jeg endelig om Formiddagen til Akur-Eyre igien; medens jeg havde været borte, havde de fanget her en stor Deel saavel af Havsilden, som fornemmelig af Vaarsilden. Den 9de reiste jeg op i Fiorden til Saurbæ, Miklagard, og flere Steder; opholdt mig der ved Handelstedet til den 20de, da jeg fortsatte Reisen til Østerlandet. Natten

ten imellem den 20de og 21de laae jeg i mit Tælt i Fnioske-Dalen. Stedet er smukt og beqvemt for Skov- og Trævæxt, og tydelige Beviser vare her, saavel i de store Rødder, som forraadnede Træe-Bulle, man overalt traf, at denne Skov har været en af de betydeligste i Landet. Aarsagerne til dens Ødelæggelse, saae man og tildeels i de idelige Gruber, hvori man havde brændt Kul. Herfra gik Veien forbi Hals til Liosa-vatn. Adskillige havde om Vinteren vildet forsikre mig, at den Indsøe, hvoraf det sidst anførte Sted har sit Navn, skiønt den ligger saa høit oppe i Landet, havde ordentlig Ebbe og Flod, ligesom Havet. Jeg slog mit Tælt op tæt herved, da jeg desuden vilde eftersee en guul fiin Leer i Nærheden, ved Arnarstapa, som før er ommældt pag. 290. Jeg blev her til den 24de, men saae ingen Forandring paa de Pinde, jeg med Mærker paasatte udi Vandet. Ved langvarig Regn voxer Vandet upaatvivlelig her, som i andre Søer, hvor Aaer løbe i. I den nordre Ende skal det være saa dybt, at man ingen Bund har fundet der, og maaskee dette har forført Nogle at troe, at dette Dyb havde Forbindelse eller Sammenhæng med Havet. Paa Veien herfra til Landstrækningen, Kinnen kaldet, seer man Dampene, som en Røgstøtte, at stige op fra en Fos, som falder i Skialfandafliot, hvis Fald er saa stærk, at man langt fra mærker Bevægelse i Jorden. Dens Rende er her meget smal, men deler og breder sig ud i en bred Dal, naar man kommer ned imod Søen. Jeg fik en Mand fra næste Gaard, der var bekiendt med Vadstederne, at ride over, for at bestille Færgemanden, som boede paa den østre Side af Floden, for at føre mig over; da han kom tilbage,

berettede han, at Færgemanden nylig var taget ned til Soen, for at fange Sælhunde, og ventedes ikke hiem førend Kl. 5 næste Morgen. Jeg slog altsaa mit Tælt op ved Bredden af Floden, paa en slet og grøn Eng; men saavel Natten som Stedet vare altfor behagelige til at kunne overlade sig Søvnen, da Naturens Yndigheder maatte opvække den meest Ligegyldige. Dagen havde været varm og Luften var stille. Kl. $11\frac{1}{2}$ rørte Solen Horizonten, gik lidt mere end halv under, og Kl. $12\frac{1}{2}$ var den atter løs fra Havet. De lige imodsatte Fielde og Banker bleve ved dens Skin ganske purpurrøde; I Floden, som her var dyb, og flød meget sagte, saaes en artig Jagt af Sælhundene, der forfulgte Laxen, som tit sprang løs fra Vandet, og derved jagede Skræk i Svanen, Lommen, og adskillige Ænder, fornemmelig Anas histrionica, som her laae parviis i Mængde. Ved Siden af Dalen var en Brink, tæt bevoxet med Birk- og Pile-Krat; herfra hørtes Solskrikia (Emberiza nivalis), Skogar-Prostr (Turdus iliacus) og flere Skovfugle, at synge om Kap med hverandre. I Dalen selv, eller paa Sletten, rendte en Mængde af Spoven (Scolopax phæopus), Rødbeen (Scol. totanus), Præste-Kraven og Heiloen (Charadrius hiaticula og apricarius), der fløitede, pebe og brummede med adskillige Stemmer. Om Morgenen Kl. 4 kom Færgemanden over; Reisen blev fortsat igiennem Adeldalen, hvor den forммeldte megen Lava begynder, der strækker sig langs op ved Laxaaen indtil Fremre-Namur. Den 26de kom vi til Husevigs Handelsted; den 27de besaae jeg Hallbiarnastadar-Kamb, og den røde Bolus ved Qvissen; fik stærk Regn den hele Eftermiddag; næste

Dag

Dag vedvarede samme Veir, tog til imod Natten med Vind og Snee af N. W., som bragte nogle Stykker af Hav-Isen ind paa Havnen, der satte os alle i Frygt for et af Handelsskibene, der laae til Ankers, og vist havde blevet revet løs, om Stykkerne ikke, til al Lykke, havde tørnet paa Pynten uden for, hvorved de gik i Stykker, og fordelede sig uden at noget rørte Skibet. Den 30te reiste jeg til Myvatn; Veiret var got, men Myggene utaalelige, jo nærmere man kom Myvatn; de næste 3de Dage var bestandig Blæst med Snee-Byger. De følgende Dage besaae jeg de mange forundringsværdige og tildeels gyselige Forestillinger, her allevegne forekomme, saasom: Lava-Floden fra Krabla, som før er mældt om; Myvandet selv, der er fuldt af frugtbare Holme, og smaae Bugter, som hist og her dampe bestandig af de varme Spring, det har i Bunden. En Vrimmel af Fugle, besynderlig Andeslægten, som bygger i Holmene, giver Indbyggerne her en Mængde Æg; man kan ellers træffe alle Arter Søefugle, som gives i Landet, paa dette Vand, Bierg-Fuglene undtagne. Omtrent $\frac{1}{4}$ Miil østen for Vandet er det saakaldede torre Bad eller Sandbad, som mange, endog langt fra, besøge. Paa en Slette, ikke langt fra Svovel-Minerne, er Jorden ovenpaa bestrøet med Lava-Gruus og Sand; her seer man paa mange Steder varme Dampe at opstige igiennem smaae Huller, og oven over nogle af disse har man af Lava bygget en liden Hytte, omtrent 3 Alne lang, $1\frac{1}{4}$ Alen breed, og lidet over 2 Alne høi; ovenpaa er det tækket med Grønsvær. Min Følgemand, der nogle Dage havde været upasselig, troede at blive bedre ved dette Bad. Vi reed begge derhen, og traf tvende Heste uden for, samt

Klæderne af tvende Personer, som vare i Badet. Vi reed strax derfra op til Svovel-Minerne, for ikke at hindre dem at komme ud, da den ene af Personerne var et Fruentimmer, og at sidde længe derinde paa eengang, taaler man ikke uden at faae Afmagt; man pleier derfor at gaae ud imellem og tage frisk Luft. Efter en Time kom vi igien, og da vi nu vare ene, gik min Følgemand først derind, og siden jeg; naar vi hængte Reisekappen for Døren, steeg Thermometret til 30 Grader; en egen Lugt, jeg ikke just kan beskrive, var derinde, som dog ikke var ubehagelig; efter 3 til 4 Minuter begyndte Dampene allerede at flyde langs ned af Kroppen, som siden trække tillige Sveden ud. Saavel for Beqvemmeligheds som Velanstændigheds Skyld, burde man strax ved Siden havt et lidet Huus, hvor man kunde klæde sig af og paa igien. Vi befandt os begge meget vel efter dette Bad.

Den 10de Julii forlod jeg Myvatns-Sveiten, og kom den 11te til Handelstedet. Den 13de reiste jeg til Reykedals Hverene. Førend man kommer dem en Miil nær, sees i stille Veir trende høie og tykke Røgstøtter at reise sig op i Luften; deres Afstand fra hverandre, samt Brede og Dybde, kan læses om, saavel hos Egg. Olafs. 640, som Kammer-Sekret. Olav. 367, hvor tillige sees en Tegning af samme, og i Tillægget af Assessor Henckel 702. Jeg opholdt mig her det meste af Dagen, for, med Jordboren, at undersøge den røde Bolus, man her foregiver, skal baade findes meget fiin og tillige i Mængde; hvad jeg fandt af denne, er allerede mældet om under Argilla Bolus pag. 293. Men Tiden, hvori den Mellemste, nemlig Oxe-Hveren,

der

der er Cirkelrund omkring Bredden, og 3 Alne i Giennemsnit, gior sine Udfald eller Sprudninger, som stedse igientages, lagde jeg nøie Mærke til med Uhret i Haanden. Naar den har stødt eller skudt Vandet op, synker den hastig ned igien, omtrent to Alne neden for sine Bredder, hvilket skeer i en Minut, og i Enden af samme høres en Slurken dybt nede; i den 2den Minut hviler den roelig, og da kan man sikkert løbe hen til dens Bredde; i den 3die Minut voxer Vandet sagte igien imod Bredden; i den 4de flyder det over, og begynder lidt at koge; imod Enden af den 5te Minut koger og bobler det stærk, og da mærker man et huult Bulder dybt nede i Jorden, tillige med en svag Bevægelse under Fodderne, og i den 6te Minut giver den, med matte Knald, 3 til 4 Stød fra sig, hvorved Vandet slænges fuldkommen 6 Alne i Veiret; saasnart denne Minut var forbi, sank Vandet ned igien, som før; denne Orden og Tid holdt Hveren, ikke allene denne Dag, men og før, da jeg reed den tæt forbi til Myvatn. Dette rygende Vand giver et artigt Syn. Efter Udsprudningen flyder det ned igiennem græsrige Enge, og der, hvor det er afsvalet, omtrent til den Varme, Dyrenes Mælk har, seer man den lille Tringa, Odins-Hanen, meget at opholde sig paa samme. Vandet er klart og reent, og bruges baade til Mad og Drikke, paa de Gaarde, det løber forbi. Lige til den 19de reed jeg daglig ud til Steder, som Folk anviiste mig, for at giøre flere Jagttagelser. Kirken ved dette Handelsted var en med de smukkeste, mig forekom i Landet. Uden for samme paa Kirkegaarden havde en Tømmermand, ved Navn Erich Orup, som forliste nogle Aar tilforn paa Havnen om Høsten, og maatte

overs

overvintre der, indrettet Hiul og andet, som hører til at spinde og slaae Liner med; thi han havde lært Reeb-slager-Haandværk; men at man benyttede sig heraf, mærkede jeg intet til.

Den 19. Jul. forlod jeg Husevig og reiste giennem Skogar-Veien; hvorhen man vente Øinene, saaes Spor til Jordbrande, Omvæltninger, store og dybe Sprækker i Jorden; brede Strimler af Land sees og her nedsiunkne nogle Favne dybt; smukke Kratskove og græsrige Enge træffes og paa denne Vei. Ikke langt fra Jokuls-Aaen laae tvende Bønder-Gaarde, som ingen beboede. Iblandt de Jokuls-Aaer, jeg kom over, var denne den gyseligste. Vandet deri seer graat ud som en Luud; Renden er breed, og hælder stærkere end ved Færgestederne paa de andre; i Bunden er den ujævn, hvilket giør, at den bruser stærk; strax neden for Færgen har den et Fossefald, og Heste, som ikke have Styrke nok at arbeide sig op imod Strømmen, maae drive ud for Fossen og omkomme. Paa den østre Side af Aaen begynder strax en smuk og tæt Skov, som vedholder næsten til Gaarden Land. Herfra reiste jeg den 20de over en Flyve-Sand, hvor Melur (Elymus arenarius) voxte hyppig; kom imod Aften tæt til Høgs-Dræfe, hvor en Gaard, Hof kaldet, ligger. Dette Sted har, endskiønt der ere ypperlige Græsgange, ofte lagt ubeboet; Aarsagen er formodentlig, at det ligger som i en Uørken, og lige langt fra de nærmeste Handelsteder, Husevig og Vapnefiord. Manden, som nu boede der, var nylig flyttet derhen, og traf det Uhæld samme Dag, jeg kom, at Faarene, som endnu vare ubekiendte paa Stedet, vare forvildede i denne, af

Ban-

Banker og Huulheder bestaaende, Udørken, hvor han neppe kunde giøre sig Haab om at finde dem igien; følgende Dags Morgen maatte jeg reise herfra, endskiønt jeg gierne havde ønsket at opholde mig her en Dags Tid; men min Veiviser vilde hiem igien til Høeslætten; jeg maatte altsaa følge med. Følgende Dag kom jeg tæt til Handelstedet Vapnefiord. Her traf jeg strax lige Situationer med dem i Strande-Syssel, meest enkelte Flus-Bierge, bestaaende af Trap, Basalt, adskillige haardere og blødere Leerarter, lagviis det ene over det andet. De mange smaae Fiorde, der skiære ind i Østerlandet, saavidt Mule-Syssel strækker sig, ere ligeledes meget overeensstemmende med Strande-Syssel. Endog Handelstederne selv vare her meget forskiellige fra dem paa Nordlandet, hvor man paa Pladsen, og rundt om Handelstederne, ikke kan gaae, uden at ælte i Leer og Jord tilsammen. Her fandt man ikke allene den egentlig saakaldte Plads mellem Handelshusene at være ophøiet og broelagt, samt indhegnet med tykke, høie og vel opsatte Steengierder; men endog Veiene ved Stedet slettede og banede; en smuk, stor og vel indhegnet Have var anlagt sønden for Husene paa Vapnefiord. Iblandt andre Tourer, jeg giorde, medens jeg opholdt mig her ved Handelstedet, reiste jeg tillige med Kiøbmand Krabbe og hans Kone til Præstegaarden Hof, for at bivaane Præstens, Gudmund Erichsens Liigfærd. Den gamle Maade, at de Nærpaarørende skulde, saasnart Graven var tilfyldt, knæle ved samme, for at giøre sin Bøn, som endnu er i Brug paa nogle Steder i Landet, var her aflagt. Kirken var smuk og rummelig, med en Forkirke, hvor der paa Gulvet ved den eene Side under en stor Kiste laae en Liigsteen,

af

af fiin haard Sandsteen 4 Al. lang og 1¼ Al. bred; paa samme var udhugget et Fruentimmer i fuld Størrelse, hvis Dragt var meget forskiellig fra den i Landet nu brugelige; hendes Hovedtøi kaldte man i gamle Dage Motur; oven over Hovedet var udhugget et Engle-Hoved, og oven over dette igien et Dødningehoved og Time-Glas, hvor imellem stod: Hodie Mihi Cras Tibi; under Fodderne vare 3de Cirkler; indenfor den yderste stod: Et Qvi Indigne Tractat Matrem Suam Ipsi Dedecori Est; og indenfor, eller mellem de indre Cirkler: Qvi Deserit Patrem Suum Pudefiet, Syr. 3. Cap.; midt i Cirklen stod en stor Fugl med en Fisk i Nebbet, og over Hovedet af den Bogstavet F. Omkring Randen af Stenen stod med gammel Stiil: Anno 1509. Laugar-Dagenn F. Hvita Sunnu Wiku kallade Gud Hiedan til sijns Rijkis Heidarlega kvinnu Ulfeide Thorsteins Dottur. Drottenn Gud sie Hennar saal Nadugur Amen. Bag ved Forkirke Døren stod og i fuld Corpus et velgiort Træbillede; hvem det skulde forestille, kunde man ikke med Vished sige, men efter de Gamles Sigende, skulde det være Afbildning af en Kiæmpe eller Høvding, ved Navn Thorkil. I denne Fiord troer jeg, man kunde giøre sig langt større Fordeel end nu skeer, saavel af Sælhunde, som adskillige Fiskearter, der i Mængde opholde sig her.

Den 2den August forlod jeg Wapnefiord, kom tæt under Smiorvatns-Heeden; reiste over samme næste Dag, og kom imod Aften til Jøkuls-A a Bru; denne har, som hiin i Axarfirde, ganske graat og skident Vand, løber i en smal og dyb Rende, hvis Sider ere af

af Kampesteen ganske flette og nogle Favne høie; her over ligger en Broe 20 Skridt lang, som da var saaledes forældet, at man ikke uden Frygt torde gaae over den; den er derfor følgende Aar 1782 bygget ny igien; høiere oppe har man sat over den i en Kurv, som løb paa en spændt Line, og kunde trækkes frem og tilbage paa samme. Den 5te kom jeg over Lagarfliot; paa begge Sider af samme traf jeg de største og høieste Skove. Floden, der flyder sagte igiennem en Dal, saavel som de omkringliggende smukke Beliggenheder, giør dette til et af de behageligste Steder i Landet. Den 6te kom vi herfra til Eske Fiorden, og den 7de til Rødefiords Handelsted. Her var nu det Sted, hvor den dobbelte Kalkspat falder, og som mig i min Instrux var befalet at undersøge, samt udbrække deraf en Deel til Prøver, see pag. 271. Endeel smukke Kalcedoner vare her fundne paa begge Sider af Fiorden; jeg opholdt mig derfor her noget, for, saa ofte Veiret tillod det, at ride omkring.

Den 23de Aug. forlod jeg Rødefiord, og kom den 26de til Berrefiords Handelsted, hvor Skibet, som jeg agtede at reise hiem med, laa paa Havnen, Diupa-Vôg kaldet. Her havde jeg baade Tid og Leilighed at opsøge alt, hvad mueligt kunde findes i alle 3 Natur-Rigerne. Det meest sieldne, besynderlig af Steen-Riget, som er anført hvert paa sit Sted, har jeg truffet ved denne, og næste Fiord østen for. Slagteriet vedvarede paa Havnen til henimod Midten af Oktober, og den 18de bleve vi seilklare. Vinden føiede den 21de, da vi lettede Anker og forlode Island.

Om

Veirets Beskaffenhed

samt

Kulde og Varme.

1780. Augustus.

Fra den 8de til 11te Blæst med Regn=Byger. 12te til 15de stille og klart Veir, 10 og 12 Grader Varme. 16de til 18de stærk Regn, noget Blæst, 8 Gr. V. 19de stille, klart og behageligt 20de Storm med stærk Regn. 21de og 22de Byge=Veir. 23de skarpe Hagel=Byger med Blæst, 5 Gr. 24de til 26de atter smukt Veir. 27de Taage med Regn og Blæst. 28de til 31te stille og smukt, 10 Gr. V.

September.

1ste til 11te meest stille, undertiden noget Taage, fra 7 til 10 Gr. V. 12te begyndte en stærk Storm af NO. med tyk Snee, som vedvarede til den 19de, fra 4 til 7 Gr. V. 19de til Maanedens Ende liden Vind; ofte stille og klart.

Oktober.

Samme smukke Veir til den 8de. 9de til 11te Ilinger med Snee. 12te til 14de klart Veir og Nattefrost. 15de til 18de Taage med Regn og Blæst, 4 til 8 Gr. V. 19de og 20de Storm, tyk Snee, 3 Gr. Kul=

Kulde. 21de stille og klart, 5 Gr. Kulde, mod Natten 4 Gr. V. 22de og følgende Dage i denne Maaned meest stille, fra 4 til 8 Gr. V.

November.

1ste og 2den Blæst og Regn. 3die Storm med Snee, 2 Gr. Kulde. 4de og 5te samme Veir, 5 Gr. K. 6te tyk Luft med liden Vind, 4 Gr. V. 7de og 8de samme Veir, 7 Gr. V. 9de og 10de skarp Vind, 2 Gr. K. 11te tyk Luft, 2 Gr. V. 12te stille, 6 Gr. K. 13de til 20de samme Veir, fra 4 til 7 Gr. K. 21de og 22de Blæst med Snee, 2 Gr. K. 23de og 24de Blæst med stærke Kastvinde, 2 Gr. V. 25de og 26de Blæst med Regn. 27de stille, 1 Gr. K. 28de og 29de stille og klart, 6 Gr. V. 30te Blæst med tyk Snee, 0 Gr.

December.

1ste til 7de meest stille og klart, fra 5 til 7 Gr. V. Den 7de og 8de stille og klart, 3 Gr. K. 9de til 11te blandet Luft, næsten stille, 4 Gr. V. 12te til 15de liden Vind, klart Veir, 3 Gr. K. 16de en heftig Storm fra Sønden, liig en Orkan; paa Upsa-Strond bleve tvende Baade slængte af Landet ud paa Søen. 17de til 20de liden Vind, smukt Veir, 7 Gr. V. 21de stille, 0 Gr. 22de og 23de samme Veir, 3 Gr. K. 24de til 29de ustadigt Veir, fra 1 til 4 Gr. V. 30te stille og klart, 6 Gr. K. 31de Blæst af Norden med tyk Snee hele Dagen.

1781. Januarius.

1ste Blæst med tyk Snee. 2den klart, 5 Gr. K. 3die og 4de tyk Luft og Blæst, 2 Gr. V. 5te og 6te uroeligt Veir med Snee-Byger. 7de stærk Blæst med tyk Snee, mod Aften klart, 5 Gr. K. 8de Blæst og Regn. 9de stærk Storm med store Driv-Skyer, 8 Gr. V. 10de og 11te næsten stille og klart, 6 Gr. V. 12te samme Veir, 0 Gr. 13de samme Veir, 4 Gr. K. 14de og 15de blandet Luft, liden Vind, 0 Gr. 16de tyk Luft, 3 Gr. V. 17de om Morgenen stille, Efterm. Storm med tyk Snee, 2 Gr. K. 18de Ilinger, 6 Gr. K. 19de liden Vind med klar Luft, Formiddag 7 Gr. K. og imod Aften 12 Gr. K. 20de og 21de stille og klart, 16 Gr. K. 22de samme Veir, 7 Gr. K. 23de omløbende Vinde, 4 Gr. K. 24de Stille, 12 Gr. K. 25de lidet Vind, 7 Gr. K. 26de og Maaneden til Ende, Afvexling med Snee og klart Veir, fra 10 til 14 Gr. K.

Februarius.

1ste klart, næsten stille, Vinden SO., 4 Gr. K. Om Aftenen saaes et usædvanlig stærkt Nordlys, næsten lige over for Isse-Punktet; det spillede, som ellers ofte, med mange stærke Farver, og dreiede sig rundt som en Mølle, med en usædvanlig Fart; holdt ved, uden at forandres synderlig, fra Klokken 8 til 9 om Aftenen; de fleste spaaede et haardt Veir næste Dag, da der dog blev stille, med blandet Luft, 14 Gr. K. 3die og 4de tyk Luft med Snee, 4 Gr. V. 5te Klart, lidt Blæst, 6 Gr. K. 6te Stille, 4 Gr. V. 7de

V. 7de og 8de Stille med Snee, 2 Gr. V. 9de og 10de Klart, 1 Gr. K. 11te og 12te Storm med Snee, 9 Gr. K. 13de Klart og Stille, 5 Gr. K. 14de samme Veir, 11 Gr. K. 15de smaae Snee-Byger, 2 Gr. K. 16de og 17de tyk Luft, 0 Gr. 18de Klart, 2 Gr. K. 19de Blæst, 3 Gr. V. 20de stærk Blæst, Klart, 6 Gr. V. 21de Blæst med Sneefog, 6 Gr. K. 22de næsten Stille og Klart, 10 Gr. K. 23de til 27de afvexlende med Klart og Snee, fra 4 til 10 Gr. K. 28de Formiddag tyk Luft, liden Snee, Norden-Vind, 7 Gr. K.; imod Aften Sønden-Vind, 5 Gr. Varme.

Martius.

1ste stærk Blæst med Regn-Byger, 5 Gr. V. 2den samme Veir, mod Aften 0 Gr. 3die til 8de afvexlende Veir, steeg og faldt fra 2 Gr. over til 2 Gr. under Fryse-Punktet. 9de tyk Luft med Regn, 5 Gr. V. 10de til 22de afvexlende, uden Storm og undertiden Stille, mellem 3 Gr. V. og 3 Gr. K. 22de Stille og Klart, 5 Gr. K. 23de samme Veir, 2 Gr. V. 24de til 28de mildt Veir med vestlige Vinde, afvexlende med Regn og klart Veir, fra 4 til 6 Gr. V. Anas hiemalis, Havella, lod sig for første Gang see i disse Dage. 29de Blæst med Snee, 3 Gr. K. og om Aftenen 7 Gr. 30te og 31te stille og smukt Veir 5 Gr. K.

April.

1ste liden Vind, Klart, 0 Gr. 2den til 4de bestandig tyk Luft med Snee, 2 Gr. K. 5te Stille

Klart, 7 Gr. K. 6te til 8de tyk Luft med Snee-Byger, 5 Gr. K. 9de til 16de meest Klart; imellem nogle Snee-Byger, liden Vind, ofteſt ſtille, fra 6 til 10 Gr. K. 17de til 19de uſtadige Vinde, 0 Gr. og 1 Gr. V. 20de Blæſt med klar Luft, 5 Gr. K. 21de til 25de ſagte veſtlige Vinde, 4 til 6 Gr. V. 26de til 30te klar Luft med ſtærk Hav-Vind vis Tid af Dagen, den ſaakaldede Haf-Gola. Om Aftenen og Nætterne Stille, 5 til 7 Gr. V.

Maius.

1ſte til 6te ſamme Veir ſom April endtes med. 7de og 8de uroeligt Veir. 9de Blæſt fra Norden, 4 Gr. K. 10de til 12te Klart med Blæſt, fra 2 til 4 Gr. K. 13de Storm med Sneefog, 3 Gr. K. 14de til 18de Uſtadigt, med Blæſt og Regn, fra 2 til 5 Gr. V. 19de ſtærk Snee hele Dagen, 0 Gr. 20de Klart og Stille, 3 Gr. V. 21de til 24de ſtærk Blæſt, undertiden Storm, 4 Gr. V. 24de til 29de næſten beſtandig Stille, 6 Gr. V. 30te Blæſt om Dagen, Stille imod Aften, 3 Gr. V. 31te Stille med Taage, 1 Gr. K.

Junius.

Fra 1ſte til 9de Klart med Blæſt, midt paa Dagen, imod Aften og om Natten Stille, 7 Gr. V. 10de til 12te liden Vind med ſmaae Regn-Byger, fra 6 til 9 Gr. V. 13de og 14de tyk Luft med ſtærk Regn, 5 Gr. V. 15de til 27de klart og meſte Tiden ſtille, fra

10 til 15 Gr. V. 27de Blæst med stærk Regn fra Norden, 4 Gr. V. 28de og 29de samme Veir, lidet Snee, 3 Gr. V. 30te Stille og Klart, 9 Gr. V.

Julius.

1ste til 4de Blæst, tyk Luft med Snee, 4 Gr. V. 5te til 11te Klart og Stille, fra 10 til 14 Gr. V. 11te til 13de tyk Luft, lidet Regn og Blæst, 7 Gr. V. 14de til 17de smukt stille Veir, 12 Gr. V. 18de Blæst med Regn. 19de til 21de godt stille Veir, 10 Gr. V. 22de og 23de Taage. 24de til 28de stille og klart Veir, fra 8 til 12 Gr. V. 29de Blæst med Regn, 6 Gr. V. 30te og 31te smukt Veir.

August.

1ste og 2den Storm med Regn. 3die til 6te klart og smukt Veir, den sidste Dag 17 Gr. V. 7de til 10de godt Veir. 11te tyk Taage. 12te til 18de Stille, undertiden tyk Taage, fra 10 til 14 Gr. V. 19de Blæst med stærk Regn, 6 Gr. V. 20de til 29de smukt Veir. 29de og 30te stærk Blæst med Regn. 31te godt Veir.

September.

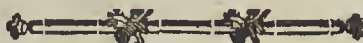
1ste Blæst med Sneebyger, 3 Gr. V. 2den til 9de meest Klart og Stille, fra 5 til 9 Gr. V. 10de tyk Luft med Blæst og stærk Regn. 11te til 15de stille og godt Veir, fra 5 til 8 Gr. V. 16de til 24de Blæst, undertiden Storm med Snee og Regn, fra 1 til 5 Gr. V.

V. 24de til 30te Stille, Klart, med liden Natte-Frost, fra 1 til 5 Gr. V.

Oktober.

1ste og 2den godt Veir. 3die stærk Blæst med Regn-Byger. 4de og 5te smukt Veir. 6te Blæst og Regn. 7de og 8de Blæst. 9de og 10de Storm. 11te og 12te smukt Veir. 13de til 15de stærk Blæst med Ilinger. 16de stærk Blæst med Snee, 2 Gr. K. 17de til 19de stille og godt Veir. 20de Klart og næsten Stille. Vi lettede Anker, og lod os buxere ud paa Fiorden, fik imod Aften lidt Kuling, og kom til Søes.

Den hele Tid, jeg opholdt mig i Landet, saae jeg hverken Lynild, eller hørte Torden. Nordlyse saaes meget sieldnere om Vinteren, end jeg havde formodet paa saa nordligt Sted.

I. Regiſter.

over

NOMINA GENERUM.

Bu-

Flu-

Mille-

Rho-

II. Register

over

de Islandske Navne.

Brimill

Geitna-

Sand-

III.

III. Register

over

de Danske og Norske Navne.

Blad-

G.

H.

J.

Svale-

Feil ved Citationerne af Flora Danica.

Side.	No.	
154	19	287 læs 167.
156	40	152 l. 157
176	146	læg til Fl. D. 322
182	167	27 l. 28
183	172	læg til Fl. D. 62
—	173	— — — 118
—	176	— — — 61
185	190	— — — 59
197	233	— — — 30
204	263	— — — 501
206	274	— — — 859
212	298	— — — 294
—	299	Fl. D. 284 l. 308
213	307	— 403 l. 159
—	308	— 6406 l. 646
236	464	— 1 l. 767.

Trykfeil og Rettelser.

Side.	Lin.	
27	4	de læs den, it. have læs haver
42	20	Roglkeusen l. Rognkelsen
47	5	Vesiculesus l. Vesiculosus
56	7	Gang-vaden l. Gagnvaden
60	30	Reynir l. Rynir
64	20	Grærling l. Grævling
89	23	Havnene l. Haverne
94	17	Vanden l. Vandet
101	9	Floræ l. Flora
130	2	Korskiæl l. Koeskiæl
159	19	Blaabaast l. Blaabast
160	20	om l. som
172	24	Sqvarofus l. Stygius
—	25	Fl. D. slettes ud
183	8	Seleranthus l. Scleranthus
194	8	aqvaticus l. aqvatilis
209	17	Moria l. Morio
227	13	læg til Splachnum
244	15	Sund l. Stund
245	5	Saccharlnus l. Saccharinus
352	31	Jokuls l. Jokulsa

